

икки томлик
асарлар
тўплами

1 том

лирика

ЎзССР ДАВЛАТ РАДИО
АДАБИЁТ НАШРИЁТ
ТОШКЕНТ 1960

Нашрга тайёрловчи
ҒУЛОМ КАРИМОВ

На узбекском языке

МУҚИМН

СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИИ В ДВУХ ТОМАХ,

ТОМ I

Гослитиздат УзССР--1960--Ташкент

Редактор *М. Мушзаде.*
Рассом *П. Воронкин*
Расмлар редактори *Г. Остапенко*
Техн. редактор *Л. Ильина*
Корректор *Н. Социков*

* * *

Босмахонага берилди 24/IX-1959 йил. Босишга рухсат этилди 25/XII-1959 й.
Формат 84×108¹/₃₂. Босма л. 11,75. Шартли босма л. 19,27. Нашр л. 12,25.
Индекс к/а. Р. 11308. Тиражи 25 000.

УзССР Давлат бадний адабиёт нашриёти. Тошкент, Навоий кўчаси, 30.
Шартнома 77-57.

* * *

УзССР Маданият министрлиги Узглавиздатнинг 2-босмахонаси. Янгийул,
Чехов кўчаси, 3. Заказ № 863. Баҳоси 9 с. 30 т.

МУҲАММАД АМИНХУЖА МУҚИМИЙ

Зўр бадиий талант эгаси Муҳаммад Аминхўжа Муқимий ўзининг маҳсулдор ижодий фаолияти билан Алишер Навоий, Заҳриддин Бобир, Турди, Машраб, Махмур, Гулханий, Фурқат каби мумтоз сиймолар қаторида адабиётимиздан фахрли ўринни ишғол қилади.

Муқимий ижодий фаолияти адабиёт тарихимизнинг порлоқ даврларидан бирида, XIX асрнинг II ярми, XX аср бошларида ўтди (1850 — 1903). У, янги тарихий давр етиштирган илғор адабий ҳаракатчиликда Фурқат, Завқий, Комил Хоразмий, Аваз Утар, Муҳаййир, Алмаий ва шунинг сингари ажойиб шоирлар плеядаси сафида бўлди, ўзбек адабиётининг равнақи, истиқболи учун курашиб, адабиёт тарихимиз тараққиётининг янги босқичи ҳисобланган демократик адабиётни ривожлантиришда актив иштирок этди.

Отоқли демократ шоир Муқимийнинг адабиётимиз тарихидаги хизмати катта. Шунинг учун халқимиз уни қадрлайди ва ҳурмат билан эсга олади.

Муқимий ўзининг ширадор ва мазмундор ғазаллари билан ўша вақтдаёқ халқ муҳаббатига сазовор бўлган эди. Кам ижод аҳлларига муяссар бўладиган бу бахт унинг шеърларининг халқ ичига чуқур сингиб кетишида, халқ томонидан қўшиқларга солиб куйланишида, наслдан-наслга ўтиб, сақланиб келинишида кўринади. Уша замоннинг илғор мутафаккир ва шоирларидан бири қўқонлик Мавлавий Йўлдош Муқимий ўлимига бағишлаб марсия ёзган ва унда шоирга бўлган халқ ҳурмати ни ифода қилган эди.

мийнинг кечирган кунлари») сарлавҳаси остида каттагина дoston ёзган ва унда шоирнинг улугвор, олижаноб образини яратишга интиланган.

Муқимий хотираси, айниқса, совет даврида катта эътибор қозонди. Совет ҳокимияти йилларида Муқимийга бағишлаб уч марта (1938, 1943, 1953) юбилей ўтказилди, асарлари қайта-қайта нашр этилди. Унинг хотирасини абадийлаштириш мақсадида театрлар, кўчалар ва турли маданий муассасалар Муқимий номига қўйилди.

Ёзувчи, шоир ва драматургларимиз Муқимийга бўлган халқ муҳаббатини ифода қилиб шеър, ҳикоя, драмалар ёздилар ва ўзбек совет адабиётида шоирнинг порлоқ образини яратдилар.

Ўзбек демократ шоири Муқимийни Улуғ Иттифоқимиз халқлари яхши биладилар. Шоирнинг асарлари рус ва қардош халқлар тилига қайта-қайта таржима қилинди. Муқимий асарлари рус тилида «Лирика ва сатира» номи остида уч марта (1943, 1950, 1952) Москвада, бир неча марта лаб Тошкентда нашр этилди.

Муқимий бутун ҳаёти ва кучини халқ иши учун сарф қилган ўтмишнинг ажойиб сиймолари қаторида, бундан кейин ҳам кураш ва ғалабаларимизнинг абадий йўлдоши бўлиб қолади.

I

Муқимий яшаб ижод этган даврда ижтимоий ҳаётимизнинг ҳамма тармоқларида чуқур из қолдирган муҳим тарихий ҳодисалар бўлиб ўтди. Бу давр чин маъноси билан халқимиз тарихининг бурилиш нуқтаси ҳисобланади. Бу даврда рўй берган энг муҳим тарихий ҳодиса шуки, XIX асрнинг ўрталарига келиб, неча асрлардан бери давом этиб келаётган феодал-хонлик ҳокимияти барҳам топди, яъни Урта Осиё чоризм томонидан истило қилиниб, Россия тупроғига қўшиб олинди.

Урта Осиёнинг Россияга қўшиб олиниши диалектик қарама-қарши моментларга эга бўлган мураккаб тарихий ҳодисадир. Бу тарихий ҳодиса натижасида ўлка халқлари, бир томондан, яна қаттиқроқ, икки ёқлама зулмга — миллий ва колоннал зулмга дучор бўлдилар. Иккинчи томондан, шу тарихий ҳодиса натижасида, ўлка халқлари бепоен Россияга яқинлашдилар. Улуғ рус халқи билан бевосита алоқа қилиш имкониятига эга бўлдилар. Бу тарихий ҳодиса ўлка халқларининг иқтисодий, ижтимоий ва сиёсий ҳаётларида катта ва чуқур ўзгаришлар ясади, уларни улуг рус халқи билан иттифоқ тузишга, озодлик йўлидаги курашларида ҳамкорлик қилишга олиб келди. Тарихий тараққиётнинг сўнги давларидаги ҳодисалардан маълумки, бу ҳамкорлик оламшумул аҳамиятга

ча бўлган улуг тарихий ғалабалар билан хулосаланди ва зулм гишанлари абадий парчаланди.

Ўрта Осиё Россияга қўшиб олинганидан кейин, улуг рус маданиятининг баракали ва самарали таъсири натижасида ўлка халқлари маданий ҳаётининг янги саҳифаси бошланади. Бу янги саҳифа прогрессив руҳдаги ижтимоий онгнинг туғилиши билан, ҳаётда эскиликка, подонликка, қолоқликка нафрат билдириш билан, янгиликни, прогрессни қутлаш, унга интилиш билан характерланади. Ўрта Осиё Россияга қўшиб олинганидан кейин ҳамма миллий ўлка халқлари ҳаётида бўлгани сингари, ўзбек халқи ҳаётида ҳам чуқур маданий уйғониш бошланди. Марксизм классикларининг XIX аср ўрталарида Россиянинг шарқдаги роли масаласига тўхтаб, «Россия Шарққа нисбатан ҳақиқатан прогрессив роль ўйнайди... Россиянинг ҳукмронлиги Қора денгиз ва Қаспий денгизи бўйлари ва Марказий Осиё учун, бошқирдлар ва татарлар учун маданият келтирувчилик родини ўйнади»¹, деб чиқарган илмий хулосалари бутунисига **Ўрта Осиё халқларига ҳам, шу жумладан, ўзбек халқига ҳам тааллуқлидир.**

Ўрта Осиё Россияга қўшиб олиниши билан халқимиз ҳаётида содир бўлган маданий уйғониш, даставвал, адабиёт соҳасида ўзифодасини топди. У даврда жамиятнинг илғор қисми адабиётдан энг мувофиқ ва энг кучли восита сифатида фойдаланди. Ҳамма миллий ўлкаларда бўлгани каби ўзбекларда ҳам даврнинг жангонар идеялари адабиёт орқали илғари сурилди. Натижада янги ижтимоий онг асосларини тарғиб қилувчи, эскиликка, ўрта асрчиликка қарши мурасасиз кураш олиб борувчи адабиёт туғилди. Бу янги тарихий даврнинг янги ижтимоий мазмунидан озиқланиб майдонга келган адабиёт — ўзбек демократик адабиёти эди.

XIX асрнинг II ярмида туғилган демократик адабиётнинг шаклланиб ривож топишида ўзбек классик адабиётининг илғор традициялари катта аҳамиятга эга бўлди. Бадиий маҳорат, услуб, тематика ва приёмлар масаласида ўзбек классик адабиёти тажрибаларидан демократик адабиёт кўп бойлик олди. Шунингдек, ҳамма даврда энг илғор, энг прогрессив адабиёт ҳисобланган фольклор бу даврда ҳам демократик адабиётнинг ғоявий-бадний жиҳатдан камол топишига кучли мадад берди.

Ниҳоят, демократик адабиёт тараққиётини таъмин этган учинчи кучли адабий ва маданий фактор сифатида мислсиз бой рус классик адабиётини кўрсатиш зарур бўлади. Илғор рус маданияти, рус классик адабиёти турли йўллар билан, таржимада ва оригиналда, маҳаллий халқ ўртасида тарқала бошлади, унинг ҳаёт бахш идея-

¹ К. Маркс, Ф. Энгельс. Сочинения. т. XXI, стр. 211.

лари демократ шоирларга илҳом манбан бўлди. Бу ҳол, айниқса, демократик адабиётнинг маърифатпарварлик тармоғида равшан ўрнини эълан қилди. Қозоқлардаги Обой Қўнонбоев (1845—1904), тожиклардаги Аҳмад Дониш (1827—1897), ўзбеклардаги Фурқат (1858—1909) ва бошқа миллий ўлкалардаги кўп маданият ва адабиёт арбоблари ўз фаолиятларида кишилик бадний ижодий тараққиётида янги саҳифа бўлган рус адабиётидан ҳадсиз кўп нарсани ўргандилар. Улар илғор рус маданияти, рус классик адабиёти таъсирининг мукаммал тимсолидирлар.

Урта Осиёнинг Россияга қўшиб олиниши оқибатлари тўғрисида гап борганда, унинг маданият соҳасидаги мана шу ижобий таъсирини таъкидлаш билан чекланиб қолиш, масалага бир томонлама ёндашиш бўлиб чиқар эди. Ҳолбуки, Урта Осиё Россияга қўшилгандан кейин, В. И. Ленин таъбири билан айтганимизда, ўлкага Чернишевскийлар, Плехановлар Россияси, революцион Россия билан бирга, Гучковлар, Струвелар Россияси, реакцион Россия ҳам келиб кирди. Бу ҳар икки Россия ўлкадаги икки турли характердаги — реакцион ва прогрессив характердаги маданият билан йўлиқишди ва ҳамкорлик қилишга киришди.

В. И. Ленин антогонистик жамиятдаги миллий маданиятларнинг социал қиёфалари, ижтимоий моҳиятлари тўғрисида сўзлаб, шундай таълим берган эди:

«Биз ҳамма национал-социалистларга айтамызки, — ҳозирги замондаги ҳар бир миллатда иккита миллат бор. Ҳар бир миллий маданиятда иккита миллий маданият бор. Пуришкевичлар, Гучковлар ва Струвеларнинг великорус маданияти бор, — лекин Чернишевский ва Плехановларнинг номи билан характерланадиган великорус маданияти ҳам бор»¹.

«Ҳар бир миллий маданиятда, гарчи тараққий топмаган ҳолда бўлса-да, демократик ва социалистик маданият элементлари бордир, чунки ҳар бир миллатда меҳнаткашлар ва эксплуатация қилинувчилар оммаси бор бўлиб, бу омманинг турмуш шароити муқаррар равишда демократик ва социалистик идеологияни туғдиради»².

Мана шу реакцион — Гучковлар, Струвелар маданияти феодаллар, руҳонийлар томонидан яратилган маҳаллий реакцион маданият билан бирлашди, унга хомийлик қилди. Маҳаллий реакцион маданият меҳнаткаш халқни эксплуатация қилишда чоризмга ёрдам берди, унинг ҳокимиятини мустаҳкамлаш учун хизмат қилди.

Чоризм ва маҳаллий эксплуататор гуруҳлар меҳнаткаш халқ оммалари устидан ваҳшиёна зўрлик ўрнатиб, икки ёқлама эксплу-

¹ В. И. Ленин. Асарлар, 20 т. 18 бет.

² В. И. Ленин. Асарлар, 20 т. 8 бет.

стацияни шафқатсизлик билан ўрнатган бир вақтда, демократ шоирлар улуғ рус халқининг ёрдами ва ҳамкорлиги остида бутун Россиядаги умумдемократик ва социалистик ҳаракатга қўшилиб, ҳар қандай зулмга, маҳаллий эксплуататорлар зулмига ҳам, ҳарбий-феодал империализм зулмига ҳам қарши кескин курашиб, адабиётда халқпарварлик, ватанпарварлик ва маърифатпарварлик каби жанговар идеяларни тарғиб қилишга астойдил киришган эдилар. Ўзбек халқи ўртасидан етишиб чиққан Фурқат, Комил Хоразмий, Завқий, Аваз Утар, Алмаий, Муҳаййир каби демократ шоирлар сафида Муқимий алоҳида ўрин тутди.

II

Муҳаммад Аминхўжа Муқимий 1850 йилда Қўқонда ҳунарманд оиласида туғилди. Унинг отаси Мирзахўжа асли тошкентлик бўлиб, 1835—36 йилларда ўз отаси Мирфозил билан биргаликда Қўқонга кўчиб боради ва шу ерда нонвойлик касби билан шуғулланиб, турғун бўлиб қолади.

Муҳаммад Аминхўжанинг онаси Бибиойша, асли хўжандлик (ҳозирги Ленинобод) бўлиб, Сайдолим Нодиршайх қизидир. Сайдолим Нодиршайх ҳам Мирзахўжалар оиласи сингари, турмуш-тирикчилик тақозаси билан Қўқонга келиб, шу ерда турғун бўлиб қолганлардан эди.

Мирзахўжа билан Бибиойша ўз турмушларида бешта фарзанд кўрганлар. Уларнинг учинчиси ўғил — Муҳаммад Аминхўжа эди. Муқимий бошланғич маълумотни замонининг схоластика асосига қурилган оддий мактабларидан бирида олди. Мактаб Муқимийни саводга ўргатди, лекин унда бадий завқни тарбиялаган—оила бўлди.

Муқимийнинг ёшлик давридаги оила тарбиясида унинг онаси катта роль ўйнади. Муқимийнинг онаси Бибиойша алоҳида фазилатга эга бўлган аёл эди. У ўз замонасининг зийрак, қувноқ ва бадий завқни юксак бўлган саводхон аёлларидан бири бўлиб, дугоналарига эртақлар, нақллар айтиб берар, ғазал китобларини ўқир, тез-тез бўлиб турадиган аёллар ўтиришига алоҳида жон ва файз бағишлар эди. Бибиойша иштирок этмаган йиғинларда унинг ўрни йўқланар, фазилатлари эсланар эди.

Шунинг учун Қўқон аёллари уни севиб ва эркалаб «Хуморбиби» деб атаганлар.

Хуморбибидаги бу маънавий хислат ўғли Муқимийга ҳам таъсир этди ва унда жуда эрта эстетик завқ уйғонишига сабаб бўлди. Муқимийнинг оилада онаси воситасида халқ оғзаки ижодининг жозибадор намуналари билан, шунингдек Шарқ поэзиясининг Ҳофиз, Алишер Навоий, Фузулий каби машҳур намоёндалари асар-

лари билан танишиши ундаги бадий завқ ва дидни тез ривожлан-тирди. Ҳассос ва тийрак Муқимий болалик вақтидаёқ, мактабда ўқиб юрган кезларида «шеър машқи»га киришган эди.

Муқимийнинг Қўқондаги машҳур «Ҳоким ойм» мадрасида ўқигани маълум. Лекин, унинг мактабни қачон битириб, мадрасага қачон кўчгани аниқ эмас. Ҳар ҳолда, 1876 йилларгача, машҳур тарихий ҳодисалар рўй бергунга қадар, яъни Қўқон хонлиги тугатилиб ўлка Россия тупроғига қўшилгунга қадар, Муқимий ўқишда эди. Муқимий Қўқон мадрасасини тугатгандан кейин ўз билимини такомилига етказиш мақсадида Бухорога бориб ўқиди. Муқимий, тахминан, 26 ёшларида Бухоро мадрасасини битириб, «хатми кутуб» қилгандан сўнг, тахминан 1876 йиллар атрофида Қўқонга қайтиб келади ва тирикчилик ишлари билан шуғулланишга киришади.

Эстетик диди эрта уйғонган ва адабий-ижодий ишни мактабдаёқ бошлаган Муқимий узоқ муддатлик мадраса ҳаёти даврида ўз ижодини давом эттирди ва талайгина шеърлар ёзди. Шундай қилиб, 1876 йилгача бўлган давр Муқимийнинг ҳаётда ўқувчилик даври бўлиб, адабиётда, шогирдлик, изланиш, қидириш тамойиллари сезилиб турадиган ижоднинг илк даври ҳисобланади.

Муқимий ижодий такомилининг бу илк даври қандай белгилар, хусусиятлар билан характерланади?

Муқимий ўз ижодий фаолиятини бошлаган даврда, яъни XIX асрнинг 50—60 йилларида, ҳозирги Ўзбекистон территориясида уч адабий марказ мавжуд эди. Бу адабий марказлар ўзбек халқининг территория, сиёсий ва маданий ҳаёт жиҳатидан бутунлигини йўқотиб, уни сунъий равишда парчалаб юборган феодал хонликлари принципи асосида майдонга келтирилган эди. Уч хонлик (Бухоро, Хива, Қўқон) ўз саройларида ҳар қайсиси алоҳида, мустақил равишда, ҳатто кўп вақт бир-бири билан рақобат қилувчи, душманлик ҳисси билан бир-биринга қарши курашувчи адабий ҳаракатчиликни майдонга келтирдилар. Булардан Хива ва Қўқон хонликлари саройидаги поэзия асосан, ўзбек тилида, Бухоро амирлиги саройидаги адабиёт, асосан тожик тилида яратилди. Бу сарой адабиётлари территория, тил ва бошқа баъзи бир масалаларда тафовут қилсалар ҳам, адабий ижоднинг принципаал масалаларида улар бир-бирларидан фарқ қилмайдилар. Чунки уларни келтириб чиқарган ижтимоий-сиёсий шароит бир турли феодал-хонлик тузуми, бу шароитнинг мақсад ва вазифаси ҳам бир турли — ўз ҳокимиятини мустаҳкамлаш эди. Шунинг учун бир турли ижтимоий заминда туғилган бу уч хонликдаги феодал-сарой адабиётлари асосий белгиларда бир-бирларига яқин бўлиб, бир турли моҳиятга эга эдилар.

Феодаллар, хонлар саройида майдонга келган адабиётларнинг ҳаммаси учун муштарак бўлган асосий хусусият шундан иборатки, улар бадий ижодиётнинг асосий масаласида — турмушга адабиётнинг муносабати масаласида ҳукмрон синфларнинг реакцион маифаатларини ҳимоя қилиб, тарихий ҳаққониятдан кўз юмди, уни бўяб, бузиб, қингир ойнада кўрсатишга ҳаракат қилди. Феодалсарой адабиётининг мана шу реакцион ижодий-эстетик позициясидан унинг формализмга асосланган бадий услуби келиб чиқади.

Феодалсарой адабиётининг жонли реал ҳаётдан узоқ бўлиши, ижтимоий ҳаётнинг асосий масалаларидан диққатни четга тортишга интилиши, шунингдек тематик томондан чекланган бўлиб, мазмун жиҳатдан қашшоқ бўлиши уни ўз-ўзидан формализмга олиб келди. Феодалсарой адабиёти формани мазмундан устун қўйган санъатпардозлик адабиётидир. Шунинг учун унинг намуналарида ташқи эффектга, гажакдорликка, сўз ўйинларига берилиш устун туради.

Юзунгга тўрт нимарса ошиқу шайдодур, эй дилбар,
Бири ою, бири кундир, бири хуршид, бири анвар.
Қадингни соясиға тўрт нимарса яхши ўхшайдур,
Бири сабза, бири туби, бири зевар, бири ар-ар.
Қошингга тўрт нимарса, эй париваш, келтирур имон,
Бири ою, бири меҳроб, бири тоқу, бири минбар.

Шеърнинг бошидан охиригача шу услуб ҳукмронлик қилади ва ёрнинг қиёфаси сон-саноксиз «ўхшатишлари» билан «тавсиф» этилади.

Феодалсарой адабиётининг муҳим бадий хусусиятларидан бири унинг «эпигонлик адабиёти» бўлишидир. Феодалсарой адабиётида оригинал услуб яратилмади. Шунинг учун у, ўтмишда мавжуд бўлган услублардан, приёмлардан фойдаланишга мажбур бўлди. Феодалсарой адабиётининг XV аср поэзияси услубига, бадий приёмларига эргашгани, унга механик равишда тақлид қилиб, унинг рангсиз, туссиз копияси бўлиб қолгани маълум.

Феодалсарой адабиётининг бадий хусусиятларидан яна бири унинг «назирагўйлик адабиёти» бўлишидир. Шунинг учун бу адабиётни тарихда «назирачилик адабиёти», ёки «Пайрав адабиёти» деб ҳам юритилади. Хива, Қўқон саройларида майдонга келган поэзия, «Мажмуатуш-шуаро» антологияларидаги неча ўн мингларча сатрлар мана шундай назира боғлаш, пайрав ёзиш усулида яратилгандир. Ҳукмрон адабий приём тусини олган бу усулга биноан, ҳоқандай темада, қандай радиф билан, қандай вазнда шеър ёзса, саройда яшовчи шоирларнинг ҳар бири дарҳол шу шеърга пайрав боғлашга, «хон жаноблари» овозига жўр бўлишга мажбур эдилар.

Қўқондаги «Мажмуатуш-шуарои Умархоний» антологияси ҳам, Хоразмдаги «Мажмуатуш-шуарои Ферузшоҳий» антологияси ҳам бошдан оёқ шу усулда ёзилган пайравлардан ташкил топгандир.

Феодал-сарой адабиётининг формализмга берилиши, эпигонлик, назирагўйлик характериға эға бўлиши тасодифий эмас. Феодал-сарой адабиёти бундай ижодий-эстетик принципларни қўллашдан маълум практик мақсадларни кўзда тутар эди. У адабиётда айни шрат мотивларини кенг пропаганда қилиб, жамият диққатини жиддий ижтимоий масалалардан четга тортишни, уларда принципсизлик, маишатпарастлик кайфиятларини авж олдиришни мақсад қилиб қўйган эди. Жамиятда бундай кайфиятларнинг томир ёйишидан эса, ҳукмрон синфлар манфаатдор эдилар. Феодал-сарой адабиётининг социал функцияси ва ижтимоий моҳияти ҳам шундай иборат эди.

Худди шундай мақсадлар учун хизмат қилган бу даврдаги реакцион адабиётнинг яна бир тури диний-мистик адабиётдир. Диний-мистик адабиётнинг феодал-сарой адабиётидан ёлғиз бир фарқи шуки, у ҳукмрон синфлар манфаати учун хизмат қилишда динни, диний идеологияни қурол қилиб олди ва зўр бериб жамиятда художўйликни, мистикани, диний фанатизмни, тарки дунёчиликни тарғиб қилди. Диний-мистик адабиёт жамиятнинг қолоқ қисмиға мўлжалланган ашаддий реакцион адабиёт эди.

Феодал-сарой ва диний мистик адабиёт ҳамма уч хонликлар саройида бўлса ҳам, бу реакцион адабиётнинг энг кучли кўришиши Қўқон хонлигида учрайди. XIX асрнинг бошларида ҳукмронлик қилган Қўқон хони Умархон (1810—1822) бошлаб берган сарой адабий ҳаёти унинг меросхўрларидан Муҳаммад Алихон (Маъдалихон — 1822—1842), сўнграқ Шералихон (1842—1845), ниҳоят, Қўқон тахтининг энг сўнги ҳукмрони Худоёрхон даврида ҳам бутун кучини сақлаган ҳолда давом этди.

Муқимий адабий муҳитиға характеристика берганда ўша даврда мавжуд бўлган иккинчи адабий лагерни ҳам кўрсатиб ўтиш зарур. Бу — прогрессив характердаги адабий лагердир.

XIX асрнинг I-ярмида Махмур, Гулханийлар фаолияти билан бошланган прогрессив адабий йўналиш XIX асрнинг ўрталарида ҳам давом этди ва Ҳозиқ, Маъдан, Мужрим Обид каби талантларни етказди. Бу адабий лагер сон жиҳатидан оз, ўша даврда ҳали кучсиз бўлса ҳам, лекин истиқболға эға бўлган, кундан-кунға қудратли тус олаётган адабиёт эди. Агар феодал-клерикал адабиёт ҳоким гуруҳлар идеологиясини куйлаб, тарихда реакцион роль ўйнаган, шунинг учун ўлимға маҳкум адабиёт бўлса, прогрессив адабиёт лагери халқ оммаларининг манфаатини ҳимоя қилувчи зўр истиқболға эға бўлган адабиёт эди.

Мана шундай адабий муҳитда Муқимий ўз ижодий фаолиятини бошлади.

Муқимий ижодий меросини синчиклаб ўрганиш шуни кўрсатмоқдаки, у, ўзининг дастлабки ижодий фаолияти даврида, қисман, феодал-сарой адабиёти таъсирида бўлган. Бошқача бўлиши мумкин ҳам эмас эди. Эндигина адабиёт оламига қадам қўя бошлаган ёш шоирнинг ўз замонасининг «обрўманд» шоирларига тақлид қилиши, қисман улар таъсирида асарлар ёзиши табиий эди.

Муқимийнинг дастлабки ижодида тематик маҳдудлик, формалистик элементларга йўл қўйиш, сийқаланган, шаблон образларни ишлатиш ҳоллари учрайди, фикрий саёзлик, услуб жиҳатидан бўшлик, хомлик ҳам сезилади. Муқимийнинг «Кўнгул берилди», «Очилиб ғунча каби», «Навниҳоли», «Учради бир ёр», «Монанди жон келдинг» ва бошқа лирик шеърлари юқоридаги хусусиятлар билан характерланади ва илк давр ижодий маҳсулоти ҳисобланади. Муқимийнинг бу давр ижодидаги яна бир характерли ҳол шуки, у, феодал-сарой адабиёти намояндалари асарларига эргашиб, уларга ўхшатмалар ёзади, назиралар боғлайди.

Аввалда кўрмасамчи бағрим кабоб кўрмай,
Бир лаҳза сабру тоқат йўқ кўзда хоб кўрмай.

байти билан бошланган «Аввалда кўрмасамчи» сарлавҳали шеър Қўқон сарой шоирларидан Фазлий ва Маҳзун мушоирасига назира тарзида ёзилгандир. Маълумки, Фазлий билан Маҳзун ўртасида бўлиб ўтган бу машҳур мушоира Фазлийнинг

Юз офарин сўзингга лубби лубоб кўрмай,
Арзи жамол этарми, ойина еб кўрмай

байти билан бошланиб, Маҳзунанинг

Байтулҳазан ичинда узлат тутиб бу Маҳзун,
Фазли илоҳидур бу, йўқса китоб кўрмай.¹

байти билан тугар эди. Муқимий шеърдан берилган байтдаги «кўрмак» сўзини бир мисрада икки марта такрорланиб, шеърда ғализлик тугдириш, иккинчи мисрада вазндаги сохталик бу шеърни илк давр маҳсулотларидан бири эканлигига далолат қилиб туради.

Муқимий шогирдлик даврини тезда босиб ўтиб, мустақил мушоҳаданинг биринчи белгиси бўлган изланиш, қидириш босқичига кўч-

¹ Ўзбек адабиёти тарихи хрестоматияси. XV—XIX асрлар. т. II. Тўзувчи Олим Шарафиддинов. Тошкент, 1945, бет 252.

ди. Сарой адабиётининг чекланган ва бўғиқ қонун-қоидаларидан зериккан Муқимий ўзига мувофиқ мазмун ва услуб излашга киришади. Изланиш йўлидаги унинг биринчи нигоҳи шарқ классик адабиётига, Алишер Навоий, Жомий, Фузулий, Ҳофиз, Саъдий каби машҳур устозларига тушади. Шунини қайд қилмоқ керакки, ёшлик вақтида тўйиб ичган шарқ поэзиясининг бу туганмас чашмасидан Муқимий умрининг охиригача баҳраманд бўлди.

Муқимийнинг форс-тожик адабиётининг улуғ классиги Абдураҳмон Жомийни ўзига устоз сифатида танлаши ҳам шу ижодий изланиш, қидириш вақтларига тўғри келса керак. Муқимий поэтик мероси ичида Жомийга бағишлаб, унга хитобан ёзилган бир неча шеърлар учрайди. Муқимийнинг Жомийга бўлган ихлоси ва муҳаббатини кўрсатиш жиҳатидан «Мекуни ё не?» мухаммаси алоҳида диққатга сазовор. Жомий ғазалига боғланган бу мухаммасининг қуйидаги охириги бандида, Муқимий Жомийни ижодий ишда ўзига «шир—устоз» қилиб олганини айтади:

Муқимий зарра, ҳамчун офтоби ховори Жомий,
Заифу, ожизам, кун дастгири, ёвори Жомий,
Бадоди додхоҳон аз ту шояд довари Жомий,
Қадомин дарду меҳнатро кунам ёд овори Жомий,
Ту осон мушкили мо мустамандон, мекуни ё не?

Таржимаси:

Муқимий Жомий олдида қуёш атрофида айланувчи зарра сингаридур,
Заифман, ожизман, қўлимдан тут, ёрдам қил, эй Жомий,
Сандан ёрдам сўровчиларга, ҳамма вақт, мадад этиб келгансан,
эй Жомий,
Қайси бир дарду меҳнатимни баён қилайин эй Жомий,
Биз ёрдамга муҳтожларнинг мушкулини осон қиласанми, ё йўқ?

Муқимий ижодий эволюциясида шарқ классикларининг ажойиб асарлари, шубҳасиз муҳим роль ўйнади. Муқимийнинг улуғ ўзбек шоири ва мутафаккири Алишер Навоий ғазалларига, шунингдек шарқ поэзиясининг гениал лирик шоири Фузулий ғазалларига қўллаб мухаммаслар боғлагани маълум. Бу мухаммасларнинг аниқ хронологиясини танилаш қийин бўлса-да, ҳеч янглишмасдан Муқимий ёш вақтларидаёқ, бу улуғ ижод эгаларини зўр ҳаяжон ва муҳаббат билан ўқиганини бемалол айтиш мумкин. Шарқ классиклари хазинасидан олинган бу маънавий озиқ Муқимий ижодий йўлини машғал бўлиб ёритиб турди.

Муқимий ижодий эволюциясини таъмин этган асосий ва ҳал қилувчи манба ҳаёт, ҳаётий мушоҳадалар, курашлар бўлди.

Маълумки, Муқимий тахминан 1876 йил атрофларида, 26 ёшларида узоқ давом этган ўқишини тугатиб, Қўқонга қайтди. Лекин ўз замонасининг илмий маркази сифатида шуҳрат қозонган Бухорода ўқиб «хатми қутуб» қилган, яъни олий маълумот эгаси бўлган нонвой боласи Муқимийга илтифот қилувчилар бўлмади. Бирор иш билан шуғулланиш заруриятини ҳис этган, лекин дурустроқ бир ўринга таклиф этилмаган Муқимий Қўқондаги ер қурилиши маҳкамасига мирзалик (саркотиблик) вазифасига ишга кирди. Шу расмий вазифа туфайли унга ер қурилиши маҳкамасининг амалдорлари билан биргаликда қишлоқларга чиқиш керак бўлди. Эҳтимол, сўнграқ «Танобчилар» асарида чизган ҳаётий лавҳаларни шоир шу вақтларда қишлоқларни кезганда ўз кўзи билан кўргандир ва оғир мусибатли халқ ҳаётига гувоҳ бўлгандир. Муқимий бу вазифада узоқ қола билмади. Муқимийнинг бу вазифадан кетиши сабабини ер қурилиши маҳкамасидаги адолатсизликларга чидай олмани бўлса керак, деган тахминни қилиш мумкин.

Муқимий, тахминан, 1877 йиллар атрофида Қўқоннинг ғарби ши-молида, Сирдарё ёқасидаги Оқжар паромида паттачи бўлиб ишлади. Шу давр ҳаётидан эсдалик сифатида «Дар ҳаққи мардуми Оқжар ба тариқи мухаммас («Оқжар одамлари ҳақида мухаммас») сарлавхали қўйидаги фавқулудда характерли сатира сақланиб қолган.

Махташиб отларини дерки: «Бу дулдур-дулдур!»
Байталиб боркаши зўрки, филдур-филдур,
Қиладур лоф уришиб, кўзлари мўлдур-мўлдур,
Оқжар одамларини тўнлари жулдур-жулдур,
Билмадим туркму, тожик — тиллари ғулдур-ғулдур.

Зотимиз саййиду содот эмасмиз, қорамиз,
Ғам ўқидин тани мажруҳи саропо ярамиз,
Ултирон жойда ҳам баъзи маҳалда ҳорамиз,
Сув учун дарё уза ҳавсала айлаб борамиз,
Ғаҳ йўловчи келадур кемага гулдур-гулдур!»

Сатиранинг автобиографик характеридан ташқари унинг темаси ва мазмуни ҳам диққатга сазовордир. Мадрасадаги ўқишни битириб, биринчи марта, турмуш билан юзма-юз тўқнашган ва ундаги аччиқ ҳақиқатларни кўрган шоир ўзининг бу илк сатирасида ҳаётнинг худди ўзгинасини беради, кема саркорлари билан халқ ўртасидаги драматик муносабатларга диққатни жалб қилади. Бу сатирада ҳали социал конфликт тўлиқ ва чуқур очилмаган бўлса-

да, темани ишлашда соддалик, юзакилик бўлса-да, ҳар ҳолда, асосан, ҳаётий тема тўғри танланган, масала тўғри қамраб олинган. Шундан, бўлгуси реалист шоирнинг услуби, ижодий тамойили сезилиб турибди. Ҳаётнинг бевосита таъсири, унинг берган материалли ва темаси Муқимий ижодида янги мотивларни яратди, шоир диққати ва эътибори халқ ҳаёти томон йўналди. Бу, албатта, Муқимий фигураси учун жуда характерли деталдир.

70 йилларнинг II ярмида Муқимий ижодида рўй бераётган бу бурилиш, «Қолишмас» сарлавҳали бошқа бир шеърда яна ҳам равшанроқ акс этган. Бу шеърда Муқимий ўзининг феодал-сарой адабиётига бўлган муносабатини аниқлатади. Шеър мазмунидан маълум бўлишича, энди шоир феодал-сарой адабиётига илгаригидек, кўркўрона сажда қилмайди, аксинча, ўз куч-қудратига ишониб, адабий ижодда янги эстетик позицияларга интилади.

Шундай қилиб, 70 йилларнинг II ярмини, яъни 1876 йилдан кейинги йилларни, Муқимий ўқишни тамомлаб, турмушда мустақил ҳаракат қилишга киришган йилларни шоир ижодининг бурилиш даври, янги ижодий-эстетик позицияларга кўчиш даври деб ҳисоблаш керак бўлади. Шу даврда Муқимий ўз фаолиятининг илк даврида йўл қўйган ёт адабиётнинг баъзи бир таъсирларидан қутулди ва классик адабиётнинг энг яхши традицияларини ўзига сингдириб олган етук шоир сифатида, уни бойитиб, ривожлантириб, янги, юқори позицияга кўтарилди.

III

XIX асрнинг 80—90 йилларида Муқимий оингли ва изчил демократ шоир сифатида ижодий фаолиятда бўлди. Муқимий ижодий меросининг асосий қисми шу давр ичида яратилди. Муқимий лирика соҳасида ўз ижодини давом этдириб, классик поэзиямизнинг ажойиб, жўшқин намуналари ҳисобланган шеърларини яратди. Унинг ҳажвиёт соҳасидаги фаолияти, айниқса, унумли ва самарали бўлди. Айтиш мумкинки, Муқимий XIX асрнинг II ярмида адабиётда сатирик мактаб яратди. Фурқат, Завқий, Муҳаййир, Нисбат, Нусрат, Зорий ва бошқалар Муқимий атрофига уюшиб, сатира байроғини баланд кўтардилар ва ажойиб бой танқидий адабиёт яратдилар. Ўзбек адабиётида ҳеч қачон, на XIX аср II-ярмидан аввал ва на ундан кейин Муқимий бош бўлган Фаргона группа шоирлари яратганидек бой ва ўткир сатирик адабиёт бўлган эмас. XIX асрнинг II ярми революциядан илгариги ўзбек сатирасининг гуллаган даври ҳисобланади.

Муқимий ижодий меросида эпистоляр адабиёт ҳам салмоқли ўрин тутди. Бизгача етиб келган кўп миқдордаги шеърини ва нас-

рий мактублар — ёзишмалар фақат Муқимий таржимаи ҳолини ўрганишда бебаҳо, қийматли ҳужжат бўлибгина қолмай, шоир дунёқарашини, шунингдек, у яшаган давр адабий ҳаётини текширишда ҳам бой маълумотлар манбаи ҳисобланадилар. Ҳали кам ўрганилган бу манба ўз текширувчиларини кутмоқда.

Муқимий адабиётимизда демократ шоир сифатида яратган бой ва салмоқдор ижоди билангина эмас, балки кучли адабий ҳаракатчиликнинг раҳбари, бошчиси сифатида ҳам қадрли ва қийматлидир. Муқимийнинг XIX аср II ярмидаги Қўқон адабий муҳитида тутган вазияти, ўзбек демократик адабиётининг шаклланишида ўйнаган роли катта бўлди. Бу жиҳатдан, Фурқатнинг «Туркистон Вилояти газети» саҳифаларида босилган «Таржимаи ҳол»ни характерлидир. «Таржимаи ҳол»нинг шу даврга оид қисмида Фурқат Қўқон адабий ҳаёти тўғрисида сўзлар экан, 80 йилларнинг бошларида янги Марғилон (Скобелев — Фарғона)дан Қўқонга қайтган вақтида бу ерда яхшигина уюшган адабий тўғарак бэр эканлигини айтади. Фурқат ҳам бу тўғаракка келиб қўшилган ва Муқимий, Завқийлар билан биргаликда, ижодий ишларга актив қатнашган эди. Фурқатнинг мазкур «Таржимаи ҳол»да берган маълумотига қараганда, бу адабий тўғарак ўз ижоди билан фақат Қўқондагина эмас, балки бутун Фарғонада адабиёт аҳллариининг диққатини ўзига жалб этган эди. Бу ҳақда Фурқат қуйидагиларни ёзади:

«...Дигар шеър арбоблари бизлар суҳбатимизни орзу қилиб келур эдилар. Агар бирор марғуб газал зодаи табъ ўлса, табиатлик кишилар нусха сўраб олур эдилар»¹.

Адабий ҳаётда пайдо бўлган бу янгилик, ёш кучларни бир тўғарак атрофига уюшиб, янги адабий-эстетик позицияларда туриб муваффақият билан ижод эта бошлашлари реакционер адабиётчиларни газаблантирди, адабий ҳаётда кураш бошланди. Адабий фронтдаги бу кураш жуда кўп ҳужжатларда ёрқин акс этган. У ҳужжатлардан маълум бўлишича, ҳукмрон гуруҳлар ва уларга лаганбардорлик қилувчи реакцион адабиётчилар бутун чораларни ишлатиб, ҳамма жирканч методлардан фойдаланиб, демократ шоирлар ижодига раҳна солмоқчи, ёки улар ижодини ўз манфаатларига бўйсундирмоқчи бўлдилар.

Муқимийни, умуман демократ шоирларни реакционерлар турли найранглар ишлатиб, ўз томонларига ағдара ола билмаганларидан сўнг уларга қарши тухматлар, бўҳтонлар уюштириш, шу йўл билан улар обрўсига путур етказиш йўлини тутдилар. Бу соҳада лаган-

¹ Фурқат. «Таржимаи ҳол». «Туркистон вилоятининг газети», 1891, № 16.

Бардор шоир Муҳйий, айниқса, кўп тиришди. Адабий лагерлар ўртасидаги кескин курашни кўз олдига келтириш жиҳатидан қуйидаги энгизод диққатга сазовор.

1886 йилда шоир Муҳйий «Қасидааст, дар шикоятӣ ҳамоқати аҳли замон» («Замона аҳлининг нодонликларидан шикоят тарзида айтилган қасида») сарлавҳали катта асарини ёзди. Бу асарда Муҳйий бутун куч ва имкониятларини сарф қилиб, Муқимий бош бўлган шоирлар группасини обрўсизлантиришга, улар ишига раҳна солишга тиришди, ҳатто уларни «оми, чапани шоирлар, шумлар, оёқ яланг, бош яланг безорилар» деб ҳақорат қилишгача бориб етди:

...Ин сифлаҳойи шумки, онон миёни халқ,
Пайдо шуданд, пардаи имон ҳамедаранд.
«Уйнайлику, кулойлику»¹ гўён миёни халқ,
Ҳукми худою, амри паямбар намебаранд..
Ин чанд сифлаҳойи чапан номи шоири
Бар хеш додаанаду ҳаме уммии харанд.
Набувад саводу дар ҳама ғулон ахмақанд
Авбошуанду фирқан бепой, бе саранд²

Таржимаси

Бу шум, ярамас одамларки, халқ ўртасида пайдо
бўлдилар,
Ҳаммадан имон пардасини йиртиб ташладилар.

* * *

Халқ ўртасида «Уйнайлик, кулайлик» дедилар-ку,
Лекин, халққа худо ҳукмини, пайғамбар амрини
етказмадилар..

* * *

Бу ярамас чапан одамлар тоифаси ўзларига «шоир»
номини берибдурлар,
Лекин, ўзлари саводсиз эшакдирлар.

* * *

Уларда савод, илм нима қилсин, уларнинг ҳаммаси девдан
(ғўлдан) баттардирлар,
Улар оёқ яланг, бош яланг безорилар тоифасидан
иборатдирлар.

¹ Муқимийнинг шу сўзлар билан бошланадиган шўх, оптимизм руҳи билан суғорилган ғазали ўша даврда машҳур эди. Бу ўринда Муҳйий Муқимийнинг шу шеърини кўзда тутди.

² «Девони Муҳйий», қаламий. Ўзбекистон Ф. А. Шарқшунослик институти, инв. № 1303, варақ 134 аб 135 а.

Мана бошдан-оёқ ғазаб ва ҳақорат билан тўлиб ётган Муҳйий «Қасида»сининг баъзи байтлари шулардир. «Қасида»нинг умумий руҳи ва услубидан демократ шоирларга, биринчи навбатда Муҳйийга нисбатан эксплуататор синфлар томонидан уюштирилган сиёсон ва бўҳтонлар равшан кўриниб турибди. Лекин, шароитнинг шир, муҳитнинг бўғиқ ва заҳарли бўлишига қарамай, демократ шоирлар ўз позицияларида мустақкам турдилар, адабиётда «ҳақ сўз»ни айтиб, адолатни, ҳаққониятни ҳимоя қилишни давом этдирдилар. Муқимий ўзига хос камтарлик билан Муҳйий таъналарига жавоб бериб келгуси «якши замонлар»дан умид кутди.

Муқимий таънаий Муҳйийга бир сўз айтки рост бўлсин,
Келур охир сени ҳам йўқлагудек бир замон якши.

Муқимий бу «рост сўз»ни поэзиядан топди. Поэзиянинг содда, лекин жўшқин тили билан халқ ҳаётини, халқ орзу-истакларини куйлади. Талантли шоирнинг халқ позициясида туриши, тарихий ҳаққониятларни ўз ижодида куйлаши реакционерларнинг жирканч тухматларига энг якши жавоб эди, шоирнинг куч ва қудрати ҳам шу ҳаққонийлигида эди. Поэзияни сотқин ниятлар қуролига айлан-тирмоқчи бўлган қалбаки шоир «Ҳожи афанди»га — Муҳйийга қарата ёзган Муқимийнинг «Инсон бўлдим?» сарлавҳали шу шеърин демократ шоирнинг юқори эстетик завқидан дарак бериши баробарида, адабий лагерлар курашини ўрганишда қийматли ҳужжат ҳам ҳисобланади:

Илм ўқигани билан ҳар ким мусулмон бўлдим?
Моуман айлаб фаришта ғайри шайтон бўлдим?

Шиквалар айлаб туз ичкон ерларингизни мудом.
Ё магар поси намак тутмоғлиқ осон бўлдим?

Шеърингизга халқ толиб бўлсалар, сўнгра ўқинг,
Ё келиб аҳбоб кар бўлмоққа меҳмон бўлдим?

Кимки муҳмалдур ўзи ҳам, ўзгани муҳмал билур.
Қилсангиз ғайра атое дерки эҳсон бўлдим?

Бузда риш, эшшакда жон, тўти гапурғони билан,
Эй афандим, сизга ул, албатта, инсон бўлдим?

Сўхбат аҳлига қилалмай ул кеча изҳори фазл,
Фазлингизни пахтаси ҳам ёки арзон бўлдим?

Адабий лагерлар ўртасидаги курашни кўрсатувчи бундай фактлар кўп. Лекин ҳамма гап шундаки, бу кураш борган сари кескин ва даҳшатли тус олар эди. Реакция тарафдорлари ўз ёвуз ниятларини амалга ошириш учун, прогрессив интилишни тўхтатиш учун, халққа «ҳақ сўз»ни етказувчи шоирлар овозини бўғиш учун ҳар қандай жиноятдан қайтмас эдилар. Тарихий фактлардан маълумки, вазиятнинг бу кескинлиги айрим шоирлар фаолиятида фожиали нелар қолдирди.

Реакция найзасининг ўткир учи демократик адабий лагернинг бошчиси Муқимийга қаратилган эди. Муқимий «ҳукмрон ва фармонбардор доиралар» томонидан тузилган режага биноан четга суриб ёлғизлатилди, таҳқир этилиб, иқтисодий муҳтожлик исканжаси ичида сақланди. У, ҳам иқтисодий қийинчиликларга бардош беришга, ҳам маънавий азобга чидашга мажбур эди. Бунинг устига шоир онлавий ҳаётидаги бахтсизликлар (Муқимийнинг 80 йиллар бошида хотини билан ажралишиб, ёш ўғли Акбархўжа билан қолиши, 1885—86 йилларда отаси Мирзахўжанинг вафот этиши, ундан қолган етимлар тарбияси мунтазам даромади бўлмаган шоир бошига тушиши ва бошқалар) унинг тоқатини танг қилган эди. Шу йиллар орасида (1887—1888 йиллар) Муқимийнинг Тошкентга саёҳат қилгани маълум. Саёҳатнинг асл сабаби тўғрисида бир нарса дейиш қийин, фақат уни Тошкентда ота томонидан бўлган қариндошларини қидириб топгани ва улар билан алоқа боғлагани ҳақида маълумотлар бор. Бу янги алоқа қандай натижалар берди — билмаймиз, лекин Муқимий Тошкентда ҳам Қўқонда бўлган умумий оғир вазиятдан қутула олмади. Бу — Тошкентдан дўсти Фурқатга ёзган мактубидаги қуйидаги сатрлардан англашилади:

Дўст бўлдим ҳар кишига, кўрдим андин минг жафо,
Топмадим, дунёни кездим, мунису ғамхорман.

Рўзғоримдур паришон, зоҳиру ботин хароб,
Чарх давридин жигар хун, сийнаси афғорман...

Кимга дод айлай бориб шум толеимни (нг) дастидин,
Кўза синдурган азизу, сув кетурган хорман.

«Чарх давридин жигари хун» бўлган шоир бир неча замон Тошкентда туриб Қўқонга қайтади.

Муқимийнинг 90 йиллардаги ҳаёт шароити бундан яхши бўлмади. Унинг турмушида катта ўзгариш содир бўлмади, илгаригидек шоир Қўқондаги «Ҳазрат» мадрасасининг кичик бир ҳужрасида умр кечирди. Бу орада Муқимий икки марта (1892, 1899

йиллар) Тошкентга, бир неча марталаб Фарғона водийсининг Андижон, Наманган, Уш каби шаҳарларига саёҳат билан чиққан бўлса-да, бу саёҳатлар «кўнгул ғуборини ёзиш»дан бўлак нарса эмас эдилар. Бу даврдаги шоир ҳаётининг умумий аҳволдан хабар берувчи яна бир муътабар манба бор¹. Бу — 1890 йилда Фурқатнинг Тошкентдан ёзган мактубига Муқимийнинг жавоб мактубидир. Муқимий бу мактубида ўз аҳволи тўғрисида сўзлар экан биз ҳис этган оғир кайфиятни яна такрорлайди ва бизга таниш бўлган аянч лавҳани яна чизади. Бу мактубда Муқимийнинг шон-рона самимият ва улғу салобат билан ёзилган қўйидаги сатрларини ўқиймиз.

Агар сўрсангиз аҳволимни шул кун,
Қўл оғриқ устиға дарди миёнлар.

* * *

Бу ранжим шиддатидан гар десам, ман
Кўзумда уйқу йўқ вақти азонлар.

* * *

Дариғо сифлалар Хуқандда дойим.
Мусулмонсиз, ғизо ҳар лаҳза қонлар.

* * *

Фалак тийри жафо ҳар кимга отса,
Мени айлар, «Ўшал шул!» деб нишонлар.

Муқимийнинг 80—90 йиллар фаолиятидаги алоҳида диққатга сазовор ва шоир образини жозибадор қилувчи нуқта шундаки, у ҳақорат ва тухматларга, машаққат ва кулфатларга қарамай, ўз ижодий ишини тиймай, оғишмай, принципиал позициядан туриб давом эттирди ва ўзбек адабиёти хазинасига катта бойлик бўлиб қўшиладиган чуқур ғоявий, юксак бадий асарлар яратиб берди.

IV

Муқимий рангдор ва жозибадор классик поэзиямизнинг отоқли ва талантили намояндаларидан биридир. У ўз ижодини кичик формадаги лирик шеърлар ёзиш билан бошлади ва умрининг охиригача бу фаолиятини давом эттирди.

¹ Муқимийнинг Тошкентга мактуби. Автограф. Ўзбекистон Ф. А. Шарқшунослик институти, инв. № 7624—XXII. (Алоҳида қоғозда).

Муқимий ижодий мероси ҳали аниқ ва тугал ҳисобга олинмаган бўлса-да, ҳеч шубҳасиз, унинг ижодида асосий ва катта ўринни лирика эгаллайди. Ҳозирги «Асарлар тўплами»га кирган лирик шеърларнинг умумий ҳажми, тахминан беш минг мисрани ташкил қилади.

Муқимий лирикаси классик поэзиямизнинг машҳур шеърӣй формаларидан ғазал, мухаммас, мурабба, маснавий турларида яратилган, унда бир неча рубоӣй, туюқ ва фардлар учрайди.

Муқимий лирикасининг марказида муҳаббат тематикаси тўради. Фақат классик адабиётимизда ёхуд шарқ поэзиясидагина эмас, балки жаҳон адабиётида ҳам жуда эски, аммо ҳамма вақт ёш, абадий барҳаёт бўлган бу тема кўп ишланган ва унда қанчадан-қанча шоҳ асарлар яратилгандир. Бу тема улуғ Алишер Навоӣйга XV асрда қандай битмас-туганмас маънолар бағишлаган бўлса, орадан қарийб беш аср ўтгандан сўнг ҳам Муқимийга шундай илҳом манбаи бўлиб хизмат қилди. Бу тасодифӣй эмас, албатта. Чунки, адабиётнинг асосий объекти инсондир. Инсонни муҳаббатсиз тасаввур қилиш мумкин эмас, муҳаббат инсон маънавий ҳаётининг ажралмас қисмидир.

Муҳаббат ҳақида қўшиқ тўқиш ҳаётни куйлаш демакдир. Шу маънода Муқимий лирикаси чуқур ҳаётӣй лирикадир. Бу ҳаётӣйлик — Муқимий лирикасининг асосий ва етакчи хусусиятини ташкил қилади. Муқимий лирикасининг зўр социал қийматини ҳам унинг шу ҳаётӣйлиги таъмин этади. Чунки ислом руҳонийлари диний фанатизми, тарки дунёчиликни, мистикани тарғиб қилиб, җамиятда пессимизм уруғларини сочиб турган бир пайтда ҳаёт тўғрисида куйлаш, муҳаббатни тараннум қилиш қатта ижтимоӣй қийматга эга бўлган зўр жасорат эди.

Бу даврдаги диний-мистик адабиётнинг йирик вакилларидаан бири Юсуф Сарёмӣй:

Бир муаммодур тириклик ўзлукнингдин урма дам,
Бу жаҳон ойинадек асрорини ҳайронидур.

Сан гумон этма, «бақо бор!» деб, жаҳон айвонида,
Бил яқин аввалда фоний эрди, охир фонийдур!»¹

деб җамиятда «адам — йўқлик»ни, «фонийлик»ни тарғиб қилиб турган бир пайтда, бутун ҳоким идеология дин, охират, тоат-ибодат ҳақида жар солиб, турган ва одамларни хилватга, тарки дунёчиликка чақириб турган бир пайтда Муқимийнинг:

¹ Мавлавий Юсуф Сарёмӣй — Девон. Тошкент, литография, 1914, 53-54 бетлар.

Навбахор очилди гуллар, сабза бўлди боғлар,
Сухбат айлайлик келинлар, жўралар, ўртоқлар!

каби хитоб билан чиқиши зулмат сукунати қопланган кечада урилган бонг таассуротини туғдирар ва гангиган бошларда ҳушёрлик яратар эди.

Муқимий ўз лирикасида кенг маънодаги муҳаббатни, муҳаббат алангасида ёнган инсонни куйлади. Бу инсон истаклари, армонлари, курашлари, кечинмалари, севинч ва аламлари, Муқимий шеърларининг мазмунини ташкил этди. Муқимий шеърларида гавдаланган лирик қаҳрамон дўстлик, садоқат, самимият, вафодорлик, мақсад йўлида сабот ва матонат билан курашиш каби олижаноб инсоний фазилатларга эга. Бу инсоний фазилатларни куйлаш, мадҳ этиш орқали Муқимий кишиларда яхши хусусиятларни тарбиялашга интилди.

Муқимий куйлаган лирик қаҳрамон конкрет тарихий давр, ижтимоий муҳит маҳсули ҳисобланади. У, ўша муҳит билан чамбарчас боғлиқдир ва жамиятнинг энг илғор идеяларини мужассамлантиради. Муқимий турмуш ҳақидаги ўз истак-армонларини лирик қаҳрамон тимсолида илгари суради.

Колониал қуллик ва социал адолатсизлик ҳукмронлик қилган бир даврда, Муқимий ғазалларининг кенг халқ оммасига қадрли ва азиз қилган нарса шу эдики, у ғазалларда яхши инсоний хислатлар тараннум қилинар, адолатли ва бахтли замонларни орзу қилиш ва шундай кунларнинг келишига ишонч овозлари барала жаранглар эди. Муқимий лирикаси ўзининг ҳаёт, бахт, истиқбол ҳақидаги зўр оптимистик туйғулари билан халққа яқин ва тушунарли эди.

Муқимий лирикасида ҳаётни севишга, ҳаётдан завқланишга чақириб, турмушнинг озод ва бахтиёр бўлишини орзу қилиш асосий ва етакчи мотивни ташкил қилади. Лирик қаҳрамондаги бу улуг ниятларни амалга ошириш, турмушни фаровон ва қувноқ қилиш икки ёқлама сулм ҳукмронлик қилган адолатсиз, мудҳиш колониал тузумда мумкин эмас эди. Шу тариқа шоир истаклари — армонлари билан ҳукмрон муҳит ўртасидаги қарама-қаршилик унда ҳасрат, нолиш, шикоят мотивларини келтириб чиқазди. Шунинг учун Муқимий лирикасида «бахтсизлик», «голе забунлик», «зулм», «жабру ситам» ибораларини тез-тез учратамиз, шоирнинг кўп шеърлари «Чархи кажрафтор» («тескари айланувчи фўлак»)дан шикоят қилиб, «булбуллар ўрнини зоғлар» олгани, «аҳли тамиз» хор бўлиб, «нодонлар»нинг нзат-икромда эканлиги ҳақида сўзлайди.

Муқимий лирикасида учрайдиган қарама-қарши руҳий ҳолат — зўр оптимистик идеал ва заифлик белгиси бўлган алам-ҳасрат ўша тарихий шаронгдаги халқ оммасининг — меҳнаткаш деҳқон,

косиб-хунармандлар оммасининг психологиясига жуда яқин ва улардаги қарама-қарши кайфиятни ифода қилар эди.

Маълумки, Муқимий шеърлари — ғазал, мурабба ва мухаммаслари ўз даврида катта шухрат қозонди. Куйларга солиб айтилиб халқ ўртасида кенг тарқалди. Муқимий асарларининг бундай кенг тарқалишига сабаб, уларнинг юқорида айтилгандек, мазмун жиҳатидан халқ руҳига яқин бўлишидан ташқари, санъат жиҳатидан юксак, бадий форма жиҳатидан беками-кўст етук бўлишлари ҳам эди. Муқимий ўз асарларининг юксак ғоявий бўлиши учун курашиши баробарида, талабчан санъаткор сифатида шу илғор идеяга мос тушадиган форма яратишга ҳам, асарнинг стилистик томондан етуклигини таъминлаш учун ҳам кўп меҳнат сарф этди. Муқимий шеърлари мазмунни ифода этишдаги аниқлиги, равшанлиги, услубининг раво ва энгиллиги, вазнининг қўвноқ ва ўйноқлиги билан жозибалидир. Муқимий шеърлари ҳам халқ қўшиқлари каби чуқур мазмунни фавқуллода содда, лекин аниқ формада ифода қилдилар. Мисол учун Муқимийнинг кўп ғазаллари қаторида, унинг шўх, ўйноқ мураббаларини кўрсатиш мумкин. Муқимий ўз мураббаларини алоҳида маҳорат билан ишлайди. Адабиётимизда Муқимий мураббалари машҳур. Эҳтимол бунда мурабба жанрининг формал — стилистик хусусиятлари жиҳатидан (бандларнинг тўртликдан иборат бўлиши, қофия системаси, вазн) халқ қўшиқларига яқин бўлиши маълум роль ўйнагандир. Эҳтимол Муқимий ўз мураббаларини яратишда халқ қўшиқларидан илҳомлангандир.

Муқимий шеър устида ишлаганда, айниқса, унинг жарангдорлигини, музикавийлигини таъмин этадиган вазн, қофия, радиф масалаларига катта эътибор берди. У, арузнинг бой, ранг-баранг баҳрларидан мукамал хабардор эди. Муқимий шеърлари арузнинг энг энгил, ўйноқ вазнларида ёзилган бўлиб, шеърнинг эмоционал кучини оширишга ёрдам қилади.

Шундай қилиб, Муқимий шеърларининг таъсирчан бўлишини, узоқ яшовчилигини таъмин этган нарса уларнинг юксак ғоявийлиги билан бирга, ўткир, жозибадор, пишиқ бадий формаси ҳам бўлди.

Муқимий лирикасининг бадий хусусиятлари тўғрисида гапирганда, ундаги яна бир шеърини турга — мухаммасларга диққатини жалб қилиш зарур.

Одатда, мухаммаслар мустақил равишда ёзилиши ёки бошқа бирор шоир ғазалига боғланиши мумкин. Бу кейингиси «тахмис» деб ҳам юритилади. Муқимий ўзи мустақил мухаммаслар ёзиши билан бирга, классик адабиётимиздаги бу приёмдан — тахмис приёмидан кенг фойдаланди. Унда ўтмишдаги улуг шоирлар ғазалига боғланган анчагина мухаммаслар учрайди.

Маълумки, мухаммас боғлаш ёки тахмис қилиш қондасига мувофиқ мухаммас боғланадиган ғазалнинг ҳар бир байтини олиб, унинг бутун стилистик хусусиятларини сақлаган ҳолда (вазн, қофия, радиф, бадий образлар, приёмлар), мухаммас боғловчи шоир унга ўз томонидан яна уч мисра қўшади, яъни ғазалнинг ҳар байтидан беш мисрали банд ҳосил қилади, шу йўл билан ғазал неча байтдан иборат бўлса шунча бандлик мухаммас ҳосил бўлади.

Тахмис қилишнинг қийинлиги шундаки, мухаммас боғловчи шоир тематика, услуб, вазн ва бошқа бадий приёмларда чекланган бўлади: у, ғазал авторининг умумий руҳини ҳисобга олишга, унинг стилистик хусусиятларини сақлашга мажбур. Иккинчи томондан, мухаммас боғлашнинг яна бир масъулияти шундаки, мухаммас боғловчи шоир санъат жиҳатидан танланган ғазалдан **паст** бўлмаган мисралар яратиб, бадий маҳоратини намойиш қилиши керак. Классик адабиётимизда мухаммас боғлашга ўзишув, мусобақа, шоир учун бир турли имтиҳон, деб қараганлар. Шунинг учун «муваффақиятли мухаммас», «муваффақиятсиз мухаммас» каби терминларни қўллаб, шоирлар бадий маҳоратига баҳо берганлар. Мана шундай масъулиятли приёмни Муқимий кўп қўлади ва муваффақиятли чиққан анчагина мухаммаслар яратди.

Муқимий ўтмишнинг Алишер Навоий, Жомий, Фузулий, Махмур каби илғор шоирлари ғазалига мухаммас боғлади, улар ғазалидаги фикрни мухаммасда яна кенгайтириш йўли билан, ўз ғоявий-ижодий принципига мос бўлган идеяларни пропаганда қилди.

V

Муқимий ижодий меросида ҳажвиёт (сатира ва юмор) салмоқли ўрин ишғол қилади. Муқимий ҳажвиёти унинг ижодидаги асосий мотивлар билан органик равишда боғли бўлиб, шоир қиёфасини тўлиқ тасаввур қилишга, демократ шоир сифатида характеристикасини беришга ёрдам қилади.

Муқимий лирик шоир сифатида куйлай бошлаган мотивларини — ҳукмрон муҳитдан нолиш, шикоят қилиш, мавжуд тузум тартибларидан қаноатланмаслик, ҳасрат мотивларини ҳажвиётда бойиған, кучайған, кескин тус олған ҳолда давом эттирди, фош этувчи танқидий-сатирик, юмористик асарларини яратди.

Муқимий сатиралари мазмун жиҳатдан бой, тематик жиҳатдан ранг-барангдир. Айтиш мумкинки, Муқимий сатиралари жамият ҳаётининг ҳамма асосий томонларини қамраб олди, эксплуататор синфларга хос бўлган ҳамма ижтимоий табақаларнинг типик образларини яратди. Ўзбек демократик адабиётида яратилган ажойиб социал типлар галлерияси, даставвал, Муқимий қаламига ман-

субдир. Бу социал типлар галлериясидан эксплуататор синфларнинг ҳамма табақаларини, колонизатор — амалдорларни, маҳаллий бойларни, рус капиталистларини, текинхўр — паразит руҳонийларни, бюрократик колониал аппаратларининг ювиндихўр малайларини, савдогарларни, судхўрларни ва бошқаларни топиш мумкин.

Муқимий сатираларининг ўзига хос энг муҳим хусусияти шуки, уларда ҳаёт адабиётининг асосий объекти бўлган киши — шахс образлари орқали акс эттирилди. Турмушни типик шароитда ҳаракат этаётган типик характерлар чъни шахслар — кишилар фаолиятида акс эттириш адабиётининг балоғатга етганини — реализмга эришганини кўрсатувчи белгилардан биридир. Мана шундай ҳақиқий санъаткор олдига қўйиладиган талабга Муқимий сатиралари; унинг асосий намуналари тўлиқ жавоб беради. Масалан «Танобчилар» сатирасидаги Ҳакимжон билан Султон Алихўжани ёки «Масковчи бой таърифида» ва бошқа сатираларида иштирок этувчи Ҳодихўжа бойни олайлик. Буларнинг биринчиси — Ҳакимжон билан Султон Алихўжалар бюрократик аппаратнинг типик вакиллари, иккинчиси — Ҳодихўжа эса маҳаллий савдо-саноат буржуазиясининг типик вакилидир. Уларнинг хатти-ҳаракатларида, феъли-атворларида, психологияларида маълум социал табақанинг, маълум ижтимоий ҳодисанинг моҳияти гавдаланади. Улар тип сифатида маълум тарихий шароитда ҳаракат қиладилар ва ўз ҳаракатлари билан маълум ижтимоий ҳодисанинг моҳиятини очиб берадилар.

Муқимийнинг Виктор, Тўйи Иқон бачча, Кўр Ашурбой ҳожи ҳақидаги сатиралари тўғрисида ҳам шу сўзни айтиш керак бўлади. Бу шахслар ҳам Муқимий томонидан тўлақонли тип сифатида яратилганлар ва ўз ҳаракатлари, феъли-атворлари билан маълум ижтимоий ҳодисанинг моҳиятини очиб берадилар.

Адабиётда бундай шахс — киши образлари орқали типик ҳодисалар моҳиятини типик шароитда тасвир қилишни Муқимийгача бўлган ҳажвиётда — сатирада учратмаймиз.

Тўғри, Муқимий сатираларининг ҳаммаси ҳам шу принцип асосида яратилган ва юксак реалистик санъат олдига қўйиладиган талабга жавоб беради, деб бўлмайди. Маълум сатиралар, масалан «Ҳожи қадоқчи», «Чойфуруш», «Асрорқул», «Авлиё» ва бошқалар ҳали бу талабга жавоб бера билмайдилар. Уларда шахслар амалий фаолиятда ўзини намоён қилувчи жонли, қонли бадний образ даражасига ҳали кўтарилган эмас. Уларда, маълум ижтимоий ҳодисани жонли лавҳаларда кўрсатишдан кўра, шу ҳодиса ҳақида шоирнинг ҳукм чиқазиши устун туради.

Муқимий бу даврда яратилган бой антиклерикал адабиётчи ўзининг ўткир сатиралари билан бошлаб борди. Муқимий сатиралари ичида дин аҳлларини фош қилишга қаратилган учта шеър

бор: «Ҳажви ҳалифан Мингтепа», «Авлиё», «Дар мазаммати қурбақа». Булардан иккитаси маълум реакционер фитначи Дукчи эшон кирдикорларини фош этишга бағишланган.

Тарихдан маълумки, Андижон яқинидаги Мингтепага уя қўйиб олган Дукчи эшон (Муҳаммад Али халифа) 1898 йилда «ғазоват» шиори остида кофирларни мамлакатдан ҳайдаш, мусулмон давлати тузиш каби бўлмағур хаёллар билан фитна кўтарди. Дукчи эшон шиори реакцион панисламистлар кайфиятини ифода қилар эди, дукчи эшон ҳаракати Эрон, Туркия каби қолоқ феодал давлатларига ишонган бўлиб, улар орқасида Англия-Америка империалистлари турар эди.

Дукчи эшон фитнаси бостирилди, бунинг кетидан эшоннинг халқ ўртасида юргизган найранглари ҳам бирин-кетин фош қилинди. Фитна кўтариб, бекорчи қон тўкилишига, қанча ерларни вайрон бўлишига сабаб бўлган ҳийлакор, алдамчи эшон халқ газабига ва лаънатига дучор бўлди. Халқдаги шу умумий кайфиятни ифода этиб, демократ шоирлар Дукчи эшон кирдикорларини фош қилишга қаратилган сатирик асарлар ёза бошладилар. Биринчи бўлиб, Муқимий ўзининг 38 мисрадан иборат ғазал формасидаги «Баччағар» радифли катга сатирасини ёзди. Муқимийдан сўнг ўша давр шоирлари бирин-кетин бу темада сатиралар ёздилар. Муқимийнинг «Баччағар» радифли шеърининг бутун ғоявий ва бадний хусусиятларини сақлаган ҳолда, унга эргашиб чимкентлик шоир Султон Аҳмад «Баччағар» радифида шеър ёзди. 32 байтдан иборат бўлгач бу сатиранинг баъзи характерли мисралари тубандагилардан иборат:

Халқ бир тандур, бу танга оми эшондур мараз.
Бу маразнинг каттасидур Дукчи эшон баччағар...

Ўттиз икки баччағар деганга келса аччиғи,
Айтайин: «минг баччағар, миллион-миллион баччағар!»¹.

1898 йил атофларида демократ шоир Завқий ҳам ўзининг Дукчи эшонга қарши қаратилган машҳур ва маълум сатирасини ёзди. Антиклерикал адабиётнинг энг яхши намуналаридан бири бўлган бу сатира қуйидаги мисралар билан бошланади:

Солдинг олам аҳлига кўп шўриши ғавго эшон,
Хайрият тезроқ еди бошингни бу савдо эшон.

¹ Султон Аҳмад — «Баччағар» «Туркистон вилоятининг газети». 1911, 30 октябрь, № 82.

Завқий Дукчи эшон найрангларини, уюштирган фитнасининг реакцион зарарли моҳиятини жуда тўғри очиб ташлайди:

Ишни сан қилдинг балоға қолдилар бечора халқ,
Ғўзани сан еб кесилди бўзчи энги ё эшон.

Шухратингни(нг) офати ёлғуз ўзингга тегмади,
Балки сан офат бўлиб, қилдинг вабо пайдо эшон.

Ҳар киши бу шўриши Фарғонадан сўрса нишон,
Завқий айтур: «жон чиқиб, тарихидур игво эшон»¹.

Фарғона шоирлари ичида Дукчи эшон ҳақида сатира ёзмаганлари кам бўлса керак. Наманганлик шоир, Муқимийнинг яқин дўсти Нодим «Дукчи эшон ҳақида ҳажв» сарлавҳали мухаммас формасидаги шеърини, марғилонлик шоир Рожий «Дукчи эшон ҳақида» сарлавҳали катта ҳажмдаги маснавийсини ёзди. Булардан ташқари номаълум шоир «Мингтепага макр қозонини қуриб олган Ўнгчи халифанинг ҳажви» сарлавҳали ғазал формасидаги шеър сатира ёзди. Кейинги вақтларда, манбаларда яна бир сатира борлиги аниқланди. Автори номаълум бўлган бу сатира «Назм воқеаи Дукчи эшон» номи билан аталиб, 15 байтдан иборатдир. У тил ва бошқа бадий хусусиятлари жиҳатидан фавқулодда характерлидир.

Бу келтирилган рўйхат демократик адабиётда Муқимий бошчилигида Дукчи эшон ҳақида яратилган сатираларнинг шубҳасиз ҳаммаси эмас.

Худди шундай, сатирик шеърлар цикли демократик адабиётда янги туғилиб келаётган капиталистик муносабатлар, буржуа жамияти иллатларини фош қилишда ҳам яратилди. Бу тема Виктор кирдикорларидан баҳс этувчи шеърлар циклида ишланди.

Маълумки, Виктор Демитрович Ахметов Қўқондаги ака-ука Каменскийлар савдо конторасида иш бошқарувчи бўлиб хизмат қилган. Шу даврда у турли-туман найранглар ишлатиб, маҳаллий бойларни алдаб улардан кўп миқдорда пул тўплаган ва қулай фурсатни ганимат билиб ғойиб бўлган яъни қочган. 1890—91 йилларда бўлиб ўтган бу воқеа бутун Фарғона водийсида катта шов-шувларга сабаб бўлди ва кўп шоирлар бу воқеага бағишлаб аллақанча шеърлар ёздилар.

Муқимийнинг бу темада иккита шеър ёзгани маълум. 1) «Ҳажви Виктор бой» — мухаммас формасида, 4 банд, 20 мисрадан иборат; 2) «Воқеаи Виктор» — маснавий йўлида ёзилган сатирик дoston, 134 мисрадан иборат.

¹ Завқий. Танланган асарлар, Тошкент, 1959 йил, 34-35 бетлар.

Бу асарларнинг биринчиси ўз вақтида, Муқимий замонасида, кейин совет матбуотида эълон қилинган, иккинчиси эса, ҳозиргача қўлёзма манбаларда сақланиб келди.

Кейинги вақтларда манбалардан Муқимийнинг «Дар шиколти Лахтин» сарлавҳали сатирик шеър ёзгани ҳам аниқланмоқда. Бу шеър Лахтин исмли Тошкентдаги йирик корхона эгасига бағишланган бўлиб, тахминан, 90 йиллар атрофида ёзилгандир. Сатира ғазал формасида, 7 байтдан иборат.

Муқимийнинг Виктор ҳақидаги асарларига ҳам, Лахтин ҳақидаги сатирасига ҳам ўша давр шоирлари томонидан кўп назиралар, ўхшатмалар ёзилди. Натижада, «Дукчи эшон цикли» сингари, «Виктор ҳақидаги сатирик шеърлар цикли», «Лахтин ҳақидаги сатирик шеърлар цикли» майдонга келди.

Муқимий юмористик адабиётни яратишда ҳам новаторлик кўрсатди. Унинг кўп миқдордаги шўх, оптимизм билан тўлиқ юморларига эргшиб, ўша давр шоирлари назиралар ёздилар. Муқимийнинг «От», «Пашшалар» ва бошқа юморлари ўз вақтида тақлидлар яратган эди.

Муқимий юморлари катта социал қийматга эга. Улардаги кулги ижобий идеални бўрттириб кўрсатишга ёрдам беради. Бу жиҳатдан арава, лой, безгак ҳақидаги юморлар серияси характерлидир. «Таърифи печ» юмори эса, шоирнинг ҳаётдаги янгиликларга ижобий муносабатини аниқ ифода қилади. Муқимий дунёқарашидagi прогрессив йўналишни ўрганишда юморлар ҳам муҳим ижодий манба ҳисобланадилар.

Муқимий ижодида буржуа жамияти иллатларини фош этиш тематикаси билан бирга келадиган яна бир муҳим масалага диққатни жалб этиш зарур. У ҳам бўлса ишчилар тематикаси масаласидир.

XIX асрнинг охирларида капиталистик муносабатларнинг ривожланиши натижасида, ўлкада туғила бошлаган ишчилар синфининг ҳаётини тасвир қилиш бу давр адабиётининг асосий ва энг муҳим вазифаларидан бири эди. Бу темани, умуман, демократик адабиётнинг, хусусан Муқимийнинг четлаб ўгиши мумкин эмас эди, ҳақиқатда ҳам шундай бўлди.

Тўғри, бу давр адабиётида ишчилар ҳаётини тасвир қилишга бағишланган алоҳида асар йўқ. Лекин, sanoat корхоналари очиб иш бошлаган маҳаллий ва метрополия буржуазиянинг кирдикорларини тасвир қилишга бағишланган асарларда ишчилар ҳаёти ва курашлари кичик, лекин жуда характерли ва типик эпизодларда тасвир қилинади. Бунга Муқимийнинг «Масковчи бой таърифида» асари яхши мисол бўла олади.

Маҳаллий бойлардан Ҳодихўжа завод қуришга киришади. Лекин, метрополия капиталистлари контроллиги остида яшашга маж-

бу бўлган бу «маҳаллий буржуа» заводни қуриб битказолмайди, яъни синади. Завод рус капиталисти қўлига ўтади. Завод қурилишида ишлаётган ишчилар («мардикорлар») илгариги хўжайин қўлида қандай эзилган бўлсалар, янги хўжайин қўлида ҳам шундай азоб чекадилар ва бу адолатсизликка норозилик юзасидан иш ташлашга мажбур бўладилар. Муқимийнинг «Московчи бой таърифиди» сатирасида мана шу иш ташлаш эпизоди тасвир қилинади.

Чиқиб қочди бир-бир ҳама мардикор,
Купес қолди бу сирга ҳайрону зор.

Топиб мардикорини — «Сейчас юринг,
Пажалиста,— дер эрди — энди турнинг!»

Деди: «ҳар кун берсанг ўн сўм ҳам,
Борилмайди, қўй зовутини, хўжам».

Дубора яна борди бир ишга шул,
Сўкиб — «нет — веди, — келма дуррак, пошел».

Бу эпизодда ишчилар ҳаракатининг дастлабки даври учун характерли воқиа берилади. Чиндан ҳам XIX асрнинг 80—90 йилларида, Туркистонда ишчилар синфи эндигина туғилиб, шаклланиб келаятган бир даврда ҳали уларнинг озодлик курашлари стихияли тусда бўлиб, завод-фабрика хўжайинларига қарши норозилик билдириш, иқтисодий талаблар қўйиб иш ташлашдан нарига ўтмас эди.

Демак, Муқимийнинг ўзбек адабиётидаги хизмати ишчилар тематикасини биринчи бўлиб адабиётимизга олиб кириши билан чекланиб қолмай, бу темани ўз даври шароитида тўғри, ҳаққоний, реалистик асосда ёритишда ҳам кўринади.

Муқимий реализми, айниқса, халқ ҳаёти тематикасини ишлашда ўзини рўй-рост кўрсатади. Бу темага Муқимий қайта-қайта мурожаат қилади ва ҳар гал янги бадий куч билан халқ ҳаётининг ажойиб, ҳаққоний лавҳаларини яратади. Бундай лавҳалар сатира-ларда ҳам, юморларда ҳам, «Саёҳатнома»ларда ҳам учрайди. «Ҳапалак қишлоғи ҳақида» сарлавҳали мухаммас эса, адабиётимиздаги халқ ҳаётига бағишланган мислсиз асардир, унда халқ ҳаёти унутилмас картинада берилади. Халқ темаси Муқимий ижоди-нининг марказий проблемаларидан биридир.

VI

Адабиётимизда «Саёҳатнома» тамомила янги жанрдир. Адабиёт тарихида саёҳат эсдаликларини шеърини формада баён қилувчи бундай асарлар бўлган эмас. Умуман адабиётда саёҳатдан олин-

ган ёзма хотиралар кўп учрайди. Лекин, уларнинг ҳаммаси деярли мемуар характерида бўлиб. Муқимийда кўрганамиздек маълум қолига тушган поэтик услубда ишланмайди.

Ўзбек демократик адабиётида «Саёҳатнома» жанрини бошлаб берувчи Муқимий бўлди. Муқимий турли маршрут (Қўқон—Фарғона, Қўқон,—Шоҳимардон, Қўқон—Исфара) билан турли вақтларда қилган саёҳат таассуротларини тасвир қилиб учта «Саёҳатнома» ёзди. Муқимий яратган «Саёҳатнома»ларнинг ҳаммаси шундан иборат, деган фикрни қатъий равишда айтиб бўлмайди. Чунки кейинги вақтларда (1953) «Исфара саёҳати»дан 10 бандли, 40 мисрадан иборат янги парча топилди.

Муқимий «Саёҳатнома»си ўша вақтларда халқ ўртасида кенг тарқалган ва шуҳрат қозонган эди. У халқ ичида ҳозиргача яшаб келади, оғиздан-оғизга ўтиб нақл қилинади, унинг бир неча вариантлари ёзиб олинган.

Муқимий «Саёҳатнома»лари ўз вақтида назираларни майдонга келтирди. Муқимий «Саёҳатнома»лари руҳида, унинг вазнини, қофия системасини, бандлар, тўртликлар усулини сақлаган ҳолда шоир Завқийнинг ҳам «Саёҳатнома» ёзгани маълум. Матбуотимизда англашилмовчилик тарзида «Обид мингбоши ҳақида ҳажв» номи билан юритилаётган бу «Саёҳатнома» Муқимий традициясини онгли равишда давом эттиради:

Ҳайҳот эшитсангиз улус,
Обид деган қайнар бўлис,
Мансаб эсиз, хайфи жулус,
Бадлафзу бадгуфтор экан.

Қайнар гапи — Қайнар булоқ,
Ҳеч сўзга солмайди қулоқ,
Улсин емай эчки улоқ,
Кўп порохўр мурдор экан...

Муқимий «Саёҳатнома»сига жавобан, 1892 йилда, Фурқатнинг Ҳиндистондан Хитойга қилган саёҳати даврида, унга ҳамроҳ бўлган шоир Тажаллийнинг ҳам «Саёҳатнома» ёзганлиги тўғрисида маълумотлар бор.

Бу келтирилган фактлардан шу хулоса чиқадики, демократик адабиётда бир турли руҳ, бир турли тематикага эга бўлган ва муштарак бадний хусусиятлар билан характерланган маълум жанр — «Саёҳатнома» жанри туғилди ва шаклланди. Саёҳат хотираларини шеърий формада баён қилиш бу асарларнинг ҳаммаси учун

умумий тематикадир. Бу асарларнинг бадий хусусиятларига келганда, уларнинг тўртликлар системасида, ўзига хос қофия усулида (ааас, бббс, вввс ва бошқалар) ёзилганини кўрсатиш керак. Ҳар банднинг охириги тўртинчи мисрасида «экан», сўзи радиф ўрнида келади. «Саёҳатнома»лар вази жиҳатидан ҳам бир турли хусусиятга эга. Уларнинг ҳаммаси арузнинг «Ражази мусаммани солим» (мустафилўн, мустафилўн, мустафилўн, мустафилўн), вазида ёзилгандир.

Муқимий «Саёҳатнома»ларининг адабиётимиздаги аҳамияти каттадир. Уларнинг энг муҳим қиймати шундаки, уларда халқ ҳаётининг ҳаққоний лавҳалари акс этади. Бу асарда Муқимий ўз ватанини, ўз халқини севган ватанпарвар шоир сифатида гавдаланади. Бундан ташқари «Саёҳатнома»ларда чоризм бюрократик апаратининг бўлис бошлиқлари, мингбоши ва юзбошилари ҳақида танқидий материаллар берилади, улар кирдикорлари фош этилади. Бу жиҳатдан «Саёҳатнома»лар танқидий реализм адабиётининг муҳим намунаси ҳисобланади.

Турмушни зийраклик билан кузатувчи демократ шоир ўз саёҳатидан бой таассуротлар олади ва уларни чуқур мазмундор мисраларда беради. «Саёҳатнома»нинг қуйидаги банди бутун колониал тузум устидан чиқазган шоир ҳукмидир:

Бўлма ҳаловатта касал,
Оламда йўқ бениш асал
Бешак муқофоти амал,
Дунё қурилган дор экан.

VII

Муқимий ижодининг тили, бадий тасвир воситалари бой ва оригинал бўлиб, шоир ижодий йўналишига мос тушади, унинг гоёвий асосларини ўтказиш учун хизмат қилади.

Ҳар қандай ёзувчи тилининг тараққиёт даражаси уни халқ тилига яқинлатишида кўринади. Бу яқинлашиш адабий тилнинг халқ тили савияси даражасига тушиш деган сўз эмас, аксинча халқ тили бойликларини эгаллаб, ўзлаштириб, унга жило бериш, унга мунтазам, кўркам тус бериб уни юқори поғонага кўтариш, деган сўздир.

Адабий тилнинг халқ жонли тилига муносабати ҳақида А. М. Горький шундай деган эди:

«...Тил халқ томонидан яратилади. Тилни адабий тил ва халқ жонли тили деб ажратиш фақат шу деган сўзки, бирида биз «хом» тилга, иккинчисида мастерлар томонидан ишланган, жило берилган тилга дуч келамиз. Бу ҳақиқатни биринчи марта фавқулодда рав-

шан англаган ёзувчи Пушкин эди. Ҳалқ жонли тили материалидан қандай фойдаланиш кераклигини, уни қандай қилиб ишлаш ва жило бериш кераклигини ҳам биринчи бўлиб яна шу Пушкиннинг ўзи кўрсатди»¹.

Муқимий тилига мана шу жиҳатдан қарасак унинг ўзбек адабий тили тарихида катта бурилиш ясаганини кўрамиз. Бу бурилиш, унинг лексикасида кўзга ташланади.

Маълумки, адабий тилнинг бойишида, муҳим манба — халқ жонли тилидир. Муқимий бу манбадан жуда унумли фойдаланди ва адабий тилни умумхалқ тили ҳисобига бойитди. Муқимий асарларида бунинг сон-саноксиз мисолларини топиш мумкин: «бўзчи», «косов», «пахса», «безгак», «искаб топар», «лой», «арава», «қирчанғи» ва бошқалар, в. б. Бу ва шунга ўхшаш сўзлар асрлар давомида халқ ичида яшаб келган ва алоқа воситаси сифатида ишлатилгандир. Лекин, турли сабаблар билан бу сўзлар ёзувчилар диққатидан четда қолиб келган, адабий тил хазинасига қўшилмай қолган эди. Бу бойликдан Муқимий усталик билан фойдаланди.

Муқимий тили тараққиётидаги яна бир манба, бу даврда, улғур рус тили бўлди. Муқимий ўзбек адабий тилини улғур ва қудратли рус тили элементлари ҳисобига бойитди. Бу даврда адабий тилчеликка «завод», «поезд», «машина», «самовар», «билет», «процент», «вексиль», «мастер», «рабочий», «вагон» ва бошқалар каби русинтернационал сўзлари Муқимий асарлари орқали ўзбек тилига кирди ва ўзлашиб, адабий тил мулкига айланди. Бу ва шунга ўхшаш сўзларнинг адабий тилимиз бойлигига айланиши тасодифий ҳодиса эмас, албатта.

Ўрта Осиё Россияга қўшиб олингандан сўнг ўзбек халқининг ижтимоий, иқтисодий ва маданий ҳаётида маълум ўзгаришлар туғилиши натижасида, унинг ҳаётида янги, замонавий тушунчалар ҳосил бўлди, халқ бу тушунчаларни ифода қилишда рус тилида бўлган тайёр сўзларни бевосита қабул қилди ва ўз ҳаётида ишлатиб келди. Шундай қилиб, жамият алоқасида рус тили элементлари, у орқали интернационал сўзлар пайдо бўлди ва яшаб келди.

Шонр Муқимийнинг ва умуман демократ шоирларнинг хизмати шундаки, улар жамиятда алоқа воситаси сифатида ишлатилиб турган бу янги тил элементларини саралаб, ўзбек тилининг ички қонунларига мувофиқлаштириб олдилар ва уларни жасурлик билан адабий тил мулкига қўшдилар. Демократ шоирларнинг бу қилган ишлари катта тарихий аҳамиятга эга бўлган муҳим иш бўлиб чиқди ва ўзбек адабий тили тараққиётининг перспективини белгилаб бер-

¹ А. М. Горький — Собрания сочинения в тридцати томах. Госполитиздат, Москва, 1953, том 24, стр. 491.

ди. Ўзбек адабий тилини рус ва интернационал сўзлар ҳисобига бойитиш соҳасида демократ шоирлар бошлаб берган бу йўлни уларнинг муносиб меросхўрлари давом эттирдилар, совет ҳокимияти йилларида эса бу йўл янги қудратли ижтимоий заминдан озиқланиб яна ҳам кенг ривожланди, ўзбек адабий тили тараққиётида исми қўрилмаган катта аҳамиятга эга бўлди.

Бадний тасвирий воситаларнинг характери, поэтик образлар ва фигуралар яратиш приёмлари, шунингдек воқеликни образли идрок этишининг ўзига хослиги адабиётнинг умумий ижодий принциплари билан белгиланади. Агар у ёки бу ёзувчи илғор позицияда турган бўлса, воқеликдан озиқланиб, уни акс эттириш йўлидан борса яъни реалистик принциплар асосида ижод этаётган бўлса, ўзининг шу умумий руҳи ва мазмунига мувофиқ тушадиган реалистик, ҳаётий тасвир воситаларини танлайди, ишлатади. Аксинча, агар, у ёки бу ёзувчи реакцион позицияни ишғол қилиб, воқеликдан кўз юмса, уни қинғир ойнада кўрсатиш билан машғул бўлса яъни формализм, «санъат-санъат учун» принципи асосида ижод этаётган бўлса, ўзининг шу умумий руҳи ва мазмунига мувофиқ тушадиган қуруқ, дабдабали, мистик характердаги тасвир воситаларини танлайди, ишлатади. Бу умумий, назарий қоидадан чиқариладиган хулоса шуки, адабиётда тасвирий воситалар, ҳамма вақт, адабиётнинг умумий йўналиши билан боғлиқдирлар ва маълум ғоявий нагрузкага эга бўладилар. Шу умумий хулоса Муқимий ижодининг тасвир воситаларига ҳам тааллуқлидир.

Муқимий ижодида қўлланадиган бадний-тасвир воситаларининг энг муҳим хусусияти шуки, улар ўзларининг мазмунлари эътибори билан ҳаётийдирлар, объектив воқелик, реал турмуш зами-нида туғиладилар.

Муқимийнинг поэтик тасвирда оригинал эканлигини сатирик асарлари мисолида кўрсатиш қийин эмас. Муқимийнинг реалистик методи, айниқса сатирада кучли намоён бўлади. Шунинг учун сатирадаги бадний тасвирлар яққол реалистик характерга эгадирлар. Бу фикрни сатирик асарлардан олинган кўп мисоллар орқали исбот қилиш мумкин. Лекин, лирикада масала бир оз мураккаброқдир. Муқимий яратган лирик асарлардаги тасвир воситаларида новаторликни бирданига пайқаб олиш қийиндир. Лекин, шунга қарамай, диққат билан текшириш натижасида, унда ҳам жиддий янгиллик элементларини топиш мумкин. Мисол учун Муқимийнинг «Гўё жон келур» сарлавҳали ғазалидан қуйидаги байтни олайлик:

Ердин бўлғай кўнгиллар музтариб, андоғким.

Камбағал муфлис ўйиға бир азиз меҳмон келур.

Шавқидин кўрким, еса-қўйса киши, бир луқмавор,
Гўйинё шермой иссиғ-оч гадога нон келур¹.

Бу мисралардаги тасвир ўзининг оригиналлиги ва реаллиги билан диққатни тортади. Классик поэзияда кутилган ёрни камбағал кулбасига келувчи «азиз меҳмон»га ўхшатиш кўп учрайди. Лекин иккинчи байтдаги метафора яъни ёрни «ширмой нон»га ўхшатиш ва оч гадоё луқмасига тушган «ширмой нон»дек уни ошиқ луқмасига дучор бўлиши тўғрисидаги тасвир биринчи байтдаги традицион образни янги элемент билан тўлдиради, унга ҳаётийлик, реаллик бағишлайди.

Реза-реза ун каби чарх осиесидин сўнгак,
Тангу-торик ўлди олам кўзга монанди катак.

Ошиқни «ёр васли иштиёқи»да қиладиган кўп шикоятлари ичида сўнгакларни «чарх осиеси» («фалак тегирмонининг тоши») остида майда-майда бўлиши, бу зулм туфайли дунё унинг кўзига — «тангу-тор» бўлиб кўриниши классик поэзиямизда кенг тарқалган, кўп учрайдиган образ. Бу образнинг Муқимийда яна бир такрорланиши ўқувчига, албатта, кутилган эффеќтни бермайди. Образлардаги бу шаблонликни, сийқаликни сезган шоир унга кичик элемент қўшади («катак») ва дунёни «тор ва қоронғи катак»ка ўхшатиб, образда реалликка ва таъсирчанликка эришади.

Муқимий ижодидаги тасвир воситаларининг яна бир муҳим функциясини кўрсатиб ўтиш зарур. У ҳам бўлса, бадий-тасвир воситаларининг муайян поэтик идеяни ҳам ғоявий, ҳам эмоционал жиҳатдан кучайтиришга хизмат қилишидир. Бадий тасвир воситаларининг бу функцияси турли метафоралар орқали ўхшатиш, сифатлаш, муболиға, жонлантириш, литота ва бошқалар орқали амалга оширилади.

Муқимий ижоди намуналарида бадий тасвирнинг ҳамма турлари деярли учрайди ва зўр муваффаќият билан ўз функциясини бажаради. Бадий тасвир, воситаларининг маълум образининг ғоявий эмоционал кучини оширишга қандай хизмат қилишини кўрсатувчи фактларни поэтик жанрларнинг ҳамма турларидан ҳам келтириш мумкин. Агар ҳажвийёт (сатира ва юмор)да бадий тасвир воситаларидан, кўпроқ, муболиға (гибербола), литота учраса, лирикада, кўпроқ метафоралар (ўхшатиш, мажоз, сифатлаш ва бошқалар) учрайди.

¹ Баёз, қаламий. Ўзб. Ф. А. Шарқшунослик институти, № 7212, бет 117-118.

Мисол учун Муқимийнинг «Тўй» сатирасидаги шу парчани келтирайлик:

Солди алқисса эски дастурхон,
Қўйди сойил каби неча хил нон.

Бириси юмшоғу, бири қотган,
Бири иссиқ, бири моғор отган.

Енг учида қўюлди тўққиз нон,
Кулчалар, тошки, синдирур дандон.

Албатта кулчаларнинг қаттиқликла тошдек бўлиши, ҳатто, тишни синдириши ҳақидаги гаплар маълум даражада оширма, муболиғали тасвир. Лекин теманинг характери, ҳажвиёт услуби шундай бўрттириш приёмини ишлатишни, шу орқали кузатилган эффектга эришишни талаб қилади. Шу сатирада қўйироқда дастурхонга қўйилган ош тасвирида ҳам шу гибербола приёмига дуч келамиз.

Сузди ош бир ликавда уч кишидин,
Кетти ошни кўриб ҳама ҳушидин.

Ош мисоли табақда кўз ёши,
Курмаки кўп, гурунчидан тоши,

Бир оғиз эмди олдилар янги,
Чиқди лаппак табақ уза чанги.

Бу ҳар икки парчада ҳам бадий тасвир воситалари ўз функциясини яъни образдаги ғоявий ва эмоционал кучни оширишга ёрдам қилиш функциясини сатирик приёملар воситасида бажаради ва ўқувчида маълум образ ҳақида салбий хулоса ҳосил қилиш учун зарур бўлган ғоявий ва эмоционал таассурот туғдиради.

Муқимий ижодида бадий тасвир воситалари ва уларнинг функцияси ҳақида сўзлаганда шоир томонидан халқ ижоди материалларини — мақоллар, ҳикматли сўзлар, маталлар ва бошқалардан фойдаланганини таъкидлаб ўтиш зарур.

Муқимий, юқорида айтиб ўтганимиздек, халқ оғзаки ижодига алоҳида эътибор берди ва ундан муҳим хазина сифатида фойдаланди. Бу ҳол бадий тасвир приёmlарида ҳам кўринади.

Муқимийнинг сўнги давр (XIX асрнинг охириги йилларидан вафотигача) ҳаёти ва ижодий фаолияти ҳақида даставвал, шунинг айтиш керакки, у, реакционерларнинг тўсқинликларига қарамай, шахсий ҳаётининг беҳад қийин шароитда ўтишига қарамай, умрининг охиригача изчил халқпарварлик позициясида турди. Унинг бу даврда ёзган шеърлари тўлиқ аниқланмаган бўлса-да, баъзи манбаларнинг ёрдами билан қандай асарлар ёзгани ва ижодининг асосий мотивлари ҳақида маълум тасаввур ҳосил қила оламиз.

Табиий, бу даврда Муқимий лирик шеърлар ёзишни давом эттирди. Баъзи маълумотларга қараганда:

Манам ким гўшав ишқингда ётган рўдапойингман,
Эшикдин урсангу қувсангки, кетмас бир гадойингман,

мисралари билан бошланадиган «Фармони ройингман» мухаммасини шоир умрининг охириларида ёзгандир.

Муқимийнинг юмористик асарлар ёзишни ҳам давом этдиргани маълум. Бу даврдаги юмористик шеърларининг намунаси сифатида «Пашшалар» радиопиёлу шеърни кўрсатиш мумкин. Ҳазал формасида ёзилган етти байтли бу юморнинг матлаи шудир:

Айтайин бир қиссаеким, дод қўймас пашшалар,
Кимга бориб дод этай, бедод қўймас пашшалар.

Бу юморни қаерда ва қандай шароитда ёзилгани ҳақида Муқимий ўзининг 1899 йилда Москвага жияни Рўзимухаммад Дўсмаатовга ёзган хатларидан бирида қуйидагиларни айтади:

«Ва яна назм ёзувларингиздан юборинг, деб экансиз, фақир неча муддатлар бўладирки, назм айтурға табиат лоҳази эрдим, бовужуди, бир ёзув назм пашшаларнинг шаънига айтиб эрдик, Бешариғда кўп бўлар экан, бу кеча анда машқ бўлиб эрди, қуруқ хат бормасун деб, кираси қилмаса ҳам, бир омади гап деб ёздук...»¹

1898—1899 ва ундан кейин Москвага, жияни Дўсмаатовга ёзган мактубларидан маълум бўлишича, Муқимий бу вақтларда тез-тез касал бўлиб турган, баъзан узоқ вақтлар, 5—6 ойлаб ётиб ҳам қолган. Муқимийнинг юқоридаги парчада «...назм айтурға табиат лоҳази эрдим...» деган иборасини ҳақиқий аҳвол тўғрисида жуда эҳтиётлик билан айтилган сўз деб тушуниш керак. Аслида аҳвол анча жиддий эди, узоқ муддат давом этган иқтисодий танглик,

¹ Ҳ. Зарифов — *Муқимий*. Ҳаёти ва ижодига оид материаллар. Тошкент, 1955, бет 53.

ижтимоий муҳитдаги кескинлик, асабият унинг соғлиғини асосли равишда ишдан чиқазган эди.

Муқимий ҳаётининг сўнги даврларида унинг иккита шеъри ўша давр вақтли матбуотида эълон қилинади. Буларнинг бири, «Тарихи зилзилаи Андижон аз мавлоно Муқимий» номи билан «Туркистон вилояти газети»нинг 1902 йил декабрь сонида босилган шеърдир. Иккинчиси, шоир ўлимидан бир неча ой илгари шу газетанинг 1903 йил 15 январдаги 2 сонида «Қўқонлик бир бойнинг шаънига Муқимий шоирнинг айтган бир шеъридир» сарлавҳаси остида босилган «Воқеаи кўр Ашурбой ҳожи» сатирасидир.

«Воқеаи кўр Ашурбой ҳожи» сатираси совет матбуотида қайта-қайта нашр қилинди, унинг мазмуни, ғоявий-бадий хусусиятлари билан китобхон яхши таниш. Шунинг учун бу шеъри ортиқча тавсиф қилиб ўтирмай, ҳали китобхонларга яхши таниш бўлмаган, матбуотимизда биринчи марта нашр қилинаётган Андижон зилзilasига бағишланган шеър тўғрисида баъзи мулоҳазаларни айтиб ўтамыз.

Андижон зилзilasига бағишланган шеър ғазал формасида ёзилган каттагина асар бўлиб, унда Муқимийнинг улўф рус маданиятига бўлган муносабати яхши ифода қилинган. Шоир ўз шеърида турмушда рус маданияти яратаётган янгилликлар, у янгилликларни олиб кираётган рус докторлари, ҳамширалари ҳақида зўр қаноат билан сўзлайди. Ер қимирашдан зарар кўрган халққа берилаётган моддий ёрдамлар, дори-дармонларга диққатни жалб қилиб, рус мутахассисларидаги гуманизм ва олижанобликка ҳурмат ва иҳтиром билдиради.

Шоир умрининг охирларида ёзилган «Тарихи зилзилаи Андижон» шеъри унинг рус маданиятига, улўф рус халқига бўлган муҳаббатини яна бир марта намойиш қилади.

Муқимий қизгин ва шиддатли курашлар ичида давом этган қисқа муддатли ижодий фаолиятида бой ва мазмундор мерос қолдириб, 1903 йил 25 майда Қўқон шаҳрида вафот этди.

Муқимий адабиёт тарихимизнинг маълум этапини ташкил қилади. Унинг ҳаёти ва ижодий фаолияти XIX асрнинг II ярмида туғилиб шаклланган ўзбек демократик адабиёти билан чамбарчас боғлиқ. Демократик адабиёт ўзбек халқи тарихидаги бутун бир даврни қандай акс эттирса, Муқимий ижоди ҳам худди шундай давр ҳаётини ўзида акс эттиради. Шу маънода Муқимий ижоди даврий ҳодисадир.

Муқимий ижодий фаолиятида ўша даврнинг ҳамма масалалари акс этди. XIX асрнинг II ярмидан 1905 йилгача бўлган адабиётимиздаги ҳамма асосий мотивлар (лирикадаги оптимизм, озодлик мотивлари, сатирадаги танқид, ижобий қаҳрамондаги романтика,

истиқбол орзулари ва бошқалар) Муқимий ижодида учрайди. Унинг замондошлари ундан кўп нарса ўргандилар, унинг изидан бордилар, Завқий, Аваз Утар каби ундан кейин ҳам ўз ижодини давом эттирган демократ шоирлар эса, сабот ва матонат билан у бошлаб берган ижодий-эстетик принципларни давом эттирадилар ва ҳимоя қиладилар.

Муқимий ижоди ўзининг бутун кучли ва заиф томонлари билан XIX асрнинг II ярми ва XX аср бошларидаги тарихий давр етилиш катта адабий-ижтимоий ҳодисадир. Ҳар қандай ижтимоий ҳодиса каби, у ҳам қарама-қарши моментларга, хусусиятларга эга. Чунки, у, ўз ижодида халқ ҳаётини бутун тўлалиги, чуқурлиги ва мураккаблиги билан акс эттирган зўр талант эгасидир.

Муқимий ижодининг диққатга сазовор яна бир муҳим фазилати — унинг халққа яқинлиги, халқ маънавий ҳаётига сингиб кетганлигидадир. Муқимий оддий халқ ичидан чиқди, халқ учун ёзди, халқ томонидан севилиб ўқилди, сақланди, Муқимий чин маъноси билан халқ шоиридир.

* * *

Муқимий қолдирган меросни жанрлар принципада икки томга жойлаштириш мувофиқ кўрилди. Ижодий процесснинг тарихий ва мантиқий ривожини ҳисобга олиб, биринчи томда лирикани бердик, иккинчи томда қолган жанрларни — ҳажвиёт, саёҳатнома, мактубот ва бошқаларни жойлаштирдик.

Томлардаги материаллардан фойдаланиш осон бўлсин учун, бўлмаган ўринларда, асарларга сарлавҳа қўйилди, катта қавс ичиде берилган бу сарлавҳаларни мундарижада ҳам кўрсатилди.

Муқимий ижодий меросининг катта қисмини лирика ташкил қилади. Уни тартибга солишда шеърини формаларни асос қилиб олинди. Аввал ғазаллар, кейин мурабба, мухаммаслар, охирида кичик шеърини формалар — фард, рубоний, туюқлар берилди.

Материалларни жойлаштиришда, мунтазам системага эришиш мақсадида, девон принципини қабул қилинди, ҳар қайси шеърини формага (ғазал, мурабба в. б.) мансуб бўлган шеърлар радифлари асосида ҳозирги замон алифбе сирасига қараб жойлаштирилди.

Муқимий ижодини ўрганиш билан боғли бўлган катта проблемалардан бири — Муқимий асарларининг тарихий хронологиясини аниқлаш проблемасидир. Бу проблемани ҳозир, тугал ҳал қилиш мумкин эмас. Бу мураккаб масалани ҳал қилиш учун маълум замин ҳозирлаб бориш мақсадида, шоир асарларини уч этапга ажратиб (I этап — XIX асрнинг 60—70 йиллари, II этап — 80—90 йиллар, III этап — XX асрнинг бошлари) группалаштирилди. Бу — Муқимий

мий ижодий эволюциясини тайинлашда бир тажриба бўлиб, бу муҳим ва мураккаб проблема устида илмий ишларни яна давом эттириш навбатдаги вазифалардандир.

Муқимий ижодини илмий асосда ўрганишнинг бошланғич даврларида турганимизни ҳисобга олиб, унинг асарларига оид тўпланиши мумкин бўлган ҳамма маълумотларни (адабий-тарихий, библиографик ва бошқалар) ўз ичига олган коментария туздик ва китоб охирига илова қилдик.

Муқимий ижодининг манбалари билан китобхонларни таништириш мақсадида, II томнинг охирида «Муқимий асарларининг библиографияси»ни бериш ҳам мувофиқ кўрилди.

Отоқли демократ шоиримиз Муқимий меросини тўплаш ва ўрганиш адабиётшунослигимизнинг масъулиятли вазифаларидан бири ҳисобланади. Бу вазифани бажаришда, хусусан биринчи тажрибада камчиликларнинг бўлиши мумкин ва табиийдир. Ўз танқидий мулоҳазалари билан ишга ёрдам берувчи ўртоқларга ушбу сатрларни ёзувчи олдиндан ўз миннатдорчилигини изҳор қилиб қолади.

ҒУЛОМ ҚАРИМОВ.

Филология фанлари кандидати.

ҒАЗАЛЛАР

1—XIX асрнинг 60-70 йиллари

[УЧРАДИ БИР ЁР]

Учради ногаҳ манга бир дилбари маҳрўгина,
Хандаси ширин, каломи жонфизо дилжўгина.

Ҳуснидин ўтлиғ нетонгким боқса рухсорин очиб,
Келтуралмай тобу тоқат бўлса кўзга сувгина.

Меҳр вақтида ниҳоят меҳрибон, кўнгул навоз,
Қаҳр ҳангоми бағоят тунду ҳам бадхўгина.

Донаи холи ярашган чеҳраи гулнориға,
Кўзлари оҳу каби мушки Ҳўтан гесугина.

Холи ҳиндусин гирибонида кўргач рашкидин,
Келди чиққум ул замон саҳро сари деб „ҳу“гина.

Оҳ урар товус боғларда хиромини кўриб,
Ҳасратидин кабк гўё ўтка тушган мўгина.

Нола булбулдек жудоликдин, Муқимий айларам,
Етса шояд, деб, висолинг гулларидин бўгина.

[МОНОНДАИ ЖОН КЕЛДИНГ]

Хуб бўлдики мардумдин, келганда ниҳон келдинг,
Бу мурда таним ичра монандаи жон келдинг.

Жоноки, ўшал кетдинг эмди яна келгай деб,
Йўқ эрди кўнгилларда бир зарра гумон, келдинг.

Ишқ ўтига бағримни беҳуда кабоб айлаб,
Ким бирлан ичиб бода мастона қаён келдинг.

Арзийдур агар кўкка ташласа кўлоҳимни,
Жойига гадойингнинг сан шоҳи жаҳон келдинг.

Юз ваъда қилиб келмай ушшоқ ҳаримиға,
Қолганда рақибларға чун оби равон келдинг.

Бир шому саҳар паймон қилдингу Муқимийга,¹
На шомлари келдинг, на вақти азон келдинг.

[АВВАЛДА КЎРМАСАМЧИ]

Аввалда кўрмасамчи, бағрим кабоб кўрмай,
Бир лаҳза сабру тоқат йўқ кўзда хоб кўрмай.

Тухми муҳаббатингни жон мазраиға сочдим,
Боққим, экин пишарму то офтоб кўрмай?

Оқса не тонг сиришким чиққанда хатту холинг,
Райҳонга ҳеч равноқ етгайму об кўрмай?

Ўт мадраса саридин, илм аҳли дарси ҳуснинг
Фикрида таътил айлаб, юрсун китоб кўрмай...

Гоҳи карам юзидин сўрғилки то бу янглиғ
Ағёр таънасинин ўқ беҳисоб кўрмай.

Эй хўблар амири, сандин умид этиб лутф,
Қилди ғазал Муқимий, кетмас жавоб кўрмай.

[Ўйнайлик, кулайлик]

Эй яхшилар, келайлук бир жойга йиғилайлик,
Ўйнайлик, кулайлик, омон бўлайлик.

Бу умр экан бақосиз, дунёи дун вафосиз,
Ўйнайлик, кулайлик, омон бўлайлик.

Хуш кечган дам ғанимат, кўп чекма ранжи заҳмат,
Ўйнайлик, кулайлик, омон бўлайлик.

Ғамдин қуриб мажолим, йўқ эмди зарра ҳолим,
Ўйнайлик, кулайлик, омон бўлайлик

Халлоқ бандапарвар, қўй қилма ваҳми маҳшар,
Ўйнайлик, кулайлик, омон бўлайлик.

Жўш урса баҳри раҳмат, журминг тамоми туҳмат,
Ўйнайлик, кулайлик, омон бўлайлик.

Гулбоғларда хуррам, бориб тур эмди биз ҳам,
Ўйнайлик, кулайлик, омон бўлайлик.

Ол пардани юзингдин, юр ўргулай кўзингдин,
Ўйнайлик, кулайлик, омон бўлайлик.

Эй шўх ушлашиб қўл, келсангчи токи бир йўл,
Ўйнайлик, кулайлик, омон бўлайлик.

Айлаб ғамингда гирён, туттинг демайки, эй жон,
Ўйнайлик, кулайлик, омон бўлайлик.

Йиғлар Муқимий токай, топмас муроди найлай,
Ўйнайлик, кулайлик, омон бўлайлик.³

[УЛФАТЛАШАЙЛИК]

Кел эй дилдор, бир улфатлашайлик,
Солиб бўйнингга қўл ҳасратлашайлик.

Неча муддатки муштоқи жамолинг,
Кел эй нозик бадан, суҳбатлашайлик.

Паёпай соқиё тут жоми майдин,
Мени маст этки, бир ишратлашайлик.

Куяр жоним фироқинг дўзахинда,
Висолинг боғида жаннатлашайлик,

Висолингга етолмай зор токай,
Жунун даштида бир ибратлашайлик.

Рафиқлар манзили мақсудга етди,
Биз ҳам орқасидин суръатлашайлик.

Муқим, монанди булбулваш наво чек,
Ки то гул васлига, қурбатлашайлик.⁴

[ЭЙ ҚАМАР РУХСОР, КЕЛ]

Бир йўл айлаб субҳ шомим, эй қамар рухсор, кел.
Рўзгорим айламай мундоғ қоронғи тор, кел.

Рух очиб сўйи чамандин гул ўзиға фахр этар,
Шармсор ўлсун кўрубон айланиб бир бор кел,

Ҳар қачон чиқсанг, нигоро, боғ сори лоф урар,
Кабк ила товусларга кўрсатиб рафтор кел.

Эътибор олиб ўзини лаъл даъволар қилур,
Синдириб қадрини эл ичра қилиб бекор кел.

Ногаҳон овлаб кўнгилларни ўзингга, дилбаро,
Ҳар куни бир бор ақалли якка беағёр кел.

Хурраму хандон қизил гулдек қизориб, очилиб,
Қилмайин соғинтириб кўп ҳам кўрарга зор кел.

Айлабон лутфу карам, келмоқчи бўлсанг, маҳвашо,
Сурмалар тортиб, қилиб наргисларинг хуммор, кел.

Назми таъвиз ўрниға ўтса, Муқимий, тонг эмас,
Уш ярошур кокилингга таққоли тумор кел.

[ПАРИШОН ЎЛМАСУН]

Меҳри рухсори хусуфи ғамда пинҳон ўлмасун,
Зулфи янглиғ ҳаргиз аҳволи паришон ўлмасун.

Хақ хазондин эмин этсун давлати гулзорини,
Лавси идбори билан олуда домон ўлмасун.

Мутрибо, нохун дурушту соз мизроби баланд,
Ёр нозукдур мабодо таъби ғашён ўлмасун.

Дийдаи бадхоҳ кўр ўлсун ики оламда ҳам,
Душмани шојстаи жисму, тану, жон ўлмасун.

Айшу роҳат, комронлиғ ҳусн тахтида насиб,
Қилсун эзид умрининг ҳаддида поён ўлмасун.

Лафзи жон бахшин эшит, эй боғбон, бергил хабар,
Ўзга айлаб иддуо тўти суҳандон ўлмасун.

Юз малоҳат бирла кўрса гулшан ичра қоматин,
Ким синиб шохи начук сарви хиромон ўлмасун.

Жониға мужгон хаданги тегса, деб қилмас нигоҳ,
Раҳм этиб айлар тағофил бир мусулмон ўлмасун.

Учқуни анжум била оҳим шароридин бутун,
Бўйла куйдурма бинойи чарх вайрон ўлмасун.

Ул кунмким боғ аро тушмиш жамоли партавий,
Гул чекиб хижлат начун чоки гирибон ўлмасун.

Нозу истиғно қиличи бирла ўлтурса хушам,
Қосидо, албатта бу сўзга пушаймон ўлмасун.

Шамъи васфин ёндиройким ўтлу наъзимдин Муқим,
Ўчмагина то жаҳон борича имкон ўлмасун.⁵

[ХИРОМ ЭТ БОҒ АРО]

Сановбар қоматингдин шармисор осор айлансун,
Хиром эт боғ аро то, эй пари атвор айлансун.

Агар чун икки-икки қўл тутиб юрганда гулрўлар,
Муносиб сиз билан хуршиди пуранвор айлансун.

Лабингга лаълни рангинлиғидан нисбати бордир.
Анинг-чун элда топмиш қадр ила миқдор айлансун.

Хино қўйдунг санга ул ҳам, нигоро, юк мени
Мабодо нозик илкинг топмасун озор айлансун.
фаҳмим,

Хўтан даштида кезмиш ҳасратидин чашми мастингни,
На деб беҳуда хайли ваҳши ҳам бекор айлансун.

Эмас шайдо десанг кабки дари рафторима, жонон,
Нега шавқи хироминг бирла ул кўҳсор айлансун.

Нигоҳинг тушмаган бўлса чаман ичра на боисдин,
Қолур ҳайратда наргис гунча дил афгор айлансун.

Муқимий ман киму қилмоқ (тавсифи хушрўйлар),
Буюрди азкиёлар айладим ночор айлансун.

[БУ ЧАМАН АРО]

Хирадимни горатин айлаган юзи ой-у сочлари ҳоладур,
Бу чаман аро на сановбару, на суман билан гули
лоладур.

Келиб аввало юзини очиб, олибон кўнгул, кетибон қочиб,
Бориб ўзгага қошини отиб, учурурга манга уёладур.

Кеча йўқки тонғача йиғламай, ўтадур босиб назар
айламай,
На кўнгул буки дилим овламай, рақибимни кўнглини
оладур.

Етибон паёми рамузидин, яраларга марҳами сўзидин,
На умидими узар ўзидин, на бир оқшоме кела қоладур.

Кўзим ила йўлиға ҳар саҳар сочарам нисориға сийму зар,
Эзибон юрак бағиру жигар, ёғадур ҳаво дема жоладур.

Ҳама умр ҳажрида ғам ютуб, ҳама вақт ғайр ила қўл
тутиб,
Қолурам қараб, кетадур ўтиб, мени бўйла ўтлара
соладур.

На бу даҳр экан заҳри морсиз, очилур на гуллари
хорсиз,
Яна устиға бу не ёрсиз, манга иш фиғон ила ноладур.

Биров-ила ким сари улфатим, фузун ўлди негаки
кулфатим,
Мени мунча ҳирқату меҳнатим лаби лаъли устида
холадур.
Ҳама масти бодаи дилкушо, хушу комрон шаҳу то
гадо,
Неча дайр кунжида соқие, ману хушки холи пиёладур.
Ўзиб эрса хун қадару қазо, нетар ичмайин киши
Муҳйие,⁷
Манга ҳам Муқим шул эрур ғизо на ўзунгга якка
ҳаволадур.

[Х А Й Р И Я Т]

Жон рамаққа келган эрди, келди ёрим, хайрият,
Топди жон дубора бу жисми фигорим, хайрият.

Орзулар гунчаси ҳаргиз очилмас, дер эдим,
Чиқди ҳижрон чилласи, келди баҳорим хайрият.

Бул кеча бир оҳ урдим гул юзингни шавқида,
Даҳрни куйдирмади ўтлиқ шарорим, хайрият.

Неча кун бўлмишки, васлидин йироқ ташлаб эди,
Соғиниб йўқлаб келибдур гулўзорим, хайрият.

Хира эрди шаъми умрим шоми ҳижрони билан,
Равшан ўлди ой юзидин рўзгорим, хайрият.

Ақл ила ҳушимни олиб кетти ёдидин чиқиб,
Қолди ўхшайдир магар сабру-қарорим, хайрият.

Тоғларни фарқ этиб сели сиришким, йиқмади
Кўк биносин икки чашми ашкборим, хайрият

Ваъда қилмай қатъи умид айласа нейлар эдим,
Термулиб йўлида чашми интизорим, хайрият.

Ул кунеким бир нигоҳ қилдинг Муқимийнг
Афзун ўлди мисли гавҳар эътиборим, хайрият.⁸ сориға,

ДАР МАРДУМИ ОҚЖАР БАТАРИҚИ МУХАММАС

(Оқжар одамлари ҳақида мухаммас)

Махташиб отларини дерки: бу дулдур-дулдур,
Байталиб боркаши зўрки филдур-филдур,
Қиладур лоф уришиб кўзлари мўлдур-мўлдур,
Оқжар одамларини тўнлари жулдур-жулдур,
Билмадим туркму, тожик тиллари ғулдур-ғулдур.

Келганим ушбу маконга қиладур манга алам,
Лойиқи табъ йўқ одамки десам ҳасрату ғам,
Гаплашурға киши йўқ эртадин оқшомғача ҳам,
Кун совуқ, қора чироқ, гўрдек ую, ўтун кам,
Чиқсам эшикка қилур тўрғайи чулдур-чулдур.

Зотимиз саййиду содот эмасмиз, қорамиз,
Ғам ўқидин тани мажруҳ саропо ярамиз,
Ўлтурон жойда ҳам баъзи маҳалда ҳорамиз,
Сув учун дарё уза ҳавсала айлаб борамиз,
Гоҳ йўловчи келадур кемага гулдур-гулдур.

Тушадурган кишини(нг) кемага ишлари пичинг,
Келишур маслаҳат айлабки қасам берса ичинг,
Кўтариб ерга урай дийсану етмайди кучинг,
Тўрт пул отға берур „кам!“ десанг айтурки:

Йуқ кисамда пулими қолғани шулдур-шулдур. кечинг.

Кема важҳини демасларки берибон қутулай,
Тарзи бир ҳийла қилиб дерки юкумни яшурай,
Билса саркори „пачо!“ деб этагига осилай,
Икки пул бер яна буйруққа қараб,—деса, дегай:
„На қилурсан чақамиз йўқ мана ўлдур-ўлдур“.

II. XIX асрнинг 80-90 йиллари

1-ҲАЗАЛЛАР

ЯККА БУ ФАРҒОНАДА

Ошиқ эрмасман юзингга якка бу Фарғонада.
Зоҳид истар каъбаларда, барҳаман бутхонада.

Кимга дод айлай бу бедодингни ман, эй сангдил,
Ошно бўлдим десам, кўнглунг сени бегонада.

Шамъи рухсоринг ёнар маҳфилда гул-гул кечалар,
Бормуди қасдинг магар куйдурғали парвонада.

Манъ этиб, эй муҳтасиб, ҳардам бошимга келмағил,
Бўлса найлай, маст бўлмай, масканим майхонада.

Ғофило, фикр айлағил уқбони роҳат истасанг,
Шодлиғ кўз тутмаким, бўлмайди меҳнатхонада.

Манзилимни сўрма, эй мағрури мулку дастгоҳ,
Даҳр саҳройи жунун уй бўлмағай девонада.

Булбул айлар ноалар ёлғиз дема, эй гулўзор,
Чўғздек қилғай Муқимий ҳам наво вайронада.

[У Й Қ У Д А]

Кўйидин ўттимки, ул хуршид рухсор уйқуда,
Бул ажаб толиъки, ман тушканда бозор уйқуда.

Орозида икки зулфини кўриб пур печу-тоб,
Гул юзида ҳалқа урмушму, дедим мор уйқуда.

Ўпса оҳиста киши шаккар лабидин оҳким,
Маст ётган бўлса ойдин кечаси ёр уйқуда.

Очма ҳаргиз кўзини келсанг агар маъзур тут,
Хуштур ороми анинг бўлганда бемор уйқуда.

Ақлдин кайфияти бедорини сўрдим, деди:
Подшони уйғотиш густохи душвор, уйқуда.

Уйқуда кўргач Муқимийга назарда гўйиё,
Ким кўринди жумлаи аҳли талабкор уйқуда.

[Я Н А]

Шўхи паривашега гирифтормен яна,
Васлин кўрарга шому саҳар зормен **яна**.

Раънолар ила кам эди тобим, жафо **чекиб**,
Найлай, бировнинг ишқида бемормен **яна**.

Айлаб ҳамиша хўблара уйқуни ҳаром,
Бир нозанин ёдида бедормен **яна...**

Бозор шабда қайси тарафдин, дебон, **келур**,
Ҳайрон йўлида дийдаларим чормен **яна**.

Хор этти ишқ ҳар гули хумроға боғ аро,
Таън этма боз бир гул учун хормен **яна**.

Охир шароб тут қадаҳе, соқиё, **букун**,
Даврингда сахт лоҳазу хуммормен **яна**.

Ногаҳ, Муқимий, учраса ақлу ҳушим **кетиб**,
Кўрган еримда сурати девормен **яна**.

[ЖОНОН КЕЛУР]

Ғазаб бирланки ул жонон келур мастона-мастона,
Хаёлимда танимга жон келур мастона-мастона.

Фигон айлаб дегай мардум қилурда растада жавлон,
Пари шаклидаму, инсон келур мастона-мастона.

Ичиб ағёр ила май кеча, эмди кундузи ухлаб,
Сўрарга ваъдаси ёлгон келур мастона-мастона.

Руунат боғида битган, қади сарви сиҳи мавзун,
Юзи гул, сочлари райҳон келур мастона-мастона.

Букун ногаҳ мунаввар шомими айларга, эй аҳбоб,
Кўзум учкай магар меҳмон келур мастона-мастона.

Йўл узра турма зоҳид, кўзла роҳи офият, чунким,
Балойи дин ила имон келур мастона-мастона.

Кишига (борганини) тарз билдурмай, Муқимий, ёр,
Ўзин ҳушёр олиб пинҳон келур мастона-мастона.

[ОҲИСТА-ОҲИСТА]

Назардин кеттинг, эй хуршид изор, оҳиста-оҳиста,
Начук бас тийра бўлмас рўзгор оҳиста-оҳиста.

Сановбар қомато, бўлмасдин аввал ошно билсам,
Бўларканман кўрарга мунча зор оҳиста-оҳиста.

Раво кўрма тараб зулфингни бепарво эл озорин
Ки ҳар бир торида жон бешумор оҳиста-оҳиста.

Ўюнда рашкдин кокилларингдин нега тебранмай,
Тегар рухсорингга олтун тумор оҳиста-оҳиста.

Дариғо ройикон меҳру муҳаббат қўймиш эрканман,
Йўлингга қилдинг охир интизор оҳиста-оҳиста.

Юзунг кўрмакка доим мунтазир наргис била гулзор,
Хиром эт боғ аро товусвор оҳиста-оҳиста.

Хаёл этсам висолинг соғиниб ҳушум кетиб бошдин,
Оқар қон ёш кўзимдин шашқатор оҳиста-оҳиста.

Асир этмас қаю бир феълу атворинг хусусанким,
Олиб илкиннга чалганда дутор оҳиста-оҳиста.

Нега асраб ниҳон туттимки, ҳаргиз бўлмади, нейлай
Бўлуркан ишқ сирри ошкор оҳиста-оҳиста,

[Т О К А Й Ғ А Ч А]

Шом — субҳим, сансиз, эй ширин забон токайғача,
Лоладек бағрим бўлур ҳажрингда қон токайғача.

Ошноларға бўлиб ноошно, бегонаға
Ҳамнишину улфату ҳам меҳрибон токайғача.

Ҳар замон ноз ўқларига айлаюб жисмим ҳадаф,
Айламак ошиқлиғимни имтиҳон токайғача.

Эл аро афсона бўлмай найлайн аҳбоблар,
Ишқ асрорин қилур эрдим ниҳон токайғача.

Кирпигинг-тийру камон абруларинг жон қасдиға,
Кўксими ҳар лаҳза қилмоғлиқ нишон токайғача.

Рахши шоҳона миниб, йўл узра ётконларга ҳеч
Боқмай истиғно қилиб, бўлмак равон токайғача.

Оҳким ушшоқларини рашк ўтиға куйдириб,
Базм этиш ғайр ила то вақти азон токайғача.

Жилваға киргузки то кўрсун ниҳоли қоматинг,
Лоф урар ўзиға сарви бўстон токайғача.

Айладинг минг ваъдаи васлу-бириға турмадинг,
Интизор этмак рамақға етти жон, токайғача.

Ногаҳон (назм гавҳаридин) олибон дурре Муқим,
Ўқусанг чиқмоймиди назминг нишон токайғача.

[Қ А Ч О Н Ғ А Ч А]

Ағёр элига лутф ила эҳсон қачонғача?
Қилмоқ кўнгулни лола каби қон қачонғача?

Ҳажрингда тийра рўз ўлиб, заҳри ғам маош
Мундоқ ниҳонсен, эй маҳи тобон, қачонғача?

Юз ваъдани бириға қачон айладинг вафо,
Синдурмак охир аҳд ила паймон қачонғача?

Вайрон кўнгулнинг бўлса бинолари майлиму,
Қилмак бу кўзнинг ёшини туфон қачонғача?

Булбул фиғону қумри чекиб оҳу нолалар,
Гуллар чаманда чоки гиребон қачонғача?

Васлингға ҳам етармуди, эй Лайливаш, киши,
Мажнун кезарда даштда ҳижрон қачонғача?

Кокилларингни шоналар айлаб Муқимийни
Қилмак бу шева бирла паришон қачонғача?

[АРЗИМНИ АЙТАЙ...]

Арзимни айтай боди сабоға,
Шояд гапургай ул гулқабоға.

Албатта келсун, ҳолимни сўрсун,
Андиша қилсун, рўзи жазоға.

Неча замондур, кўзга ниҳондур,
Ҳар ким ёмондур, солдим худоға.

Оҳим эшитмай, додимга етмай,
Бир таъсир этмай, кетти ҳавоға.

Мандин чу оҳу, рам қилди бадхў,
Булким ғаразгў тушди ароға.

Бўлдим фасона, субҳу шабона,
Кўксим нишона тийри жафоға.

Ўзи уёнсун, ҳажрида қонсун,
Дардиға борсун қайда давоға.

Бўлгай хиромон, боқмай шитобон,
Қилмасму ихсон султон гадоға.

Йўқ зарру сийми, лекин самимий,
Ошиқ Муқимий келса дуоға.

[ДИЛ АФГОР БЎЛДИМ АЙРИЛИБ...]

Оҳким жоно кўрарга зор бўлдим айрилиб,
Новаки ҳажринг-ла диафгор бўлдим айрилиб.

Найлайн ҳаргиз жудолиғ ихтиёрим йўқ эди,
Чархи кажрав илкидин ночор бўлдим айрилиб.

Ақлу ҳуш ул ерда қолди, мунда бормай ишга қўл,
Ёқмайин мен сурати девор бўлдим айрилиб.

Сандин ўзга учраса, маҳваш, кўнгилга шарҳи роз,
Сидқ ила ҳар важҳдин иқроор бўлдим айрилиб.

Меҳри рухсоринг яна кўрмак муяссар бўлса деб,
Фикру зикрим ҳасрати дийдор бўлдим айрилиб

Жоми васлингдин эканман маст, фурқат заҳридин
Нўш этиб якбораги ҳушёр бўлдим айрилиб.

Ўлдурур мундоғ фироқинг устига ортуқча ким,
Сангсори таънаи ағъёр бўлдим айрилиб.

Нолалар қилмай нетай сансиз Муқимий субҳу шом,
Булбули шўридаи гулзор бўлдим айрилиб.

[С О Г И Н И Б...]

Меҳри рухосрингга, жоно, зордурман соғиниб,
Кўргали муштоқ, дил афгордурман соғиниб.

Субҳи васлим фурқатинг шоми билан топди завол,
Қон тўлиб кўзга шафақ осордурман соғиниб.

Хастаю, маъюсу бемор айрилиб ғам кунжида
Мустаҳиққи пурсиши бисёрдурман соғиниб.

Ёдима сози дутору руҳ афзо хонишинг
Тушса ҳар соат батарроқ зордурман соғиниб.

Хоҳ бовар қилма, қил, сансиз мусулмонсан агар,
Ғунча янглиғ дийдаси хунбордурман соғиниб.

Ашки олу ранги зардимдин қиёс этсанг бўлу
Ҳожати гуфтор эмас изҳордурман соғиниб.

Ҳасратингнинг назмини ёзиб Муқимий сафҳага
Кору борим дам-бадам таирордурман соғиниб.

[ЗОРДУРМИЗ СОҒИНИБ...]

Меҳри рухсоринг кўрарга зордурмиз соғиниб,
Ҳосили дилхастаи афғордурмиз соғиниб.

Меҳрибонлиғлар билан келганларингдин гаплашиб,
Дилрабо, ҳар тўғридин иқрордурмиз соғиниб.

Жон куярларни майи васлингдин айла шодком,
Оҳ тоқай ташнаи дийдордурмиз соғиниб.

Ногаҳон олдинг кўнгилларни-ю, парво қилмадинг,
Хор қилмак мунча ҳам бекордурмиз соғиниб.

Ошнолиғ шул бўлурмуким бўлиб мундоғ жудо,
Сангсори таънаи ағёрдурмиз соғиниб.

(Шўхлар васфини) ҳар мисраларимда зикр этиб,
Шукрилилоҳқим, Муқимий, бордурмиз соғиниб.

[ХУРРАМ БОРИБ...]

Май суниб, жоно, қилурсан ғайрни хуррам бориб,
Бир демассан „шод этай ул ҳам асири ғам, бориб“.

Ҳолиға боқмай урар бодому наргис боғда лоф,
Бир йўла ул икки жодуларни қил мулзам бориб.

Манзилингдин келдиму топмай бизимдек не учун,
Кўк кийиб, савсан чаманларда тутар мотам бориб.

Васлиға еткай не фирқа халқ, эй аҳбоблар,
Ҳовлисиға суҳбатин топмас эса одам бориб.

Доим айлар сарву шамшоду сановбар карру фар,
Кўрсатиб мавзун қадингни бошларин қил ҳам бориб.

Ханжари мужгонларингдин сийналар мажруҳдир,
Демадингким: „эй жафо-жў, бир қўяй марҳам бориб“.

Эй муҳаббат аҳли, таън этманг агар тутсам асо,
Қилган ул кундин бери дармон бадандин рам бориб.

Неча термулди Муқим айлаб (дуолар) келмадинг,
„Интизор этгил! — дегонму ул ёрингиз — кам бориб“.

[Ш А Р О Б]

Соқиё жоме карам қил, қилмай истиғно шароб,
Нўш этиб билмай надур ранжу ғами дунё шароб.

Базм аро, жоно, висолинг бода ўрниға ўтар,
Суратинг мийно, лабинг соғар, сўзинг гўё шароб.

Сабзаю оби равон хуш айламас фасли баҳор
Ташна лаб махмурга кўрсатмасангиз то шароб.

Ҳеч ўлдим ҳам дегайму ҳасрату армони йўқ,
Сан билан ичкан кишини кечаси танҳо шароб.

Рух очиб маҳтобларда маст ичиб қилким хиром,
То кўриб лоф урмасун қадинг гули раъно шароб.

Бу сифат гул-гул ёнибким нўш этиб гашт айласанг
Тушмасунму эл ичига шўришу ғавфо, шароб.

Сўрма махмуру мукаддарлиғни бу майхонада,
Кеча кундуз от тутиб дерман Муқимий: „ё шароб!“

[ГУЛШАН ИЧРА]

Гулшан ичра боғбон, жоно, хиром эт то кўриб,
Юз ўгурсун қоматингни сарвидин зебо кўруб.

Ул муанбар кокил ила ўт калисодин букун,
То белидин ташласун зиннорни тарсо кўруб.

Менга Мажнун учрасайди ишқ даштида агар,
Йиғлар эрди ҳолима бошимда минг савдо кўруб,

Лаҳзае ором олмас умрлар оворадур,
Икки жоду кўзларингни оҳуйи саҳро кўруб.

Хатти ахзарму, лабинг узра тутай деб ё мақом
Келдими Хизр обиҳайвондин кечиб оё кўруб?

Ол рухингдин парда то юзминг хижолатлар билан,
Бўлмасун мағрур боғларда гули раъно кўруб.

Назм созиға Муқимий чекди (васфинг) риштасин,
Гоҳ тараҳҳум айлагил, эй шўхи базм оро кўриб.

[ХУРШИДИ ТОБОН ЧИҚТИ]

Хатту холин йўқки сиз ҳусниға нуқсон чиқти денг,
Балки гул давриға сунбул бирла райҳон чиқти денг.

Ваъдаи васл этти-кетти учраганда, қосидо!
Ул суманбар аҳду паймонлори ёлғон чиқти денг.

Очибон рухсорини ногоҳ оқшом чиқса ёр,
Бегумон, аҳоблар, хуршиди тобон чиқти денг.

Жилваи ноз ила чиққач боғ соридин нигор,
Ўзга билманг сарви навхизи хиромон чиқти денг.

Ҳар қачон чиқса тутиб ул шўх ағёр ила қўл,
Гўйё габрени ҳамроҳи мусулмон чиқти денг.

Хуш димоғ айлар келиб ҳар дам насими ё магар,
Ул пари пайкар қилиб зулфин паришон чиқди денг.

Эй сабо, зинҳор ўшал гулға мени булбул каби,
Кеча айлаб то саҳар фарёду афғон чиқти денг.

Ногаҳон (дурлар тўкиб ҳар) байти (шеъринин)
Муқим,
(Васфини), албатта, ул маҳбуби даврон чиқти денг.

[ДИЛНИ АФГОР АЙЛАДИНГ]

Оқибат, эй бемурувват, дилни афгор айладинг,
Яхши иш қилсанг эди, шул ишни бекор айладинг.

Мен каби жонсўздин якбора юзни ўгуриб,
Бора-бора, сад дариғо, майли ағёр айладинг.

Не учун рашк ўтлариға шамъдек ёқилмайин,
Ошнолардин кечиб, бегонани ёр айладинг.

Боғ аро ёлғуз жигар хун, мен эмас гулларни ҳам,
Лола кўксин доғ қат-қат дийда хунбор айладинг.

Умр ўтар, жоно, букун маҳшарни ҳам андиша қил,
Не гуноҳ қилдимки, охир жавр бисёр айладинг.

Йўқки ғамхўре деса бечораи шўрлик Муқим,
Ёрдин ажраб заҳру заққум бирла ифтор айладинг.

[ФАРҲОД АЙЛАДИНГ]

Боғ аро, жоно, ўшал ким жилва бунёд айладинг,
Кабк ила товусни рафторингга минқод айладинг.

Мақсадинг шамшод шохин бўлмаса гар сингдириш,
Қоматингни мунча мундоқ сарви озод айладинг.

Гаҳ салом айлаб ўтиб ширин табассумлар билан,
Кўҳи ғам қозсам мени ҳам мисли Фарҳод айладинг.

Ҳеч ошиқларни оҳи санга таъсир этмади,
Бу бало кўнглунгни қаттиғлиғда пўлод айладинг.

Боғлар саҳнида жавлонлар қилиб юз ноз ила,
Ҳар қадам қўйдинг чаман тарҳини ижод айладинг.

Фасли аср айлаб чиқиб ағёрларга боқмадинг,
Яхши қилдинг шул тағофилдин дилим шод айладинг.

Сахт кунгуллар, Муқимий, ғам билан вайрон эди,
Бир боқиб, ёлгон эмас лекин, чин обод айладинг.

[ҲАЙРОН АЙЛАДИНГ, КЕТДИНГ]

Уқубатларға солдинг, қайди ҳижрон айладинг кетдинг,
Жамолингга мисоли кўзгу ҳайрон айладинг, кетдинг.

Баҳор айёмида наззора айлаб дашту саҳроға,
Тамоми лолаларни(нг) бағрини қон айладинг, кетдинг.

Даҳони — гунча, эй нозик бадан гулдин, бели қилдин,
Мани тун-кун чу булбул соҳиб афғон айладинг, кетдинг.

Фалак кўнгулни афғор этди жавр айлаб каж эрдиким,
Ани устиға зулфунгдек паришон айладинг, кетдинг.

Тифоқан боғ аро кирдим, чиқор ғавғоки гуллардин,
Юзунг кўрсатинггу чоки гирибон айладинг, кетдинг.

Эшикинда бориб фарёду дод этсам иложи йўқ,
Тириклай ўлтуруб бу ерда пинҳон айладинг, кетдинг.

Ҳакимо, мунда беморинг қолиб, ўз ошнолардин,
Бориб, бегоналар дардиға дармон айладинг, кетдинг.

Харидори талабкорингга кўп қиймат баҳо айтиб,
Бўлақларға висолинг базмин арзон айладинг, кетдинг.

Ўшал кун ваъда бирлан шоду хуррамлар қилиб охир,
Рақиблар бирла эмди аҳду паймон айладинг, кетдинг.

На бўлғай ошса қадри бир назар солсанг қулунгни ҳам.
Қараб бир қатраға чун дурри ғалтон айладинг, кетдинг.

Муқим ҳар ерда хўблар (дурри васфин донасин чектинг,
Чу назминг риштасин тасбиҳи маржон айладинг кетдинг.

[АЙЛАДИНГ КЕТДИНГ]

Кўнгулни гунча янглиғ таҳ - батаҳ қон айладинг кетдинг,
Халойиқ ичра маъюсу паришон айладинг кетдинг.

Отиб тийри жафо дилларга ҳар ёндин солиб раҳна,
Начук султонки, тан мулкани вайрон айладинг кетдинг.

Жудолиғ кунжида етмасмуди ҳасратда қолғоним,
Яна шаънимга бир ортуқча бўҳтон айладинг кетдинг.

Агар тош бўлса ҳам кўнглинг эриб лозим эди раҳминг,
Кўзича душманам ер бирла яксон айладинг кетдинг.

Авалдин ошнолиғ қилмасамчи, охири ташлаб,
Умидим шулмидиким, зору ҳайрон айладинг кетдинг.

Дуойи давлатинг кўзлар Муқимий, гарчиким маҳрум,
Бўлакка неъматинг васлинг фаровон айладинг кетдинг.

[ЗОР АЙЛАДИНГ]

Хусн ила мундоғ чиқиб саҳрода рафтор айладинг,
Ваҳшиларни билмуқаррар маҳви рухсор айладинг.

Хуш такаллумлар билан тўтини товуслар билан,
Гунгу лол айлаб ажаб ҳайрони гуфтор айладинг.

Муслим аҳлига қилиб, қошларни меҳроби намоз,
Зулфу кокилларни тарсоларга зуннор айладинг.

Жилвалар бирлан назарларда нигоро оқибат,
Гар мусулмонсан инон, жоноки, хуштор айладинг:

Дилбаро, мундоғ сафарларга кетиб бир неча вақт,
Йўлларинг узра мени соғинтириб зор айладинг

Ногаҳон жоно, Муқимий сори қилдинг нимнигоҳ,
Гўиё вайронаи хайрени меъмор айладинг.

[ШАЙДО ҚИЛДИНГУ КЕТДИНГ]

Шитоб айлаб келиб бир кеча шайдо қилдингу кетдинг,
Кўзимнинг ёшини ҳажрингда дарё қилдингу кетдинг.

Узиб тобора-бора ошнолиқ риштасин охир,
Бугун бегоналар сориға парво қилдингу кетдинг.

Гуноҳим не эдиким бир йўли аҳволими сўрмай,
Бошимға шўриши маҳшарни пайдо қилдингу кетдинг.

Хаданги новаки мужгонларинг бирла солиб рахна,
Давосиз захмларни кўнглима жо қилдингу кетдинг.

Рақибни рўсияҳлар базмида то субҳ ҳар оқшом,
Қолиб зулматда ман, сан шамдек ёқилдингу кетдинг.

Очиб мундоғ матои ҳусн қадрин билмаганларга,
Дариғоким, сахийсан насъя савдо қилдингу кетдинг.

Неча муддат эрур ҳажр ўтиға ёқиб Муқимийни,
Бу янглиғ хаста зору бесорупо қилдингу кетдинг.

[САФО КЕЛДИНГ]

Нигоро, бениҳоят соғиниб эрдим, бажо келдинг,
Ўлар ҳолатка етканда мисоли авлиё келдинг.

Зухур этмай мурувват зарра бул бегонавашлардин,
Ёмон мағмум эдим ман, хайрият, сан ошно келдинг.

Паришон айласанг кокилларинг мушки тоторини,
Ажаб айлаб каромат яхши келдинг, хуш сафо келдинг.

Мунаввар айлабон ожиз эди ҳажримда йиғлар, деб
Қилурга хокипайингни кўзумга тўтиё келдинг.

Ўшал ҳангом кеттинг мундину, беҳад алам тортиб,
Рамаққа жон етушкан вақтда айни муддао келдинг.

Ўпарга қўлларинг вақти мулоқотим, дарифоким,
Чиқармай енгдин илкинг ёки боғлобсан ҳино, келдинг.

Низома келса ошиқлар, Муқимий, ихтимол эмди,
Кўнгил мулкини тасхир эткали сан подшо келдинг.

[БЕҚАРОР ЭТМАЙ КЕЛИНГ]

Дилбаро, келганда кўп ҳам интизор этмай
келинг,
Сийналар мажруҳ, устига фиғор этмай келинг.

Куйгани етмасму кўнглим оташи ҳижрон билан,
Боз куйган жонни зору беқарор этмай келинг.

Пардалар рухсорингизга ташлаб азрўи ҳаё,
Кўрсатиб ағёра ўзни ошкор этмай келинг.

Шўхи бебокона (сочларни) паришон айлабон,
Халқни шайдоию зору назор этмай келинг.

Сув сепиб кўз ёшидин, қўйдим йўлингиз тозалаб,
То келур вақтида доманни ғубор этмай келинг.

Юз очиб якбора бу афсурда дилларни сўраб,
Ким дедиким: чиллаларни навбаҳор этмай келинг.

Буйла келмакдин не суд охир, Муқимий кел-
сангиз,
Мунтазир айлаб сиришким шаш қатор этмай ке-
линг.

[АЙЛАР КЎЗИНГ]

Ичма майким, ошиқа зулм ошкор айлар кўзинг,
Қонларин тўкмакни ноҳақ ихтиёр айлар кўзинг.

Бўлмас эрса қасди гар қатлим қошинг шамширини,
Неча жавҳардору ўткур обдор айлар кўзинг.

Кофир эрмас гар қаро кийган ики мардумларинг,
Мунча мундоғ номусулмонлиғ шиор айлар кўзинг.

Умрлар овораи дашти Хўтондурлар, магар
Оҳуни шаҳлолиғидин шармисор айлар кўзинг.

Холи мушкин ҳалқаи кифрикдин айлаб таноб,
Қошни ё осмакка ошиқларни, дор айлар кўзинг.

Гар отишмаслар хатинг абрў билан зеболашиб,
Не учун давриға мужгондин ҳисор айлар кўзинг.

Васл аро масти нигоҳ эрди. Муқимий, фурқатинг
Чектируб ҳамёза эмди бадхумор айлар кўзинг.

[АЙЛАНСУН ҚУЛИНГ]

Тавқдоринг сарви қумридор айлансун қулинг,
Беқароринг кабки хушрафтор айлансун қулинг.

Ол ниқобингни, нигоро, боғ аро аз руйи ноз,
Оразингни кўрмака гулзор айлансун қулинг.

Ҳеч бир бўлмас муаттар жон машоми, оҳким
Кокилингдин нофай тотор айлансун қулинг.

Рангу, рухсору, назокатларки, жоно, сандадур,
Мўмин эрмас айлаган инкор, айлансун қулинг.

Хўблиғ мулкида султонлиғ мусалламдур санго,
Қилса даъво ўзгалар бекор, айлансун қулинг.

Учрасанг билфарз минг йўл кўча-кўйларда агар,
Йўқ иложиким демай ҳар бор, айлансун қулинг

Ногаҳон қолмас эди ҳаргиз Муқимийни(нг) ками,
Курганида бир бориб дийдор, айлансун қулинг.

[ЎРГУЛСУН ҚУЛИНГ]

Ол юзингдин парда дийдорингдин ўргулсун қулинг,
Хур янглиғ феълу атворингдин ўргулсун қулинг.

Бошларингдин ўргулуб юз шавқ ила парвоналар
Базмларда шамъи рухсорингдин ўргулсун қулинг.

Кўзларинг овораси умре ғазоли Чин бўлуб,
Нофа зулфи анбарин борингдин ўргулсун қулинг.

Булбули шўридаи беболу парман айрилиб,
Очилиб ўлтурки, гулзорингдин ўргулсун қулинг.

Қил юриш кабки дари бўлсун хироминг садқаси,
Хуш такаллум тўти гуфторингдин ўргулсун қулинг.

Лабларингни рашкидин лаъли Бадахшондур хижил,
Тишларингму дурри шаҳворингдин ўргулсун
қулинг.

Зорман, ноаҳлларға қилмоғил фош, эй Муқим,
Бул ҳаваслар сирри асрорингдин ўргулсун қулинг.

[ХУРШИДИ ТОБОНСАН ЎЗИНГ]

Хусн мулкида тажаммул пеша султонсан ўзинг,
Ҳам малоҳат буржида хуршиди тобонсан ўзинг.

Улки бир келдинг карамлар айлабон, йўқлаб
ҳануз,
Кўз ўйида мардумим, жисмимдаги жонсан ўзинг.

Муддаге бу боғ аро бир-бир юриб солдим назар,
Бир юзи-гул, зулфи-сунбул, хатти-райҳонсан
ўзинг.

Доғмен: табъингни чоғ этмак қўлимдин келмади,
Ҳожати изҳор эмас ҳолимни билгонсан ўзинг.

Хуш на саъд айём булким кўрушуб, ҳар субҳу-
шом,
Рўзгорим ёрутиб, шамъи-шабистон сан ўзинг.

Бу дуогўйингни ҳар ерда фаромуш айламай,
Аҳд этиб кетсанг дегил олдимда паймонсан ўзинг.

Ногаҳон мундоғ назарлардин ёмондур кетмоғинг,
Бўлмаса жондин Муқимий яхши меҳмонсан ўзинг.

[К О К И Л И Н Г]

Риштан жонларму ёким икки ҳайдар кокилинг,
Ҳар тараф қўзғатмаким, қўзғалди маҳшар кокилинг.

Шул экан ҳоли паришон бирлаким улфат тутар,
Айлади девоналар қилди қаландар кокилинг.

Йўқки бир кўнгил, анга мазмуни собит бўлмаса,
Ё магар ишқ аҳлини қониға дафтар кокилинг.

Дам-бадам нозик миёнингдин қучиб соҳирмуким,
Айламиш иқлими ҳуснунгни мусаххар кокилинг.

Ҳам гириҳларга чекиб, шона паришон айлаюб,
Қадрини синдурма кўп ҳам мушки анбар коки-
линг.

Оҳким, бўлғайму бир оқшом бўлиб масти висол,
Солса бўйниға киши бўлса муяссар кокилинг.

Ногаҳон, жоно, Муқимий гар фалакка топса даст,
Тор-ториға тоқарди лаълу гавҳар кокилинг.

[АФСОНА ҚИЛМАЙ ҚҰЙМАДИНГ]

Эй пари, рухсор очиб, девона қилмай қўймадинг,
Халқ аросида яна афсона қилмай қўймадинг.

Соҳирадурсен магар зулфингни сунбул айлаюб;
Лабларинг лаълу, тишинг дурдона қилмай қўй-
мадинг.

Сокиё, даврингда даврон масти жому комёб,
Навбатимни бир қуруқ паймона қилмай қўймадинг.

Базмларда шамъи рухсорингни юз алвон ёқиб,
Ишқ аҳлин куйдуриб, парвона қилмай қўймадинг.

Тир мужгонлар отиб ҳар дам камон абру билан,
Дилларимни то бузуб вайрона қилмай қўймадинг.

Кўзларимча ўзгаларга юз минг айлаб илтифот,
Кўнглими маъюс этиб, ғамхона қилмай қўймадинг.

Ҳар гул айёми Муқимий офарин беихтиёр,
Мисли булбул нолаи мастона қилмай қўймадинг.

[ЛОЛАЗОР АЙЛАБ КЕЛИНГ]

Келсангиз кулбам аро кўзни хумор айлаб келинг,
Шум рақиблар кўзидин, эй жоним, ор айлаб
келинг.

Ҳасратингда кўзларимдин селдек ёшим оқар,
Мақсадимни(нг) ғунчасин очиб, баҳор айлаб келинг.

Қатра-қатра қон тўкармен йўлларингда термулиб,
Санга ошиқни ким айди, интизор айлаб келинг.

Гулшан ичра лоф урар шамшод қаддини кўриб,
Қоматингиз кўрсатиб бир шармисор айлаб келинг.

Учраса ағёрлар қилмай назар бисмил қилиб,
Қонларидин кўчаларни лолазор айлаб келинг.

Манга зоҳид таън этмуш эмди, эй оромн жон,
Они ҳам бориб менингдек беқарор айлаб келинг.

Ҳеч гулдин бу Муқимий тобмади бўйи ҳузур,
Кулбами оҳу кўзум, мушки тотор айлаб келинг.

[ҲАЖРИНГ ОРО ГИРЁНЛАРИНГ]

Махфи айла оразинг то куймасун шайдоларинг,
Қошларинг гўё камон ўқ отмасун мужгонларинг.

Лаҳзаи боқсанг агар бўлғай юрак садпоралар,
Кул бўлиб то куймасун ҳажринг аро куйгонларинг.

Мунча ҳам ширин сухандур бергуси талхи жавоб,
Қилмасун бисмил ҳама гўё забон бурронларинг.

Доимо дашном этиб боқсанг, нигоро, қайрилиб,
Дини исломи кетар кўрган замон хандонларинг.

Кўзларинг жаллод ўлуб қилғай ҳавола ханжарин,
Ўлмасун зулминг билан ишқинг аро ҳайронларинг.

Очмағил парда, пари, то куймасун парвоналар,
Оташи ишқинг баса кофе эрур ёққонларинг.

Ҳар тарафга ташлабон очилмасун гул гунчаси,
Эрта-кеч қилғай наво булбул каби нолонларинг.

Оҳ ишқингни ютуб бағри кабоб бўлган Муқим,
Бўлмағай мундек жафо-у ҳажр аро гирёнларинг.

[Қ О Ш Л А Р И Н Г]

Қатлима мужгонларинг тийру камондур қошларинг,
Мунча, жоно кеча-кундуз қасди жондур қошларинг.

Юзларингни (нг) офтобидин чидолмай тобина,
Ё магар кўз мардумиға соябондур қошларинг.

Кифригинг бисмил қилурға ўқ, ё абруларинг
Ҳам яна бурроки тиғи Исфиҳондур қошларинг.

Кўзларинг чўлпона ўхшар, қоралиғда сочларинг,
Оразинг ойдин мунаввар осмондур қошларинг.

Бул ажаб меҳробдурким, ҳеч мусулмон бўлмағай,
Икки кофир наргисингга ошёндура қошларинг.

Турфа меҳробе Муқимий айласа гоҳи намоз,
Ҳар дуоеки ўқурман таржимондур қошларинг.

[К ў з л а р и н г]

Сурма қўймай мунча ҳам, жоно қародур кўзла-
ринг,
Ҳар бири жон қасдиға боққан балодур кўзларинг.

Ошно бегоналарга, бир умр хуш - хуш нигоҳ,
Ошноларга ғараз ноошнодур кўзларинг.

Боқмағай ошиққа саҳван ҳам қиё, фарёдким,
Расму ойини магар жавру жафодур кўзларинг.

Оҳуёи чин кўрдию шаҳлолиғидин қон ютуб,
Рашкдин оворай дашти Хитодур, кўзларинг.

Наргиси мастингдин узмак мумкин эрмас дийдани,
Ёки мужгон даврида меҳри гиёдур кўзларинг.

Интизор айлаб ўзи ҳам, ажриға ойинаси,
Ўз жамолини кўролмасдин адодур кўзларинг.

Қумри сарви қадду, булбул гул юзингнинг воласи,
Мен Муқимийга ҳамиша муддаодур кўзларинг.

[ШИРИН ГАПУРИШЛАРИНГ]

Туну кун чиқар қачон эсидин кишини ширин
гапуришларинг,
Ҳамани адо қиладур (жоним) сани кўчаларда юриш-
ларинг.

Олибон кўнгул гунаҳим надур чиқориб фиғоними
кўклара,
Ўтадур тағофилу ноз ила сўрайин демай ёзу
қишларинг.

Шошилиб ўтуб неча ҳар тараф қарамак ҳаёлингга
келмаган,
Юрушинг ҳамишада барқдек башитоб мунча ҳам
ишларинг.

Хам зулфингга нега бўлмасун бу фусун ила дилу
жон асир,
Эзадур жигарларим оҳким гапуриб туриб
(учиришларинг),

Очибон юзунгни кулиб-кулиб, кўз учи билан боқибон
букун
Жунуним кўзиб, ҳушими олур бу табассуму бу
кулишларинг.

Неча кун бўлурки тагофилинг куп ўтиб фузун
аламим-ғамим,
Совутур санга мани мунчаким йўқ эди бурун бу
юришларинг.

Қуй оёғингга бошини қўюб на бўлур Муқимийки
йиғласа,
Ҳазар айламак нима, эй сиҳи, эса муддао
кўкаришларинг.

СУРАТИНГ

Мумкин ўлса кўрмоғим, эй сарви раъно, суратинг,
Айласам чашмим аро мардум каби жо суратинг.

Қошларингиз, не ажаб, зоҳид кўруб беихтиёр¹
Боқмаса меҳробга борида қатъо суратинг².

Сабр бунёдини бир боқиш билан барбод уруб,
Оҳким, солди кўнгул мулкига яғмо суратинг.

Вақтида келсанг вужуда бу малоҳатда кўруб³,
Ёнса, Юсуфдин нетонг эрди Зулайхо суратинг⁴.

Дилбаро, боғ ичра қил юз нозлар бирлан хиром,
Қилмасун даъво кўруб товус асло суратинг.

Хўбрўлар бирла оқшом базмда қилдим қиёс,
Ўзгалар юлдуз каби, хуршеди танҳо суратинг.

Ул замонким ҳусни холу хатларингдин бўлди гап,
Ғойибона бошлара орттурди ғавғо суратинг.

Ногаҳон топсам сиҳат беморлиғлардин Муқим,
Бир бориб дерманки кўрсам иншоолло суратинг.

[Қ О М А Т И Н Г]

Муддате дурким манга, эй туби пайкар қоматинг
Олдида манзур эмас оламда дилбар, қоматинг.

Лаҳзае бўлғил хиромонким қилур даъви кўриб,
Шохи синсун боғ аро сарви сановбар қоматинг.

Оташин сархонае кўксум, найи нолам баланд,
Масканим гулхан кули, қилди самандар қоматинг⁵

Жилва айлаб кийдуруб, охир, кулоҳу жандалар,
Тақяда қилса не тонг эмди қаландар қоматинг.

Ўзгага мойил ҳамиша ошиқидин мунҳариф,
Лоақал адл ила турсайди баробар қоматинг.

Нега булбулдек фиғону нола қилмай субҳу шом,
Гул юзунгга зор ўлуб, бўлмас муяссар қоматинг.

Халқ орасида бу янглиғ маст жавлон айласанг,
Қўрқаман қўзғатмагай деб шўри маҳшар, қоматинг,

Ўйласам мавзунлиғингни ёд этиб, ҳайрон қолиб,
Кўзларимни айлагай чун ҳалқан дар, қоматинг.

Неажаб шаҳ байт ўрниға, Муқимий, ўқисанг
Баски назмим бошида бир (тожи) афсар қоматинг.

ТАРИХИ ФАВТИ НОИБИ ТОШКАНДИЙ

Гарчи дар ҳабсу ба ғурбат хун гирифт,
Оқибат файзи шаҳодатро бибурд.

Ҳафтӯми моҳи рамазон хонду шом,
Ногоҳон „ё оллоҳ“ гӯён жон супурд.

Мардуми Хўқанд он рӯзи вафот,
Дошт мотам хосу ому пиру хурд.

Ҳам Муқимий буд дар фикраш малул,
Кард дониш соф тарихаш зи дурд.

Сар зи хайрат баркашиду гуфт ақл:
Хўжаи Инъом сад афсус мурд.⁶

Т а р ж и м а с и:

Гарчи қамоқда ва ғурбатда қон ютган бўлса ҳам,
Оқибатда шаҳид бўлиш шарафига муяссар бўлди.

Рамазон ойининг ўн еттисиди, шом намозини ўқиб
туриб,
„Ё оллоҳ“ дедию бирданига жон берди.

Бугун Хўқанд халқи у вафот этган кунда,
Қари ва ёш, катта ва кичик — ҳама баробар мотам
тутди.

Муқимийнинг ҳам хоотири паришон, қайғули бўлиб,
Дарду-алам билан ақлидан унинг тарихини чиқозди.

Хайратдан бош чиқорди-ю, ақл айтди:
Юз афсуски, Хўжа Инъом ўлди.

[Ч и ш у д?]

Дар тариқи ошноӣ лоф даъвоят чи шуд,
Гар шикасти аҳду паймонҳо, қасамҳоят чи шуд?

Парсол оёки рафти дийда аз моён зарар,
Гашта қўшат жойи дигар, суд савдоят чи шуд?

Хайф он лутфу малоҳатҳоки аввал дошти,
Ранги рухсорат кужо шуд, қадди раъноят чи шуд?..

Аз губори хат назарро тийраи монанди шом,
Чуп тулуъи субҳ ҳусни маҳфил ороят чи шуд?

Мир Оқил гуфт хиссат аз ҳассад бо Мир Ғафур,
Сад дариф аҳди вафои Шоҳи Мирзоят чи шуд?

Т а р ж и м а с и:

Ошнолик тариқати ҳақида лоф уриб қилган даъволаринг
нима бўлди,
Агар ваъдани бузган бўлсанг, ичкан қасаминг нима
бўлди?

Илгарилари келганингда биздан зиён кўрганмидинг,
Турар жойни (қўшхонани) ўзгартирдинг, бундан нима
фойда кўрдинг?..

Аввал қилган яхшиликларингга, меҳрибонликларингга
хайфки,
Ранги рухсоринг қандай бўлдию, кўрсатган кароматинг
нима бўлди?..

Юзингда пайдо бўлган ғубор ва туклар уни қора шомга
ўхшатиб юбордилар,
Юзингни ёритувчи ёруғ тонгдаги зебо кўриниш нима
бўлди?

Мир Оқил айтдики: „Мир Ғафур бахиллиги ҳар қандай
бахилликдан кучлироқ экан“,
Юз афеуски, Шомирзанинг ваъдага вафоси нима бўлди?

[М Е Х Р И Н Г И З]

Дилда то, эй сарви раъно, меҳрингиз,
Менга бўлди дафъи савдо меҳрингиз.

Йўлингизда козалар қилмай нетай,
Юсуфим қилди Зулайҳо меҳрингиз.

Куймоқ ўлди, оҳ корим айрилиб,
Тушкан эркан дилга бежо меҳрингиз.

Телбаю девоналардек оқибат,
Кўчаларда қилди шайдо меҳрингиз.

Йиғлар эркан булъажабким, қон мудом
Ҳар кишиким қилса даъво меҳрингиз.

Боғда гул кўксида қат-қат доғлар
Бир эмасдур менда танҳо меҳрингиз.

Ўлдурур ҳижронларингиз то бакай,
Борму охир ҳеч асло меҳрингиз.

Борса зоҳид тақвию тоат билан
Менга басдур тухфа фардо меҳрингиз.

Йўқ экан, жоно, Муқимийсизки, сиз
Айладингиз сайри саҳро, меҳрингиз.

[С и З]

Кишини жонидек жисмимдаги руҳи равоним сиз,
Қачон мумкин жудолиқда тириклик, чунки жонимсиз.

Жаҳон бозорида суде топар ҳар ким матоидин,
Мени нақди муҳаббатдин топиб қилган ҳаёним сиз.

Муолиждин кўруб набзим, ҳакимо, ёзма „Қонун“-ча?
Бу ҳикмат бирла билмайсиз, надур дарди ниҳоним
сиз.

Лабингизму десам ширин — шакардин, аччиғи келган
Урушжў, тундхў сиз, кўп ёмон номехрибоним сиз.

Халойиқ масти саҳбойи жунун, ғавғойи маҳшардур,
Очиб юз пардалардин жилва қилган бегумоним сиз.

Нигор этмиш нигорим пойини ранги ҳино бирлан,
Не хуш нисбат тўкинг йўлиға, эй кўзларда қоним сиз!

Агар бегонадинким, ҳар нафас юз минг жафо чексам,
Бўлубон ошноким, куйдурурсиз устухоним сиз.

Ўтарди ёр, келмай қолди тил сўзға, кулуб айди:
— Қалайсиз, камнамосиз, гунгу лолу безабоним сиз?

Ўт урдим шамъдек маҳфилда мен ҳам танга сар
топо,
Куяй улгунча, эй носих, қўйинг тутманг иноним сиз.

Наво бир гул хаёлида чекарман ҳамдамин булбул,
Ўқуб беҳуда билмангсиз, Муқимий, достоним сиз.

[ЖАҲОН БОҒИДА]

Жаҳон боғида ҳам гулгун қаболар бор экан мундоғ,
Олиб кўнглунгни сўрмас, дилраболар бор экан мундоғ.

Не нуқс ҳусниғаким ўтканда деб ўтса хаёлида:
Йўлумда рангу рўйи қаҳраболар бор экан мундоғ.

Қачон туткай эдим, аҳбоблар, гулчеҳралар номин,
Агар билсам эди жавру жағолар бор экан мундоғ?!

Неча сўзи дил изҳор айласангиз, қилмагай парво,
Асарсиз, мустажаб ўлмас дуолар бор экан мундоғ.

Кўрунуб ишқ осон, бошларимга тушди билдимким,
Жудолиғда қиёмат можаролар бор экан мундоғ.

— Машаққатлар чекиб ҳажримда не кечди, — демас, —
ҳоли,

Ёмон бегонадин ҳам ошнолар бор экан мундоғ.

Муқимий нега афғор ўлмасун кўнглунг нишон айлаб,
Отарға тийри мижгон, қоши ёлар бор экан мундоғ.

[ОФАТИ ЖОН СИЗМУСИЗ]

Салтанат тахтидаги султони хубон сизмусиз?
Қилғувчи ғорат кўнгул мулкани вайрон сизмусиз?

Ҳар замон лаъли лабимдин айлайн деб комёб,
Ваъдасидин қайтибон бўлган пушаймон сизмусиз?

Тўтии ширин адони гап билан лол айлаган,
Аксиға кўзгуни қилган маҳви ҳайрон сизмусиз?

Очибон рухсорлар ҳар ён хироми ноз этиб,
Фитна солган даҳр аро ошуби даврон сизмусиз?

Неча йўлида тавалло зори қилсанг боқмаган,
Сангдил бебоки шўхи офати жон сизмусиз?

Хаста хотир шоми ҳижронида қолган қулларин
Ташлабон ағёрга шамъи шабистон сизмусиз?

Ғайр базмида Муқимийни ҳамиша куйдуриб,
Ҳар кеча бозори шаб чиққан шитобон сизмусиз?

[ДИЛДОРСИЗ]

Ноз бирла ҳар замон суратнамо дилдор сиз,
Балки гулрухсорларга раҳнамо дилдор сиз.

Завқдин кўрган ҳамон гул ҳам яқо чок айлади,
Жумла гуллар сизга жон қилгай фидо дилдор сиз.

Йилда қилмас бир такаллум ғунча ҳам дил тан-
гидин,
Қилса ногоҳ бир табассум бесадо дилдорсиз...

Хуш табассум, хуш калому, хуш равиш рафтор
ҳам,
Андалиби бўстондек хуш наво дилдор сиз.

Оҳким, найлай тушубдур бешарар ишқ ўтингиз,
Сабр лутфи покидин қилсун ато дилдор сиз.

Найласун кўнглим қуши домиғаким тушмай,
Муқим,
Хўбрулар ичра кўп нозик адо дилдор сиз.

[Ё Л Ғ У З]

Банобаҳ учради от ўйнатиб бир дилрабо ёлғуз,
Рикобиға суриб кўз, қўл очиб қилдим дуо ёлғуз.

Дедимким: „Нозанинлар хайлида инсоф қилганда,
Ўзингдур хуш такалум, тўтии ширин адо ёлғуз“.

Табассум бирла пинҳони деди: „Ошиқларим ичра,
Вале сен ҳам асиру мубталолиғда жудо ёлғуз“.

Дедим: „Жоно чекардим дарди ҳижронингни
муддатлар,
Ҳарими васлингга маҳрамлиғ эрди муддао ёлғуз“.

Деди: „Хилватда танҳо кўрмоғингдин не ғараз
бордур?“

Дедимким: „орзу шулдурки жон қилсам фидо
ёлғуз“

Муқимийни паноҳи исматингда асроғил, ёраб,
Хатарлик дашт аро гумгаштаи бераҳнамо ёлғуз.

[ЭИ САРВИНОЗ]

Оразингни кўргали муштоқман, эй сарви ноз,
Маҳрам айлаб не бўлур васлингга қилсанг сарфароз.

Бош оёғингга қўюб, айб этма, шарҳи ғам десам,
Ишқ эгар Маҳмудни бечора олдида Аёз.

Даҳрда кўп қадди мавзунлар, ва лекин сен каби,
Хуш такаллум, сийм тан, ноziқ бадан, гулчеҳра оз.

Ой чиқар сен ҳам ниқоб оч бу кеча кўрсат юзинг,
Тишласун ангушти ҳайрат эл қилолмай имтиёз.

Лаъли майгунинг хаёлики қилур беҳушу маст,
Келурам ўзумға ширин сўзларинг ёдида боз.

Сонурам ўлмасмукин мақбул деб, эй ҳурваш,
Бўлмаса қиблам агар меҳроби абруйинг номоз.

Мубталодур ҳалқаи зулфунгга жоно, жон қуши,
То тарарда кокилингги раҳм этиб оҳишта ёз.

Диллари ҳасратларингда лола янглиғ доғман,
Туз навойи ғамзудо бир дам олиб илкиннга соз.

Хизр хаттинг жон берур лутфинг чоғи вақти ғазаб,
Кўзларинг қотилки таъсир айламас ажзу ниёз.

Ижтиноб этма, нигоро, ташласам бўйнингга қўл,
Қайси боғда хордин гуллар қилибдур эҳтироз.

Назм танбуриға (васфинг гавҳарин) чекти Муқим,
Қил карам айлаб тараннум гоҳ, эй мискин навоз.

[ТАЛЪАТИНГДИН ЎРГУЛАЙ]

Эй ўшал хуршид янглиғ талъатингдин ўргулай,
Зулфи райҳонинг билан холу хатингдин ўргулай.

Ногаҳон ойнаға боқғонда тимсолинг кўруб,
Ҳайъати ширину шакли суратингдин ўргулай.

Учраб одобу ҳаёлар бирла ушшоқ аҳлиға,
Айлаган хулқу тавозуъ ҳурматингдин ўргулай.

Хоҳи саҳро шаҳрда, ҳар ерда бўлсак субҳу шом,
Ҳамнишин, ҳамдам, рафиқу улфатингдин ўргулай.

Не бўлурким бир кеча васлинг билан шод айласанг,
Жон рамақға етти ҳажру фурқатингдин ўргулай.

Навқиронлар ҳуснини мардумга дилкаш кўрсатиб,
Бул ажаб ҳикмат илоҳо қудратингдин ўргулай.

Бир умр маҳжур ҳам маҳрум ўлуб лайлу наҳор,
Қилмаган рўзи Муқимий неъматингдин ўргулай.

[НОЗУ ИСТИҒНО БИЛАН]

Нозу истиғно билан султонлиғингдин ўргулай,
Ҳусн авжида маҳи тобонлиғингдин ўргулай.

Одами қилмас гумон (ишванг) билан кўрган киши
Иштиболикчун малак инсонлиғингдин ўргулай.

Мўй ҳам табъиға сифмай тунд ўлуб гап ёқмагай,
Тобланиб ҳар ранг юз алвонлиғингдин ўргулай.

Хуфья зорингни савол этсанг жавобидин қочиб,
Ўзни олган соддаваш нодонлиғингдин ўргулай.

Зоҳир этган шеваю, лутфу, карам ошиқлара,
Базмларда соҳиби эҳсонлиғингдин ўргулай.

Оҳким, ўлдум деганга зарра парво қилмаган,
Бағри қаттиқ диллари сангдонлиғингдин ўргулай.

Ногаҳ доғ айлаб Муқимийни чиқиб гулзор аро,
Рўбарўда ўлтириб пинҳонлиғингдин ўргулай.

[НАЗОКАТ БОҒИДА]

Эй назокат боғида раънолиғингдин ўргулай,
Сурма қўймай кўзлари шаҳлолиғингдин ўргулай.

Чок-чок айлаб гирибон гул, дегай беихтиёр.
Чеҳраи олинг кўриб ҳамролиғингдин ўргулай.

Юз тарафдин доду фарёд этса ҳам ошиқлари,
Ҳеч боқмас шўхи бепарволиғингдин ўргулай.

Хандалар ширин табассумлар билан ҳар ён боқиб,
Алғараз бир қамчи базм оролиғингдин ўргулай.

„Оҳ, ўлдум“ ҳам десангким зарра бовар қилмаган,
Сангдил, қаттиқ кўнгул, хоролиғингдин ўргулай.

Ногахон кўрсанг Муқимийни тағофиллар қилиб,
Доимо бегонадек ошнолиғингдин ўргулай.

ЎҚАЙДА БОРАЙ!

То жилва қилди ул пари, мен мубтало қайда борай?
Эмди дегайким, бор нари, мен мубтало қайда борай?

Кокилларин дом айлади, субҳим қаро шом айлади,
Тобора ноком айлади, мен мубтало қайда борай?

Умре бўлуб оворалар, кўксимда битмас ёралар,
Гар қилмас эрса чоралар, мен мубтало қайда борай?

Юз ноз ила бир-бир босиб, келди ниқобини очиб,
Ҳайрон қилиб кетти қочиб, мен мубтало қайда борай?

Етти фалакка нолишим, ҳал бўлмади мушкул ишим,
Ўзга — ўзидин йўқ кишим, мен мубтало қайда борай?

Ёраб, ёмону гандаман, осию ҳам шармандаман,
Не ҳукм бўлса бандаман, мен мубтало қайда борай?

Борсанг кўйига, қосидо, айғил Муқимийдин дуо,
Баским заифу беасо, мен мубтало қайда борай.

[МЕН МУБТАЛО ҚАЙДА БОРАЙ?]

Суратда раъносан ўзинг, мен мубтало қайда борай?
Ҳам суҳбат оросан ўзинг, мен мубтало қайдо борай.

Олипта рафтор айласанг, ширин гуфтор айласанг,
Мундоғки хуштор айласанг, мен мубтало қайда борай?

Лаъли лабинг қанду асал, қилди таманноси касал,
Ком олмаганда филмасал, мен мубтало қайда борай?

Ҳолимға раҳме қилмасанг, соғинганимни билмасанг,
Охир назарга илмасанг, мен мубтало қайда борай?

Хулқи хуш ила донишинг, куйдирди гул-гул ёнишинг,
Шайдойилар қилди ишинг, мен мубтало қайда борай?

Андухлар ҳар дам фузун, кўнгулда йўқ сабру сукун,
Шум бахту толе вожгун, мен мубтало қайда борай?

Номинг Муқим жо айламай, назмини иншо айламай,
(Васфингни) ифшо айламай, мен мубтало қайда борай?

[ЮЗ МИНГ АЛАМ ЖОНИМДАДУР]

Кўздин тўкилди қон ёшим, мен мубтало қайда борай?
Раҳм айламас ул маҳвашим, мен мубтало қайда борай?

Тиғинг менинг қонимдадур, зулфинг гирибонимдадур.
Юз минг алам жонимдадур, мен мубтало қайда борай?

Бир кўрмақа зор айладинг, синамни афгор айладинг,
Ўлдурғали дор айладинг, мен мубтало қайда борай?

Бошида олтун маъҳжари, белга тушар кокиллари,
Борсам дегай: „тур-тур нари“, мен мубтало қайда борай?

Сенсиз жаҳон бўлди қафас, афгон қилиб мисли жарас,
Гулдир кўзимга — хор-хас, мен мубтало қайда борай?

Зулфинг сабодин тебраниб, нозик белингга чўлғониб,
Ўлдирди қаддинг тўлғониб, мен мубтало қайда борай?

Тиғинг қадалди жонима, эл ухламас афгонима,
Раҳм эт тўкулган қонима, мен мубтало қайда борай?

Аҳдингда мундоғ турмасанг, касби Муқимий сўрмасанг,
Ҳаттоки борсанг кўрмасанг, мен мубтало қайда борай?

[ЭЙ ЁРИ ҒАМГУСОРИ]

Эй ёри ғамгусор, тасаддуқинг кетай,
Кўп қилма интизор, тасаддуқинг кетай.

Аввалда кўрсатиб ўзинг, эмди сабаб недур,
Қилдинг кўрарға интизор, тасаддуқинг кетай.

Хуштор эрурман ой юзингга, қочма, кел бери,
Қилма мени фиғор, тасаддуқинг кетай.

Ҳажрингда йиғладим қон ёшим билан,
Дашт ўлди лолазор, тасаддуқинг кетай.

Кўнглин олурсан ўзгалара илтифот этиб,
Қилдингми биздин ор, тасаддуқинг кетай.

Бўлдум юзингни бир кўриб, эй маҳлиқо, сани.
Ишқингда беқарор, тасаддуқинг кетай.

Қилсангчи васл марҳамидин дардима даво,
Эй кўзлари хуммор, тасаддуқинг кетай.

Ишқингда то қачонғача йиғлатасан мани,
Чун абри навбаҳор, тасаддуқинг кетай.

Кўпдур жаҳонда дилбару дилдор, дилрабо,
Қилмасман эътибор, тасаддуқинг кетай.

Хуснеки сандадур, агар оламини истасам,
Йўқ сенча гулъузор, тасаддуқинг кетай.

То жон танимда борича мен сендин ўзгани,
Қилмасман ихтиёр, тасаддуқинг кетай.

Билгил бу эътиқодиму навмид этиб мени,
Ағёра бўлма ёр, тасаддуқинг кетай.

Раҳм эт бу хаста ҳолима, зулму ситам била
Кўп қилма хор-зор, тасаддуқинг кетай.

Ҳажрингда, эй пари, ишим оҳу фиғон эрур,
Ҳар лайлу, ҳар наҳор, тасаддуқинг кетай.

Эй кош, бўлса эрди мани бахту давлатим,
Қилсам сенга нисор, тасаддуқинг кетай.

Лекин дуойи жонинг этарман бажону дил,
То жон танимда бор, тасаддуқинг кетай.

Ҳайфики, камбағалману сарф этгудек санга,
Илгимда йўқ мадор, тасаддуқинг кетай.

Армон юракда қолмас эди, текса дастима,
Кўксунгдаги анор, тасаддуқинг кетай. (8)

[Ў Т М А Д И]

Эй пари, сандек жаҳонда дилрабое ўтмади,
Ноз парвар, пур тағофил, тундрое ўтмади.

Ишқида юттирмаган хуноба ғамдин қолмаган,
Айласам инсоф ўзингдек пур жафое ўтмади.

Маҳфили имконда яктолиғ мусаллам сан каби,
Хуш такаллум маҳваши ширин адое ўтмади.

Айлаган ҳар бир боқишда сийнаи мардум нишон,
Новаки мужгон отарға қоши ёе ўтмади.

Тушмасун душманни ҳам бошиға ҳижрон кулфати,
Вақтидур ўлдим тамоғдин нону чое ўтмади.

Риштаи ҳар мисраиға (дурри васфингни) чекиб,
Ҳеч соат ҳам, Муқимий, бедуое ўтмади.

[ЖОНОНИМИЗ КЕЛДИ]

Шарафлиғ бу не саъд айём эди, жононимиз келди,
Рамақсиз дўстлар танларга гўё жонимиз келди.

Ёмон вайрон эди дил кишвари ҳажрида, эй аҳбоб,
Биҳамдиллоҳки обод эткали султонимиз келди.

Таарруз не керак, эй муддаий, ҳажриниким чектук,
Мунаввар айламакка кулбаи ихзонимиз келди.

Рақиблар таънасинин заъфарон янглиғ эди юзлар,
Қизил гулдек, шукрим, рангимизга қонимиз келди.

Баҳор айёми тушмас ихтиёж, эй боғбон эмди,
Юзи гул холу хатлар, сунбулу райҳонимиз келди.

Чиқиб бозоришаб келсунлар, албатта, Муқимийким,
Десун то кўкда анжумлар: „маҳи тобонимиз келди“.

[У Ч Р А М А Д И]

Оҳ Фарғонада бир яхши жонон учрамади,
Яъни гулчеҳра қади сарви равон учрамади.

Тавсани ноз уза ногоҳ бир олифта сувор,
Шаҳр ошўби бути офати жон учрамади.

То нишон қилса киши шавқ ила жони ширин,
Тир мужгонларига абру камон учрамади.

Қилгудек сайд нигоҳи била кўнглунг қушини,
Қошу кифриклари шамширу синон учрамади.

Маҳваш ўтдию, рақибим тарафиға оқшом,
Пойладим йўлида то вақти азон учрамади.

Бўлгудек шод олиб оғуш муҳаббат доми,
Шўхи заррин камари мўй миён учрамади.

Талхком ўтти дариф умр бу маҳфилда шабе,
Лаблари шаҳду шакар тўти баён учрамади.

Дилрабоеки таманно эди васли афсус,
Толиима мени бир масту-пиён учрамади.

Сўрмағил айши маошимни Муқимий ҳаргиз,
Селисиз ҳеч фалак хонида нон учрамади.

[АФСОНА ҚИЛИБ КЕТДИ]

Жонон кўруниб бизни девона қилиб кетди,
Халқ ичра баякбора афсона қилиб кетди.

Журмим на эди кўздин ташлаб мани якбора
Овораи бу мулки Фарғона қилиб кетди.

Хуб бўлдики зоҳидга, мастона нигоҳ, айлаб,
Ақлу ҳуши вазъидин бегона қилиб кетди.

Қилди юзини шамъин маҳфилда ёқиб равшан,
Ишқида ёмон лекин, парвона қилиб кетди.

Маъюс кўнгилларни дарду-аламин сўрмай,
Мастоналик кулбамни вайрона қилиб кетди (?).

Бир умр рақибларни (нг) хурсандлигини кўзлаб,
Дунёни Муқимийга ғамхона қилиб кетди.

[Ё Р И Л А]

Ёр ила не хуш замони рӯзгорим бор эди,
Подшолик давлатидин ҳамки орим бор эди.

Гоҳ беморини йўқлаб келса, айлаб жон фидо,
Гавҳари ашке қудумиға нисорим бор эди.

Ҳеч бир сўрмасмуди, ноком давронлар ўтар,
Қуллари ичра башарти эътиборим бор эди.

Очилур кўнгул қачон қолганда кўз ёшим қуруб,
Айласам то сабзу тар абри баҳорим бор эди.

Қайси жонибдин келур деб, термулиб ҳар соате,
Йўлларида чор чашми интизорим бор эди.

Хублардин чекмиш эрканман жафою жаврлар,
Қайда билсам, ошнолиқ ихтиёрим бор эди?

Бағри қаттиқ бўлмас эрса демагай ҳаргиз нечун,
Ўтса ойлар ҳам, Муқимий дилфигорим бор эди?!

[К О Ш К И]

Кўчасидин келмас эрди кўрмасамчи кошки,
Ҳеч бир ному нишонин сўрмасамчи кошки.

Ҳол сўрмас келганида, кетганида соғиниб,
Кўрган одамдин сўроғлаб юрмасамчи кошки.

Боз минбаъди муяссар бўлсам эркан ул кунини,
Фасли вақт айлаб ёнида юрмасамчи кошки.

Ошкора айлади рози ниҳоним эл аро,
Эртаю кеч ёнида оҳ урмасамчи кошки...

Йўқмуди то гарди домониға етса қудратим,
Ёниға ағёрни келтурмасамчи кошки.

Доғ эдим аввал, Муқимий, қўйдилар доғ узра доғ,
Яхшилар бирлан туриб ўлтурмасамчи кошки.

[ТОҚАТ ҚАНИ?]

Оҳким, бирдам юзунгни кўрмасам имкон қани,
Дарди ҳижронинг чекарга тобу тоқат, жон қани?

Аввали юз меҳрибонлиғ бирла кўнгуллар олиб,
Ишларинг охир тағофил аҳд ила паймон қани?

Ҳусн мулкини амиридурсан охир бул ажаб,
Бенаво афтодаларға лутф ила ихсон қани?

Нолалар қилдим куйингда, келмагай ёдинггаким,
Бир кўрайким зулм айлаб ким қилур афгон қани?

Ман қолиб бегонаға лозимми бўлмоқ ошно?
Борму инсофинг оромизда ўшал паймон қани?

Оразинг боғин тамошо айласам ҳар дам не тонг,
Эмди сандек зулфи сунбул, сочлари райҳон қани?

Чекмайин ранжи риёзат ҳал бўлурму мушкилинг?
Чарх даврида, Муқимий, бир иши осон қани?(⁹)

[ЎЛМАГАН ЖОНИМ МАНИ]

Йўқламайдур бу тағофил пеша султоним мани,
Чиқмасунму кўкка ҳар дам оҳу афғоним мани.

Вожгун толиъ, ситамгар, чархи дун, бемеҳр ёр,
Шунча меҳнатларни тортиб, ўлмаган жоним мани.

Гушмагай Хизру Масиҳога ишим бори дигар,
Бир табассум қилса ул шўхи сухандоним мани.

Лола эрмас даштларда очилган фасли баҳор,
Кўздин оққан ул парини ҳажрида қоним мани.

Ёр ўтар йўлина дафн эт ўлсам ҳижрони била,
Деса: „бу қабри фалони“, йўқтур армоним мани.

Ишқ дардини иложига, ҳакимо, чекма ранж,
Йўқ бисотингда сани дорию дармоним мани.

Сўрмагай мирзоси қулким нотавондур, эй Муқим,
Йўқламайдур ул тағофил пеша султоним мани.

[ИНТИЗОР ЭТДИ МЕНИ]

Ваъда ёлғонлар тилисми интизор этди мени,
Бош-аёғ гўё дили уммидвор этди мени.

Марг бирлан ҳам гаронлиғ тупроғимдин кетмагай,
Тошкўнгуллиғда қазо санги мазор этди мени.

Бўлмасун маҳрум тавфи доманим деб шукрким,
Хоки баржомондае эрдим ғубор этди мени.

Хубрўлар ишқини қасд айладимким тарк этай,
Бўлмади, маъзурман, беихтиёр этди мени.

Сўрмангиз бир лаҳза таскинимдин, эй аҳбоблар,
Найлайин сиймоб янглиғ беқарор этди мени.

Ёр, кўйида нетонг бўлса фузун девоналиғ,
Таънаи ағёрим ила сангсор этди мени.

Билмадим, Фурқат, жаҳон боғида сен не ранг гул,
Лоладек қат-қат Муқимий доғдор этди мени. ⁽¹⁰⁾

[МУҚИМИЙ СЎЗИДИН...]

Нигоре учради гўёки манга Юсуфи соний,
Киройи ким кишини бўлса шундоғ яхши меҳмони.

Ики қошлар камон отмакка мардумни нишон айлаб,
Қолур ким бисмил ўлмаё новак ўлса тири мужғони.

Малоҳатлик юзидин Хизр умрини топар одам,
Вале не суд ўлдургай кўзи боққанда пинҳони.

Даҳони чашмаи кавсардан ортиқ, лаълдин лаблар
Тиши ҳар бир латофат баҳринидур дурри ғалтони.

Хиромини кўруб товуслар боғларда рашкидин,
Чидалмай эртаю кеч бу сабабдин оҳу афғони.

Ўзимда, гарчиким, ҳад йўқ эди алҳамдилллоҳким,
Муборак қўйнига жо топти ашъорим мани они.

Муқимий сўзидин бўйи муҳаббат келгай, эй аҳбоб,
Тараннум қилса маҳфилларда ҳофизларни хушхони.

[ЭЙ ҚУМРИ]

Наво чек жонфизо бу кеча меҳмонингман, эй қумри!
Гирифтори ўшал сарви хиромонингман, эй қумри!

Фалак бедодидин беболу пар мағмум учун келдим,
Асири дилкушо мастона афғонингман, эй қумри!

Ўзинг бир муштпар қушсан, муассир мунча овозинг,
Билолмай дарди пинҳонингни ҳайронингман, эй қумри!

Бўюнда бандалик тавқи, либосинг ранги хокистар
Бале бу ҳимматингга садқа қурбонингман, эй қумри!

Бу нисбат бирла кел ҳасратлашайлик иккимиз бир дам,
Мисоли жуғзи саҳро хона вайронингман, эй қумри!

Куярсан ишқида сарвингни ман ҳам гулўзоридин,
Чу булбул — ажралиб шўрида нолонингман, эй қумри!

Манинг-чун не бўлур бир нолаи имдод еткурсанг,
Муқимий, етмас оҳим нотовон жонингман, эй қумри!

[ТИМСОЛИНГ ЎШАЛ]

Уду анбарким дегай эл, зулф ила холинг ўшал,
Ҳар баҳор очилса аҳмар гул, рухи олинг ўшал.

Ўтма қилмай раҳм, жоно, ҳолига афтодалар,
Нечаким кўйингда ёткан бепару-болинг ўшал.

Демаким ҳижрон юкидин қоматинг не навъ ҳам,
Қил тааммул гўйиё номингдаги долинг ўшал.

Лутфинги шарҳина гар юз йил Фалотун чекса тил,
Эй карам тийнат яна фаҳмимда ижмолинг ўшал.

Бўлса ҳусн ойинасидин ҳар бириким жилвагар,
Гарқи хижлат ўлмишам демакда тимсолинг ўшал.

Ёрдин сабр эт жафолар кўрсанг, эй дил, раҳм этиб,
Деса шоядким: „начук ҳажримда аҳволинг ўшал“.

Гар деса кайфиятидин нутқи, жонбахшинг, Муқим,
Хуш такаллум тўтилар ҳам гунгу, ҳам долинг ўшал.

[ОФАТИ ЖОНДУР ЎШАЛ]

Ҳажри — дўзах ошиқига, васли — рузвондур ўшал,
Мағфират раҳминг, тамуғ жаврингки сўзондур ўшал.

Эл топар ҳардам каломингдин ҳаёти тоза жон,
Лаб-масиҳо ё даҳонинг оби-ҳайвондур ўшал.

Шеваи ноз ила ким кўзгуя боқтинг, эй пари,
Ул кун эмди то қиёмат маҳви ҳайрондур ўшал.

Меҳри рухсоринг хаёлидур томошойи чаман,
Эй эрам боғи жамолинг зулфи райҳондур ўшал.

Жилва бирлан расталар ичра хиром этсанг агар,
Ҳашматинг кўрган демасму: „қайси султондур
ўшал?“...

Накҳати меҳру вафо еткурди анбар кокилинг,
Дер ики фаттон кўзингким: „Маҳз ёлғондур
ўшал“...

Айладинг бисмил чиқармай қон, қошинг тиғи билан,
Ангаким сув берди мундоғ, мунча буррондур ўшал?

Навбаҳор очилса гар лола дема ҳажринг туни,
Неча турлук кўздин оққан ҳар бири қондур ўшал.

Сафҳаи (васфинг) зарафшон қилди назм ила Муқим,
Дермукин деб: „лутф этай аз базки меҳмондур ўшал“.

[К Е Л]

Нигоро, аср вақти Исфиҳон кел,
Рақиблар кўрмасун аммо ниҳон кел.

Зарофатлиғ ўзинг яхши (парисан),
Эмас ҳожат санга мандин: — равон кел.

Ўтуб боқмай қиё аҳли ҳавасга,
Шитобон шўх чун оби-равон кел.

Муҳаббат қўйган ошиқларга сан ҳам,
Қўюб бемеҳрликни меҳрибон кел.

Худо халқ этса билмам юқса сендек
Қани эмди чиройлик навқирон, кел.

Отарға ошиқинг кўкси нишона,
Ўқинг — кирпичларинг, қошинг — камон, кел.

Наманганда Муқимий рози сендин,
Илоҳо ким бўлиб, кўп йил омон кел.^{11/}

[ОРАЗИНГНИ НАМОЁН ҚИЛ]

Оразингни, эй маҳваш, боғ аро намоён қил,
Лола кўксини доғ эт, ғунча бағрини қон қил.

Кўрсатиб баногоҳи қошларингни меҳрибон,
Шунча йилғи зоҳидни зуҳидин пушаймон қил.

Ҳар тараф чаманларда лоф урар хиромиға,
Кабк то хижил бўлсун, жилва бирла жавлон қил.

Ман ҳам ўзгага жоно, ёр бўлмайин эмди,
Бас инонғудек сан ҳам аҳд бирла паймон қил.

Ҳажр аро қолиб сансиз, сахт хастамен — бемор
Бир сўраб келиб ногоҳ, дардларга дармон қил.

Гулшан ичра қаддингдин кўргузуб назокатлар,
Сарв шохини синдур, хок бирла яксон қил

Ҳусни закоти чун табакай ривож топсун,
Ҳар маҳал Муқимийға бўса нархин арзон қил.

[НАМОЁН ҚИЛ]

Орозинг очиб жона, кечаси намоён қил,
Ойни шармсор айлаб об ичра пинҳон қил.

Бисмил айласанг мардум, чекма тиг учун тасдиъ
Қошларинг камон тайёр, новакингни мужгон қил.

Дам-бадам ширин ман деб, ўздин ошмасун кўп ҳам,
Қанд қийматин синдур, нархи шаҳд арзон қил.

Равшан этмадинг кулбам, юз йўли борурман деб,
Ким деган санго мундоғ: ваъдаларни ёлғон қил.

Хусн боғига ногаҳ тушмасун ёмон кўзлар,
Чиқма очибон кўксинг, тугмадин гирибон қил.

Хуррам очилиб яшнаб, юзларингни тобидин,
Ҳар тараф солиб партав базмни чароғон қил.

Эй пари, қиё боқиб, воқиан ниманг кеткай,
Неча йилғи зоҳидни зуҳдидин пушаймон қил.¹²

Ухламаслигинг билган ўзга шаҳрлик англа,
Гоҳ бир карам айлаб, мардуми Намангон қил.

Муддаи булуб кўзгу ўзни „хўб тиниқман“ дер,
Бир қараб жамолиннга хоҳи маҳву ҳайрон қил.

Навбаҳори ҳуснингни кел Муқимий сайр этсун,
Сабзалар хату холинг зулфларни райҳон қил.

[ЖАВЛОН ҚИЛ]

Субхидам кириб, жоно, боғ ичинда жавлон қил,
Доманинг насимидин гунчаларни хандон қил.

Дилбаро ёзиб гесу ҳар тарафга гулшанни,
Ноз ила хиром айлаб саҳнин анбаристон қил.

Ёр кўйидин келса, сийлаб ит эгосини,
Эй кўнгул юрак-бағринг ташлаб анга меҳмон қил.

Қилди сарв нозиклик қоматингга даъвосин,
Эй санам қилиб жилва куфрни мусулмон қил.

Хўблар амирисан бенаволара мандек,
Марҳамат маҳаллидур, лутф бирла ихсон қил.

Офтоб агар ҳижлат абрға десанг ботсун,
Пардани кўтар юздин оразингни тобон қил.

Неча муддат ўлдиким ҳажр ила Муқим бемор,
Эй нафас Масиҳ осо дардларга дармон қил.

[МЕҲРИБОН БЎЛ]

Аё гулчеҳра бир дам меҳрибон бўл,
Дубора яъни жонсиз танга жон бўл.

Халойиққа солиб юз шўри-маҳшар.
Сенга ким айди: офоти замон бўл.

Очиб юз мунтазир наргис саросар,
Карам айлаб чаман сори равон бўл.

Нигоро, лол бўлғай тўти ногаҳ,
Замоне лутф ила ширин забон бўл.

Хўқандда хушламам сендин булакни,
Инониб, хоҳ майлинг бадгумон бўл.

Алингдин берма дер эрдим инонинг,
Бор эмди, эй кўнгил, ҳажрида қон бўл.

Нетай сўр ҳол, хоҳи қил фаромуш,
Муқим ҳар ердаким бўлсанг омон бўл.

[КУЛБАМ АРО]

Кулбам аро қўйди бу дам, юз шукр ул барно қадам,
Масканларим айлаб карам, қилди гулистони эрам.

Жаллод кўзлар қоп-қаро, мужгонларидур сурма-со,
Қайрилма қошлар, гуйиё, ҳунрез шамшири дудам.

Жоно дедиким, содда рў, кўпдур гўзаллар тунди хў,
Суҳбатда ширин гуфту-гў, олифта сандек шўхи кам.

Айди кулуб, эй нотовон, ҳажримда рангинг заъфарон,
Жавру жафо қилдим ёмон, маъзур тут чектинг ситам“.

Айдимки; „қулликка битиб, келган замон ташриф этиб,
Қолди кўнгуллардин кетиб, ҳар қанчаким ранжу алам.

Гул-гул ёниб, рухсор очиб, гуфторидин дурлар сочиб.
Келмас Муқим эмди қочиб, қетти қилиб чун ваҳши рам,

[МУНДОҒ АШЪОР КАМ]

Нозанинлар ичра сандек нозанин дилдор кам,
Мубталолар ичра мандек мубталойи зор кам.

Анча бордурлар қаро кўзлар Хўқандда сан каби,
Ваъдасида турмаган шухи жафокирдор кам.

Равнақу ҳусну латофатларки, жоно, сандадур,
Оғнамас мардум бутунким, ҳоли ҳам (хардор) кам.

Сунъ боғидин қани рангеки, бош чекмас баҳор,
Лек очилгай ўзунгдек сарви гулрухсор кам.

Жаъди мушкинингга тинди беадаб таъзирига,
Қилса ҳам шамшод кўнглин чарх агар афғор кам.

Илгари маҳтоб эди, эмди фуруғи қолмади,
Ё магар чиқдингму билмайманки, шаб бозор, кам.

Назмими (мағзиға васфинг сўзидин) гуллар тақиб,
Айладим мундоғ, Муқимий, дилбаро, ашъор кам.

[К А М]

Рост қаддингдек жаҳон боғида сарв озод кам,
Ҳам бу қотил кўзларингдек қон тўкар жаллод кам.

Ваҳ на бепарво фалак, шўхи ситамгардурки сен,
Бўлмаган вайрон алигдин хотири обод кам.

Офати жон, зулфи райҳон, анбарин холу хати,
Юзлари гул, сочи сунбул, қомати шамшод кам.

Фитнахў, тунду тағофул пеша хўблар кўп: ва ле
Сен каби бебоку золим, сангдил, пўлод кам.

Одамидин бир ўзингдек навжувон бор ўлгонин
Ушбу гулшан ичра пири даҳр билгай ёд кам.

Хома синдурди, чеколмай суратинг тасвирини,
Синган эрди шунча суратлар чекиб Беҳзод¹³⁾ кам.

Наргисинг жаврин Муқимийга кўриб раҳм айламиш,
Чарх айлар неча кундур мен дедим: „бедод кам!“.

[ЙИҒЛАСАМ]

Кулма, эй бедардлар, мен бенавоға, йиғласам,
Айб эмас ишқ ичра дарди бедавоға йиғласам.

Ўзгаларга ёр ёрим, куймайинму ўртаниб,
Не ажаб бегоналарга ошноға йиғласам.

Зарра таъсир айламас, ул тош кўнгулга гарчи ким,
Кўз ёшимдин айланур ул осиеға йиғласам.

У қаро кўз ҳасратидин чўл кезиб Мажнун каби,
Умрими борича оҳуйи Хитоға йиғласам.

Очилур ботин кўзи гумроқ ман бошим узуб,
Қайси хоки-пойи ёраб тўтиёға йиғласам.

Бир қаро бахтимга арзийдур саропо кўз ўпуб,
Даҳрда ҳар ерда бир бахти қароға йиғласам

Сабр этай шояд, Муқимий, ул санамға хуш келиб,
Ишқ шартидин эмас, жавру жафоға йиғласам.

[ЖОНГИНАМ]

Қошларинг ёсиға айлардим тасаддуқ жонгинам
Бўлсанг эрди бир кеча ёлғиз келиб меҳмонгинам.

Масти жоми васл қилсанг эрди бори ҳайфким,
Дилгинамда қолмас эрди зарраи армонгинам.

Равшан эрмас боғ тамошоси кўнгул бўлса баса,
Манга зулфинг сунбулу кокилларинг райҳонгинам.

Хўблар кўп, йўқ саботи сўзларида, сан хусус,
Барчасидин суст аҳду ваъдаси ёлғонгинам.

Эмди сандек (ёри сангдилға) қадрдон бўлғуча,
Ғам билан ўтса керакким, муддате давронгинам.

Ногаҳон қилгин хазар, жоно, Муқимий оҳидин,
Доманингдаин тутмасун то рўзи маҳшар қонгинам.

[РОҲАТИ ЖОВИД]

Ассалом эй шайхи сойиб, гарчи ман рам мекунам,
Кай дуойи умру иқболи шумо кам мекунам.

Табх вақти шом ҳар кас мекунад дар зиндаги,
Мўмини бовар куни, жойи палов сам мекунам.

Нонҳойи қоқи чандин сола гардад токи тар,
Обро бегўшт шўрбойи башалғам мекунам.

Гоҳи жойи чой жушоним, агар ҳар ношто
То кунад дафъи фачи, андак намак зам мекунам.

Шуд забон ҳар мў, нагуфтам ҳеч касро ихтиёж,
Азбаройи чой лекин гардане ҳам мекунам

Онки, дар корат намеояд, ба ў ихсон хушаст,
3-ин адо арзадки гўйи кори Ҳотам мекунам.

Жузви сахтиҳо Муқимий роҳати жовид дошт,
Оҳ аз бетоқатиҳо дийдаро нам мекунам.

Т а р ж и м а с и:

Салом эй Шайхи сойиб, гарчанд ман сиздан четлашиб
юрсам ҳам,
Умри иқболингиз дуосини кам қилармидим.

Тирикликда ҳар қандай одам ҳам кечқурун овқат тайёр-
лайди,
Ишонингки, ман палов ўрнида заҳар тайёрлайман.

Неча йилги қоқ нонларни сувга солиб ивитаман,
Гўшт ўрнига шолғам солиб шўрва қайнатаман.

Агар нонушта вақтида чой сумон бир нарса қайнатгу-
дек бўлсак,
Чучмал мазасини йўқотиш учун андак туз ташлайман.

Баданимдаги ҳар бир туким тилга кирган тақдирда ҳам
Бировга бу оғир кунимни изҳор қилмайман,
Лекин фақат чой учун гардонимни эгаман.

Гарчи бир одам сенга даркор бўлмаса ҳам унга ихсон
қилиш яхшидир,
Шунда, „Мен Ҳотамтой ишини қилдим“ десанг бўлади.

Муқимийнинг тортаётган қаттиқчилигидан ташқари аба-
дий роҳати ҳам бор,
Лекин, чидаб бўлмайдиган бетоқатликлардан оҳ тортиб,
кўзимга ёш оламан.

[ОШКОР ЎЛГАЙ СИРИМ]

Ошкор ўлгай сирим ҳолим баён айлай десам.
Тор кунглим сиғдиралмайдур ниҳон айлай десам.

Бу баҳор бирдам, дарифо, толеим ёр ўлмади,
Ушлашиб қўл сайри боғу бўстон айлай десам.

Ишқ шартидин эмас сирри муҳаббат бўлса фош,
Қўрқаман кўздан сиришкимни равон айлай десам.

Монии шавқим бўлур, минг истихола халқдин,
Гул юзинг кўрганда булбулдек фиғон айлай десам.

Жойи олий ўрниға бир кулбаи торику танг,
Ҳайфким ҳам, йўқ такаллуф меҳмон айлай десам.

Оҳким бўлмас муяссар қошларинг меҳробига,
Сидқ ила ўзни ман улдам мусулмон айлай десам.

Найлайин сайд ўлди холинг донасига жон қуши,
Бир боқиб ҳуснунг, Муқимий, имтиҳон айлай
десам.

[ЗОР АЙЛАДИНГ СЕН ҲАМ]

Нигоро, бир кўрарга оқибат зор айладинг сен ҳам,
Десам захмимга марҳам, жонима кор айладинг сен
ҳам.

Кўнгул қон ўлгани етмасмуди боз устига охир,
Бу янглиғ интизору дийда хунбор айладинг сен ҳам.

Чекар товус оҳу нола айлар кабк рашкидин,
Магар жавлон қилиб боғларда рафтор айладинг сен
ҳам.

Қўлимдин ихтиёрим кетти бир дам, қолмади ором,
Парилардек қачонким феълу атвор айладинг сен ҳам.

Чекиб жавру жафолар, шўхлардин камму таъзим
Ки, якбора осарга бегунаҳ дор айладинг сен ҳам.

Муқимий, қайси гул ишқида мундоғ ўтлу булбулдек
Фигон қилдинг, куюб фарёди бисёр айладинг сен ҳам.

[А Й Л А Р М У Д И М]

Саъб экан мундоғ жудолиғ ихтиёр айлармудим?
Узга мен ёруғ жаҳонни тангу тор айлармудим?

Дарду сўзи ишқни тан ичра жондек сақламай,
Ун чекиб беҳуда элға ошкор айлармудим?

Йўл топарға домани нозиға бир ҳиммат қилиб,
Оҳким йўлида жисмимни ғубор айлармудим?

Қилма пандинг, носихо девонаман суд айламас,
Эмди фаҳми сабру орому қарор айлармудим?

Халқ лутфу макраматлар айлағай беҳад манго
Субҳа қўй, эй зоҳидо, шукрин шумор айлармудим?

Асрамай мужгон сафида етса гар чоки-жафо,
Ташлаюб бечорани ҳар ерға хор айлармудим?

Нолае дейманки булбулдек, Муқимий, айласам,
Бир яна фирдавс васлиға гузор айлармудим?

[АФАНДИМ...]

Эшит сўз қолмасун пинҳон афандим,
Аё эй ваъдаси ёлғон афандим.

Қани якшанба кун гаплашкан эрдук,
Борайлик деб „Янги Қўрғон“ афандим.

Буғулгондур зимистон қишлоғида,
Киши йўқ тоза Махдумжон афандим.

Бўлуб рўзиға шокир мўмин эрсанг,
Жаҳонда қилмағил армон афандим.

Ҳар иш улфат билан хуштур ва гар на,
Биҳишт одамки йўқ — зиндон афандим.

Жувон мардона ҳиммат шулки, ёлғиз
Емаслик учраса бир нон афандим.

Қаю... сари келсам кетубдур,
Қилиб доғлар ики меҳмон афандим.

Келардим ман дариғо шул замоне,
Агар ўлтурсалар бир он афандим.

Магарким куйдуруб кетмоғлик эркан,
Дубора мақсади жонон афандим.

Келиб куйгонни ўчирмоқдин ортуқ,
Уруб сув қилдилар сўзон афандим.

Фалак кажравлиғидин кунжи ғамда,
Муқим ойинадек ҳайрон афандим.

[АЙЛАЙ БАЁН АФАНДИМ]

Махфи қулоғингизга айлай баён афандим,
То қолмағай бу сўз ҳам эмди ниҳон афандим.

Иқболу давлатингиз бўлсун баланд доим,
Ёраб, тижоратингиз қилсун ҳаён афандим.

Эшикларингиз очиқ, савдогар аҳли ичра,
Тун-кун фақиру мискин ер ошу нон, афандим.

Кўнгил яқинлиғидин гўстохлик қилурман,
Тобора қиш-совуқ, йўқ гуппи чопон, афандим.

Чит тўққиз олчин, астар, пахта билан таинланг,
Борган замони берсин ул бегумон, афандим.

Мошиначиға бериб, тиктурмаганда барвақт,
Совуқ ҳаво, Муқимий ожиз ёмон афандим¹⁴.

[НОМЕҲРИБОН КЎРДИМ]

Баногоҳ кўчада бир дилбари абру камон кўрдим,
Хаданги новакиға ногаҳон кўксим нишон кўрдим.

Юзи гул, даврида райҳон ила сунбул хату зулфи,
Қадини ҳам назокат боғида сарви равон кўрдим.

Фуруғидин жамолини дурахшон, юрса ҳар жониб,
Масиҳ анфосидин гўё рамақсиз танга жон кўрдим.

Гушиб рухсориға кўз ул куни, кечдим бўлақлардин,
Агарчанди пари ҳам ўзни арз этса, ёмон кўрдим.

Мабодо билмасун агёрлар деб, ихтиёт айлаб,
Нетонгким ёшури кўнгилда ҳар соат ниҳон кўрдим.

Сиришким қон бўлиб ҳажрида кифрикларға ортилғач,
Муҳаббат чорбоғида очилган арғувон кўрдим.

Муқимий шўхлардин кўп кўрардим меҳрибонликлар,
Ани, лекин, ёмон ошиқлара номеҳрибон кўрдим.

[ОҲ УМРИМ...]

Оҳ умрим бир санам ишқида барбод айладим,
Боқмади чандонки йиғлаб доду фарёд айладим.

Ҳар неча меҳру вафо изҳор қилдим билмади,
Ул фаромуш айлади, мен қанчаким ёд айладим.

Шонаи зулфиға нисбат истаюб бу боғ аро,
Бесамар жисмимни охир нахли шамшод айладим.

Муддате таъмир, забти ҳол этай деб кўзларим,
То хароб ўлдим десамким, дилни обод айладим.

Кимга улфат тутдим андин манга етти минг жафо
Тарзи шул бирлан дедимким кўнглуми шод айладим.

Сўрма, эй бедард, қасру, боғу, мулкимни мени,
Ўзни нехуш гар тааллуқлардин озод айладим.

Оҳу-фарёдим, Муқимий, ё малолат еткуруиб,
Кўнглуми ибромдин тобора пўлод айладим.

[ҲАЖР ОҚШОМИ]

Маҳвашо, ҳажр оқшоми уйқуға юсам гар кўзим,
Қонға тўлғай сончилўб мужгонларим — ништар кў-
зим.

Неча боқсам орттуриб ҳасрат, сафо топкай ювунг;
Оч ниқоб оинаи ҳуснингға равшангар кўзим.

Субҳ бўлғай токи шомим ҳоли беморинг сўраб,
Равшан этсанг не бўлур, эй шўхи маҳпайкар, кў-
зим.

Рўзу шаб йўлингда термулдим баҳадде дилбаро,
Интизорингни чекиб чун ҳалқани дар ҳар кўзим.

Хуррам ўлсам, йиғласам ғам тунларида тонг эмас,
Бода ичсам, қон ёшим, мийно дилим, соғар кўзим.

Улки жонингни, дединг, пинҳон боқиб, қилғил ни-
сор,
Чин, деди жоним бу сўзни қилмади бовар кўзим.

Назм танбурини (васфинг) бирла соз этди Муқим,
Ҳар начук бўлса эшиткайлар қулоғи кар, кўзим.

[Т О Л Е И М]

Оҳким, афсус, эмас ҳеч ишда раҳбар толеим,
Вожгундур имтиҳон қилдимки, аксар толеим...

Юз тарафдин еткуруб гарди кудурат занги ғам,
Айлагай оинаи таълим мукаддар толеим.

Ҳар неча қилсам тавалло—зори қилмас илтифот,
Рўйгардон, тескари, тобора, бадтар толеим.

Рўзгорим тийра, иқболим забун, бахтим қаро,
Бўлса равшан, бормукин тадбири дийгар толеим?

Ногаҳон берсам, Муқимий, бир мусулмонға салом,
Дафъатан икки қулоғини қилур қар, толеим.

[Т А С Л И М]

Раъно қад ила гул каби рухсоринга таслим.
Товус сифат жилваю рафторинга таслим.

Шайдои қилан оҳуни даштида Хўтанлар,
Бир боқиш ила наргиси хумморинга таслим.

Юз лутфу назокатда такаллум қилур эрди,
Лол этди ажаб тўтини гуфторинга таслим.

Дилсанг эдинг, раҳм қилиб ҳолими сўрдинг,
Инсофа кетурган сани афкоринга таслим.

Хисравдур агар, хоҳи гадо, жумла гирифтор,
Ҳуснингни матоиға харидоринга таслим.

Ўлтурдингу бир сўз ила бағишлаб эдинг жон,
Эъжози лаби лаъли Масиҳ корингга таслим.

Ногаҳ эшитиб булбули шўрида, Муқимий,
Ишқида деди: „нола билан зоринга таслим“.

[ОШИҚЛИҒ ФАНИМ]

Хубларнинг меҳри бўлди пешам, ошиқлиғ фаним,
Кимки қайтарса бу ишлардин ўшалдур душманам.

Бир бути бегонапарвар, ошнокуш ишқида
Доимо ғам ҳамдамим, ҳар ерда гулхан масканим.

Кўрсангиз эғнимда пероҳан эмас, жон ваҳмидин
Ғам сипоҳи тийрборониға кийган жавшаним.

Эй, кўзум, нокомлиғдин йиғла чандон ким бадард,
Ғарқ бўлсун ишқ дарёсига бунёди танам.

Доду фарёд айладимким, ўтди қилмай ним нигоҳ,
Сангдил пўлод ул бад меҳри кўнгул оҳаним.

Таънаи ағёр ўлдурди дегайсан, қосидо,
Йўллариди оқибат шул бўлди кўрган, боққаним.

Шамъ (фонусдин,) Муқимий, ошкоро партави,
Булажабким, тийра рўзим қилди табъи равшаним.

[О Х У Н И М]

Эй сипеҳрида малоҳат моҳи тобон охуним,
Хублиғ мулкида соҳиб ҳусн султон охуним.

Сарв қаддингдур назокат боғида, гул — оразинг,
Сочларинг — сунбул, хату холингму — райҳон,
оҳуним.

Икки фаттон кўзларингни рашкидин оё, магар,
Шаҳра келмас, умри саҳрода ғазолон, охуним.

Сайр этиб бедона қурдинг дом, сепкил донаким,
Тушмагай бедона ҳам бедона чандон охуним.¹⁵⁾

Хуш нигоҳликлар ғанимат, гоҳи қил наззора ҳам,
Қўй тағофилни ўзунг инсоф этиб, жон охуним.

Гаплашайлик эмди мундоғ бемурувватлиғ надур,
Бир гузарда сиз мусулмон, биз мусулмон, охуним.

Қилма шеъримга тамасхур, тарки одатдур маҳол,
Хўбруларға, Муқимий, ман ғазалхон, охуним.

[Эй Ёри жоним!]

Ошиқ бўлубман, эй ёри жоним,
Васлингни излаб йўқдур мажолим.

Бир йўқламайсан куйган қулингни,
Кўзлари жаллод, нозик ниҳолим.

Раҳм айла манга, эй бағри қаттиқ;
Дийдам тўла қон, эй шўхи солим.

Лаб ташналарга айла назора,
Қадди чу шамшод, қоши ҳилолим.

Олдинг кўнгулни бир-икки сўзлаб,
Девона бўлдим, тўти мақолим.

Ҳар дам куярман, ёдимға тушсанг,
Бир кўрмагунча йўқдур мажолим.

Неча замондур, кўздин ниҳондур,
Ошиқ Муқимий, эй хаста ҳолим.

[ХАНДОН ЭКАН]

Шўхеки ўтлиғ орази чун гунчай хандон экан,
Ҳам сарви-мавзун қомати, кокилчаси райҳон экан.

Таҳсин нигори шўхи-шанг, олифта, бебоку сатанг,
Савдо мижозу неча ранг, тунду тажанг, жонон
экан.

Ой чеҳраси, зуҳро жабин, овози таъсирлик ҳазин,
Товус жавлон нозанин, булбул сифат хушхон экан.

Ширин асалдин сўзлари, иссиғ ажаб юлдузлари,
Оҳуга ўхшар кўзлари, мардумлара дoston экан.

Холи лабини устида, ул нуқтадек лаб остида
Мундоғ ярашмас ростида, қудрат билан тушгон
экан.

Сўз қил, Муқимий, мухтасар, ўюнда лочин ҳамлагар,
Хулласки, рангин жилвагар, муъжазки Фарзинхон
экан.¹⁶

[АҚЛУ ҲУШ]

Ақлу ҳуш учди бошимдин эй пари, девонаман,
Бир иложе қил, эл ичра бўлмайин афсонаман.

Дарду сўзу ашку оҳимни қиёс эт шамъдин,
Шомдин то субҳидам ҳажрингда ўртаб ёнаман.

Ул замонеким, йироқ васлингдин ўлдим, то бу дам
Ҳар кеча ёдингда минг йўл уйқудин уйғонаман.

Лаҳзае заҳри ғаминг, ютмоққа тоқат қолмади,
Нўш этиб васлинг майидин ҳам қачон бир қонаман.

Хома мужгон, кўз қаросидин ёзиб рози дилим,
Арзае қилдим эшит, маъюсу муштоқонаман.

Оҳким сенсиз қарору сабру оромим кетиб,
Бир илон чоққон кишидек ҳар тараф тўлғонаман.

Навбати жомим тўла қуйғил, карамдин, соқнё,
Ҳар қадамда то қилай юз лағзиши мастонаман.

Мулки Ҳинду Марвдин келсам топардим эътибор,
Шул эрур айбим, Муқимий, мардуми Фарғонаман.¹⁷

[Д О Г М Е Н]

Рози дил айтай десам хилват қилолмай доғмен,
Бир кеча ёлғиз топиб суҳбат қилолмай доғмен.

Жавру, бедоду, ситам беҳад чекиб дарду алам,
Кўрмакингни биргина ният қилолмай доғмен.

Кўча-кўйда учрасанг минг истиҳола халқдин,
Тиз букиб, таъзим этиб, иззат қилолмай доғмен.

Хаста кўнглум сўзларинг марҳам, замоне оҳким,
Бир ўзингга ёндошиб улфат қилолмай доғмен.

Оҳким нўш айлабон васлинг майидин журъае,
Ҳосил айлаб коми дил ишрат қилолмай доғмен...

Ўлтурубсен чийни абру бирла, титраб ваҳмдин,
Бир ўпай дерман, вале журъат қилолмай доғмен.

Неча дерманким, Муқимий ғурбат айлай ихтиёр,
Бир ватандин дил узуб ҳижрат қилолмай доғмен.

[БЕПАРВОЛИҒИНГДИН ДОҒМЕН]

Оҳким бегонага ошнолиғингдин доғмен,
Ошнога яъни бепарволиғингдин доғмен.

Ошиқа айлаб итобу, нозу истиғно мудом,
Сўрмаган бир йўл кўнгул хоролиғингдин доғмен.

Зулм ҳарфидин бўлакни битмаган азрўи лутф,
Хат чиқориб яхши, хуш имлолиғингдин доғмен...

Мардуми пулдор бирлан унсу улфат субҳу-шом,
Фақр аҳлидин ҳазар, донолиғингдин доғмен.

Хўбрулар кўпдур аммо важҳида бадгиналиғ,
Мисли кам Фарғонада танҳолиғингдин доғмен.

Ўртанурмен тушса ёдимга хаёли оразинг,
Хусн боғида кўруб раънолиғингдин доғмен.

Нолау оҳингни гулрухлар эшитмас гарчи ким,
Эй Муқимий булбули гўёлиғингдин доғмен.

[НИГОРО, ЗОР ЁЛУБМЕН]

Нигоро, зор ёлубмен ком олурға гулузорингдин,
Қачон васлинг кўрарман, оҳ ўлдим интизорингдин.

Агар лутф этмасанг лаълинг майидин журъае, лекин
Ёмон даврингда мен махмурлардин, бадхуморингдин.

Бўлиб иқболу давлат ер, санга ногаҳ ажаб эрмас,
Кириб ҳуснинг риёзи ичра терсам гул баҳорингдин.

Борурға ахтариб минг истиҳола халқдин, аммо
Кўнгулда бўлмасам дерман нари бирдам канорингдин.

Не бўлғай ким хуш этсанг, топса жонлар лаҳзае
Паришон айласанг кокилларинг мушки—таторингдин.
роҳат,

Киши армони борму искаян себи занохдонинг
Муяссар бўлса ҳам кўксингдаги ширин анорингдин.

Муқимий кўнгли қат-қат доғ, жоно, айрилиб сендин
Тамошо қил, юмуб кўз ўтма сайри лозазорингдин.

[ГУЛ ЮЗИНГ ЭРУР МАҚСАД]

Гул юзинг эрур мақсад манга сайри боғлардин,
Телбадурман ишқингда сонма эмди соғлардин.

Лутф ила хиром айла кулбамиз сари, жоно,
Тобакай кўриб юрмак гўшаи равоғлардин.

Маҳфил ичра, эй мутриб, соз айлагил „Гулёр“,
Тоб йўқ эшитмакка „Курту“ „Кўча боғлар“дин.

Ўзгалар майи васлинг нўш этиб дамодам маст,
Соқиё, дарег этмай қил карам аёғлардин.

Хони васлингга боре айласанг нетар меҳмон,
Ҳажр кунжида токай ўтмас ош тамоғлардин.

Сўрсалар агар аҳбоб бу чаманда кўнглумни,
Дийда гунчадек пурхун, дил чу лола доғлардин.

Сабр қил Муқимийё, ҳаддин ошмасун ибром,
Жағларинг ҳориб тушди арзингни демоғлардин.

[ЎЗГАНИ ЁД ЭТМАЙИН]

Аҳд қилдим эмди сандин ўзгани ёр этмайин,
Ҳар гули раънога мундоғ ўзни кўп хор этмайин.

Бора-бора майли ағёр айладинг, кетдинг, нетай,
Рашк ўтиға ўртаниб, кўзларни хунбор этмайин.

Дардсизлар билмас эрдилар хуш эрдим оҳким,
Бўлмас эркан ишқ сиррин элга изҳор этмайин.

Эрта кеч васлингга шод айлардин ортуқ демадинг,
Интизор айлаб йўлимда мунча ҳам зор этмайин.

Лабларингдин зоҳир эт жоно, табассум ошкор,
Лаъл бирлан орзуи дурри шаҳвор этмайин.

Ҳеч тарсо қолмас эрди кўрсалар мушкин сочинг,
Динидин қайтиб демонгким ёди зиннор этмайин.

Хуррам этсанг не бўлурким, соқиё, бир жом ила,
Бу сифат махмур субҳимни шаби тор этмайин.

Эй пари, қайдоғ соҳирсанки, олиб ҳушими,
Қўймадинг кўрсам қачон тасвири девор этмайин.

Назмими (мағзиға васфини) Муқимий (тож этиб,)
Найлайн ҳар дам ўқиб, номингни такрор этмайин.

[БОРМУКИН]

Боғ аро ҳам сен каби сарви хиромон бормукин
Юзлари гул, сочи сунбул, зулфи райҳон бормукин.

Хур пайкар, тўтидек ширин такаллум, хушсухан,
Тишлари дур, лаблари лаъли бадахшон бормукин.

Бу сифат меҳроби абрўйинг кўруб беихтиёр,
Бош эгиб ҳозир сукут этмас мусулмон бормукин.

Неча кўз тутдим йўлида қилди келмай интизор,
Дўстлар, васлини кўрганларда армон бормукин.

Эй ҳакими муддаи, қилғил жавоби босавоб,
Ишқнинг дардиға ҳам дорую дармон бормукин.

Ўзгалар ҳар кун, Муқимий, комёби базми васл,
Сенга ҳам боре нигоҳу лутфу эҳсон бормукин.

[ОЛ ХАБАР]

Ол хабар ул сарви ноз уйқусидин турганмукин?
Ногаҳон турган эса, туш-муш сўранг,
кўрганмукин?

Ботмасун кўргач хижолат абри ичра офтоб,
Турса ҳам чиқмай дебон эшикка, ўлтурганмукин?

Қатра-қатра дур нисор этмакчи эрди кўзларим,
Мақдамига билмадим, оёки топширганмукин?

Ошнолиқ аҳдида маҳкам эрурман уствор,
Айла мазмун ваъдасида, қосидо, юрганмукин?

Рози дил бир-бир сабога шарҳ қилдим, ёрга
Гар деган бўлса, мабодо тоза уқтурганмукин?

Жўралар базмида арз айланг гаҳе Фарзинчага
Эсидин чиқмай Муқимий, ёдида турганмукин?

[АЗОБИ БОРМУКИН]

Нозанин кўп, ўзидек олижаноби бормукин?
Ҳеч бир гулда юзининг оби-тоби бормукин?

Зулмати ҳажр ичра қолдим, учрагин, эй қосидо,
Арз қилким соясига офтоби бормукин?

Муддаийлар „булҳавас!“ деб таъна айлар ишқида,
То ўзумга бир урай қуръон, китоби бормукин?

Хуш бўлурмен ҳар неча қилса қулидин иҳтироз
Ўзгалардин ҳам башарти ижтиноби бормукин?

Ўлтуруб ағёр ила ҳамгап кўзига фасли аср,
Ошиқиға мундан ортиқ ҳам азоби бормукин?

Неча ҳоли дил Муқимий назми иншо айладим,
Сен каби ушбу асарда хўш жавоби бормукин?

[БЎЛСУН ОМОН]

Гарчи бир келмайди дилдорим сўраб, бўлсун омон.
Кўз тешилди йўлларида ҳам қараб, бўлсун омон.

Анбарин кокилларидин рашк, гарчанд, айларам,
Ортилур нозик белига беадаб, бўлсун омон.

Қўл тутиб ўткай кўзимча гайрила гар субҳу шом,
Сурма тортиб кўзга, зулфини тараб, бўлсун омон.

Жоми васлидин рақиби рўсияҳлар комёб,
Қилса ҳам ошиқларини ташна лаб, бўлсун омон.

Ўзгага юз илтифоту марҳаматлар лоақал,
Ким мени сўрмас ҳам аз рўйи ғазаб, бўлсун омон.

Холму майгун лабида маскан этмиш, ё магар
Чашмаи хизр ўзра ҳинду ё араб, бўлсун омон.

Ҳажрида найлай, Муқимий, шукр қилмай чора йўқ,
Оҳу ҳасрат бирла кечкойман ажаб, бўлсун омон.

[Қ И Л М А С У Н]

Ёр агар лутф айламас, жабру жафо ҳам қилмасун,
Қилмас эрса манга, ғайриға вафо ҳам қилмасун.

Сунбули зулфи каби ошуфта айлаб ҳар нафас,
Кокилидек рўзгоримни қаро ҳам қилмасун.

Гар эшитмас бўлса боғларда фиғону ноласин,
Гул юзин кўрсатмасун, булбул наво ҳам қилмасун.

Дардим ишқида куни-кундин фузунроқ билмаса,
Бир мусулмонни ўзиға мубтало ҳам қилмасун.

Йиғламоқдин хийра бўлди кўз, демиш фарёдким,
Кўзга, боскан изларимни, тўтиё ҳам қилмасун.

Қучмасам нозик белидин бир йўл охир мунча ҳам,
Қоматимни ғам юки бирла дуто ҳам қилмасун.

Гар кафи пойиға қўймоқға муносиб кўрмаса,
Йиғлатиб кўз ёшими ранги ҳино ҳам қилмасун.

Якка бир оқшом келиб васлини гар кўрсатмаса,
Рангу рўйимни бу янглиғ қаҳрабо ҳам қилмасун.

Келмаса кўнгул сўраб, гоҳе Муқим; ағёрсиз,
Бўйла аввал ишқ ўтин дилларға жо ҳам қилмасун.

[Ў Р Г У Л С У Н]

Эрам товуслари, юрғилки, рафторингдин ўргулсун,
Бошида ҳам мураксаъ тожи дасторингдин ўргулсун

Хиром айлаб бу сурат бирлаким фирдавс боғида,
Кўрубон ҳуру филмон феълу атворингдин ўргулсун.

Жафони манга қил ҳар қанча бўлса дийдам устиға,
Бу юрган булҳаваслар жабру озорингдин ўргулсун.

Ўзунгни кўрдинггу ошиққа қилдинг буйла истиғно,
Нетай синдурмайин ойна дийдорингдин ўргулсун.

Бўлиб тунд ўлтуришдин не чиқар ширин такаллум
Чекиб ҳижлат сўзиға тўти гуфторингдин ўргулсун.
қил,

Муқимий, қўй тамошо эл аро бозори шабларда,
Тағофил бирла қилғон қору кирдорингдин ўргулсин.

• [БИР КЕЛИБ КЕТСУН]

Сабо, арз айла то ул зулфи райҳон, бир келиб
кетсун,
Ки топсун бўйидин тан ҳар нафас жон, бир келиб
кетсун.

Қолиб ҳижронларида, соғиниб ҳасрат билан охир —
Жаҳон гулзори бўлди менга зиндон, бир келиб
кетсун...

Лисоний сўзга бовар қилмас эрса, қосидо, айғил,
Урай ошиқлиғимга махфи қуръон бир келиб кетсун.

Қади сарви сиҳини мунфаил айлаб, очиб ораз
Қилиб гулни хижил чоки гирибон, бир келиб кетсун.

Кўрарга бениҳоят зору муштоқ ўлғаним айтинг,
Агар бўлса иши ҳам, ҳаттал — имкон, бир келиб
кетсун.

Келишга фурсати гар бўлмаган вақтида ҳам лекин,
Ики тошни орасида шитобон бир келиб кетсун.

Муқимий ҳоли зорин сўрғали айни мурувватдур,
Дегил инсофлик бўлса мусулмон, бир келиб кетсун.

[КИМ ДЕСУН]

Ул тагофул пешаға ҳоли харобим ким десун?
Ҳажрида мундоғ мени кўрган азобим ким десун?

Кундузи бир ерда бир дам олмай орому қарор,
Лахзае йўқ кечалар кўзларда хобим, ким десун?

Ўз кўмочиға, масалким, тортадур кул ҳар киши,
Бас куюб ишқида чеккан изтиробим ким десун?

Куймаган бўлса биров меҳру муҳаббат ўтиға,
Шамъдек то субҳ ўртаб таббу тобим ким десун?

Ҳамнишиндурлар улуғларга хушомадгўйлар,
Йўлида жононими хайру савобим ким десун?

Гар қилич бошимға ҳам келса дегайман ростин,
Сўзки ҳақ бўлса, саволимға жавобим ким десун?

Дўстлар, сўрсанг ғизосидин Муқимий, эрта-кеч,
Қон шароб ичсам, жигарлардур каобим, ким
десун?¹⁸

[ҚИРОН КЕЛСУН]

Илоҳо жумла тухми бевафоларга қирон келсун,
Жафожў, сифлахў, бахти қароларга қирон келсун.

Йулида хонумонлар сарф этиб, жонлар фидо
қилсанг,
Дариғо, ҳеч билмас норасоларга қирон келсун.

Қўюб кўнгул муҳаббат боғласанг қонлар ютуб дойим,
Улурсан айрилломай, рўдаполарга қирон келсун.

Қилурлар карру-фарлар икки кунлик даври-давронга,
Кибирлик маҳмадона, бадҳаволарга қирон келсун...

Бу юрган бетамиз, нодон жувонлар ҳам бозорларда
Балодек учраган шилқим гадоларга қирон келсун.

Омон бўлсун, кўкарсунлар агар донолара улфат,
Муқимий, бир неча паст ошноларга қирон келсун.

[УЛ МАҲЛИҚО КЕЛСУН]

Бориб арзимни еткур, эртароқ ул маҳлиқо келсун,
Кетиб, ҳижрон ўтига куйдуруб, қилмай адо келсун.

Чекарға фурқатини эмди бир зарра мажолим йўқ,
Агар шул вақт келса тоза, лекин, авлиё келсун.

Бу юрган норасолар базмида хуш бўлмагай кўнглум,
Агар ҳар лаҳза қон ютурса ҳам ақли расо келсун.

Қўнарға ўзга манзил тистамай таъйин қил, эй қосид,
Нишимангоҳи кўзлар манзаридур, беибо келсун.

Губорим ерда қолди бир хиром айлаб бошим узра,
Қилурға заррани хуршед бирлан ошно, келсун.

Жудолиқ дарди, ҳам ағёр таъни оҳ ўлдурди,
Ёруғ дунёни кўп ҳам айламай зиндонсаро келсун.

Муқимий илтимосим шулки: шўхи гул узоримдин,
Қудумиға агарчи сийму зар кам, жон фидо келсун.

[А Й Р И Л М А С У Н]

Ҳеч ким мендек илоҳи ёридан айрилмасун
Меҳрибон, мунис ўшал дилдоридан айрилмасун.

Хону монларни бериб барбод етмай васлиға,
Бўлубон маъюс йўқу боридин айрилмасун.

Ҳажр осеби хазонида бўлиб шўридаҳол,
Андалебе мен каби гулзоридин айрилмасун.

Қосидо, кунглум қуши банд эрди, айгил зинҳор,
Ишқилибким зулфи анбарборидин айрилмасун.

Дўстлар, кўрсатмасун ҳаргиз жудолик дардини,
Душманинг ҳам бўлса ўз ғамхоридин айрилмасун.

Бандае, ёраб, Муқимийдек бўлиб хору касод
Суду савдодин қолиб, бозоридин айрилмасун.

НАЙЛАСУН

Васлингга еткан кишилар гулситонни найласун,
Қоматинг турганда тўбийи жинонни найласун.

Дилбаро, муштоқи дийдори малоҳат парваринг,
Маглаи анвори хуршеди жаҳонни найласун.

Ҳар кишини сен каби ким бўлса дилдори агар,
Ёқмагай ҳаргиз бўлак номехрибонни найласун.

Жон ситон мужгонларинг, жоно, шаҳидлик
истаган,
Қошларинг олдида тиғи Исфихонни найласун.

Гар бу истиғно билан қилган хироминг кўрса ким,
Қилмайин мақдамларингга ҳадя жонни, найласун.

Ҳусн шоҳи гар тағофул қилса доим айб эмас,
Хам қади мендек, ғуломи нотовонни найласун.

Тори-тори зулфинга жонлар қуши банду асир,
Қуй Муқимий ўргулай ўзга жаҳонни найласун.

[САН УЧУН]

Дилбаро, ҳажрингда дил афгордурман сан учун,
Яъни кўрмакка жамолинг зордурман сан учун,

Тонг отиб қайси тарафдин чиқса деб чун офтоб,
Сояи кўз йўлларингда хордурман сан учун.

Охирида кўча бўйлаб, не маломатлар чекиб,
Сангисори таънаи ағёрдурман сан учун.

Кечалар кимлар билан базм этди, деб айлаб хаёл
Уйқу келмай то саҳар бедордурман сан учун.

Ингизорингда очиб ҳар мў бунидин дийдалар.
Соғиниб муштоқи бир дийдордурман сан учун.

Субҳи васлинг ёд этиб, жоно, фироқинг шомида,
Қон бўлуб кўнглум шафақ осордурман сан учун.

Демаким савдо-сотуқ айлар Муқимийни, магар,
Кунда чиққан кўча-ю—бозордурман сан учун.

[ЎЗГА ЁРИНГ БОР УЧУН]

То сани мандин бўлак ҳам ўзга ёринг бор учун,
Нола айларман кўнгуллар най каби афгор учун

Аҳли олам жумла билгай телбаю шайдолигим.
Сен қалам қош, кўзлари жоду, пари рухсор учун.

Шомлар маҳтоб айлаб, оч юзингни боғ аро,
Қоматингга сарвию, гул оразингга зор учун.

Фитна солиб муддао мардумни куйдурмак ишинг,
Чиқмагай сан маҳзи сайри растаю бозор учун.

Лол ўлуб гулшанда, ногаҳ, тўтии ширин сухан,
Гаплашиб инсоф қилди сан шакар гуфтор учун.

Васлингга кўрганда кўнгул шод ўлур, аммо не суд,
Қон ютарман рашкдин ёнингдаги ағёр учун.

Ўхшатиб зулфинг хаёл айлаб Муқимий, риштае,
Боғлагай тарсо белига шавқидин зуннор учун.

[М У Д Д А О]

Тўби демакда қоматинг, эй шўх муддао,
Мақсад десам жамолинг эрур жаннатул ало.

Лоф урди сарв бўлсун ўшал боғда қил хиром,
Нозик белингни фикрида махшарғача дуто.

Уммид этиб етарни кафи пойингга, чиқар.
Фасли баҳор шавқ ила ҳар боғдин ҳино.

Хийра кўнгул чироғи ғаминг бирла равшан эт,
Эй боқиб айлаган карам ойинага сафо.

Оҳу кўруб кўзингни хижил бўлмаса нечун,
Оворалиғда умри ўтар кўҳу дашт аро.

Неча тағофил, эй шаҳи хубони мулки ҳусн,
Султон деган тараҳҳум этар ҳолиға гадо.

Гумраҳ Муқимий ғафлат ила манзили йироқ,
Ёраб бу йўлда бўлғил ўзинг анга раҳнамо.

[М У Б Т А Л О]

Сахт бўлмишмен яна бир дилрабоға мубтало
Бир балодин соф бўлмай бир болоға мубтало.

Лола бағри доғ қат-қат қон очилгай ҳар баҳор,
Ман каби бўлгон магар гулгун қабоға мубтало.

Тоқ тоқатлар юарга кўз тутиб имдод учун,
Не ажаб бўлсам агар мижгон асоға мубтало.

Айласун афтодалар сориға ҳам гоҳе назар,
Бесамар боғларда сарв ўлгач ҳавоға мубтало.

Нутқи нофором тўтини дучор этмангки, ман
Бир шакар гуфторлиғ ширин адоға мубтало.

Доми найранги кўп, ошиқларни сайдиға вале,
Гоҳ ман бир кўз учи бирлан имоға мубтало.

Раҳм қилмай, эй кўнгул, бўлдинг надеб аҳволинга,
Бу сифат бебоки пур жавру жафоға мубтало.

Мунчаким мавзуну нозиклиғ билан бўлсун, агар
Зарра бад боққан киши ранжу аноға мубтало.

Ашкими қонға бадал қилдим бу боис бирлаким,
Шўхлар мойил руунатга ҳиноға мубтало.

[ҲУСНИНГ КЎЗГУСИ]

Топти ҳуснинг кўзгуси хаттинг губоридин сафо,
Бўстонлар сабзадин бўлгон каби фарҳат физо.

Икки фаттон кўзларингни ҳасратида рашкдин,
Бўлмаса овора нечун тинмас оҳуйи Хито.

Жилва қил гулшанда, жоно, сарву шамшоду суман,
То кўруб хижлат юкидин беллари бўлсун дуто.

Етмак уммидида туфроқдин чекар бош ҳар баҳор,
Шавқлар бирлан кафи пойингга боғларда ҳино.

Хат чиқарган бирла ҳуснингга на нуқсону халал,
Билки ой, бўлса қоронғи кеча ортургай зиё.

Очмаган бўлсанг ниқобингни чаманда не учун,
Мунтазир — наргис, паришон — гул, қилур булбул
наво.

Васфиға (айлар) ғазаллар пок муҳаббатдин Муқим,
Бўлмас одамға агарчанди парилар ошно.

[ҚИЛМА КҮП]

Қошни шамширини бош кесмакка бурро қилма кўп.

Ёш бошингга мунча ҳам қонларни дарё қилма кўп.

Оч юзингни бир келиб бу кулбаи эҳзонда ҳам,
Ғайр базмида ҳар оқшом шамъдек ёқилма кўп.

Ноз ила жавлон қилиб ҳар дам назарлардин ўтиб
Тоза-тоза доғлаб бағримни шайдо қилма кўп.

Ёр кўйиға кеча розимни изҳор этгали
Фош ўлур, эй итлари борганда говго қилма кўп.

Нотовон жон ҳалқаи зулфиға йиллардур асир,
Устига вобастаи юз шўру савдо қилма кўп.

Охири хижлат чекарсан кўрубон нозук белин,
Боғда, эй сарви сиҳи, қаддингга даъво қилма кўп.

Ногаҳон инсофа келса не ажаб сўрса Муқим,
Сангдил бемеҳра зорию тавалло қилма кўп.

[НИГОРИ МАҲВАШ]

Нигори маҳваше ким кам бўлур мундоғ парипай-
кар
Санавбарбўй, насринхўй, сунбулмўй, сийминбар.

Зарифу зийраку дилхоҳу дилжў, дилкашу марғуб,
Расо табъу салимилвазъу базмаро, ажаб дилбар.

Адофаҳму сухансанжу шакаргуфтору шўрангез,
Сабиҳулважҳу, некўшаклу матбуу накў ахтар.

Малоҳат осмонида юзи хуршеди тобоне
Латофат бўстонида қадидин сарвдур музтар.

Хироми бандаси кабку, каломи воласи тўти
Кўзи саргаштаси оҳу, лаби шармандаси шаккар.

Асири ҳалқаи зулфу хатидур сунбулу райҳон
Ғуломи доғдори оразидур лолаи аҳмар.

Нетар жаннатни нася, нақд турганда Муқим ошиқ,
Ўзи—ҳур, кўзи—хулду, қади—тўбию, лаби—кавсар.

[БЕВАФОЛИК ШУНЧАЛАР]

Бир демас ҳолинг начук деб дилраболик
шунчалар,
Сурмагай ўлдим, десам ҳам пуржафолик
шунчалар.

Ҳамма лутфу марҳамат бегоналарга субҳу шом,
Бир умр манга тағофил—ошнолик шунчалар.

Неча фарёд айладимким, айламас бир илтифот,
Айламак кўйида охир бенаволик шунчалар.

Айдилар кўрган табиблар набзими афсус ила,
Сарғориб юз дард бирлан қаҳраболик шунчалар.

Зор устиға ёғиб бўлгай маломат тошлари,
Бир киши ҳажрида тортар ашкболиқ шунчалар.

Масти саҳбойи ғурури ҳуснидур, найлай Муқим.
Сўзга ҳам солмас қулоғин бевафолик шунчалар,

[САЙРИ БОҒ]

Юзларинг очдинг магарким сайр этибон боғлар,
Гул ҳижил очилганига, ғунча қат-қат доғлар.

Бўйлаким саҳрода ноз ила хиром этсанг нетонг,
Лолаю гуллар очилса, ўрнидин янтоғлар.

Кўрубон кабки дари рафторинга деб: офарин,
Қочдилар шармандалиқдин сўйи дашту тоғлар.

Найлайин ҳар ерда бўлсанг ҳам, омон бўл—
Шодмен, ўйнаб-кулибким бўлса вақтинг чоғлар. майлига;

Ичкиликка ўргатиб, охир пиёниста қилиб,
Ўзларидек, соғни ҳам қилдилар чўлоғлар.¹⁹

Бу малоҳатда сенга, жоно агар боқса киши,
Хор ўлуб, оламда тўлғай кўзиға тупроғлар.

Ногаҳон базмингни кўрганда Муқимий, йўқ ажаб,
Телбаю девона бўлсалар Ойимқишлоғлар.

НАВБАҲОР

Навбаҳор очилди гуллар, сабза бўлди боғлар,
Суҳбат айлайлик келинлар, жўралар, ўртоқлар.²⁰

Хуш бу маҳфилда тириклик улфату аҳбоб ила,
Ўйнашиб, гоҳе табиатни қилайлик чоғлар.

Рух очиб кўздин ниҳон бўлса паридек, найлайн,
Айрилиб ҳушу ақлдин телба бўлмай соғлар.

Ҳайфким аҳли тамиз ушбу маҳалда хор экан,
Олдилар ҳар ерда булбул ошенин зоғлар.

Марҳам истаб кимсадин, захми дил изҳор айласанг,
Чорае қилмоқдин ўзга, устига тирноғлар.

Тобакай мундоғ маломат кунжида доим Муқим,
Бу замон кўз тутгин эмди сенга бўлсун тоғлар.

[ЗУЛМ ИЛА ҚАҲРУ ҒАЗАБ]

Зулм ила қаҳру ғазаб изҳор қилмоқ шунчалар,
Ошиқи бечорага озор бермоқ шунчалар.

Гул дебон севган кишининг кўкрагига ниш уриб,
Хастаю маъюс этиб, афгор қилмоқ шунчалар.

Тўтийи ширин сухан ағёрларнинг базмида,
Бизга келганда гапирмай зор қилмоқ шунчалар.

Сизга ким айди: муҳаббат аҳлини қил иҳтисоб,
Қўрқутиб ўз айбига иқрор қилмоқ шунчалар.

Келса олдингизга бойсурат, ёқоси тугмалик,
Иззат ила шоду миннатдор қилмоқ шунчалар.

Гарчи келса эски тўн, биздек дуоғўйи фақир,
Камбағалнинг хирқасидин ор қилмоқ шунчалар.

Ҳар балою жабр келса ёнмагай ҳаргиз Муқим,
Ошиқ аҳлини урубон хор қилмоқ шунчалар.

[ЭТСАНГ НЕТАР]

Минг салом этган кишига бир салом этсанг нетар,
Иззатинг тутганни сен ҳам эҳтиром этсанг нетар.

Ўтуурсан ошиқа боқмай, гапирмай, тунд бўлиб,
Сўзларинг тўти каби ширинкалом этсанг нетар.

Ғайра ёру ҳамзабон бўлмак неча аз рўйи лутф,
Мен билан ҳам ошнолиғни мудом этсанг нетар.

Соқиё, даврингда мендин ташнароқ йўқ талхком
Айламай махмур мундоғ масти жом этсанг нетар.

Ғунчалар очилмасун ботиб хижолат қонига,
Бир табассум бирла корини тамом этсанг нетар.

Қабк ила товус рафториға мағрур ўлмасун,
Ҳурваш, юз нозлар бирлан хиром этсанг нетар.

Номаи хуни жигар бирлан ёзар умре Муқим,
Сен ҳам эмди бир жавоб айлаб паём этсанг нетар.

[ИСТИҒНОСИ БОР]

Ноз парвар ёр агарчи табъи зулм ососи бор,
Ошиқ ўлтурмоқда қон тўкмакка истиғноси бор.

Войким солмас тағофулдин назар аҳволима,
Юз менингдек хаста расво ўлса не парвоси бор.

Расми маҳвашлардур ошиқ олдида ағёрға,
Лутф этиб дегайлар они ўзга бир барноси бор.

Ман гадога хоки бўсинг маскан этмак орзу
Эрмиш, аммо итларинг ҳар гўшадин ғавғоси бор.

Ҳури жаннат васфин этмиш зуҳд аҳли муддао,
Ишқ эли маҳшар куни маъшуқиға даъвоси бор.

Майли гулзор этса ҳар ким ёрдин маҳрум эрур,
Найласун ризвонни улким сан каби раъноси бор.

Дам чиқармас, сидқ ила даъовийи ишқ эткан киши,
Булҳавасдур ишқ ойинида оҳу воси бор.

Бўстони назм аро ҳар бандидин бир гул узиб,
Даста қилким, ёрнинг васфи чаман ороси бор.

А Н О Р

Неъмат ичра хуш латофатликда мустасно анор,
„Қой“ агар ҳикматда дерлар қотии сафро анор.

Меъдани покиза айлаб, иштаҳони келтуруб,
Кўп физо қилғанни қилғай рангини ҳумро анор.

Аччиғида хосият кўпдур, ҳавосида хусус,
Бўлса ширин ташналик дафъиғадир танҳо анор.

Гар есанг фором ҳар бир дона чун лаъли хушоб,
Боғида сунъи илоҳи меваи удмо анор.

Бор масалким: яхши одам дер эдим, ўзи билур,
Йўқса айлардим қачон сизларга мен даъво анор.

Халтаси бирлан юборинг гоҳ-гоҳи лутф этиб,
Бўйла келганда Наманган шаҳридин савфо анор.

Ногаҳон ўртаб юрак турганда келтирди ўғул,
Шодлиғимдин, деб юборибмен, Муқимий, ё анор!

[ЁРИ БОР]

Кимнинг инсон хайлидин ул нозаниндек ёри бор,
Арзи рухсор этса ҳар қайдоқ пари ҳам ори бор.

Кўрмиш оёким хиромини чаманда рашкидин
Эрта-кеч товусларнинг оҳи оташбори бор.

Боғи васлидин узарга олма қилсанг илтимос,
Нозлар бирлан дегайким:—олма йўқтур, нори бор.

Мубталойи доми зулфи бўлмас эрса не учун,
Бўйла тарсолар белида ҳалқани зуннори бор?

Тонимай ўтса баногаҳ ул санам маъзур тут,
Сен каби йўлида минг-минг ошиқи дийдори бор.

Шам — бепарвона, гул — бебулбулу, беқумри —
сарв,
Бўлмас, ҳусну ишқнинг оламда то осори бор.

Неча ҳажрида, Муқимий, инжима чексанг алам,
Кетмагай бекор охир — роҳати бисёри бор.

[САРВИ ҚОМАТ ҚАЙДАДУР]

Қаддинг олдида сановбарда назокат қайдадур?
Гулда рухсорингни борида тароват қайдадур?

Рашкидин афғон хиромингни қилур кабки дари,
Сўзласанг тўти каломиди латофат қайдадур?

Боғларда очилур эрди санингдек гулғузур,
Сочлари райҳону сунбул сарви қомат қайдадур?

Айласанг сайру тамошо расталарда ногаҳон,
Бўлмагай бозор — бозори, қиёмат, қайдадур?

Нақшгор Моний²² килк ангушти ҳайрат тарҳингга,
Чекса тасвиринг хаёл айлаб бағоят қайдадур?

Хуррам айлаб сахласун осеби даврондин мудом,
Ҳақ вужудинг навниҳолини саломат қайдадур?

Айлагай девона зоҳид таъна эгсам қаддими,
Қошларинг меҳробига мундоғ ибодат қайдадур?

(Шеърими мағзида васфинг дурлари) ҳар ердадур,
Манда ишқингда, Муқимий, истиқомат қайдадур?

[ДИЛРАБО, КЕЛСАНГ НЕТАР]

Дилрабо, келсанг нетар таъхир қилмоғлиқ надур,
Ношто ўрнига жондин сайр қилмоғлиқ надур.

Ваъда бирлан интизор айлаб, келолмайман демай,
Чеккан оҳимни йўлингда тийр қилмоғлиқ надур.

Новаки мужгонларинг етмасму бисмил айласанг,
Қошларингни устига шамшир қилмоғлиқ надур.

Сафҳаи ҳуснингда хатти сабзлар сунъи илоҳ,
Мундин ортиқ ўргулай тафсир қилмоғлиқ надур.

Демасанг олма анорингдин узиб, жоно агар
Тугма бирлан қуфиллаб, занжир қилмоғлиқ надур.

Билмадим ёрабки бу маҳфилда қайдоғ созман,
Билмагай чексам наво таъсир қилмоғлиқ надур.

Ранги зардимдин, Муқимий, дардими қилғил қиёс,
Ҳожати изҳор эмас таҳрир қилмоғлиқ надур.

[Ш А Б Н А М М У Д У Р ?]

Қатра-қатра тер ёким гул юзинг шабнаммурад?
Ё риёзи ҳуснинг ичра чашмаи замзаммурад?

Улфатинг бегоналар маҳрам санго ҳар субҳу шом,
Ошно бечоралар ёинки но маҳраммурад?

Санки қочсанг қанчаким борсам яқин тобора ман,
Айлаким инсоф, ўзингдек ваҳши соҳиб раммурад?

Муддатедурким кўриб лаъли бадахшон лабларинг,
Ранги ўчкан қон аро пинҳон магар мулзаммурад?

Жисми зоримни ахири рашк ўтиға кўйдуруб,
Ғайр ила жоно бу янглиғ ҳар куни майраммурад?

Айласанг мундоғ чиқибон кўчаларда хушхиром,
Қошларинг меҳробига бош эгмаган одаммурад?

Неча васлингни сўроғ айлаб топиб бўлмас дариг,
Қисматим ҳажрингда оёким, Муқимий, саммурад?

РАЪНОЛИҒИНГ БОРДУР

Эрам гулзоридин ҳар важҳдин раънолиғинг бордур,
Ғараз лутфу назокатда чаман оролиғинг бордур.

Каломинг жонфизоёе ким, такаллум айласанг ширин,
Жаҳон тўтиларини олдида гўёлиғинг бордур.

Бу гулшан гуллари бирлан очишсанг ногаҳон рухсор
Руунат авжида ҳар бобдин ҳумролиғинг бордур.

Рамаққа етса ҳам нозу тағофул ишларинг жонлар,
Нигоро, сахт ошиқларга бепарволиғинг бордур.

Халойиқ ичраким қўзғалди мундоғ фитналар боис
Ўзингни ҳам бир оз лекин кўнгул оролиғинг бордур.

Агар заъфимни рангимдин қиёс этсанг бўлур баским,
Баён даркор эмас ақлу хирад донолиғинг бордур.

Начук кўнглум Муқимий куймасин рашк ўтиға охир,
Қолиб ошноларинг бегонаға ошнолиғинг бордур.

[ШИТОБ АЙЛАБ]

Шитоб айлаб юрарда нозу истиғноларинг бордур,
Қаён борсанг анинг-чун шўришу ғавғоларинг бордур.

Ҳамиша ваъдага моний чиқар, шулдур гумонимким,
Уруб йўлдин юбормас ошиқи шайдоларинг бордур.

Агар инсоф қилсам сарв қадлар хайлида, жоно,
Ажаб хилъат ярашган қомати зеболаринг бордур.

Боқиб ойнага даркор эмасдур сурмалар қўймоқ,
Қаро оҳу кўзидин наргиси шаҳлоларинг бордур.

Халос ўлмоқ муанбар доми зулфингдин иложи йўқ,
Бошимда мўйисардин ҳам фузун савдоларинг бордур.

Эшигига урулган боғи ҳуснинг қуфлиму олтун,
Ваё камзулларингда лаългун тугмоларинг бордур.

На-деб рашк оташиға куймасун кўнгли Муқимийнинг,
Мудом, эй нозанин, бегонадин ошноларинг бордур²³

[ОШИҚИ ҲАЙРОНЛАРИНГ БОРДУР]

Ажойиб жилва бирлан, дилбаро, жовлонларинг
бордур,
Хироминга анинг-чун ошиқи ҳайронларинг бордур.

Боқиб мардумни бисмил айламакка тиг эмас ҳожат,
Камон абру отарға новаки мужгонларинг бордур.

Ҳамиша гул юзинг шавқида чун булбул наво қилдим,
Демас сан менга мундоғ нолаю афгонларинг бордур.

Лабингдин ком бахшишлар магарким ваъда айларсан,
Ниҳоний шум рақибга аҳд ила паймонларинг
бордур.

Хуш ўлмас хотирим боғларни сайри бирла бўлсанг
бас,
Рухинг-гул, зулфлардин сунбулу райҳонларинг
бордур.

Очиб рухсорини бир неча кўрмай борасан васлин,
Бу тўғридин, нетайин эй кўнгул, армонларинг
бордур.

Наво бирлан Муқимий шеър равшанроқ эшитканга,
Қилиб ёд ўқуса базмингда ҳам хуш хонларинг бордур.

Ў Х Ш А Й Д У Р

Кўнгул фикри лаби лаъли билан қон ўлди ўхшайдур,
Деманг қон, балки чун лаъли бадахшон ўлди
ўхшайдур.

Бўялган лолаю гул дашту саҳроларда қониға,
Шаҳиди новаки ул тийри мижгон ўлди ўхшайдур.

Йўлида термулармен субҳдин то шом ҳам, келмас,
Бугун ағёр ила шамъи шабистон ўлди ўхшайдур.

Қаро холини қош остида кўрганлар, дедиларким:
Бу меҳроб ичра ҳиндуе мусулмон ўлди ўхшайдур.

Лабидин ваъда айлаб бўсае қил деб адо қилмас,
Магар ушбу кароматдин пушаймон ўлди ўхшайдур.

Кўзинг сувлар сепиб фаррошлар мижгон билан
мардум,
Хаёли кўнглими уйига меҳмон ўлди ўхшайдур.

Кетар азм айлабон Хўқанд сори хуш қолинг аҳбоб,
Муқимий фориги сайри Намангон ўлди ўхшайдур²⁴

ДЕВОНАИ АДҲАМ КЕЛУР

Кўчадин шўхе бу рафтор ила келмас кам келур,
Турфа жавлонлар қилиб чун ваҳший соҳиб рам
келур.

Шум толиъ гунчаси очилмагай фасли баҳор,
Ҳар кеча оҳим насимим дийдадин шабнам келур.

Дарди ҳижронида ўлмакка етушдим, қосидо,
Арз қил вақте сўраб, гар ул Масиҳо дам келур.

Юз очиб боғларда гар қилмас тамошо не учун,
Чок-чок айлаб грибон гул хижил, мулзам келур.

Хушдилу мастона ўшар ангаким келганлари,
Саври нози бош эгиб ҳар сори бориб ҳам келур.

Ўйласам лаъли каби кайфиятин айлаб хаёл,
Гўйиё махмур эдим, илкимга жоми Жам келур.

Ногаҳон Хўқанд келгонимни ўшаттим Муқим,
Балх шаҳридин ушал Девонаи Адҳам келур.

ГУЛИ РАЪНО КЕЛУР

Растадин бир-бир босибким ул гули раъно келур,
Гуйиё боғи эрамдин• бир пари сиймо келур.

Шод улурман гарчиким келган тағофиллар билан,
Айлабон ағёра ҳам юз нозу истиғно келур.

Йулларида жондин уммид айласанг қоч, зоҳидо,
Ўқ отарга киприги, қошини айлаб ё келур.

Доду фарёдиға ушшоқини қилмас илтифот,
Хоҳ рақиблар бирла бўлсун, хоҳ ўзи танҳо келур.

Халқдин элтиб ҳаё, ваҳшат чекиб беихтиёр,
Шаҳрга тушган каби бир оҳуйи саҳро келур.

Ой юзини соғиниб келгоним ўхшар ангаким,
Гулшан ичра булбули шўридаи шайдо келур.

Неча сабр айлай Муқимий шояд аз рўйи карам,
Гар букун келмас сўраб беморини фардо келур.

ГҮЁ ЖОН КЕЛУР

Растадин гул-гул ёниб ким ул маҳи тобон келур,
Руҳсиз жисм ичра ширин тоза гүё жон келур.

Шавқидин кўрким еса-қўйса киши бир луқмавор,
Гўйиё ширмой иссиғ оч гадоға нон келур.

Ёрдин бўлғай кўнгиллар музтариб андоғким,
Камбағал муфлис ўйиға бир азиз меҳмон келур.

Даъви айлаб беадаблиғдин табассум бобида,
Гунча оғзидин баҳор очилди, ерлар қон келур.

Жазм ўлғайким келур чоғида ҳожат аҳлини,
Гайбдин илқиға гўё ақчалик ҳамён келур.

Ўхшатурман шум рақиб бирла келурда ангаким:
Айлаюб талбиси иблис ҳамраҳи инсон келур.

Неча йўл борди Муқимий ўтти армонлар билан,
Тоқай охир ерда аксар топмағай дўкон келур.

РАШКИМ КЕЛУР

Ҳажр ила тинмай кўзимдин кўрмасам ашким келур,
Ғайр ила кўрсам мабодо худ-бахуд рашким келур.

Ўзга сўз сиғмас хаёлимга ва лекин субҳу шом,
Айлашиб улфатчилик ҳар ерда гаплашким келур.

Бўлмасун деб ошкоро рози диллар халқ аро,
Айлабон рамзу ишорат махфи имлашким келур.

Навбаҳор айёми чиқса боғларни сайр этиб,
Нозлар бирлан хиром эткач қўл ушлашким келур.

Муддаосиз бошда савдолар билурман шунчаким,
Кўчада сан бирла ҳар соатда учрашким келур.

Арз қил, қосид, Муқимий хастадин, кўрсанг агар:
Мақдамига садқа жоним ул париваш ким келур.

Г А П У Р

Жонларингни ҳурмати, қосидқи, жонондин гапур,
Ман қулиға не супориш бўлса султондин гапур.

Муддате нозу тағофул, ишлари бегоналиғ,
Ошнолиғ қилғувчи тил бирла ёлгондин гапур.

Айлама, эй боғбон боғингни васфини менго,
Қўй, гапурсанг чеҳраси гул, зулфи райҳондин гапур.

Лола айёми баҳор очилса ҳожат йўқ баён,
Қатра-қатра ҳажрда кўздин оқар қондин гапур.

Хулқдин кўпдур итоби, айламайдур илтифот,
Меҳрибонлиғ бўлса дар воқиятки иҳсондин гапур.

Ул паридин бўлмас эрса сўзламакка зарра гап,
Лоақал маҳрамлари андак ёри жондин гапур.

Нозанинлар базмида ҳар ранг ўтар сўз булажаб,
Лаҳзае ҳам ман Муқимийи паришондин гапур.

ҲИЖРОН КУЙДУРУР

Гоҳ васлиға ёнурмен, гоҳ ҳижрон куйдурур,
Бўйла куйдурмакни мундоғ номусулмон куйдурур.

Шамъдек то базмида ўртаб жудолиғ кунжида
Интизор айлаб, хилофи аҳду паймон куйдурур.

Пойтахт эрди хаёлиға кўнгуллар, оҳким,
Қайси золим шоҳ қилиб, мулкани вайрон куйдурур.

Куймайинмуким, олиб ўтдин бу ён бегонани,
Ошно бўлган сари мундоғ қадрдон куйдурур.

Ташлабон кўздин қўюб маъюсу зори бенаво,
Ўзгаларга айлабон юз лутфу ихсон куйдурур.

Термулалмай оразиға бир замон ағёрсиз,
Бу сабаб бир умр ҳасрат бирла армон куйдурур,

Ошиқи кўпдур вале, инсоф этинглар, дўстлар,
Ким ҳамиша ман Муқимийдек анго жон куйдурур.

БЎЛМАСАМ БЎЛМАС

Баҳор айёмидур чун абри гирён бўлмасам бўлмас,
Ки ман ҳам гунчадек чоки гирибон бўлмасам бўлмас.

Қудумиға нисор айларга келгач ёр кулбамга,
Фидо жонимни айлаб, ҳеч қурбон бўлмасам бўлмас.

Парилар ҳусниға қилсам назар ман этма, эй носих,
Нетай ойна янглиғ маҳви ҳайрон бўлмасам бўлмас.

Қазо вазъи нишонким қилди кўксам ложарам эмди,
Шаҳиди ханжари ҳар тийри мужгон бўлмасам бўлмас.

Қўйинг озодлиғни, хў қилибман мубтололиққа,
Асири доми бир зулфи парешон бўлмасам бўлмас.

Қоши меҳробини кўрганда тарсо бу латофатда,
Демасму жонидин қайтиб, мусулмон бўлмасам бўлмас.

Мукаддарроқ кўнгуллар истиқоматдин қўзиб савдо,
Муқимий озими Тахти Сулаймон бўлмасам бўлмас.

Ў Х Ш А М А С

Эй мунаввар оразингга моҳи тобон ўхшамас,
Мардумига кўзларинг Мирриху Чўлпои ўхшамас.

Юзларинг кўргач сафосин хоки хижлатлар билан,
Ойина сайқал бериб ўзига ҳайрон ўхшамас.

Рост билсанг шулки, жоно, то бўлубман ошно,
Фурқатингга дўзаҳу васлингга рузвон ўхшамас.

Кўзларингга оҳуи Чин, сочларингга мушки Чин,
Дур тишингга, лаълингга лаъли Бадахшон ўхшамас.

Улки рафторинг кўруб, товус боғларда юруб,
Айлагай тақлид этиб, ҳар чанд жавлон, ўхшамас.

Шўхи бебоке бўлак ҳожат эмас қатлим учун,
Исфаҳони қошингга шамшири буррон ўхшамас.

Хўблиғда кўп ёрон, аммо баробар келмагай,
Санга кўрдимким уканг ҳам бўлса чандон ўхшамас.

Айламас меҳроби абрўйинг кўриб, улким номоз,
Ҳеч мазҳабда ўзин олса мусулмон ўхшамас.

Ногаҳон ҳар шеърими бир-бир агар олсанг, Муқим,
Назми васфинг чиқмаса ёлғону ёлғон ўхшамас.

ДАРКОР ЭМАС

Умр сансиз ўтса мундоғ манга жон даркор эмас,
Туфроқ ўлмак яхшироқ, руҳи равон даркор эмас.

Ҳар қаю маҳфилда васфингни чироғини ёқиб,
Қилмасам зикрингни кесилсун забон, даркор эмас.

Қадди мавзунинг тамошосидин улким топти завқ,
Сарв ила, биллаҳки, тубии жинон даркор эмас.

Ўртадим ишқингда қил сўзи ниҳонимдин тамиз,
Ошкоро айлабон оҳу фиғон даркор эмас.

Ногаҳон кўнглум ўйиға келса ёдинг шодмен,
Қолмағай армону ҳасрат, хону-мон даркор эмас...

Дарбадар юрсам жунун кўйида айб этмак надур,
Булбули бехонумонман ошиён даркор эмас.

Ўлдурусан чини абрў айласанг бир ноз ила,
Қатлима мижгонларинг қилмак синон даркор эмас.

Риштаи назмиға чекти (зоти васфингни), Муқим.
Мисли гавҳар эмди ортиқча баён даркор эмас.

ХУШЛАМАС

Гул юзинг кўрган киши сайри гулистон хушламас,
Ташна, майгун лабларингга оби ҳайвон хушламас.

Рангу рухсору бу зулфу холу хатким сендадур,
Кўрса ҳар ким боғда сунбул бирла райҳон
хушламас.

Кимки майгун лабларингдин топса, жоно лаззате,
Мисрнинг аччиғ наботи, обидандон хушламас.

Бўйла жавлон айласанг ҳар кун назардин, эй пари,
Бўлмағай одам начук сарви хиромон хушламас.

Оч юзингни, токи ҳайронлар қолиб бўлса не тонг,
Кечибон Лайлосидин Мажнун биёбон хушламас.

Эшитиб жонбахшу руҳафзо каломинг қайси кун,
Бўлди кўнглум ҳеч тўтийи суҳандон хушламас.

Носиҳо, хуш тутма дерсен қоши ёларни, Муқим,
Бу сифат меҳробни қайдоқ мусулмон хушламас?

Қ О Л И Ш М А С

Узоринг боғи ризвондин қолишмас,
Хироминг ҳуру ғулмондин қолишмас.

Агар ёлғон эмас, жоно, каломинг,
Ширинлиғда десам жондин қолишмас.

Латофат мавж урар ҳар бир сўзингда,
Тишинг ҳам дурри ғалтондин қолишмас.

Муродинг бисмилим, бас бир қаросанг,
Ниғоҳинг тийри мижгондин қолишмас.

Жудолиғ дардидин ҳижрон тунида,
Сиришким шўри тўфондин қолишмас.

Очиб чиқсанг қоронғу кечаларда,
Юзинг ҳам моҳи тобондин қолишмас.

Нетарким кулбами қилсанг мунаввар,
Инонким, ҳеч зиндондин қолишмас.

Хату холинг эмастур хизрдин кам,
Даҳонинг оби ҳайвондин қолишмас.

Алифдек қоматинг юз қатла нозик,
На қолдиким, десам ондин қолишмас.

Назар қилганда назмингға Муқимий,
Назокатда Умархондин қолишмас²⁵.

МАСТОНА ХАТ

Маълум ўлғач сафҳан ҳуснингда, эй жонона хат,
Курунур райҳону сунбул боғ аро афсона хат.

Юзларинг май тобидин чун оташи сўзон эди,
Турфа бебокона чиқмушдур, магар девона хат?

Раҳм ҳам даркор, келмас заррае парвойингга,
Қилса ҳам ким кеча-кундуз гам билан гамхона хат.

Ҳеч илинмасдин бўлак ҳам чора топкайму киши,
Бўлса жоду кўзларинг сайёду дому дона хат.

Зулфи мушкингни таҳрир айлади то кимки сўнг,
Ошно хатлар кўзумга учраган бегона хат.

Меҳри рухсорингни атрофини олмиш ҳолавор,
Чиқмайин бўлсун илоҳо хонаси вайрона хат.

Дилларини чок-чок этмиш қазо бу журмидин,
Қўйғоч устига қадам машшота гўстохона хат.

Мазраи назмидин очилғач гули (васфинг), Муқим,
Қилди булбулдек фиғонимни ажаб мастона хат.

АШКИ ҲАСРАТ РЕЪЗ НЕСТ

Дил зи шӯри ишқи бебоке кам аз ангез нест
Як дамам бе оҳ, чашмам ашки ҳасрат рез нест,²⁶

Чини абрӯяш ба қатли ошиқон шамшири ноз,
Ханжари алмос чун мижғони ў хунрез нест.

Меканам кӯҳи ғам аз шавқи ҳамон Ширин лабе,
Тешайи Фарҳод пеши ноҳуни ман тез нест.

Сӯхт тоқатҳо бароҳи интизориҳо ҳануз,
Сӯйи мо боре нигоҳи марҳамат оmez нест.

Дӯш аз ойна пӯрсидам, ба ҳайрат рафту гуфт:
Улфати рӯ ошноён жуз ғуборангез нест

Нестам маҳжури соҳиб, ҳамду лиллоҳ худписанд,
Аз дигар чизе агар чанди маро парҳез нест

Мебарад Муҳйи баҳаржо даъвийи арзи камол,
Ғайри нуқсонам Муқим имрӯз достовез нест.²⁷

Т а р ж и м а с и :

Дилимнинг ишқнинг аламли ташвишидан узоқлашган
вақти йўқ,
Биргина бўлса ҳам дамим оҳсиз чиқмайди, кўз ёшим
ҳасратсиз тўкилмайди.

Қошининг қайрилиши ошиқларни ўлдириш учун ноз
карашманинг қиличига айланган.
Олмос ханжар ҳам унинг киприклари сингари қон тў-
кувчи ўткир тиг эмас.

Ўша ширин лаб шавқида ман ғам тоғини қазийман,
Фарҳод тешаси манинг тирноғимдин ўткир эмас.
Интизорликда тоқат келтиравериб, борлигим
Ўртаниб кетдию, бироқ ҳануз ҳам менга марҳамат кўзи
билан боқмайди.

Ўткан куни ойинадан сўрадим, ҳайронлик билан айтдики:
Юзаки ошно бўлганларинг улфатчилиги кишига ғубор
келтиришдан бошқага ярамайди.
Мен маҳжурман (дўстлардан ажралганман), лекин худ
писанд (эгоист) эмасман,

Бошқа нарсалардин парҳез қилмасам ҳам худписанд-
ликдин парҳез қиламан.

Муҳйи ҳар ерда камолат даъвосини қилишдан бошқа
нарсани билмайди,
Лекин менинг қўлимда, эй Муқимий, нуқсондан (кам-
чиликдан бошқа ҳеч нарсам йўқ.

ХИРИШДИ ЖАҲОНДУР БУ

Тағофил ўқин отма, эй жафо жу, ким ёмондур бу,
Начукким жонлариға ишқ аҳлини зиёнбур бу.

Олиб чиқ ой юзингдин пардани бозори шаб ўтмай,
Десун кўргон киши, албатта, хуршеди жаҳондур бу!

Шитоб айлаб бу кун юз қатла ноз ила хиром эттинг,
Қолиб ҳайрон дедим: „ёраб, начук сарви равондур бу?“

Фатонат жавҳарин кўргач, юзинг кўзгусидин зоҳир,
Деди аҳли хирад: „қайдоғ Арастўйи замондур бу?“

Висолингга етолмай зор йиғлаб юргоним билдинг,
Тараҳҳум қилмадинг дебким: „мусофир меҳмондур бу?“

Лабингдин ваъда бердинг: „ком олғил — деб, — топиб
фурсат“,
„Бу чин сўздурму, жоно, ёки маҳзи имтиҳондур бу?..“

Деди: „афгор кўксинг хонаи занбурдек нечун?“

Дедим: „Жоно, фироқинг ўқиға умре нишондур бу“.

Хаёл этсам мабодо оразингни кўз юмуб дерман:
„Даҳонинг чашман кавсар, юзинг боғи жинондур бу“...

Агар олдингдин ўтсам манга басдур ушбу давлатким,
Десаг: „ишқимда мундоғ ранги рўйи заъфарондур бу“

На бўлғайким—дедим,—кўрса тишинг оқин Муқиминг
ҳам,

Кулуб айдик: „кўрмайдур биров дурри ниҳондур бу“.

[О Р З У]

Фикримиз боғидин унмас жуз ниҳоли орзу,
Маҳфили аҳбобу шамъу қилу қоли орзу.

Васфи ҳусни қайси кун пайғомдин мафҳум ўлуб,
Бўлди биз афтодаларға парру боли орзу.

Лаълиму ё барги гул, шаҳду шакар ё лабмидур,
Чунки зикридин эрур ширин мақоли орзу.

Орзу бирлан қолай то чанд ҳижрон шомида,
Ваҳ қачон ёраб тулуъ эткай ҳилоли орзу.

Давлатим сарви қадифа қумри бўлдим тавқдор,
Вой улким ташнаю, оби зилоли орзу.

Хоксорини сарафроз этса найлар лутф ила,
Иштиёқида эрурман поймоли орзу.

Ой юзиға кўз тушиб, борсак мунаввар бўлмаса,
Қонга тўлди йиғлай-йиғлай аз камоли орзу.

Нақш қилди хотами назмиға (васфин дуррини)
От чиқарсун деб, Муқим, соҳиб жамоли орзу.

[М А Й Л И Г А М У ?]

Муҳаббатингда бўлубман фиғор майлигаму?
Тараҳҳум айламасанг, эй нигор, майлигаму?

Сан ичкарида фароғатда, мунда ман йиғлаб,
Оқар кўзимни ёши шаш қатор, майлигаму?

Баногаҳ учраса дилбар либос иси гулфом,
Келур димоғима бўйи ифор, майлигаму?

Мани ки қадрима етмассан, ўтса умри азиз?
Менингдек учрамаса жонсипор, майлигаму?

Гурури ҳусн ила ҳоло кўзингга илмайсан,
Бил оқибат санга қадрим ўтор, майлигаму?

Мани қачонгача ҳижрон гамида йиғлатасан,
Кўзум ёши сани бир кун тутор, майлигаму?

Муродин айламасанг ҳосил ошиқнинг ни, агар
Тўкиб кўзин ёшини йиғлатор, майлигаму?

Келиб бу ерга қизил гул юзини сарғайтиб,
Азиз бошим сани деб бўлди хор, майлигаму?

Десамки: „кетма ёнимдан“, дединг: „рақиблар бор,
Бўлур кўнгулдаги сир ошкор, майлигаму?“

Йўлингда қилсам агарчи фидо бу жоним ҳам,
Булалмасам санга ҳеч эътибор, майлигаму?

Ётуб фароғат ила уйда бир кўрай сани деб,
Келолмасанг мани олдимга ёр, майлигаму?

Муроди етмай агар кетса мундин ошиқи зор,
Куюб жудолиғ ўтиға ўлор майлигаму?

Бу дардим: анда санинг бирла сўзлашиб эмди,
Ширин сўзинг мани этса хумор, майлигаму?

Бўлолмадим санга ҳамроз, уч кун ўлди, чиқиб
Келолмадинг манга бир кунга кор, майлигаму?

Агарчи кўпдур, олурман, деган харидоринг,
Йўлингда қилсам агар жон нисор, майлигаму?

Узатсам илким агар кўксингга кулиб дерсан:
„Узулса ҳам агар олма-анор, майлигаму?“

Начук илож этаман, десам — айтасан: „сабр эт!“,
Таҳаммул эткали қўймади зор, майлигаму?

„Бор ўртоғим манга толиб“ дединг, қани бир йўл,
Келолмади манга ул ҳам дучор, майлигаму?

Умид ила келиб эрдим бўлиб санга меҳмон,
Қилурсан олдима келмоқға ор, майлигаму?²⁸

[ИНСОН БЎЛДИМУ?]

Илм ўқугони билан ҳар ким мусулмон бўлдимۇ?
Моуман айлаб фаришта ғайри шайтон бўлдимۇ?

Шиквалар айлаб туз ичкан ерларингизни мудом,
Ё магар поси намак тутмоғлиқ осон бўлдимۇ?

Шеърингизга халқ толиб бўлсалар сўнгра ўқинг,
Ё келиб аҳбоб кар бўлмакка меҳмон бўлдимۇ?

Кимки муҳмалдур ўзи ҳам ўзгани муҳмал билур,
Қилсангиз ғайра атое дерки, ихсон бўлдимۇ?

Бузда риш, эшакда жон, тўти гапургони билан,
Эй афандим, сизга ул, албатта инсон бўлдимۇ?

Суҳбат аҳлиға қилолмай ул кеча изҳори фазл,
Фазлингизни пахтаси ҳам ёки арзон бўлдимۇ?

Бўлмагай ҳосил, Муқимий, маъние ҳар лафздин,
Дона сочкон бирла ҳар қишлоқи деҳқон бўлдимۇ?²¹

[БИР МЕНМУ]

Асири чашминг оҳуйи биёбон ўлди, бир менму?
Кўриб оина ҳам ҳуснингга ҳайрон ўлди, бир менму?

Рух очдинг пардадин ул субҳидамким, сайри боғ
айлаб,
Қолиб хижлатда гул чоки гирибон ўлди бир менму?

Куяр жисмим на танҳо ишқинг ўтидинки, саҳрода
Тушуб ўт, лолалар ҳам жумла сўзон ўлди, бир
менму?

На ёлғиз мен хароби ҳалқаи зулфу хату холинг
Лабингга банда ҳам лаъли Бадаҳшон ўлди, бир
менму?

Кўюнгда телбаю девонадек юрганда айб эрмас,
Сочингдин сунбулу райҳон паришон ўлди, бир
менму?

Кўриб рамзи табассум, бу эрур деб ҳусни Юсуфлар
Гирифтори ўшал чоҳи занахдон ўлди, бир менму?

Висолинг лаззатидин маззалар топган ҳарифлар ҳам,
Келиб ойлар, Муқими Янги Қўрғон ўлди, бир
менму³⁰

[КЕЛ ЭРТАРОҚ]

Дилбаро таъхир қилмасдин бир он кел эртароқ,
Мунтазир бўлмакка йўқ жисм ичра жон кел эртароқ.

Гар бу оқшом то саҳар сан бирла таскин топмасам,
Ишқ ўтига куйди мағзи устихон, кел эртароқ.

Сийналар афгор ҳижронинг билан, боз устига
Ханжари ноз ила қилмай имтиҳон, кел эртароқ.

Ҳожат эрмас ўзга шамшир истамак қатлим учун,
Ўқ отарға кипригинг, абру камон, кел эртароқ.

Кечаю-кундуз висолинг орзусинда умр ўтиб,
Феълу атворингни соғиндим ёмон кел эртароқ.

Ўзгалар номеҳрибонлиғ бирла ташлаб кетдилар,
Бошинг ҳаққи сен бўлубон меҳрибон кел эртароқ.

Эшитиб ҳасрат Муқимийдин, нигоро, бу кеча,
Гарм суҳбат бирла то вақти азон кел эртароқ.

[УЧРАДИ НОГАҲ]

Манго минг шону шавкат бирла жонон учради ногаҳ,
Муҳаққар мўр эдим, гўё Сулаймон учради ногаҳ.

Фироқида ёмон махмур эдим алҳамдиллиллоҳким,
Висолидин етиб дардимға дармон учради ногаҳ.

Кўрубон бир назар чун барқ кўздин айладим ғойиб,
Анга ўшарки: оҳуйи биёбон, учради ногаҳ.

Юзидин гул, қадидин сарв кўрмишлар магар боғда,
Қилиб қумри наво, булбул ғазалхон учради ногаҳ.

Анга тамсил келтурдимки, ағёрим билан кўргач:
Неча габр ичра ёлғуз бир мусулмон учради ногаҳ.

Керакмас сайри боғ, эй боғбон, қўй эмди таклифинг,
Букун бир сочи сунбул, зулфи райҳон учради ногаҳ.

Муқимий, дилраболарга, дедим, дил бермағил зинҳор,
Яна парвонадек урдинг чароғон учради ногаҳ.

МУРАББАЪЛАР

[ПАРВО ҚИЛМАДИНГ]

То ўзингни маҳфил оро қилмадинг,
Ошиқларни зору шайдо қилмадинг,
Дилларингни санги хоро қилмадинг,
Ўлдим, дедим ҳаргиз парво қилмадинг.

Аввалида жонон юзинг кўрсатиб,
Абрў камон, мужгонларинг—ўқ этиб,
Масиҳога жон бахшлик ўргатиб,
Журмим надур, назар асло қилмадинг.

Тушиб сансиз бошларимга можаро,
Бениҳоят ғамга бўлдим мубтало,
Айлаб карам навбатимдин, соқиё,
Махмур эдим, масти саҳбо қилмадинг.

Қошларингга қурбон қоши қаролар,
Каломингга ҳайрон тўти адолар,
Хушторингга ноҳақ айлаб жафолар,
Ҳаргиз андишаи фардо қилмадинг.

Қоматларинг сарви боғи назокат,
Лабларингдин мавж ургай латофат,
Эй Юсуфи тахти Миср малоҳат,
Яъқубингни дийда бийно қилмадинг.

Йўлларингда ман нотавон афтода,
Ағёр ила сен сан завқу сафода,
Кундин-кунга дардим ёмон зиёда,
Оқшомлари базм айлашиб то саҳар,
Шум рақиблар муродиға етдилар.

[ЮЗНИ ОЙДЕК]

Юзни ойдек ногаҳ тобон айладинг,
Чун ойна мавҳу ҳайрон айладинг,
Ошиқларга рўзий ҳижрон айладинг,
Ағёримга васлинг арзон айладинг.

Ваъда юз йўл, бирга вафо қилмадинг,
Хуш бўлмади кўнглунг жафо қилмадинг,
Дардим билиб туриб даво қилмадинг,
Қилмас ишни ҳеч мусулмон айладинг.

Лола каби яшнаб чиқсанг мастона,
Кўрган одам начук бўлмас девона,
Халқ ичида қилиб мундоғ афсона,
Овораю пур бесомон айладинг.

Дилраболар хайлида, эй тождор,
Қани сендек энди сарви гулузор,
Шамшер айлаб қошларингни обдор,
Қатлим учун мунча буррон айладинг.

Эй чехраси қамардин ҳам мунаввар,
Лабинг лаълу тишинг сафода гавҳар,
Солиб бошга кетиб ғовғойи маҳшар,
Пари янглиғ ўзни пинҳон айладинг...

Хўбрўларни эй сарвари сарири,
Ҳусн тахти узра одил амири,

Мен бенаво қолиб маҳрум ахири,
Бўлақларга лутфи иҳсон айладинг.

Оҳу нолам етди етти самога,
Боқмай ўттинг ҳаргиз мен мубталога
Фарёд этдим, Муқим, ўхшаб гадога.
Бир демадинг: кимсан, афғон айладинг?

[АЙЛАДИНГ]

Боғда магар, жоно, рафтор айладинг,
Пари каби феълү атвор айладинг,
Бурқаъ очиб арзи рухсор айладинг,
Гунчаларни дийда хунбор айладинг.

Арзим эшит, эй дилбари ягона,
Десам ҳасратларим сиғмас баёна,
Ҳажр ўқиға кўксим қилиб нишона,
Не журм этдим, жавир бисёр айладинг?

Девонамен сўрма кору боримни,
Равшан этгил келиб шаби торимни,
Рашк ўтиға ўртаб жисми зоримни,
Равомуди, майли ағёр айладинг?

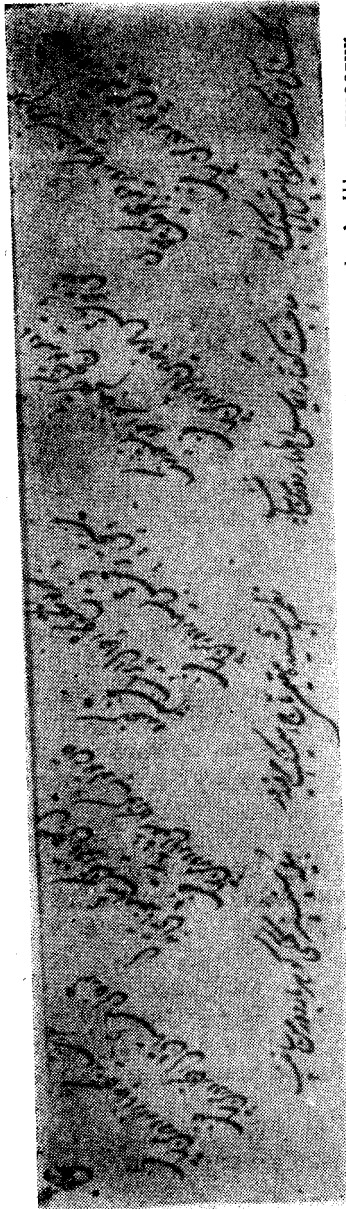
Айлаб тазаллумлар ошиққа пеша,
Тангрини ҳам гоҳе қилгил андеша,
Рақиб бирла қўл ушлашиб ҳамеша,
Тирикликни менга душвор айладинг.

Боқмай ой юзингга парвоналарга,
Яъни мендек кўнгли вайроналарга,
Ёзиб кокулларни бегоналарга,
Димоғларин мушки тотор айладинг.

Ошиқларга лутфу карам оз айлаб,
Хонақолар эшикларин боз айлаб,

Зухд аҳлига бир жилваи ноз айлаб,
Тоат—тақволарин бекор айладинг.

Дилраболар хайлин, эй беназири,
Малоҳатлар авжин бадри мунири,
Узиб мундоғ ошнолиғни ахири,
Муқимийдин сахт инкор айладинг.

Муқимийнинг "Зордурмиз соғниб..." газали. Ғазалнинг автографи Ўзбекистон Ф. А. Шарқшунослик институтининг, Х. Х. Ниёзий фондида (инв. № 7628, папка № XXII) сақланмоқда.

[ЗОРУ НАЛОН АЙЛАДИНГ]

Улким жоно, юзни тобон айладинг,
Абр ичинда ойни пинхон айладинг,
Қоматингни сарви бўстон айладинг,
Қумриларни зору нолон айладинг.

Эй золими бедодгари, ситамгар,
Қилмас токайгача фарёдим асар,
Беморингдин олмай келиб бир хабар
Қилмас ишни ҳеч мусулмон, айладинг.

Йўқ ўзингдек, лекин, жаллоди қотил,
Ташлаб чиқиб нозик белларга кокил,
Боқмай ўтиб ошналарга тағофил,
Бегонага лутфу эҳсон айладинг.

Ағёр ила юриб шому саболар,
Рашк ўтига қилдинг бағрим адолар,
Бежарима айлаб жавру жафолар,
Назарларда мундоғ жавлон айладинг.

Маошимдур ҳижронингда захру ғам,
Оргуқчадур боз устига бу алам:
Рақиблардин на кўрдингким ҳар оқшом,
Васлинг ҳаримиға меҳмон айладинг.

Рухсорингдин лола қат-қат доғ ичра,
Кабки шайдо хиромингга тоғ ичра,

Жилва бирлан товусларни боғ ичра,
Рафторингга маҳву ҳайрон айладинг.

Ишқинг билан ишим оҳу фиғонлар,
Ҳасратингда рангим бўлди сомонлар,
Муқимийга аввал қилиб паймонлар,
Охир ваъдаларни ялғон айладинг.¹

[ЗОРУ ШАЙДО АЙЛАДИНГ]

То ўзингни базм аро жо айладинг,
Бениҳоят зору шайдо айладинг,
Қоматингни сарви раъно айладинг,
Қумриларни оташ наво айладинг.

Эй дилбари жаҳон ичра ягона,
Кўрмас эмди сендек жонон замона,
Айлаб кетиб ҳар ишга бир баҳона,
Юрак бағрим эзиб адо айладинг.

Фатонатли эй яхшилар сарвари,
Башармусан, ёким малак, ё пари,
Жафо қилсанг кўп ошиқинг дафтари,
Не гуноҳим манга танҳо айладинг.

Лабларингдин лаъл ранги шарманда,
Тишларингга гавҳар дарёда банда,
Кам бўлурди гулчеҳралар Хўқанда,
Қайси боғда нашъу намо айладинг.

Доғи рашки рухсорингдин лолалар,
Товус айлар ишқинг билан нолалар.
Хижолатдан ой юзида ҳолалар,
Бу малоҳат қайдин пайдо айладинг.

Аввалида чекиб андуҳи ҳижрон,
Висолингдин топкан вақтимда дармон,

Қилиб, оҳ, сочларинг ҳар ён паришон,
Вобастаи чандин савдо айладинг.

Васлинг эди, Муқимиё, муродим,
Тоғофилдин эшитмадинг фаръедим,
Юз ўлдуриб боз устига жаллодим,
Қошларингдин дор барпо айладинг.

[ЎЗИНГ ИЖОД АЙЛАДИНГ]

Токим, жоно, жилва бунёд айладинг,
Ошиқлиқни ўзинг ижод айладинг,
Ишларингни жавру бедод айладинг,
Кўзларингни мундоғ жаллод айладинг.

Қилмай кетдинг ҳаргиз васлингга восил,
Муддаолар нетар бир бўлса ҳосил,
Ошноларга айлаб нозу тағофил,
Бегоналар кўнглин обод айладинг.

Булбул қилур гул юзингга наволар,
Сўзларингга бўлур тўти адолар,
Қумри сайраб нечун бўлмас шайдолар,
Қоматингни сарви озод айладинг.

Гарчанд ўтиб сўрмасанг ҳам замонлар,
Найлай бўлсанг ҳар ерда бўл омонлар,
Бир демадинг, лекин қилдим фиғонлар:
„Дардинг надур, мунча фарёд айладинг?“

Доим ниҳон бўлуб олдинг канора,
Йўлларингда йиғлаб турдим дубора,
Раҳм айламай қилмай ўтдинг наззора,
Магар дилни қаттиқ пулод айладинг.

Халқ ичида баса бўлдим афсона,
Чуғз янглиғ, сўрма, жойим вайрона,

Гоҳе худман, гоҳе беҳуд девона,
 Ҳар на қилдинг, сан паризод айладинг.

Ўзгаларни ҳардам масти жом айлаб,
Муқимийни(нг) рўзгорин шом айлаб,
Кўнгул қушин бир боқишда ром айлаб,
 Чашминг мардумларин сайёд айладинг

[АЖАБ ШИОР АЙЛАДИНГ]

Жоно ул кун азми диёр айладинг,
Келмай кетиб кўп интизор айладинг,
Дуди оҳим турфа шарор айладинг
Бевафолик ажаб шиор айладинг.

Йўлларингда, аё ширин шамойил,
Туриб эрдим рақиб бирлан муқобил,
Манга айлаб ўтуб нозу тағофил,
Лутфу карам анга изҳор айладинг.

Қилдинг сафар рўза ичра азм айлаб,
Келурман деб ҳайитғача жазм айлаб,
Оқшомлари кимлар билан базм айлаб,
Кундузлари сайри бозор айладинг.

Келганинда, аё моҳи тобоним,
Қолмас эрди дилларимда армоним,
Охир мундоғ эшитмасанг фиғоним,
Аввалида нега хуштор айладинг.

Эй нозанин, ошиқларинг сони йўх,
Лекин санга мандек қадрдони йўх,
Бир кўрарға муштоқингман жони йўх,
Ойинани маҳви дийдор айладинг.

Эртаю кеч эсдан чиқмас хаёлинг,
Жилва айлаб назарларда мисолинг,

Маст эканмен бодасида висолинг,
Ташлаб кетиб эмди ҳушёр айладинг.

Во дариғо, қилмай аҳдингга вафо,
Жудолиғни кўрдинг раҳм этмай раво,
Ҳасратингда алқиссаким, дилбаро,
Муқимийни дийда хунбор айладинг.

[ҚИЛДИ ШАЙДО КЎЗЛАРИНИҶ]

Қўйма жоно, сурма, шахло кўзларинг,
Оҳуларни қилди шайдо кўзларинг,
Мардум ичра солди ғавғо кўзларинг,
Мардумлари, магар, тарсо кўзларинг.

Эй париваш гулпираҳан суманбар,
Назокатда қаддинг сарву сановбар,
Букун боқмай ошиқларга баробар,
Қилмас андишани фардо кўзларинг.

Малоҳатлик йўқ сен каби дилрабо,
Қон тўкарга золимлари бепарво
Бир кўрарга барча санга мубтало,
Ҳар қайсиси танҳо-танҳо кўзларинг.

Васфинг сиғмас биткан билан дафтара,
Ўхшар кокилларинг тожи афсара,
Тахти ҳуснинг кифрикларинг панжара,
Искандару ёки Доро кўзларинг.

Баланд ўлсун, ёраб, сани иқболинг,
Офатлардин тегру бўлсун паноҳинг,
Боқсанг агар маст айлагай нигоҳинг,
Мижгонларинг — жому саҳбо — кўзларинг.

Васлинг истаб заҳар ичдим ютуб ғам,
Муқимийдин ваҳши сифат қилиб рам,
Шўхлиғларда ўз асрингда бўлур кам,
Ҳар қачонким қилса даъво кўзларинг.

[НА БЎЛДИ?]

Бир сўрмадинг, эй дилрабо, на бўлди?
Қилган ўшал аҳду вафо на бўлди?
Кўзларинг ҳам ноошно на бўлди?
Кетинг демай ул мубтало на бўлди?

Эртаю-кеч ишим фикрим хаёлинг
Ўзгаларни(нг) комидадир висолинг,
Бир кўрарга зоридурман жамолинг,
Ниқоб очмас боди сабо на бўлди?

Етди кўкка шому саҳар фиғоним,
Арз айладим неча дарди ниҳоним,
Ҳаргиз эшитмадинг, магар гумоним,
Қилмас асар қилган дуо на бўлди?

Айтай десам ҳасратларинг йўқ маҳрам,
Ёлғиз бе кас, на ёрим бор, на ҳамдам,
Дийдорингга нетар тўйганда бир дам,
Ташналиғдин ўлдим жудо на бўлди?

Кўриб ногаҳ тўлган ойдек рухсоринг,
Жон нақдини қила олмай нисоринг,
Муқмингман ишқинг билан беморинг,
Бир боқмадинг баҳри худо на бўлди?

[ХОЛИ ҲИНДУЛАРИНГ ЁДИМГА ТУШТИ]

Эй амири ҳусни тахти тажаммул,
Хижолатда рухсорингдин қизил гул,
Боғлар ичра кўриб райҳону сунбул,
Зулфи хушбўларинг ёдимга тушти.

Кўзга уйқу келмай оқшом канора
Санар эрдим то субҳидам ситора,
Айлаб ногаҳ янги ойга наззора,
Тиғи абруларинг ёдимга тушти.

Ҳасратингда ўздин бўлиб рамида,
Субҳи фикринг мундоқ қилиб дамида,
Кавсар суйи ажойбдур фамида,
Холи ҳиндуларинг ёдимга тушти.

Лутф айласанг айни вақти камолинг,
Неча айлаб ёд, этмадинг висолинг,
Бир сўрмадинг, қалайсан, деб аҳволинг,
Чашми жодуларинг ёдимга тушти.

Инсоф этиб келгин айлаб тараҳҳум,
Нетар келсанг бўлиб ширин тақаллум,
Ўзгаларга этиб жабру тазаллум,
Хулқи хушхўларинг ёдимга тушти.

Йўлларингда истаб бўлдим гадолар,
Қаттиқ дилинг, таъсир этмас дуолар,

Белларида зинноридур тарсолар,
Чийни гесуларинг ёдимга тушти.

Муқимию ёд айламак дуода,
Хуснинг, ёраб, мундин бўлғай зиёда,
Кўзларимдин қонлар тўкиб саҳрода,
Ҳайли оҳуларинг ёдимга тушти.

[ҲАЙРОН ЎЛМУШАМ]

То асири ҳалқани ул зулфи райҳон ўлмушам,
Рўзгорим тийраю, зору паришон ўлмушам,
Соядек афтодалиғда нотавон жон ўлмушам,
Турфа дийдоринг таманносида ҳайрон ўлмушам.

Безибон мандин, бўлакни ёр қилдинг оқибат,
Сангсори таънаи ағёр қилдинг оқибат,
Аҳду паймонлар эсиз бекор қилдинг оқибат,
Деб эдинг юз йўл қани бир кеча меҳмон ўлмушам.

Ваъдалар қилмасмудингким, ман санго — деб —
ошно,

Охирида айладинг бегонадин ҳам кўп жафо,
Кўрмадим қолиб маломат таъналарга бир вафо,
Қил давоким дарди бедармони ҳижрон ўлмушам.

Эй бути бебоки, золим сангдил, бедодгар,
Ўтлу оҳим айламас тоқайғача санга асар,
Не бўлур қилсанг нигоҳингдин мени ҳам баҳравар,
Ҳасратингда доғ кўнглим, ғунчадек қон ўлмушам.

Радди хулқ айлаб тириклай ошнолиғ ўлдурур,
Вожгун толиъ билан бахти қоролиғ ўлдурур,
Ҳам яна устиға, эй маҳваш, жудолиғ ўлдурур,
Сансиз охир тобакай маҳбуси зиндон ўлмушам.

Сабзадин ерда зумуррад фарш ўлуб фасли баҳор,
Боғлар саҳнида хори хушкдин гул ошкор,
Очилур кўнгли Муқимийни қачон, эй маҳъузур,
Кунжи ғам ичра мисоли абри гирён ўлмушам.

[ОШНОЛИҒИНГ ЁДИМГА ТУШТИ]

Арзим эшит, аё сарви равоним,
Ҳажр ўтиға куюб ўртанди жоним,
Ноғаҳ ойинаға боқтимки хоним,
Маҳви ҳайронингиз ёдимга тушти.

Боғда кўруб ҳар ён очилган гуллар,
Фарши махмал ерда сабза сунбуллар,
Сунбул иси хуш айлабон кўнгуллар,
Зулфи райҳонингиз ёдимга тушти.

Илкингиздин нўш айлаюб паймона,
Гоҳе худман, гоҳе бехуд девона,
Ҳар қачонким кўксим қилдим нишона,
Тийри мижгонингиз ёдимга тушти.

Эй сарвари маҳбубалар, раънолар,
Бўлди афзун бошда шўру савдолар,
Бисмил хаёл айлаб гули ҳумролар,
Тиғи парронингиз ёдимга тушти.

Туфроғидур мазаллатлар масканим,
Нотовонлиғ пешам, ожизлиғ фаним,
Қасд айласа қайси ерда душганим,
Манга ошнолиғинг ёдимга тушти.

Ғафлат босиб охир сарғайди рангим,
Йўқ дариғо зарра номусу нангим,

Хижолатдан сувга тушдим қачонким,
Ҳозир пайдолиғинг ёдимга тушти.

Ишқ ўтиға куйдим, ёндим. туташтим,
Васлинг истаб-истаб йўлдин адаштим,
Касратгаким Муқимийё кўз очтим.
Ёраб танҳолиғинг ёдимга тушти.

[ЭЙ ЧЕХРАСИ ТОБОНИМ]

Эй чеҳраси тобоним,
Ошиқлари ҳайроним,
Йўқ тоқати ҳижроним,
Васл ила даво айланг.

Эй зулфи паришоним,
Аҳди ҳама ёлғоним,
Синди, қани паймоним,
Бир меҳру вафо айланг.

Эй шўхи дилоромим,
Етса санга пайғомим,
Кулбамга келиб шомим,
Пур нуру зиё айланг.

Эй булбули шўрида,
Токай дили афсурда,
Бўлмай даме осуда,
Гул вақти наво айланг.

Бу ҳусн ғаниматдур,
Чун бод басуръатдур,
Ҳангоми мурувватдур,
Хўб лутфу сахо айланг.

Охир мени бемора,
Қил марҳами наззора,

Ким айтдики, хуштора
Юз жавру жафо айланг?

Гар қилса Муқимий хун
Рухсоралари гулгун
Инсофга келур бир кун,
Ҳаққиға дуо айланг.

[КЎРДИМ ЮЗИНГНИ]

Жоно, булдурким рози ниҳоним,
Етмаклик эрди санга гумоним,
Ногаҳ рамаққа етканда жоним,
Кўрдим юзингни алҳамдилиллоҳ.

Чун лола кўксим доғ эрди қат-қат,
Ҳамдам тополмай айтурға ҳасрат,
Ўлдим деганда бўлди каромат,
Кўрдим юзингни алҳамдилиллоҳ.

Пасту баланди оламда йиллар,
Саргашта эрди зикрингда тиллар,
Васлингни истаб қон эрди диллар,
Кўрдим юзингни алҳамдилиллоҳ.

Боғларда сансиз, эй сарви қомат,
Қумридек этдим оҳу надомат,
Гарчанд элдин чектим маломат,
Кўрдим юзингни алҳамдилиллоҳ.

Токим назардин кеттинг нигорим,
Йўқ эрди бир дам сабру қарорим,
Йиғлаб кечарди лайлу наҳорим,
Кўрдим юзингни алҳамдилиллоҳ.

Ҳар ерда жойим вайрона қилдинг
Мардум ичинда афсона қилдинг,

Ишқингда гарчи девона қилдинг,
Кўрдим юзингни алҳамдилиллоҳ.

Умре фироқинг тортиб бағоят,
Соғинган эрдим кўп бениҳоят,
Эмди кўрибким тоқ ўлса тоқат,
Кўрдим юзингни алҳамдилиллоҳ.

Дарди жудолиғ бирлан Муқимий,
Андуҳу ғамлар эрди надими,
Очиб ниқобин келгач насими,
Кўрдим юзингни алҳамдилиллоҳ.

[ЁДИМГА ТУШТИ]

Дилда васлинг эрди умре таманно,
Хаёлингни қилур вақти тамошо,
Ногаҳ ойнага боқиб, нигоро,
Маҳву ҳайронларинг ёдимга тушти.

Фасли баҳор ўлуб, гуллар очилиб,
Ерга сабза бахмал каби ёпилиб,
Машомимга сунбул бўйи хуш келиб,
Зулфи райҳонларинг ёдимга тушти.

Қўлларингдин то нўш эттим паймона,
Гоҳе худ мен, гоҳи бехуд девона,
Ҳар қачонким кўксим қилдим нишона,
Тийри мижгонларинг ёдимга тушти.

Сайр айладим чиқиб дашту саҳролар,
Бошларимга ортиб шўри савдолар,
Бисмил учраб кўзга лола, раънолар,
Тиғи бурронларинг ёдимга тушти.

Эй, яхшилар хайлин нозик миёни,
Гарчанд эрдим ёмонларнинг ёмони,
Базмларда қилган элдин ниҳони,
Лутфу эҳсонларинг ёдимга тушти.

Не хуш айём экан ўшал замонлар,
Бўлур эрдим ҳар дам, жоно, қурбонлар,

Охир мундоғ бўлиб зору сарсонлар,
Ҳарсў жавлонларинг ёдимга тушти.

Эй истиғно фирдавсининг насими,
Ёд этмадинг қадрдон деб қадимий,
Уммид этдим ҳар ердаким, Муқимий,
Аҳду паймонларинг ёдимга тушти.

[К Ў Н Г Л И М С Е Н Д А Д У Р]

Эмди сандек, жоно, жонон қайдадур,
Кўриб гул юзингни боғда бандадур,
Сақлай ишқинг токи жоним тандадур,
Ўзим ҳар жойдаман, кўнглум сандадур.

Меҳринг ўти ногаҳ тушди жонларга,
Парвойим йўқ зарра хону монларга,
Лола янглиғ тўлиб бағрим қонларга,
Ўзим ҳар жойдаман, кўнглум сандадур.

Эртаю кеч фикру зикрим хаёлинг,
Бир сўрмадинг, налар кечти аҳволинг?
Эсларимга тушиб ширин мақолинг,
Ўзим ҳар жойдаман, кўнглум сандадур.

Воқиф эрмас киши сенинг аслингдин,
Токим десам пари сенинг наслингдин,
Водариго, жудо бўлдим васлингдин,
Ўзим ҳар жойдаман, кўнглум сандадур.

Йўқ сан каби малоҳатлик ягона,
Кўрганмукан мисолингни замона,
Бўлиб халқ ичида мундоғ афсона,
Ўзим ҳар жойдаман, кўнглум сандадур.

Юзларингдин хижил моҳи тобонлар,
Рафторингга шайдо жумла ёронлар,

Қолиб ҳардам ўз ишимга ҳайронлар
Ўзим ҳар жойдаман, кўнглим сандадур.

Султонисан, барча хўблар надиминг,
Дойим эрдим дуогўйи, қадиминг,
Бовужуди сўрмай ўттинг Муқимийнг,
Ўзим ҳар жойдаман, кўнглум сандадур.²

[УЛ МЕҲРИ РАХШОН КУЙДУРУР]

Ҳар нафас бир доғ ила ул меҳри рахшон куйдурур,
Гоҳ жамоли шуъласидин, гоҳи пинҳон куйдурур,
Гоҳ васлидин ёнурмен, гоҳи ҳижрон куйдурур,
Буйла куйдурмакни қайдоғ номусулмон куй-
дурур.

Шоми фурқат ичра йиғлаб бенаволиғ кунжида,
Юз гудозу сўз бирлан мубталолиғ кунжида,
Шамъдек базмида ўртаб, гаҳ жудолиғ кунжида,
Интизор айлаб хилофи аҳду паймон куйдурур.

Хублиғ мулкида жавр андеша шоҳаншоҳким,
Айланиб бедорлиғ ҳаргиз ўсонмас, оҳким,
Пойтахт эрди хаёлиға кўнгуллар, оҳким,
Қайси золим шаҳ қилиб мулкани вайрон куй-
дирур.

Қилмади обод мутлақ бу дили вайронани,
Куйдуриб доғ устиға ўртар мани девонани,
Қуймайинмуким олиб ўтдин буён бегонани,
Ошно бўлган сари мундоғ қадрдон куйдирур.

Лутф ила айлаб мани аввал ўзиға ошно,
Ёр этиб ағёри бўлди оқибат мандин жудо,
Ташлабон кўздин, қўюб маъюс, зору бенаво,
Ўзгаларга айлабон юз лутфу эҳсон куйдурур.

Кўрмадим гулдек юзини бир замоне хорсиз,
Васл чоғи чиқмадим ман базмидан озорсиз,
Термулолмай оразиға бирғина агёрсиз,
Бу сабаб бир умр ҳасрат бирла армон куйду-
рур.

Муҳйини ҳам арзи додиға етинглар, дўстлар,
Яъни ушшоқи қаториға битинглар, дўстлар,
Ошиқи кўпдур вале инсоф этинглар, дўстлар,
Ким ҳамеша ман Муқимийдек анга жон куй-
дурур.

МУХАММАСЛАР

[МУШТОҚ ЮЗИНГГА]

(Мухаййир ғазалига мухаммас)

Тушмай назарим тоқат ажаб тоқ юзингга,
Етдим деган албатта йироқроқ юзингга,
Овора ҳама шаҳр ила қишлоқ юзингга,
Эй кўзу кўнгил жон била муштоқ юзингга,
Муштоқлиғи шуҳрати офоқ юзингга.

Ғавҳарга фақр ганжини(нг) тошини алишмам,
Мунъимлара дарвешлик ошини олишмам,
Жандамга куҳан шоҳи қумошини алишмам,
Ғар берса фалак ою қуёшини алишмам,
Бир кечаси ё бир куни ул оқ юзингга.

Наргис нигарон боғда талабкоринг ўлубдур,
Товус ҳам ошифтаи рафторинг ўлубдур,
Ким бўлсаки жон нақду харидоринг ўлубдур,
Юз вазҳ ила гул бандан рухсоринг ўлубдур,
Десаиғ етурай мақсадиға тоқ юзингга.

Йўқ санга баробар буте, Хўқанда, нигоро,
Юсуф кўрубон бўлса не тонг банда, нигоро,
Зулфинг рухинг атрофида рахшанда, нигоро,
Тун-кун била равшан кўрунур санда, нигоро,
Чин демасанг ойина олиб боқ юзингга.

Дилхасталара лугф этибон тангри ҳақи-чун,
Бошимға карамдин этибон тангри ҳақи-чун,

Ўздин борадурмен кетибон тангри ҳақи-чун,
Бир кеча ҳарамдин чиқибон тангри ҳақи-чун,
Ол пардани боқса нетар ушшоқ юзингга.

Йўлингда Муқим ўлмайин ўлса бу Муҳайир,
Гар жавру жафо кўрмайин ўлса бу Муҳайир,
Ёдингда дуо қилмайин ўлса бу Муҳайир,
Ишқингда фано бўлмайин ўлса бу Муҳайир,
Маҳшар куни боққай сани қайдоқ юзингга.¹

[КАШМИРЛИК ҚИЗГА]

(Фурқат ғазалига мухаммас)

Дилбареким олам истиғносидин ташвирда,
Йўқ қоши олдида бурролиғ дами шамширда,
Лол этар ширин такаллум тутини тақрирда,
Бир қамар сиймони кўрдим балдаи Кашмирда,
Кўзлари масхури юз жоду эрур тасхирда.²

Қадди мавзунлиғда шўхеким назокат интиҳоб,
Лаблари лаъли Бадахшон, тишлари дурри хушоб,
Ҳусн тахтида таҳаммул пешаю олижаноб,
Зарра-зарра зар сочар бошиға ҳар кун офтоб,
Субҳ келгач, кеча ётиб чашмаи иксирда.

Маст қилди жумлаи шоҳу гадони ишқидин,
Айлади девона ринду порсони ишқидин,
Дема гофил пашшае токим хумони ишқидин,
Холи эрмас ҳеч киши ул дилрабони ишқидин,
Зулфиға дил басталиғ ҳар бир жувону пирда.

Сўрма парвозим, пару болимни, бўлмишман асир,
Орзу бирлан ҳаваслардин қутулмишман асир,
Гоҳ йиғлаб, гоҳ аҳволимға кулмишман асир,
Айдим: „Эй жон офати, зулфингга бўлмишман асир,“
Деди: „бу савдони қўй, умринг ўтар занжирда.“

Моҳи тобон матлаи анворидин бир нуқтадур,
Ҳуру гилмон шеваси атворидин бир нуқтадур,

Жилваи кабки дари рафторидин бир нуқтадур,
Қоши ўртасида хол асроридин бир нуқтадур,
Сураи нун ўқидим пайваста ҳар тафсирда.

„Қоматинг боғ ичра яктодур“ дедим, айди кулуб,
„Ошиқа васлинг таманнодур“ дедим, айди кулуб,
„Хатларингдин дийда бийнодур“ дедим, айди кулуб,
„Нуқта лаб устида бежодур“ дедим, айди кулуб:
„Саҳв қилмиш котиби қудрат магар таҳрирда“.

Мақдамидин зебу оройиш топиб саҳни чаман,
Йўлиға гуллар нисор айлаб, Муқимий зар туман,
Сочибон ногоҳ табассум бирла лулуйи Адан,
Айди: „Эй бечора, қилдинг на учун тарки ватан?“,
Мен дедим: „Гурбатда Фурқат бор экан тақдирда“.

[НИГОРИМ...]

(Навойй ғазалига мухаммас)

Нигореким гапурмас дурри тамкиним ушолгай деб,
Боқолмасман юзига беҳаёликдин уёлгай деб,
Нишон кўксум ҳамиша тийри мижғони қадолгай деб,
Кезарман кўйида йиллар назар ҳолимга солгай деб,
Агар ўлдурса қоним ранги тупроғида қолгай деб.

Жудолиғ кунжида ҳар дам тушиб бир турфа аҳвола,
Эмас анжумлар, оҳим шуъласидин кўкда жаввола,
Баҳор айёми қат-қат доғ мендан қарз олур лола,
Кўнгулга юз туман ниш урса ҳижрон айламам нола,
Висоли нўшидин ул захмлар шояд тuzолгай деб.

Кўзим ёши на танҳо сўйи тупроғига оғушта,
Ўшал чин нофаси ҳам бўйи тупроғига оғушта,
Қачонким хуш димоғим мўйи тупроғига оғушта,
Сиришким қони бўлди кўйи тупроғига оғушта,
Итиға токи бу балчиқ билан бир уй ясолгай деб.

Фиғонким, ўткариб ғафлатда умрум ўйнадим, кулдим,
Букулди оқибат қомат, надомат ҳалқасин қурдим,
Бу кун оҳ эмди бир вайронада қайғулуғ ўтирдим,
Кўнгулни ишқида ғамлар билан меҳнатга топшурдим.
Кўриб раҳми келибон, нотавон кўнглимни олгай деб.

Ғанимат бахту фурсат, эй муғанний, чал дигар гун,
Керак „Ушшоқа“ „Гулёр“ айласанг ўтлуғ чекибон ун,
Муқимий ҳам бу маҳфилда ниҳоят хаста дил маҳзун,
Навойй бенаволиғ бирла доим май ичар ҳар тун,
Наво созини даврон мутриби базмида чолгай деб.

[АЙРИЛИБ...]

Чарх жавридин ажаб мағмумдурмен, айрилиб,
Заъфдин бир риштаи мавҳумдурмен, айрилиб,
Истаманг мендин нишон, маъдумдурмен, айрилиб,
Баски, сендек ёрдин маҳрумдурмен, айрилиб,
 Ҳожати изҳор эмас, маълумдурмен, айрилиб.

Ҳамдаму аҳбоблар машғули базму ижтимоъ,
Гаҳ ўқуб ашъори рангин, гаҳ қилиб рақсу самоъ,
Шўхлигинин ҳар бири бир санъат айлар ихтироъ,
Эй кўнгул, дилдору ёронлар билан айлаб видоъ,
 Оҳким, кам бахту толеъ шумдурмен, айрилиб,

Не хуш ул кунларки манзурим эдинг, эй сиймбар,
Бор эди зебо қадинг ҳар дам назарда жилвагар,
Кору борим завқи суҳбат эрди ҳар шому саҳар,
Туъма эрди хони қисматдин менга шаҳду шакар,
 Аждари ғам комиға матъумдурмен, айрилиб.

Муддате эрдикӣ табъим айшдин саршор эди,
Ҳасрату андуҳу, ғам усру кўнгулда ор эди,
Дийдаи бахтим висолингдин зиҳи бедор эди,
Булбуле эрдим ҳамоно масканим гулзор эди,
 Кўҳи ғам устида ёлғиз бумдурмен, айрилиб.

Мунису ғамхор йўқ, ҳамдам қилурға шарҳи роз,
Кимга ёндошдимки қўюб меҳр, қилди эҳтироз,
Сен била улкунки бўлмушмен жудо, эй сарвиноз,

Тортаман юз ранг кулфат ҳар бири тоқатгудоз,
Оташи ҳасрат ичида мўмдурмен, айрилиб.

Реза—реза ун каби чарх осиедидан сўнгах,
Тангу торик ўлди олам кўзга монанди катак,
Даҳр золи урди роҳатлиғ кўзим ичра намак,
Дастидин тушди жудолиғ ўртага, золим фалак,
Бекасу беҳамдаму мазлумдурмен, айрилиб.

Қолмади мен чекмаган ранжу алам озордин,
Етмаган бир захм йўқдур бош кўтарган хордин,
Бўлма, жоно, беҳабар мен сийнаси афгордин,
Телбадур ажраб Муқиминг, сўрма қору боридин,
Сафҳаи ҳар ғуссага марқумдурмен, айрилиб.

[Х У Ш К Е Л Д И Н Г]

Қулингни кўнглида ёдинг эди маҳзур хуш келдинг,
Хузурингдин дилим топди чароғи тур хуш келдинг,
Қудумингга фидо жон бўлса гар манзур хуш келдинг,
Висолингдин эдим бир неча кун маҳжур хуш келдинг,
Бу маҳжурингни айлаб хотирин масрур хуш келдинг.

Муанбар зулфингга банд айлабон ёшу қариларни,
Такаллум бирла лол айлаб Флотун, Бу Алиларни,³
Грифтор айладинг ҳам ошною ажнабийларни,
Қилиб ҳайрон жамолингга парию одамиларни,
Жаҳон мулкига жаннат боғидин, эй ҳур, хуш келдинг.

Раманда шўхликда ваҳшидин ҳам ғамзаға моҳир,
Рағу пай гул каби пироҳанингни устидин зоҳир,
Хаёли чашми беморинг ила бемор эдим охир,
Назокатда дейин ман қайси ҳуснингни забон қосир,
Қадам кўз манзариға қўй сўраб ранжур хуш келдинг.

Юз оч то бир кўриб руҳи равсимни нисор айлай
Начук шаккар лабингдин ўпмасам сабру қарор айлай,
Муҳаббат йўлида кимдин ман эмди нанггу ор айлай
Эшит эй лола рух олдингда бир-бир ошкор айлай,
Юракда кўҳна доғим қолмасун мастур хуш келдинг.

Хўжандий дер нечук бовар қилурман жавҳари аслинг,
Башардин бу малоҳатда чиқодур кам пари наслинг,
Кўрар кун бор экан юз шукр айни яхшилик фаслинг,

Фироқинг заҳрини сўзи ҳалок эткан эди васлинг,
Ба ғайри захма қўюб марҳами кофур хуш келдинг,

Тўкуб ёш шамъдек тонг откуча ёнур эдим ўртаб,
Асар қилгон эди ишқинг ўтидин жонга тобу таб,
Кетарсан тангдур фурсат, жудолиғ шарҳидур кўп гап,
Биҳамдиллаҳ муяссар бўлди ҳижронинг чекиб йиғлаб,
Оқар қон кўзларимга доманингдин нур, хуш келдинг,

Нигоро, риштаи назмимға васфинг гавҳарин тердим,
Жудо ҳар байтини ҳар бандини(нг) тўғросиға бердим.
Муқимий ман ҳам эмди санга қуллик лофини урдим,
Фалак рухсат бериб кўрмакка бормай, мунтазир эрдим,
Хижил қилдинг келиб лутф айлабон маъзур хуш келдинг.

[НОМА ЁЗМАДИНГ]

(Навоий ғазалига мухаммас)

То ўтмадинг, тағофул ила ноз қилмадинг,
Қўйдингму халқ ичра сарандоз қилмадинг,
Мактуб учун давоту қалам соз қилмадинг,
Қоғоз уза қаламни фусунсоз қилмадинг,
Бир руқъа бирла бизни сарафроз қилмадинг.

Мендек қулунгни отиға бир нома ёзмадинг,
Мискин кўнгул закотиға бир нома ёзмадинг,
Матлабларим баротиға бир нома ёзмадинг,
Жонсиз таним ҳаётиға бир нома ёзмадинг,
Килкинг учини муъжиза пардоз қилмадинг.

Ҳад йўқ демакда шаҳди мазоқинг баёнида,
Ё жоду кўзу қошу қабоқинг баёнида,
Тил лол дерга бошдин аёқинг баёнида,
Васлинг кунида шоми фироқинг баёнида,
Кофур бирла мушкни ҳамроз қилмадинг.

Бу офтоб толеи баргашта заррани,
Дарду бало ўқиға сипаргашта заррани,
Хижлат арақлари била таргашта заррани,
Бир меҳр номаси ила саргашта заррани —
Кундек жаҳонда мужиби эъвоз қилмадинг.

Сенсиз бошимға тушди ниҳоятда можаро,
Мажруҳ сийналарға яро устиға яро,
Қолдим, ҳужум айлади андуҳу ғам аро

То рўзгорим айламадинг дуддек қаро —
Бир номанинг саводини оғоз қилмадинг

Ул сарвиноз бўлса ситамкор ҳар неча,
Тобора сен Муқим талабгор ҳар неча,
Сабр айла жавр айласа дилдор ҳар неча.
Раҳмат Навоийё сенгаким, ёр ҳар неча —
Зулмин кўп этти, меҳру вафо оз қилмадинг.

[ЛОЛАЗОР АЙЛАБ КЕЛИНГ]

Дилбаро, шўри қиёмат ошкор айлаб келинг,
Бўлса номаҳрам агар, номусу-ор айлаб келинг
Шум рақиблар кўзиға оламини тор айлаб келинг,
Келсангиз кулбам аро кўзни хумор айлаб келинг,
Лекин эл кўзича тамкину виқор айлаб келинг.

Гул юз узра икки зулфингизни ҳам сунбул қилиб,
Оразингизга муҳаббат аҳлини булбул қилиб,
Хору хасни босибон райҳон ила жанбул қилиб,
Учраса ағёрлар қилмай ниғаҳ бисмил қилиб,
Қонларидан кўчаларни лолазор айлаб келинг.

Гунг, қилсангиз такаллум тўтии ширин сухан,
Кўзингиздин рашк этиб овора оҳуйи Хўтан,
Тишларингиздин хижил ҳам мунфаил дурри Адан,
Лоф урар гулзор аро сарв ила шамшоду суман,
Қоматингиз кўрсатиб, бир шармисор айлаб келинг.

Нозу истиғно билан найларки келсангиз кулуб,
Ғамза бирлан маст қилсангиз дамодам май сунуб,
Қўл бўюнгга ташлашиб юрсак иковлон бир бўлуб,
Кеча-кундуз оҳ урарман йўлларингда термулуб.
Сизга ошиқни ким айди, интизор айлаб келинг.

Бўлмади бир дам муяссар қолса кўз ёшим тиниб,
Меваи сабрим тўкилди шохи оромим синиб,
Чиқсангиз бир кун агар иҳсон самандиға миниб,

Ҳар тарафга ташлабон кокилларингиз, силкиниб,
Кулбаи ихзоними мушки татор айлаб келинг.

Доғлар кўнглумда қат-қат, ғунчадек бўлди ниҳон,
Ғам юкидин қоматим наҳли эгилди чун камон,
Ишқни кўйида чун барбод берди хонумон,
Таъналар айлар манга зоҳид, аё ороми жон,
Они ҳам бориб менингдек беқарор айлаб келинг.

Ўлдуруб бир нечани, абру камон бирла отиб
Ҳам Масеҳга мурда тиргузмакни расмин ўргатиб,
Бир ғуломингман, мени хоҳ сохлағил, хоҳи сотиб,
Ишқ бозори оро майгун лабингни кўрсатиб,
Лаъл қадрин синдириб, бе эътибор айлаб келинг.

[МИЖГОНИНГ]

(Амир газалига мухаммас)

Магар жаллод чашмингни ҳидоят қилди мижгонинг,
Итоб айларда жонимга иноят қилди мижгонинг,
На журм этдимки, жаврин бениҳоят қилди мижгонинг,
Ҳалоқимдин ажаб бир сўз ривоят қилди мижгонинг,
Кўзинг ўлдирди-ю, аммо риоят қилди мижгонинг.

Парилардек хироминг кўрган инсонни шаҳид айлар,
Нигоҳинг хоҳ гадо-ю, хоҳ султонни шаҳид айлар,
Тишинг дурни, лабинг лаъли Бадахшонни шаҳид айлар,
Кўзинг ҳар бир боқишда юз мусулмонни шаҳид айлар,
На кофир санки, қон тўкмакка одат қилди мижгонинг.

Сочингдин шўриши савдо билан бечора бошида,
На бир хобида орому ва на завқе маошида,
Чунон маъюсман маҳрум сарто-сар хорошида,
Хаёлинг базмида эрдим кеча кўнглимни қошида,
Кўзинг бедодини айтиб шикоят қилди мижгонинг.

Юриб чиқсанг бу истиғно билан даврон қутулгайму?
Кўриб маҳви жамолинг бўлмаса хубон қутулгайму?
Сўзингдин лол бўлмай тўтилар ҳар ён қутулгайму?
Ики хунхор жоду кўзларингдин жон қутулгайму?
Бу кофирларни қатлимга далолат қилди мижгонинг.

Аё эй хубларни сарвари, шўхи чаман оро,
Борурман деб висолингга етолмайман бу кун, фардо,
Ўшал кун бир қародинг жониби ман телбаи шайдо,

[КЎЗЛАРИНГ]

(Фурқат ғазалига мухаммас)

Ғар эмас, эй нозпарвар, кофиристон кўзларинг,
Нега икки мардуминг бадмасту мастон кўзларинг,
Айлағай хунрезлиққа ҳарсў жавлон кўзларинг.
Тўккали жаллод эрур ишқ аҳлидин қон кўзларинг
Лабларинг жонбахшу аммо офатижон
кўзларинг,

Кишвари ҳусни малоҳат тахтида, эй подшоҳ,
Сарв қадлар ичра ўтмас сен каби мавзун паноҳ,
Найлайн ошуфталиғдин чекмаин ҳар лаҳза оҳ,
Саҳл агар бўлса паришон, дилларим қилсанг нигоҳ,
Қилди оҳуни Хўтан даштида сарсон кўзларинг.

Бир назар уммидида йўлингда рўзў шаб ётиб,
Хорлиғлар хори ҳар узвимға хородек ботиб,
Озмиди ўлғонлигим заҳри ғами ҳижрон тотиб,
Ноғаҳон ошиқларингга тийри мижгонлар отиб,
Рахна дил мулкиға солди номусулмон
кўзларинг.

Мақсадингни ғунчасидин дер эдингким, гул қилай.
Соғари айшинг майи васлим билан пурмул қилай,
Тобакай мундоғ тоғофул айлай, эмди қул қилай,
Бир ишорат бирла дер эрдинг; боқиб бисмил қилай,
Бўлмасин ул аҳлидин, ёраб, пушаймон
кўзларинг.

Келганингда, дилрабо, ногоҳ оқшом кетмағил,
Куйдуриб куйган юрак - бағримни бирён этмағил,
Сўрмасанг арзимни, додиға рақиб ҳам етмағил,
Эй нигоро, сурмани қўй, қўйма, қўйсанг чиқмағил,
Қилмағай ошуби даҳр устига тўфон кўзларинг!

Неча муддат, кеча - кундуз кўрганинг ағёр эди,
Бу сабабдин ҳар тукум жисмимда гўё мор эди.
Шом вақтидек Муқимий рўзгорим тор эди,
Шукр, Фурқат фурқатингда хастаю бемор эди,
Бир боқишда айлади дардиға дармон
кўзларинг.

[АРЗИМНИ АЙТИНГ]

Арзимни бошингиз ҳақи дилдорга айтинг,
Муштоқлиғим шўхи ситамкорга айтинг,
Соғинганими кўзлари ҳумморга айтинг,
Ҳижрон ўтидин ўртади жон ёрга айтинг,
Девоналиғимни пари атворга айтинг.

Дабларга яқин руҳи равон етти йитарга,
Йўқ, зарраи тоқат ғами ҳажрини чекарга,
Азм айладим ул кечаки ман эрта кетарга,
Юз ишва билан нақди хирад ғорат этарга,
Найрангларин бетига айёрга айтинг.

Ҳар ошиқа ким соате маъшуқи топилса,
Боқмас гул агар жаннати ризвонда очилса,
Анбар била лозимки раҳи уд ёпилса,
Эмди хати райҳонларини даврида келса,
Нархи ушалур нофаи тоторга айтинг.

Азрўйи карам гоҳ ғуломига гапурсун,
Ё нома жавобига паёмига гапурсун,
Товус қилур даъви хиромига гапурсун,
Лоф урмаса то тўти каломига гапурсун
Албатта лаби лаъли шакар борга айтинг.

Иш қилсаки озори дили етмаса зинҳор,
Яъни биров озарда бўлуб кетмаса зинҳор,
Қатлимга қалам қош ила хат битмаса зинҳор,

Хуш этса керак овласа оғритмаса зинҳор,
Ошиқларининг кўнглини бекорга айтинг.

Хамёза ишим бўлмас эди тутмаса жомин,
Кўзлар йўлида рост билиб ваъдаи хомин,
Қайдин ҳам эшитдим, деб экан ким манга номин,
Эй кош бориб кўрмас эдим сарви хиромин,
Ўлдим, муни кабки дари рафторга айтинг.

Аҳбоблар, ул дилбари худкомима учраб,
Ҳар гоҳ ўшал сарви гуландомима учраб,
Нозик баданим наргиси бодомима учраб,
Ҳажрида Муқимий, бу қаро шомима учраб,
Бахти сияҳим меҳри пур анворга айтинг.

[ТАНҲОЛИҒИНГ]

(Фурқат ғазалига мухаммас)

Гунг ўлур ширин сухан тўти кўриб гўёлиғинг,
Айлар оҳуларни саргардон кўзи шаҳлолиғинг,
Қайси золимда дегил бордур кўнгул хоролиғинг.
Маҳвашо, ўлдирди бизларни ба истиғнолиғинг,
Бор экан билдук тағофул бобида танҳолиғинг.

Билмадим манким башарму, ё пари, ё ҳурсан,
Ё сипеҳрида малоҳат ахтари пурнурсан,
Бир иликмассан кишиға мунча ваҳши сурсан,
Айланай ҳар тўғридин Хўқанд аро машҳурсан,
Бир сори яхшилиғинг ва бир сари устолиғинг.

Эртаю кеч ҳар маҳад олдингда бўлсам субҳу шом,
Хизматингда айласам қасдан ўзимни чун ғулом,
Чок тиксанг қилса жоним ришталиғни илтизом,
Мошинанг чорхи каби бошингдин айлансам мудом,
Лаҳза бўлғайму муяссар давлати ҳамполиғинг.

Сан каби кўрган эмас золи фалак офоти жон,
Жон рамаққа етди боқмассан аё руҳи равон,
Оразингдур офтобу қоматинг сарви жинон,
Санда бордур кўп малоҳат қай бирин айлай баён,
Оҳким ўлган кўнгулга лаъли руҳ афзолиғинг.

Кимдур эй қотил эмастур тиғи нозинг куштаси.
Сунбулу райҳон сочингни ҳар баҳор ошуфтаси,
Қўйғил оҳиста оёқ остинг шаҳидинг пуштаси,

Утга тушкан мў каби чўлғонди жонлар риштаси,
Келтируб эрдим хаёла ногаҳон чунжолиғинг(?)

Ҳасрату ғамдур маошим ютмишам хуноблар,
Рангу рўлар заъфарон бўлди бўлуб бетоблар,
Сўрма оромим Муқимий учти кўздин хоблар,
Дедилар ҳолим кўриб афсус ила аҳбоблар,
Бир париваш ишқидиндур Фурқатий шайдоли ғинг.

[АШЪОРҶО ДОРАД]

(Мунтазир^а газалига Муқимий мухаммаси)

Буте дорамки, тарсо аз хаташ зиннорҶо дорад,
Баёди жилвааш кабки дари рафторҶо дорад,
Ҷазорон Ҷамчу ман дар Ҷар қадам беморҶо дорад,
Мағанж, эй дил, зи ишқаш гар жафо озорҶо дорад,
МуҶаббат инчунин бо ишқбозон корҶо дорад.

КулоҶи фақр тоҷам шавкати Доро диҶад табъам,
Ба кунжи бенишони шуҳрати анқо диҶад табъам,
ГаҶи махмуриям кайфияти саҶбо диҶад табъам,
Ажаб набвад ба жаннат арзи истиғно диҶад табъам,
Чунин каз фикри рӯяш хотирам гулзорҶа дорад.

Шууре кӯ намоям фарқ аз фардойи худ деро,
Надонам Ҷам чунон мустақбалам айёми мозиरो,
Димоғи имтиёзам нест аз андуҳ шодиро,
Тажалли гӯямат ё руҳи қудси хонамат зеро,
Забони шавқам аз девонаги гуфторҶо дорад.

Хаёли кокулаш хотир паришон мекунад, вар на
Шабабро ёди рухсораш чароғон мекунад, вар на
Табиат лола осо доғ сомон мекунад, вар на
Дили зорам ғамаш дар сийна пинҳон мекунад,
вар на
КитобатҶо, суханҶо, розҶо, асрорҶо дорад.

Агар хоҳики гарди аз газанди халқ амон, эй дил.
Мақун Ҷарғиз қабули ихтилооти нокасон, эй дил,

Хушо мардеки дар як гўшае бошад ниҳон, эй дил,
Мапурс аз бетамизихойи абнойи замон, эй дил,
К — аз ин сактийнатон ойинаам зангорҳо дорад.

Қаноат кард ҳар кас ёфт ганжи бегорони худ,
Ба обе тар шавад нон дийд айши жовидони худ,
Намеарзад гирифтани миннати дунон бажони худ,
Ба дунё қониам бо ниъматии табъи равони худ,
Баҳори фитратам сиҳр офарин ашъорҳо дорад.

Бадӯшам бори ҳасти баста дийдам то дарин саҳро,
Надорам ғайри ҳақ бар ҳеч қорам аз касе ёро,
Агар пурсидаи ҳоли Муқимий бесару поро,
Ба ёрон гулфуруши мекунам, бо мункирон хоро,
Ба ҳар маҳфил жунунам Мунтазир бозорҳо дорад.

Т а р ж и м а с и

Шундай севгилига эгаманки, унинг кокиллари тарсолар
(бутпарастлар) учун зиннорлик хизматини қилади,
Чиройли юришлари билан шуҳрат қозонган дала как-
ликлари ўз ҳунарларини унинг жилваларидан олганлар,
Манинг севиклигим ўзининг ҳар бир қадамида манга
ўхшаган

Мингларча мафтун бўлганларни учратади,
Эй кўнгул, санга беҳисоб жафолар етказса ҳам унинг
ишқидан ранжима,
Чунки севги, муҳаббат аҳлига шу тахлитда аламларни
кўрсатади.

Манинг бошимдаги фақирлик кўлоҳи тожимдур,
Табиатим эса Доро шаъни шавкатидан улуғроқ шаъни
шавкатга эгадур,

Ўзим бенишонлик бурчагида қолиб кетган бўлсам ҳам,
табиатим анқо шуҳратини эслатади.

Ўзим махмурман (хуморда қолганман), табиатим эса
соф май кайфини беради,

Манинг бу табиатим жаннатни писанд қилмаса ажаб
эрмас,

Чунки, гўзал юзининг хаёли манинг хотиримда
жаннатдан ортиқроқ гулзорлар яратади.

Кайфиятим шу даражадаки, у ёзни қишдан фарқ
қилолмайди,

Худди шунингдек, у келажагимни ўтмишимдан
ажратолмайди,
Кўнглим шодлик билан қайғуни фарқига боролмайди,
Гоҳ „тажалли—номоён“ бўл дейман, гоҳ „эй муқаддас
руҳ!“ дейман,
Чунки ғалаба қилган завқу шавқим девоналарча сўзлар
сўзлатади.

Ёрим кокилининг хаёли менинг хотиримни паришон
қилмаса эди,
Қоп-қаро зулмат кечамни, унинг рухсори хаёли билан
ёритмасам эди,
У, табиатимни лола каби доғ қилмаса эди,
Муштоқ бўлган дилим ғамини сийнага
яширган бўлмаса эди,
Унда ҳам китоблар, сўзлар, кўп сир-асрорлари бор эди.

Агар замон аҳли зарарларидан қутулишни истасанг,
эй дил.
Улар — нокаслар билан зинҳор алоқа қилма, эй дил,
Бурчакда ўзини яширин тутган одам қандай яхши, эй
дил,
Замон аҳлининг бетамизликларидан оғиз очма, эй дил,
Чунки бу ит табиатликлар сўзидан манинг ойнам ранги
хира бўлган.

Қаноатлик киши беҳисоб хазинага эга бўлади,
Қотган нонни сувга ивитиб, еб қаноат қилган одам
абдий роҳатга эга бўлади,
Пасткаш одамларнинг миннатларини ўз устингга олиш
дуруст эмас,
Бу дунёда „таби ровон“ (шеъри истеъдод) бўлиш
фазилатим билан қаноатланаман,
Чунки, заковатим мўъжизага ўхшаш шеърлар яратади.

Шу дунё саҳросида юк кўтаришга бошлаб, у билан
алоқа қилишга киришганимдан бери;
Ҳеч бир дардимга ҳақдан бошқа мададкор топмадим,
Оёқ яланг қолган Муқимий ҳолини сўрасанг,
Дўстларга гулфурушлик қилиб гул сотаман,
душманларга тикон санчаман,
Ҳар бир жойда меънинг савдойилигим, эй Мунтазир,
бозор қилади.

[БОРМУ АНГА ҲЕЧ ЧОРА?]

(Нодим⁵ ғазалига мухаммас)

Эй бег, банда арзларин ул шаҳри ёра—де,
Мажруҳ кўнгли, борму анга ҳеч чора де,
Бераҳмлиғда кўнглин они санг-хора де,
Боди сабо саломими ул гулузора де
Бу андалиби зор паёмин баҳора де.

Бир ғамзасида, ўт қўшибон ошёнима,
Кўк тоқи тийра нолаю оҳу фиғонима
Қосид, бошингни ҳурмати номехрибонима,
Етдим ниҳон тутиб ғами ишқини жонима
Раҳм айлабон бу дардими сан ошкора, де.

Ағёрим ила ёр бутун боданўшдур,
Рашким келиб тонг отқуча корим хурушдур,
Қайда бошимда эмди мани ақлу ҳушдур,
Ул маҳлиқо сипеҳр киби сабзапўшдур,
Жайбида тугмаларни дурахшон ситора, де.

Етди рамаққа жониму, келмас хаёлиға,
Наззорае қилай демагай зори ҳолиға,
Тун-кун дуодаменки етушқай камолиға,
Ўлсам фироқ даштида етмай висолиға,
Эй гирд бод, кўрсанг ўшал ғамгусора, де.

Ҳусн иқлимининг тахтида султон дегил они,
Майгун лабини(нг) лаъли бадахшон дегил они,
Зулфу хатини(нг) сунбулу райҳон дегил они,

Қаддина сарви ноз хиромон дегил они,
Рухсоран мунавварини „моҳ пора“, — де,

Ҳажрида умре ранж чекиб, ранг заъфарон,
Ёш ўрнига кўзимдин оқар қатра-қатра қон,
Эй дўст, шулдур, ҳасратими айласам баён,
Зинҳор учраганда ўшал шўх ногаҳон,
„Сансиз ғамингда жийби они пора-пора“, де.

Эй раҳгузори куйи ўшал ёри бевафо,
Кўрдингму ҳажри дардида мен зору бенаво,
Бошимда шавқи васл, жамолиға жон фидо,
Кўрсанг нигорими, санга мандин бу илтижо;
„Дарду ғамиға йўқ они ҳаргиз шумора“, де.

Ёзди ғамин Муқимий баиду қарибдин,
Кўрмай гузири бормиди нону насибдин,
Инжитма жавр етса карам бил ҳабибдин,
Нодим шикоят айлама ёру рақибдин,
„Боис тамоми ғуссаға бу бахти қора“, де.

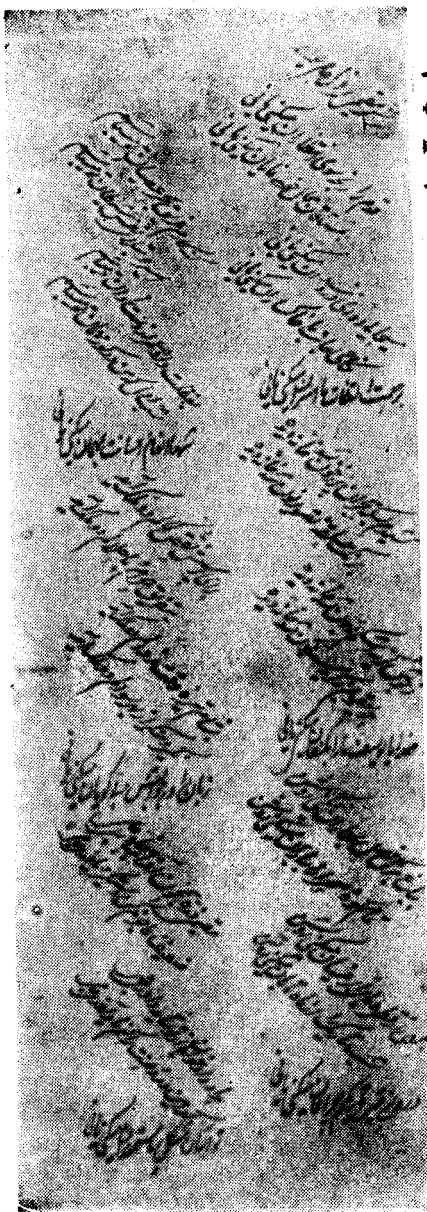
Таржимаси:

Эй севикли, биз асирлар томонга ҳам қадам
етказасанми ё йўқ?
Биз муштоқларга ўз жамолингни кўрсатасанми ё йўқ?
Масиҳо сифат бўлиб, бизнинг дардларимизга даво
қиласанми ё йўқ?
Биз асирларга илтифот билан раҳм қиласанми ё йўқ?
Оёқ остидаги тупроқ каби эзилган биз бечораларга
нигоҳ қиласанми ё йўқ?

Айрилиқ аламларини шунча кўп тортдимки, кўз
хоналари қонга тўлди;
Кўз хонасн қон рангли ёшлар билан тўлган ҳалқа
шаклига кирди,
Кўз ёшларимнинг беҳисоб оқишидан кўз хоналари
қабариб чиқди,
Худди Ёқубга ўхшаш йиғидан кўз хонаси салқиб
тушди,
Эй худо, Юсуфимизни Канъонга етказасанми ё йўқ?
Эй замона гули, баҳор фасллари билан боғни равшан
қиласан,
Бутун тоғу тошларни баҳор ёмғури билан сероб қиласан,
Бу ёмғур билан турли гавҳарларни ундириб, ўсдириб
обод қиласан,
Қоронғу кечани тўлин ой билан равшан қиласан,
Қоронғу ва тор гўримни ҳам ёритасанми ҳам ё йўқ?

Ман санинг гуноҳ денгизига ботқан гуноҳқорингман,
Ўз нафсига мубтало бўлган қулингман,
Ғафлатда қолиб ўз умрини ўтказган нодонингман,
Биринчи кеча гўрдаги санинг меҳмонингман,
Меҳмонга инъом — ихсон қиласанми ё йўқ?..

Муқимий Жомий олдида қуёш атрофида айланувчи
зарра сингаридур,
Заифман, ожизман, қўлимдан тут, ёрдам қил, эй Жомий,
Сендан ёрдам сўровчиларга ҳамма вақт мадад этиб
келгансан эй Жомий,
Дарду меҳнат чекувчи мен гадони ҳам ёд қил, эй
Жомий,
Биз ёрдамга муҳтожларнинг мушкилини онсон
қиласанми ё йўқ?

Муқимийнинг Жомий газалига ёзган мухаммас «Мекуни ё не?». Мухаммаснинг автографи Уз Ф. А. Шарқшунослик институтида, Х. Ҳ. Низий фондида (инв. № 7628, папка № XXII) сақланмоқда.

[АЙЛАНАЙ]

Арз этарга ҳасратим кўптур, тилим лол, айланай,
Васлингга етмакка тун-кун кўраман фол, айланай,
Ҳожат эрмасдур баён этмак, ўзунг зол, айланай,
Ҳар дами ҳажринг паришон турфа аҳвол, айланай,
Гоҳе гоҳе кўз учи бирлан назар сол, айланай.

Аввало, жоно, бировга ахду паймон боғламанг.
Рашк ўтиға бағлағандин сўнгра бағрин доғламанг,
Ғайрга ҳозиржавобу, биз гапурсак оғнаманг,
„Ошнойи бо ғараз“ деб икки кунлик чоғламанг,
Ман дуоғў, бўлгонимча букчайиб чол, айланай.

Кимки ишқинг мубталоси ҳаргиз ором олмади,
Ҳеч бир манзилда кўси истиқомат чалмади,
Ҳуснға сандин бўлак гулчеҳрага кўз солмади,
Шеваи нозинг кўрубон эртаю кеч қолмади,
Ўзга маҳвашларни меҳри дилда мисқол, айланай.

Эй тағофул пеша, истиғною ноз этмак надур?
Зулм танбурун бураб, ҳар лаҳза соз этмак надур?
Бизни маҳрум, ўзгаларни сарфароз этмак надур?

Хуррам айла гоҳ йўқлаб, ихтироз этмак надур?
Хужрага фурсат топиб яъни чиқиб қол, айланай

Орзуманди висолинг бир ман эрмас, хосу ом,
Иштиёқингни ўтидин ўртанур жонлар мудом,
Рози дилни оқибат қилдим санга махфий паём,
Ўткану кетканда айларман румуз ила салом,
Билмасун ағёрлар оҳиста беҳол, айланай.

Гулшани имконда сандек сарви мавзун битмади,
Оҳким сан тош кўнгулга оҳу афғон етмади,
Шарҳи ғам айларга олдингдин рақибим кетмади,
Неча айландимки пинҳон, зарра таъсир этмади,
Пештоқ узра ўзим чиққанда, яққол айланай.

„Лутф қил аҳволға“ дер, яна мен қул, не қадим,
Ҳайфким, йўқтур нисор этсам йўлингда зарру сийм,
Тобакай етмас манга гулзори васлингдин насим,
Дурри (васфинг терди шул) назми баҳриға Муқим,
Гар десанг „бўлсун аён!“ истаб топиб қол, айланай.

[ХЎБ БЎЛДИ]

(Амирий ғазалига мухаммас)

Кўруб қон кокилингни нофаи тотор хўб бўлди,
Бараҳман боғлади ҳасрат билан зуннор, хўб бўлди,
Ниқобингни юзунгдин олмадинг, эй ёр, хўб бўлди,
Бу кун ағёрга кўрсатмадинг дийдор, хўб бўлди,
Ки пинҳон айладинг ойинадин рухсор, хўб бўлди.

Қиёс эт, дилбаро, ошиқни чашми ашкиборидин,
Таним сиймоб янглиғ беқароринг беқароридин,
Нетар сайр айласам фирдавси васлингни наҳоридин,
Назокат гулшанида сабзаи хат навбаҳоридин,
Ўзунг боғи тароват топти-ю бисёр хўб бўлди.

Уруб дам сабза помолинг эрур холу хатинг бирлан,
Очилгач лола қат-қат доғи хижлат талъатинг бирлан,
Чекалмай Моний ҳайрон суратини суратинг бирлан,
Чаманда сарв ўзин тутти баробар қоматинг бир,
лан,
Анга кўргузди қаддинг шеваи рафтор, хўб бўлди.

Қилибон ғамза, имон қасдин айлаб, тишладинг
лаълинг,
Қачон дардимга дармон қасдин айлаб, тишладинг
лаълинг,
Демайким, лутфу ихсон қасдин айлаб, тишладинг
лаълинг,
Манга пинҳон боқиб, жон қасдин айлаб, тишладинг
лаълинг,
Бу маънидин хабардор ўлмади ағёр, хўб бўлди.

Очарди баргидин гул турфа очти гулузорингдин,
Варақлар ҳусни авроқин хушам лайлу наҳорингдин,
Жамолингга на нуқсон ўргулай, эй зулфи торингдин
Сафо топти юзунг ойинаси хатти ғуборингдин,
Бу кўзгу то намоён айлади зангор, хўб бўлди.

Паривашлар қилиб девона савдосида, эй соқий,
Рамаққа етса жон йўқ зарра парвосида, эй соқий,
Ютуб зардоблар бу чарх мийносида, эй соқий,
Ёмон махмур эдим лаълинг таманносида, эй соқий,
Карам айлаб ичурдинг бодаи саршор, хўб
бўлди.

Биҳамдиллоҳ, Муқимий, фазли ҳақ ҳар ерда
ҳамроҳим,
Қаёнким азм қилсам, ҳеч ким тутмас сари роҳим,
Сипоҳу лашкарим—андуҳу ғам, тийри камон —
оҳим,
Амири мулки ишқам не сўрарсан шавкату жоҳим.
Кимеки топти бу давлат сарога бор, хўб
бўлди,

[МАЖОЛИМ ҚОЛМАДИ]

Васлингга ётмакка, жоно, иҳтимолим қолмади,
Ошёнинг кўп баланд учмакка болим қолмади,
Ҳеч бир абноға майли иштиғолим қолмади,
Ман бу ғам бозорида юрмакка ҳолим қолмади,
Ғуссанинг тўфонида ҳаргиз хаёлим қолмади.

Келди мастона бошимга кечаси дилдор хуш,
Кўрдиму бўлдим юзин ман сийнаси афгор хуш,
Айлади ҳолим сўрубон ул пари атвори хуш,
Шишаи май бирла қилди хотиримни ёр хуш,
Ғамли кўнглимда бу кун ғамдин малолим
қолмади.

Доми зулфингга кўнгул вақтеки бўлди мубтало,
Қолган эрмас тийра бахтим рўзгорида зиё,
То ўшал кун сен жафожўға бўлубман ошно,
Ғарқи тўфони сиришк ўлдум қолиб йиғлаб жудо,
Топқали махлас шиноварлиғ мажолим қолмади.

Эй, карамдин, йўхламас бўлсанг қулингни гоҳ-гоҳ,
Пора-пора сийналар мажруҳу ҳолимдур табоҳ,
Душманним халқи жаҳон, йўқтур бўлак сандин
паноҳ,
Бадғуҳарни суҳбати миръоти дил айлар сиёҳ,
Мардуми бад асла зарра қилу-қолим қолмади.

Ул киши топкай, агар ғам кунжида истар мани,
Билмадим анжомими неткай бу чашми тар мани,

Қилди кетти айлаюб ишқида хокистар мани,
Баски ҳижрон оташиға айлади аҳгар мани,
Гуссадин ҳоли бу кун бир моҳу солим қолмади.

Ногаҳон дониш юзидин айлаюб лутфу карам,
Чун Муқимийға қилиб ширин тақаллум дам-бадам,
Кўрди мундоғ даҳр лавҳи мисраи баржаста кам,
Бу ғазалнинг матлаини қилди Махдумжон рақам,
Мақтаин иншо қилиб номи маолим қолмади.

Айладим зойи йигитлик, кўси риҳлат етти, ҳайф,
Пур хатар водийда саргардон абас умр ўтти, ҳайф,
Йиғламайму: йўлга солмас раҳнамолардин бири?

Эй муҳаббат шуълае ур дилғаким, тинмай қуяй,
Қонлик ашкимдин либосимни қизил гулдек бўяй,
Феълибадларға пушаймонлар қилиб, юзни юлай,
Ҳолати лутф этки, ёраб, кўз ёшим бирлан ювай,
Қолмағунча номада журму хатолардин бири.

Шамъдек жонлар куюб, жисм ўртанур монанди хас,
Еткудек додимға кўрмай борамен фарёд рас,
Йўқ асар ноламда, манзиллар йироқдур чун жарас,
Ишқ йўлида Муқимийким, дема, эй булҳавас,
Шавқида бир сарв қад, қумри наволардин бири.

[ИНТИЗОР ЎЛТУРГУСИ]

(Фурқат газалига мухаммас)

Доми зулфи ичра холи донавор ўлтургуси,
Жон қушини мубтало айлаб шикор ўлтургуси,
Илкига олса хусусанким дутор ўлтургуси,
Келса кулбамга ўшал бераҳм ёр ўлтургуси,
Келмаса, келгунча дарди интизор ўлтургуси.

Йўқ дилеким ҳеч бир ғамдин мукаддар бўлмаса,
Кўрмадим кўз ҳамки мотамдин наму тар бўлмаса,
Ўзгалар ҳуснин нетай ман, ул суманбар бўлмаса,
Давлати дийдор гар гоҳе муяссар бўлмаса,
Меҳнати жавру жафои рўзгор ўлтургуси.

Сонма ошиқ жабрига қилмас тафохур, эй рафиқ,
Ҳар жафоким етса бўл шукрига зокир, эй рафиқ,
Турфа бекас ман бу водийда мусофир, эй рафиқ,
Эйки дерсан: ўлғасан кўйида охир, эй рафиқ,
Розиман биллоҳ агар билсамки ёр ўлтургуси.

Ёраб, ул бемеҳр беморин келиб сўрмас даме,
Сангдиллиғ пешаси инсофа келтурмас даме,
Ўзгалардин ўзга манга қўл тутиб юрмас даме,
Ўзни ўлтурсам агар ман бирла ўлтурмас даме,⁷
Доимо ағёр ила, келсам, нигор ўлтургуси.

Умр ўтар юз ҳайфким ҳосил қилолмай лаҳза ком,
Рўзгорим тийра бахтимдур қаро монанди шом,
Манга сўнсангчи висолинг бодасидин эмди жом,

Бўлди корим бори ғам остида жон узмак мудом,
Ваҳки, ҳар кун меҳнати бу кору бор ўлтургуси.

Бошдин ҳардам ҳушум жоду кўзинг элтур мани,
Фитнадур анга солурсанму қўярсан сурмани,
Кўп йироқ туштим назардин васлингга еткур мани,
Мастман бу кеча соқий лутф ила ўлтур мани,
Вар на қўйсанг тонглага ранжи хумор ўл-
тургуси.

Юз йўла ўтдим кўйингдин тинмадим эл ётгуча,
Мунтазир бўлдим йўлингда термулиб ой ботгуча
Остонингдин нетар юрса Муқимий сотгуча
Бир кеча борғум диюб ҳар кечалар тонг отгуча,
Фирқатийни айлабон уммидвор ўлтургуси.

[ҲИЖРОНИ ЗОР ҲЛТУРҒУСИ]

(Навойи ғазалига мухаммас)

Таъхир қилманг маҳвашо, кўп интизор ҳлтурғуси
Юздин ниқоб очмай келинг гарди ғубор ҳлтурғуси,
Бу йўлга юрма эй зоҳид, бўлсанг дучор ҳлтурғуси,
Бир кун мани ул қотили Мажнун шиор ҳлтурғуси,
Ҳтру чиқиб, жавлон қилиб девонавор ҳлтурғуси.

Ишқ аҳли жаврига агар изғонсалар ҳам куфр эрур,
Етмакда васлига ишим доим хаёлу фикр эрур,
Гулзор аро савдосидин булбулда ҳар дам зикр эрур,
Васли аро гар ҳлдурур, жонимга юз минг шукр эрур,
Чун қолсам андин бир нафас ҳижрони зор ҳлтурғуси,

Мажнундин ўзгамен киби бу дашт аро саргашта ким?
Савдон зулфига ани мандек кунгул вобаста ким?
Таън этма, зоҳид ишқдин олам аро ораста ким?
Ошиқ бўлурда билмадим, мен нотавони хаста ким:
Ҳажр ўлса ғам куйдурғуси, васл ўлса-ёр ҳлтурғуси.

Мумкин сиҳатлик бодани гар узмасанг, эй муғбача,
Базмингга ағёр аҳлидин киргузмасанг, эй муғбача,
Зулм ила кўнглим орзусин сен бузмасанг, эй муғбача,
Лаълинг зулоли май била тиргузмасанг, эй муғбача,
Дайр ичра ман дилхастани ранжи хумор ҳлтурғуси.

Кўз шабнамидин ғунчани булбул очибдур оразин,
Ё ул гулу райҳон ила сунбул очибдур оразин,
Эмди халос ўлмоқ, Муқим, мушқил, очибдур оразин,
Дерлар: Навойи қатлига гул-гул очибдур оразин“,
Юз кўрмайин ул қотили чобук сувор ҳлтурғуси.

[КЕСАНГЧИ]

Кўзларга жаҳон бўлди тангу тор, кесангчи!
Қилмай бу бало мунча мени зор, кесангчи!
Тонг отқуча дардинг била бедор, кесангчи!
Йўлингда мен, эй кўзлари хуммор, кесангчи!
Жон бўлса фидо, бош мана тайёр, кесангчи!

Ағёра карам кўп, менга кам бўлмоғи хўбму?
Устига яна жавру ситам бўлмоғи хўбму?
Қатлимға қошинг тиғи дудам бўлмоғи хўбму?
Сенсиз юрагим маскани ғам бўлмоғи хўбму?
Йиғлаб қилайин дардими изҳор, кесангчи?

Рухсоридин, эй кулбаи эҳзонга зиёлар,
Бир менму эдим қилмаганинг жавру жафолар.
Кетгунча, қилиб келма эди бағри адолар,
Хатм ўлди, қани, ўртадаги аҳду вафолар?
Исо нафасо, сўрғали бемор, кесангчи!

Ҳар бобида, эй йўқтур ўшал ҳеч назири,
Чокар ҳама ҳубони жаҳон, сен-сен амири,
Ҳар бир қарашинг тикмиш эди кўксима тийри,
Ёлғуз мен эмасмен, ҳама зулфингнинг асири,
Тарсони бериб белига зуннор, кесангчи!

Хуноба ютуб, кўрмай эсим кетти, ўлай деб,
Келмас сени ёдингаки бир ҳеч сўрай деб,
Заъфим йиқилиш, айласам андиша турай деб,

Наргис нигорон боғда жамолингни кўрай деб,
Юздин кўтариб парда баякбор кесангчи!

Эй кош кўриб тутмас эдим аввали номинг,
Чиқмас назаримдин туну кун эмди хироминг,
Жоно, менга ҳам келса нетар гоҳ поёминг?
Ўлдим соғиниб тотли, назокатли каломинг,
Тўтини қилиб сурати девор, кесангчи!

Назхатда юзи ошиқин, эй хулд наими,
Жон нақди нисорим, йўқ агарчи зару симий,
Зулфингни хаёлида дуоғўйи самимий,
Таъвиз учун аъзами исмингни Муқимий,
Чекти ғазала тоққали туммор, кесангчи!

[МУБОРАК]

(Амирий ғазалига мухаммас)

Қўймак чаманга жоно, мастона по муборак,
Шамшоду сарв қаддин, қилмоқ дуто муборак,
Гул рашк этиб юзингга, маҳзуннамо, муборак,
Хуснинг камола етти, эй маҳлиқо, муборак,
Ойнаи жамолинг топти сафо, муборак.

Умид шишасиға раҳм этмайин тош урдинг,
Ғам лашкарин юбориб, эй зулмхў, шошурдинг,
Ошноя бермай унвон, бегонани ошурдинг
Хўб бўлди оразингни ойнадин ёшурдинг,
Эй шўхи моҳ талъат, шарму ҳаё муборак.

Улкунки эй парирў гулшанга тушти жилванг.
Товус кўриб хироминг ўзидин айлади нанг,
Боис ўшал уриб оҳ, боғларда юрса дилтанг,
То юзга ғоза чектинг, қонимни тўкди ғамзанг,
Ноз илгида нигоро бўлсин ҳино муборак.

Ушшоқ қулларингдин то бора-бора кечтинг,
Ағёрларга доим лутфу карамлар эттинг,
Бир неча келмушам деб, қилдинггу ваъда, кетдинг,
Тун қайда маст эрдинг, ким бирла бода ичтинг,
Гул жайбидек очилган банди қабо муборак.

Номаҳрам ила тун-кун базм айладинггу ётдинг,
Биздин жарима ўтмай тийри жафолар отдинг,
Қадрини ҳайф билмай, арзон қулингни сотдинг,

Ҳарчанд менга поймон, поймонасин ушотдинг,
Қилдинг рақибларга аҳду вафо муборак.

Ўтмуш тажаммул ила, бир шоҳи ҳусн мулки,
Ноз отига миниб каж, бошида кеш бўрки,
Девонавор найлай бўлмай эл ичра кулки?
Ул шўх дилрабонинг бўлдим асири зулфи,
Бошимга тушти савдо, қилсун худо муборак.

Хўблар ичинда сендек гулчеҳра дилрабо кам,
Аҳли муҳаббат ичра дил хаста мен каби ҳам,
Ҳасратларингда кўздин бир лаҳза кам эмас нам,
Эй яхшиларни(нг) шоҳи бўлма рақибам ҳамдам,
Ёнингда не муносиб, ул шуми номуборак.

Чин мулки тахтини(нг) чин ҳоқони сен, вафо қил,
Гулзори лутфу дониш райҳони сен, вафо қил,
Ҳар дардманду бемор дармони сен, вафо қил,
То маснади малоҳат султони сен, вафо қил,
Шаҳдин карам муносиб, қулдин дуо муборак.

Ақл ила олди ҳушим бир моҳи маҳфил оро
Бўлди Муқими ёраб ишқида зору шайдо,
Ҳайрону лол эди ким васфиға бўлса гўё,
Ул сағв қад хаёлин қилди Амир иншо,
Фикри салим бирла, табъи расо муборак.

[КЕРАК]

(Навоий ғазалига мухаммас)

Қосидо, ул ойга ногаҳ етса пайғомим керак,
Субҳи васлидин ёритса бу қаро шомим керак,
Шод қилса ғамли кўнглумни тутиб жомим керак,
Гулшан ичра йўқтур оромим, дилоромим керак,
Сарву гулни найлайн, сарви гуландомим керак.

Чуғздек вайроналарда бўлмадим обод мен,
Рўзгоримдур парешон, кимга айлай дод мен,
Шукрилиллаҳ ўзгаларнинг қайдидин озод мен,
Ғар парилар қуш каби рам қилсалар ҳам шод мең,
Ғам йўқ ул шўхи пари пайкар менинг ромим
керак.

Соқиб, даврингда махмурам карам қил бир аёқ,
Ёрсиз сайри чамандин менга зиндон яхшироқ,
Олами азод, эмас бир-бирга халқи иттифоқ,
Каъбада нокомлиғдин аҳлида йўқ жуз нифоқ,
Дайр ичида кофири бебоку худкомим керак.

То нишон қилди кўнгилларни ўшал абрў камон,
Қатра-қатра кўзларимдин келди ёш ўрнига қон,
Не ҳавойи боғ бошда, не димоғи бўстон,
Гул билса савсан керакмасдур менга, эй боғбон,
Зулфи сунбул атрлик, рухсори гулфомим керак.

Умрлар кездим қўзиб савдоларим дашту қазаф,
Тийри хунрези фироқиға қилиб кўксим ҳалаф,
Пойбўсиға даме шоядки топсам деб шараф,

Эй харобот аҳли, расво кўнглим этмиш бу тараф—
Келмишам топиб сўроғ, ул ринди бадномим
керак.

Имтиёз этгай чунонким талху ширин зоиқа,
Лол экан ҳайратда таҳқиқиға ақли нотиқа,
Субҳагардонлик, Муқимий, илкими айлаб чақа,
Эй Навоий, хонақаҳда топмадим жуз тафриқа,
Хум каби майхонанинг кунжида оромим керак.

[РУХСОРИНГИЗ ЧИРОЙЛИК].

(Фурқат ғазалига мухаммас)

Кийган либосларингиз, дасторингиз чиройлик,
Тоза матоларингиз, бозорингиз чиройлик,
Пайғомингиз фараҳбахш, ахборингиз чиройлик,
Жаннатни гулларидин гулзорингиз чиройлик,
 Ҳуру пари юзидин рухсорингиз чиройлик.

Ҳар важдин суманбар, қоматда сарв пайкар,
Инсоф айласам йўқ сиздек жаҳонда дилбар,
Ҳар неча васфингизға сиғмайди танг дафтар,
Кўрганда қоматингиз бўлғай хижил санавбар,
 Товус жилвасидин рафторингиз чиройлик.

Ойдек етиб камола, кўрманг завол ҳаргиз,
Лаъли лабингиз ўлмас оби зилол ҳаргиз,
Тўти камолингиздин бўлмасму лол ҳаргиз,
Ҳар қанча қилсангиз ҳам келмас малол ҳаргиз,
 Яхши эрур жафонгиз, озорингиз чиройлик.

Умре баланд бўлсун иқболу давлатингиз,
Кам бўлмасун ҳамиша Доройи шавкатингиз,
Гул боғ оразингиз, райҳон эрур хатингиз,
Ҳар бир-биридин аҳсан афъолу хислатингиз,
 Кирдорингиз ярашкан, атворингиз чиройлик.

Филмонмусиз башарсиз, қайдоғсиз ўзингиз,
Бўлғайму мунча иссиғ ё ўтму юлдузингиз,
Жонлар топар ҳаловат, қанду асал сўзингиз,

Олма қизил юзингиз, бодом эрур кўзингиз,
Таърифи анжирингиз, анорингиз чиройлик.

Эй ҳусн кишворини(нг) тахтида якка султон,
Мумтоз дилрабосиз, чокар жамии ҳубон,
Етмакка васлингизга борму, Муқимий, имкон,
Фурқат, кўриб кўнгиллар бўлмас начук паришон,
Белларда кокилингиз, сочлорингиз чиройлик.

[КЎЗЛАРИНГ ШАҲЛО НЕЧУК?]

Бўлди мундоғ сурма қўймай кўзларинг шаҳло
нечук,
Боқмасанг оворалардек оҳуйи саҳро нечук,
Интизоринг сўргали бир келмадинг асло нечук,
Марҳамат ағёра, жоно, манга истиғно нечук,
Кечти ғам кунжида ҳолинг, демадинг, танҳо
нечук?

Етти кўкка Фурқат ичра оҳу афгон кечалар,
Оқти сонсиз дийдадин ёш ўрниға қон, кечалар,
Эй хаёли айлаганда рўз, ҳайрон кечалар,
Ҳеч ёдингга келурму, дебки ҳижрон кечалар:
Тушти экан бошина бечорани(нг) савдо нечук?

Қил тараҳҳум сўзишим кун-кундин афзун рашкдин,
Хаста кўнглум дам-бадам маъюсу маҳзун рашкдин,
Бўлмайинму ўрганиб ҳар дам жигархун рашкдин,
Ушлашиб юрсанг рақибим бирла тун-кун рашкдин,
Кўз ёшим оқмайди ҳасратдин тўлуб дарё нечук?

Эй асири чашми мастинг кўзлари бодомлар,
Йиллар айлар ўзгалар базмингда ҳосил комлар,
Ваъда бирлан оҳ токай кечадур айёмлар,
Соқиё, даврангга тутдинг тўлдуруб май жомлар,
Навбатим етканда холи айладинг мийно нечук?

Оқибат, эй гул бадан, ағёрлар кенгаштилар,
Рашк ўтиға жисму жоним хас каби ўрташтилар,

Кетти қўлдин иш ҳарифларким санга ёндоштилар,
Рамз илан турдинг рақиблар то туриб эргаштилар,
Булҳавасларга, қолуб ошиқларинг, имо нечук?

Якка ҳусн иқлимида султони олийсан ўзунг,
Ҳам малоҳат баҳрида дурри лаоли сан ўзинг,
Ишқ аҳлин фикру зикру ҳам хаёли сан ўзинг,
Рост айғил қайси жаннат навниҳоли сан ўзинг,
Одам ўғлидин биносан, сан малак сиймо нечук?

Нега кўрмайдур тағофулдин дил афгорин кўруб,
Мунтазир йўлида яъни дийда хунборин кўруб,
Не ажаб раҳм айлауб кўрсатса дийдорин кўруб,
Эй кўнгул хуш тут Муқимий ёри беморин кўруб,
Гар букун сўрмас, деса шоядки сан фардо нечук?

[Г у л]

(Навоий ғазалига мухаммас)

Лабларингдек нозик эрмас барги ҳам гарчанд гул,
Ҳеч боғда битмас оғзинг гунчасидек қанд гул,
Кўрмади раъно қадингдек мардуми Хўқанд гул,
Эй латофат касбида ҳуснингга ҳожатманд гул,
Юз гулистон ичра йўқ юзингга бир монанд гул.

Ҳалқаи зулфинг асири нофаи тотор эрур,
Оразинг саргаштаси хуршеди пур анвор эрур
Дона-дона тишларинг дурму, дури шаҳвор эрур
Хилъати хузро била ул қомату рухсор эрур,
Рост бир сарвеки қилгайлар анга пайванд гул.

Жаъди мушкинингни то машшота орояндадур,
Рашкидин кўнглумда андуҳу ғам афзояндадур,
Меҳр ҳар кун остонанга жабин сояндадур,
Ноз ғамзангдин миҷам қон ёш афзояндадур,
Йўқ ажаб чун бор тиканда доимо фарзанд гул.

Субҳ кирсанг боғ аро мастана жоно найламиш,
Қуллифингга юз еридин ёсуман бел боғламиш,
Чокаринг хайлига наргис ҳам ўзин жо айламиш
Жолалар эрмас гули садбарг узра, айламиш,
Жисмини тишлар била ҳажрингда юз парканд гул.

Эй диҳонинг хасратидин бўлди савсан сарнигун,
Лолалар акси рухингдин доғ қат-қат ғарқи хун,
Лоф урур шамшод, қилким жилва то бўлсун
забун,

Қайси ваъҳила юзингга даъви айлар бўлди, хун
Ганжи ҳуснингдин муҳаққар ваъҳ ила хурсанд
гул.

Гар чамандин сан, ўшал бош чекса тўбивор сарв,
Курмамиш ҳаргиз эрам сандек пари атвор сарв,
Қоматинг қумрисидур ҳар ерда қумридор сарв,
Сарв сан, эй гулузор, ар бўлса хушрафтор сарв,
Гул сан, эй сарви равон, гар қилса шаккарханд
гул.

Оҳ афғонингни, гар, дилдор эшитмас, айб эмас,
Йиғлағил бўлса ғаминг ғамхор эшитмас, айб эмас,
Қил Муқим, арзи ниёз изҳор эшитмас, айб эмас,
Эй Навоий, гар сўзингни ёр эшитмас, айб эмас,
Турғали бирла қулоғдур, лек эшитмас панд гул.

[МУНЧА ҲАМ]

Бошлара ишқинг тушуб, савдо бўлурму мунча ҳам,
Эл аро пинҳон сирим ифшо бўлурму мунча ҳам,
Ғам юкидин оҳ қаддим ё бўлурму мунча ҳам,
Эй чаманда қоматинг раъно бўлурму мунча ҳам,
Оллоҳ, оллоҳ, кўз деган шаҳло бўлурму мунча
ҳам,

Сайри гулшан қилдинг ул субҳеки мастона чиқиб,
Сабзалар бош чекди таъзимингга то наргис туриб,
Пардасиз кирган чоғинг савсан сафига от суриб,
Гул ёқо чок этди хижлатдин, деди ногаҳ кўриб:
— Тавбаким, ораз деган ҳумро бўлурму мунча ҳам.

Лаззатин ширин сўзинг тўти шакардин кўрмади,
Лаъли нобинг мавжини гул барги тардин кўрмади,
Ой юзинг нурын фалак шамсу қамардин кўрмади,
Офати жон ҳеч киши сандек башардин кўрмади,
Ҳусн мулкида киши танҳо бўлурму мунча ҳам.

Беҳаё гуллар боғингда турмасун, эй боғбон,
Очилиб беҳуда сунбул кулмасун, эй боғбон.
Қаддиға шамшод мағрур ўлмасун, эй боғбон,
Лофи нозикликни сарвинг урмасун, эй боғбон,
Ботил ишқ аҳкомида даъво бўлурму мунча ҳам.

Бедаводир дарди, беморингни кўрмайсан ҳануз,
Етди кўкка нола, ёдинга кетурмайсан ҳануз,
Мушкил ишлар сенга осондур, битурмайсан ҳануз,

Қонга бағрим лоладек тўлдию, сўрмайсан ҳануз,
Эй мақоминг авжи истиғно бўлурму мунча ҳам?

Муттасил базм айласанг ағёр ила лайлу наҳор,
Рашк ўтиға ўртаниб ҳам бўлмасунму дил фиғор,
Найлайн юрмай ғамингда дарбадар мажнун шиор
Ҳушими бошдин олиб ҳажрингда қилдинг беқарор,
Нотавон кўнглимга ишқинг жо бўлурму мунча ҳам.

Тобакай мундоғ тағофул, ҳоли зоримни билиб,
Қил жамолингдин мунаввар кулбами кўзга илиб,
Не бўлур ҳасрат эшитсанг то саҳар, оқшом келиб?
Йўқму раҳминг келмадинг, кўзлар тешилди термулиб,
Деган одам шўхи бепарво бўлурму мунча ҳам?

Аҳду паймонлар ушатдинг қадрдоним, деб ахир,
Мунисим ҳам, ҳамдамим ҳам, роздоним, деб ахир,
Улфатим, ҳам ғамгудозим, меҳрибоним, деб ахир,
Аввалида ваъда айлаб, дўсти жоним, деб ахир,
Сендан, эй душман иши барпо бўлурму мунча ҳам.

Даҳрда саргаштаи осий Муқимий умрлар,
Яъни расволарни расвоси Муқимий умрлар,
Эй парирўларни аълоси, Муқимий умрлар,
Бўлмаса васлинг таманноси, Муқимий умрлар,
Кучаларда зору ҳам шайдо бўлурму мунча ҳам.

[СОҒИНДИМ]

(Висолий 10 ғазалига мухаммас)

Фигон этмай нетай ҳажрида дилдоримни соғиндим,
Пари талъат, шакар лаб, ҳур атворимни соғиндим,
Малак пайкар, суманбар, кабк рафторимни соғиндим,
Кўзи шаҳло, юзи гул, чашми хуморимни соғиндим.

Жафонинг бодасидин масти саршоримни соғин-
дим.

Чекай то чанд, ёраб, дарду, андуҳу, алам тинмай,
Оқар икки кўзимдин ул санам ёдида нам тинмай,
Ҳамиша дар-бадар истаб йўлида йиғларам тинмай,
Муаттар кокилин шавқида тун-кун йиғларам тинмай,
Назокат боғида рухсори гулноримни соғиндим.

Ўзимдек даҳрда саргашта гумраҳни киши кўрмас,
Ғарибу нотавон афтода йўқтур ман каби бекас,
Қуяр жисмим фироқ оташгаҳида мисли хору хас,
Ғаму андуҳдин Мажнун сифат ўлсам ажаб эрмас,
Латофат бобида ул шаҳд гуфторимни соғиндим.

Унутди-ю назардин ташлади афсус якбора,
Жудолиғ тигидин мажруҳдур кўнглум, жигар пора,
Рамақға етди жоним қилмас аҳволимга наззора,
Вафо ойинида йўқтур дам урмак ошиқи зора,
Жафожў ул ситамгар бевафо ёримни соғиндим.

Муҳаббат йўлига, эй дўстлар, туштум совутманглар,
Бериб таскини хотир, пандлар бирлан овутманглар,
Кўйинглар эмди ўз аҳволима илгимни тутманглар,

Ичай заҳри фироқин аччиғ-аччиғ таъна этманглар,
Ким ул неку шамойил ошиқ озоримни соғиндим.

Ҳар оқшом ғайрнинг ёр ўлди шамъи маҳфили лекин,
Муқимий рашк ўтиға тоқат айларсан бали лекин,
Надомат бирла ўтсанг муғтанам ою йили лекин,
Висолий, ёр васлин хуш демушлар ишқ эли лекин,
Дами ҳажрида сўзу нолаю, зоримни соғиндим.

ИХТИЁР ЭТМАЗМИДИМ

(Фузудий газалига мухаммас)

Ўлмасайди ғам чўх ҳасрат ихтисор этмазмидим,
Тоқатим етсайди тамкину виқор этмазмидим,
Хуш ёр ўлсайди зулминдин фирор этмазмидим,
Ақл ёр ўлсайди тарки ишқи ёр этмазмидим,
Ихтиёр ўлсайди роҳат ихтиёр этмазмидим.

Жона етдим, эй жафожў, заҳри ҳижронинг ютуб,
Айладинг бинг ваъда бўлди субҳ келмассан гедуб,
Ўлтурарсан ғайра, эй соқий, майи гулгун дутуб,
Неша маҳрам айладинг шамъи, бани маҳрум эдуб,
Бан санинг базмингда жон нақдин нисор этмазмидим.

Дарду андуҳ ила кўнгил кўзгуси зангордур,
Сийналар тийри жафодин хаста ҳам афгордур,
Толеим шум, ёр бемиҳру, фалак ғаддордур,
Дардими оламда пинҳон дутдигим ночордур
Ўғрасайдим бир ҳақима ошкор этмазмидим.

Ул кўзи офатни кам-кам кўрмага ўлсайди сабр,
Ўзгани васлина маҳрам кўрмага ўлсайди сабр,
Кўрмаюб бир лаҳза бир дам кўрмага ўлсайди сабр,
Ёр ила ағёри ҳамдам кўрмага ўлсайди сабр.
Тарки ғурбат айлаюб, азми диёр этмазмидим.

Ишқ асрорин бани шайдолиғимдин қил қиёс,
Умр ўтар ғафлатда нафс оролиғимдин қил қиёс,
Сахт гумраҳбан, дили хоролиғимдин қил қиёс,

Воизинг куфри бани расволиғимдин қил қиёс,
Анда сидқ ўлсайди бан тақво шиор этмазмидим.

Равшан айлар эл кўзин, ёраб, кўзимни(нг) марду-
ми,

Хўблар расмида ё ойини мардумлиғ буми?
Ғамгузорим йўхки шарҳ этсам Муқимий дардими,
Эй Фузулий, доғи ҳижрон ила ёбмиш, кўнглуми,
Лолазор очсайди сайри лолазор этмазмидим.

[АҚЛУ ҲУШ]

То асир ўлдим ўшал кун сан киби жонана ман,
Зиръи ҳуснинг хирмонидин бир тералмай дона ман,
Тобакай мундоқ куярман оташи ҳижрона ман,
Ақлу ҳуш учти бошимдин, эй пари, девонаман,
Бир иложе қил эл ичра бўлмайн афсонаман.

Дилбаро, ҳоли табоҳимни қиёс эт шамъдин,
Ўт аро оромгоҳимни қиёс эт шамъдин,
Нури бийносиз нигоҳимни қиёс эт шамъдин,
Дарду сўзу ашку оҳимни қиёс эт шамъдин,
Шомдин то субҳидам ҳажрингда ўртаб ёнаман.

Кўрмади даврон санингдек нозанин зебо санам,
Хўблар кўндур ўзингдек маҳлиқо бисёр кам
Сўрки, беморинг эдим ҳеч бир қўёрмусан қадам?
Ул замонеким, йироқ васлингдин ўлдим, то бу дам,
Ҳар кеча ёдингда минг йўл уйқудин уйғонаман.

Манда, кеттинг, зарра орому фароғат қолмади,
Соате бир ерда бир дам истиқомат қолмади,
Халқдин мен чекмаган таъну маломат қолмади,
Лаҳзае заҳри ғаминг ютмоққа тоқат қолмади,
Нўш этиб васлинг майидин ҳам қачон бир қо-
намаң

Субҳим этдинг шом, эй хуршеди айёмим кетиб,
Бир жавоби келмади юз қатла пайғомим кетиб,
Буйла илкимдин, ямон махмурман, жомим кетиб,

Оҳким сансиз қарору, сабру, оромим кетиб,
Бир илон чаққан кишидек ҳар тараф тўлғона-
ман.

Ҳажр ошуби балосидин ёзуб рози дилим,
Шум рақиблар можаросидин ёзуб рози дилим,
Гулгун ашкимнинг ҳиносидин ёзуб рози дилим,
Хома мужгон кўз қорасидин ёзуб рози дилим,
Арзае қилдим эшит, маъюсу муштоқонаман.

Ишқ савдосида кўзларга шаҳарлар тангу-тор,
Келки жоно, сайр этайлик бўлдиким фасли баҳор,
Вожгун толиъларимдин санга бўлмай шармсор,
Мулки Ҳинду Марвдин келсам топардим эътибор,
Шул эрур айбим, Муқимий, мардуми Фарғона-
ман.

[ДОҒМЕН]

Остонанг кўеласам, ҳиммат қилалмай доғмен,
Астаҳидил яхши бир хизмат қилалмай доғмен,
Лаҳзае бир ерда бир ҳасрат қилалмай доғмен,
Розидил айтай десам, хилват қилалмай доғмен,
Бир кеча ёлғиз топиб суҳбат қилалмай доғмен.

Рузгорим тийра точанд этмак, эй қоши қалам,
Сўрмаюб аҳволими ўтмай неча кўрганда дам,
Мунча ҳам дил хасталардин айламай чун ваҳши рам,
Жавру бедоду—ситамак, беҳад чекиб ранжу алам,
Куйларингни биргина ният қилалмай доғмен.

Ёнурам ҳар дам тушиб бир ўзга ҳола, халқдин,
Борурам бир дамда юз рангин хаёла, халқдин,
Қат-бақат қон дил, бу дашт ичра чу лола халқдин,
Кўча-кўйда учрасанг минг истиҳола халқдин,
Тиз букиб, таъзим этиб, иззат қилалмай доғмен.

Мен каби оламда йўқ бехону моне, оҳким,
Дастидин золим фалакни(нг) нотавоне, оҳким,
Топмадим излаб юриб, бир қадроне, оҳким—
Хаста кўнглум, сўзларинг, марҳам, забоне, оҳким,
Бир узунгга ёндашиб улфат қилалмай доғмен.

Эй баҳори ноз, тут фаслинг майидин журъае,
Айла оғаҳ, бир сунуб аслинг майидин журъае,

Ичкуз, одам ё пари наслинг майидин журъе,
Оҳким нуш айлабон васлинг майидин журъе—
Ҳосил айлаб коми дил ишрат қилалмай доғмен.

Бир назар; афтодамен, қилсанг на бўлғай раҳмдин,
Куйганимдин сўрмағил, жоно қиёс эт шамъдин,
Заррае қолғай қачон кўрганда ақлу—фаҳмдин,
Ўлтурубсен чийни абру бирла титраб ваҳмдин,
Бир ўпай дерман вале журъат қилалмай доғмен.

Бедимоғи мулку молам, дилда йўқ завқи шикор,
Сўрғудек ҳоли харобимдин на бир хешу табор,
Эмди хуш, аҳли замондин тутмак анқодек канор,
Неча дерменким, Муқимий ғурбат айлай ихтиёр,
Бир ватандин дил узуб ғайрат қилалмай доғмен.¹³

[О Ф А Р И Н]

Минган саманди тез хиромингга офарин,
Майли қилурға қатл, маромингга офарин,
Тинмас ҳануз навбати жомингга офарин,
Эй сарви ноз, лутфи каломингга офарин,
Пинҳон рамуз бирла саломингга офарин.

Нозик чаманда сен каби раъно очилмагай,
Ғамзанг ўқи-ла йўқки кун, ошиқ отилмагай,
Ҳусн иқлимида ҳеч мисолинг топилмагай,
Ҳар бир сўзингда мумкин эмас, дур сочилмагай,
Келган сўраб қулингни, паёмингга офарин.

Бўлдим йўлингда охири помол, сўрмадинг,
Номинг тутарга бўлди тилим лол, сўрмадинг.
Тоғ эрди сабр, қолмади мисқол, сўрмадинг,
Дард остида букулди белим, ҳол сўрмадинг,
Авжи тағофул узра мақомингга офарин...

Сенсиз жафолареки етар менга дам-бадам,
Ранж узра ранж кўрдим, алам устига алам,
Дафтар қилурға ёзғали ожиз эрур қалам,
Эй шоҳи ҳусн, кўруб агарчанд минг ситам,
Кетмас яна Муқимий ғуломингга офарин.¹⁴

ЎҚЎЙМАДИНГ ҲАЙРОН ЭТМАЙИН!

(Камий ғазалига мухаммас)

Лоладек бағримни қилмай қўймадинг қон этмайин
Демадинг термултуриб йўлимда ҳайрон этмайин,
Найлай эл олдида зоримни намоён этмайин,
Ҳаргиз эмди йўқ иложим оҳу афғон этмайин,
Ошкоро бўлди ишқинг сирри, пинҳон этмайин.

Орозингга кўз тикилган бирла асло тўймади.
Кўзларинг жаллод эрурким, қўймади то сўймади,
Жон десам рашк ўтидин куйди дегайсан, куймади,
Оташин рухсор ила зулфинг хаёли қўймади,
Ўтга тушкан тордек жисмимни бежон этмайин.

Муддате елдим, югурдим, етмадим жоно, санго,
Бўлмади ҳарчанд кездим ҳеч ҳосил муддао,
Эй ғубори нақши пойинг жон кўзиға тўтиё,
Шарбати лаъли лабинг зикри мени лаб ташнаго,
Бас эрур минбаъд фикри оби-ҳайвон этмайин.

Эй тағофул пеша, майл этмак неча озорга,
Ошно қайдин ҳам ўлдим сан жафо кирдорга,
Боқмадинг йўлингда мендек нотавони зорга,
Манга қаҳр айлаб дамодам, лутф этиб ағёрга,
Ўртадинг жону дилимни зарра ихсон этмайин.

Чархи кажрафтордин ҳар лаҳза афзундур, ғамим,
Шарҳ этарга йўқ рафиқим, ғамгусорим, ҳамдамим,
Гулситонлар сайридин сарви қадингдур матлабим,

Хок бўси остананг айламакдур мақсадим,
Тинмоғумдур токи саъйида фидо жон этмайин.

Дил эрам боғини хуш кўрмас, паризодин нетай,
Ёр тавфиқ ўлса эмди орзулардин кечай,
Хилват истаб, риштаи улфат халойиқдин узай,
Ул муанбар хат, юзи гул, сарв қад ёдин этай,
Ман букун сайри баҳору, боғу бўстон этмайин.

Афв қил журмин Муқим айлаб карам, ёраб анинг,
Шоми умридин оқартур субҳидам, ёраб анинг,
Ёр жавр айлар агарчи дам-бадам, ёраб анинг,
Нахли қаддин бори ғамдин қилма хам, ёраб анинг,
Чекмади сар то Камий¹⁵ чашмини гирён эт-
майин.

[Ш И Р И Н]

(Амирий ғазалига мухаммас)

Кўрунгай ғурбат аҳлига, нигоро, хонумон ширин,
Чунончи ҳайли инсонга ҳаёти жовидон ширин,
Юзун кўрмак менга юз қатла андин бегумон ширин,
Лабинг аччиқ сўз айтиб эрди, бўлди коми жон ширин,
Бу соғар ичраму мавжи шароби арғувон ширин?

Хаёл этсам жамолин меҳрдек шуҳрат топар кўнглум,
Бу ғам кунжида гўё мунису улфат топар кўнглум;
Ниҳоли қоматинг ёд айласам қувват топар кўнглум,
Лабинг васфини такрор айлагач лаззат топар
кўнглум,
Агар чандеки ҳалво зикридин бўлмас даҳон ширин.

Ажойиб бир тамошо мен, тамошобин ўзим ҳайрон,
Табиат қайси ишни ихтиёр айларда рўгардон,
Тушуб ўт ҳасрати дийдоридин тан шамъдек сўзон,
Мен ўлгум ёр учун, кўнгул талошур лабларидин жон,
Анго жон ўлди ширину, менга оромижон ширин.

Дилим нозикки қобил мисли мино бўлса май зарфи,
Қадаҳ тут соқиё то нимшикан бўлсун кулаҳ тарфи,
Букун яксон кўрунур менга дунё дахлию сарфи,
Шакар гуфторлар лаъли ҳадисидин десам ҳарфе,
Бўлур ҳар лаҳза тўтидек менга кому забон ширин.

Ўқуб тақво сўзидин дамба-дам такрор этар зоҳид,
Ўзи уйқуда, элни уйқудан бедор этар зоҳид,
Тутубон ошкоро субҳаю дастор этар зоҳид,

Қилиб зуҳди риёни, ишқдин инкор этар зоҳид,
Ани маъзур тут, эшакка пашмакдин самон ширин.

Киши хў қилди гар одат, эрур оламда қаттиқлиқ,
Баробар йилу гар соат, эрур оламда қаттиқлиқ,
Чекиб сабр айласанг тоат, эрур оламда қаттиқлиқ,
Қаноат пешага роҳат эрур оламда қаттиқлиқ,
Таажжуб қилма гар бўлса ҳумога устухон ширин.

Кўруб дийдори ҳақ, бўлсун мақоминг жаннатул аъло,
Назокат гул қилур ҳар мисраингдин эй шаҳи доно,
Бу баҳр ичра садаф янглиғ Муқимий, сен дури якто;
Букун қайси шакар лаб васфини қилдинг Амир иншо,
Деди назмингни кўргач ҳар бути ширин „забон,
ширин“.

[БЎЛСУН ОМОН]

Телба Мажнуниман ул Лайли насаб бўлсун омон,
Умри ошиб ҳар замондин рўзу шаб бўлсун омон
Боғи ҳусни ҳам хазондин бесабаб бўлсун омон,
Гарчи бир келмайди дилдорим сўраб бўлсун омон,
Кўз тешилди йўлларида ҳам қараб бўлсун омон.

Ёд этиб ойни гаҳе ҳуснига монанд айларам,
Кўкка етар оҳими анжум киби банд айларам,
Сунбули зулфига ман жонимни пайванд айларам,
Анбарин кокилларидин рашк гарчанд айларам,
Ортилур нозик белига беадаб бўлсун омон.

Гунчаи тангдур даҳони, лаблари гулбарги тар,
Мавж урар ширин сўзидин сўзласа шаҳду шакар,
Бўлмади равшан тааммуллар билан айлаб назар,
Холму майгун лабида маскан этмиш ё магар,
Чашмаи хизр узра ҳинду ё араб бўлсун омон.

Ваҳшидек мандин раманда, оҳ ағёримга ром,
Эрта кеч аксар бўлақлар бирла базму масти жом,
Бу аламларга начук ўтсун тамоғлардин таом,
Қўл тутиб ўткай кўзумча ғайр ила гар субҳу шом,
Сурма тортиб кўзга, зулфини тараб бўлсун омон.

Боғ аро рух очса тобидин ўшал олижаноб,
Гул қилур чун мўйи оташ дийда ҳар дам печу тоб,
Нозу истиғно, тағофул шеваси меҳру итоб,

Жоми васлидин рақиби рўсияҳлар комёб,
Қилса ҳам ошиқларини ташналаб бўлсун омон.

Подшаҳлиғлар сарири салтанатлар лоақал,
Додхоҳларга тариқи маъдалатлар лоақал,
Лутфу иҳсонлар, улусга макраматлар лоақал,
Ўзгага юз илтифоту марҳаматлар, лоақал
Ким мени сўрмас ҳам аз рўйи ғазаб бўлсун омон.

Ҳеч ҳолимға ҳабибимдин букун наззора йўқ,
Дарду ғам айтурға ҳам бир мунису ғамхора йўқ,
Васлини истаб манингдек ишқида овора йўқ,
Ҳажрида найлай, Муқимий, шукр қилмай, чора
йўқ
Оҳу ҳасрат бирла кечкайман ажаб, бўлсун омон.

Топмадим васлига йўл, айлаб хаёлу ўйлар,
Пайкарим ғамдин заиф ўлди, чунончи, мўйлар,
Ўзгаларга хулқи хуш, аммо менга бадхўйлар,
Ҳамнишиндурлар улуғларга хушомадгўйлар,
Йўлида жононими хайру савобим ким десун?

Қайда бўлғай телба, расвода яқою остин,
Не билур мажнун деган субҳ ила шому чоштин,
Найлайн, ўйлаб тирикликнинг камию костин,
Гар қилич бошимга ҳам келса дегайман ростин,
Сўзки ҳақ бўлса: саволимга жавобим, ким
десун?

Демаким, фориф дуосидин Муқимий, эрта-кеч,
Мидҳату зикру саносидин Муқимий, эрта-кеч,
Кўз тутар давлат асосидин Муқимий, эрта-кеч,
Дўстлар сўрманг физосидин Муқимий, эрта-кеч,
Қон шароб ичсам, жигарлардур кабобим, ким
десун?

[ҚЎЗҒОЛМАСУН]

(Амирий ғазалига мухаммас)

Очма юзким, то кўруб шоҳу гадо қўзғолмасун,
Солма кўп бозорга ҳуснингни, баҳо қўзғолмасун,
Кокилингни ёзма, жон айлаб ҳаво қўзғолмасун,
Сунбули зулфингни тарқатма, сабо, қўзғолмасун,
Жамъ қил ҳар гўшадин минг бенаво қўзғол-
масун.

Ҳуру ғилмон банда феълу, хулқу хуш атворинга,
Кабк ила товуслар хижлатдадур рафторинга,
Тўтии ширин такаллум лол ҳам гуфторинга,
Қилма гисўлар паришон ҳар нафас рухсоринга,
Рум аро ғавфо тушуб, Чину, Хито қўзғол-
масун.

Хўблар ичра ўзунг янглиғ пари кирдор кам,
Кўрмади мавзун қадингдек сарв гулзори эрам,
Айлабон абрўларинг ҳар лаҳза шамшери дудам,
Дилбаро, пинҳони ўлду, айламай зоҳир карам,
Жумлаи бегона бирлан ошно қўзғолмасун.

Оташи ишқинг тушуб бағримни сув айлар дедим,
Дарду ҳижрон заъф этиб жисмимни мў айлар
дедим,

Итларинг борганда кўюнгга ғулу айлар дедим,
Жону дил лаълингга етмак орзу айлар дедим,
Кулдию айдик: „Турсун, жобажо, қўзғол-
масун“.

Маҳлиқолар меҳридин дилларда таббу тоблар,
Сажда вақти бўлса найлай, қошлари меҳроблар,
Топсам энди не ажаб бу йўлда фатҳи боблар,
Гул жабинларга мурид ўлмуш деманг, аҳбоблар,
Жаҳлидин зоҳид олуб, қўлга асо қўзғолмасун.

Ҳусн мулкида бўлуб, ёраб, ҳамеша комирон,
Давлату иқбол ила ёнғай чароғинг жовидон,
Хайрхоҳинг мен Муқимий ошкорою, ниҳон,
Сен Амиру ҳар қулунгдур бир жаҳонгири замон,
Хасм торожиға қўзғолсунму, ё қўзғолмасун?

[АЙРИЛМАСУН]

Бу чаманда гунчае афгоридин айрилмасун,
Сози ҳар маҳфил, дуо қил, торидин айрилмасун,
Бўлса тарсо ҳамки ул, зунноридин айрилмасун,
Ҳеч ким мандек, илоҳи, ёридин айрилмасун,
Меҳрибон, мунис ўшал дилдоридин
айрилмасун.

Комжў ноаҳллар аҳлига етмай биргина,
Турфа ҳайронликда мен аслига етмай биргина,
Одами ёким пари наслига етмай биргина,
Хонумон барбод уруб васлига етмай биргина
Маҳруму, маъюс, йўқу-боридин
айрилмасун.

Чарх остида букулди, бўлди қаддим чун ҳилол,
Заъфдин халқе қилурлар соя янглиғ поймол,
Ҳасрати шамъи жамоли қилди фонуси хаёл!
Ҳажр осибии хазонида ўтиб шўрида ҳол,
Андалибе мен каби гулзоридин айрилмасун.

Истагони борҳо панд эрди, айғил зинҳор,
Ютса заҳри мордин қанд эрди, айғил зинҳор,
Жонларим бир умр пайванд эрди, айғил зинҳор,
Қосидо, кўнглум қуши банд эрди, айғил зинҳор,
Иш қилиб ким зулфи анбарборидин
айрилмасун.

Кимга айтиб, кимга йиғлай муталболиқ дардини
Олами қаҳқатчиликда бенаволиқ дардини,
Оҳ, саргардон кезиб, бераҳнамолиқ дардини,
Дўстлар, кўрсатмасун ҳаргиз жудолиғ дардини,
Дўшманинг ҳам бўлса, ўз ғамхоридин ай-
рилмасун.

Етмади додим, фалакни(нг) дастидин фарёду, дод!
Рузгорим шоми равшан қилмади субҳи мурод,
Ошно, ёру биродарларда йўқ меҳру вадод,
Бандае, ёраб, Муқимийдек бўлуб хору касод,
Суду савдодин қолиб, бозоридин айрилма-
сун.

[КАМЛАНМАСУН]

(Шоир Алмаий ғазалига мухаммас)

Ашк чашми шиддати ранжи билан дамланмасун,
Бандае эл таъну дашномин чекиб замланмасун,
Лаҳза сөзи маҳфили безеру—бебамланмасун,
Ғуссадин ёраб муборак хотири ғамланмасун,
Қадди шамшоди малолат боридин
хамланмасун.

Бу назокат бирла қилсунким чаманлардин гузар,
Гул нисор этсун табақда мақдамиға сийму зар,
Умрлар товус рафториға шайдо кабки дар,
Оҳўйи дашти хўтан зоғи сиёҳи болу пар
Шўрдин су ичмасун, яъни кўзи намланмасун.

Бормукин бир чорае ҳижронда қолган дардиға?
Тобакай боқмай тағофул оҳ—оҳи сардиға,
Қилсачи боре тараҳҳум жисми ғам парвардиға,
Етмасун андуҳ илки доманининг гардиға,
Бодаи ишрат шакардек комиға самланмасун.

Беҳаёли ёр жоне соҳиби тан бўлмағай,
Майда кайфият хароботида гулхан бўлмағай,
Ринду расвосида ҳам маъвоу маскан бўлмағай,
Базм бешами рухи оламда равшан бўлмағай,
Беғули рўйи жаҳонда боғ хуррамланмасун.

Қилди-чун қудрат тириклик лавҳида пайдо мани,
Телба мажнун айлади бошимдаги савдо мани,
Бу дуо вирдим ҳаётим берса фурсат то, мани,

Нашъадин боши, қадаҳдин илки, гулдин домани
Жилвадин қадди, табассумдин лаби
рамланмасун.

То баҳори лутфи ҳақ бирлан мунаввар бу бисот,
Қилмасун зангори ғам ойинасиға ихтилот,
Ойдек оғушида қилсун модари чарх эҳтиёт,
Зоҳир ўлсун шомидин юз субҳ, субҳиддин нашот,
Ғунчасидан гул, гули офатга
мунзамланмасун.

Хўбларнинг нозу-истиғно жувонлиқ шеваси,
Ҳар неча кўбдур итоби, меҳрибонлик шеваси,
Ишқ кўйида, Муқимий, нотавонлиқ шеваси,
Равшан ўлғай ахтариға комронлиқ шеваси,
Сояи сарви бошингдин Алмай камланмасун.

[РАҲМАТ САНГО]

(Фузулий ғазалига мухаммас)

То бориб ул шўх ағёриладур улфат санго,
Заҳри андуҳу ғам ўлди оқибат қисмат санго,
Умрлар ҳажрида қон ютмак бўлуб нисбат санго,
Гарчи, эй дил, ёр учун юз верди юз меҳнат санго,
Заррача қатъи муҳаббат қилмадинг раҳмат санго.

Эй кўнгил, ҳар кимга йиғлаб чашми гирён зоҳир эт,
Гул каби йиртиб яқо чоки гирибон зоҳир эт,
Лоладек қат-қат юракдин доғи пинҳон зоҳир эт.
Сохлама нақди ғами ишқини, эй жон, зоҳир эт,
Ким вера ҳабси бадандин чихмаға рухсат санго.

Қолмади бир-бир юриб кўрдим маолиждан деди,
Ранги зардим илкина сурдим маолиждан деди,
Набзими кўргунча ўлтурдим маолиждан, деди,
Чораи беҳбудими сўрдим маолиждан деди,
Дард — дарди ишқ эса мумкин эмас сиҳҳат санго.

Нотавон афтодаедурман шафиим доманинг,
Кош сурсам кўзга бўлсайди насибим доманинг,
Захмима марҳам насими, эй табибим, доманинг,
Дўнарам тонгла қиёматда ҳабибим доманинг,
Мастсан ғафлат шаробидин букун муҳлат санго,

Ўзлугимдин қил ўзимни беҳабар бир тиг ила,
Қолмағай ҳаргиз вужудимдин асар бир тиг ила,
Бисмил эт йўлингда қонимдур ҳадар бир тиг ила,
Инжидур нолам сани нўла агар бир тиг ила,
Чашми жаллодинг эда иҳсон манга, миннат санго.

Фақр кунжида демай ўткил Муқимий кўпу оз,
Чекма ташвиши тириклик ҳақ карими бе ниёз,
Дар ҳақиқат хислати хуш, шеваи ажзу ниёз,
Санда дун кўрдум, Фузулий, майли меҳроби намоз
Тарки ишқ этмакми истарсан надур ният санго?

ЎХАЁЛИМ САН ПАРИ ПАЙКАРДАДУР

(Завқий ғазалига мухаммас)

Эй кеча-кундуз хаёлим сан пари пайкардадур,
Термулурман кўз йўлингда ҳалқаеким дардадур,
Сандаким лутфу малоҳат қайси сийминбардадур,
Оразинг нури қачон хуршеди пур анвардадур,
Ё гулистон ичра очилган гули аҳмардадур.

Хулқингга таслим ўшал вақти итобу қаҳрда,
Кўрмади ҳеч ким мисолингни на саҳро, шаҳрда,
Бўлмаган қул санга йўқтур Мовароуннаҳрда
Бўлса бўлғай хўбрўлар, сарв қадлар даҳрда,
Сандаги нозик адолиқ қайси бир дилбардадур.

Хатм эрур санга бошардин то башарлиғ шеваси,
Қаддингга зебо ажаб заррин камарлиғ шеваси,
Мунча жоду кўзларингни қон тўкарлиғ шеваси,
Дилраболиғлар равиши жилвагарлиғ шеваси,
Санда эй ноз офарин, шўхи ситам парвардадур.

Эй хаёли бирла хуш дарвиши дил огоҳлар,
Ҳеч бир жон йўқки сансиз эрса чекмас оҳлар,
Орзуманди жамолинг ой жабинлар, моҳлар,
Қуллуғини қилмадилар, даъви қилмай шоҳлар,
Пой бўсингни таманноси неча Қайсардадур.

Эй ғубори мақдамингдин сабзу тар боғи эрам,
Йиғлай-йиғлай ҳасратингдин қолмади кўзларда нам,
Нотавон беморман боқсанг нетар, эй Исо дам,

Ичмади оби ҳаётингдин ширин сув Хизр ҳам,
Лаззати лаълинг магар, жаннат аро кавсардадур.

Ўзгалар ҳамдамларинг, бегоналар йўлдош учун,
Ўртанурман рашк ўтиға сан эгилма қош учун,
Бир нигоҳи марҳамат борму мани қаллош учун,
Дурри нодир-тишларингга, лабга-лаъл ўхшош учун,
Қадру қиймат эл ичида лаъл ила гавҳардадур.

Гоҳ кўрсатсангчи дийдорингни муштоқ аҳлиға,
Ёнса маҳфилда жамолинг шамъи хушроқ аҳлиға,
Бул ҳавасларга тағофул қилгилу, боқ аҳлиға,
Раҳм қил бўлсанг мусулмон зода ушшоқ аҳлиға,
Сангдил, бераҳму, золим хўйлиқ кофардадур.

Сабзай хаттингму, эй ширин забон, лаблар уза,
Чашма чоғлаб ёки Хизр этти макон лаблар уза,
Қўйди уч нуқта магар кавсар даҳан лаблар уза,
Холларинг даври суроҳи аргувон лаблар уза,
Ё чибинларму ҳаловат истаюб шаккардадур.

Бир боқиб ўтсанг на бўлгай, ёри жон, кўнглум учун
Яъни тўлган лоладек ҳажрингда қон кўнглум учун,
Бўлмадинг бир кеча йўқлаб, меҳмон кўнглум учун,
Илтифот эт камбағалга нотавон кўнглум учун,
Ҳам дегони қўрқаман бу шўхликлар зардадур.

Мадҳи авсофингни ашъоримдин, эй барно, эшит,
Бўлди шаънингга Муқимийни тили гўё, эшит,
Айлади соф дурдидин ҳар бандни зебо, эшит,
Нозанинлиғ васфинг, эй маҳбуби дил оро эшит,
Завқий иншо айламиш зийнат этиб
дафгардадур.

[КАМ-КАМ БЎЛУР]

(Фурқат ғазалига мухаммас)

Ишқ йўлида муҳаббат раҳнамо кам-кам бўлур,
Мустажаб ўлмас дема ҳаргиз, дуо кам-кам бўлур,
Сангдилларға муассир оҳу-воҳ кам-кам бўлур,
Эй кўнгул, сабр айла ул маҳ ошно кам-кам бўлур.
Байтул ихзонинг ахири пурзиё кам-кам бўлур.

Йўқлабон беморини ҳолин сўраб ўтмас дема,
Қулларини дафтариға не учун битмас дема,
Ошиқиға кўрсатиб рухсорини очмас дема,
Дафъатан меҳру вафо ойинини тутмас дема,
Ёш ҳоло (ғўрадур) ақли расо кам-кам бўлур.

Ҳар тарафга бўлмағил ўзни уриб бетоблар,
Ойни ўн беши қоронғу, ўн беши меҳтоблар,
Қатра ҳам тамкин билан бўлғай дури ноёблар,
Ёр васлиға тааммул еткурар аҳбоблар,
Гар саломатлиғни қўйса муддао кам-кам бўлур.

Келса бир кун не ажаб ағёрлардин айрилиб,
Жон сипориға тоғофул эрди боқса қайрилиб,
Шум рақибларни ғаразлик имтиҳон бир-бир қилиб,
Бора-бора хаста ушшоқини қадрини билиб,
Булҳавасдин ихтироз айлаб жудо кам-кам бўлур.

Кезма, эй сайёд, саҳрода саросима мудом,
Қилмағил ранжу аламларни ўзингга илтизом,
Инжиган одам жафою жаврга албатта хом,

Мурғи ваҳшини қилолмас ҳеч ким якбора ром,
Донаю домини қурдинг мубтало кам-кам бўлур.

Бўлма ҳар ишда қилиб таъжиллар бепою сар,
Шомни кўрким, батадриж айлағай равшан қамар,
Нахл ҳам айлаб таҳаммул неча кун кўргай самар,
Касб этар оҳиста-оҳиста киши фазлу ҳунар,
Боғ аро булбул болоси ҳушнаво кам-кам бўлур.

Чашми таҳқир ила ҳеч кимга тикилманг, дўстлар,
Дар ҳақиқат кимсани беҳуда билманг, дўстлар,
Гаҳ Муқимийга тамасхур бирла кулманг, дўстлар,
Бехабар деб Фурқатийга таъна қилманг, дўстлар,
Лутфи ҳақ бўлса, агар, машки бажо кам-кам бўлур.

[Ҳ А Ё Т]

(Алмайи ғазалига мухаммас)

Айру сандан сувдин айрилган каби болиғ ҳаёт,
Бўлди дардидин жудолиғ чеҳраси сориг ҳаёт,
Бўлмади ғамдин йўлингда бир нафас фориғ ҳаёт,
Эй хаёли жоним ичра, танда жон янглиғ ҳаёт,
Келки сансиз талх бўлди жонима тотлиғ ҳаёт.

Эй муҳаббат аҳлининг жисмида жондур фикратинг,
Очсалар тил сўз демакда таржимондур фикратинг,
Бўлмаса юрмак тирик бир дам гумондур фикратинг,
Рангларимда қоним ўрниға равондур фикратинг,
Пайкаримда оташи ишқинг эрур иссиғ ҳаёт.

Фурқат ичра кечалар йўқ лаҳза оромим на рўз,
Айлади афсус хокистар танимни дарду сўз,
Истаманг девонадин, эй ҳуш эли фаҳми рамуз,
Ҳажрида тунларни ўткардим тирикдурман ҳануз,
Эй ажабким мунча ҳам бўлмиш манга қаттиғ ҳаёт.

Эй карамдин дарғаҳингда айлаган ҳар хасни кас,
Фаҳр этар анқоя лутфингдин назар топкан магас,
Поймоли даҳрман йўқ сандин ўзга додрас,
Ашклик туфроғим узра руҳдек урғил нафас,
Бўлмағай нуқсон дамнингдин топса бир болчиғ ҳаёт.

Субҳи васлин кўрсатиб, шомиға қилғунча асир,
Юз туман дарду бало домиға қилғунча асир,
Шум рақиблар таъну дашномиға қилғунча асир,

Айбжў душманларим комиға қилгунча асир,
Манга, эй тақдир, мақсудим бу дурким, йиғ ҳаёт.

Элгадур сансиз тириклик, манга чун самдур вале,
Дам дема гар чиқса ғафлат бирла ул ғамдур вале,
Ҳар дамеким ўтса ҳақ ёдида ул дамдур вале,
Умр агар хуш ўтса умри Нух ҳам камдур вале,
Кўп узундур кўз юмиб очқунча кулфатлиғ ҳаёт.

Ранжу меҳнат соғарин камдурки даврон ютдирур,
Толеим ҳам, неча ким ортуқча пинҳон ютдирур,
Чарх селисиз Муқимийға қачон нон ютдирур,
Алмайға¹⁶ баски бахти дам-бадам қон ютдирур,
Маргдур ширин қотида заҳрдин аччиғ ҳаёт.

[О Р З У]

(Фузулий ғазалига мухаммас)

Оҳуӣ чин чашми пур хумморинг айлар орзу,
Нофаси ҳам турраи тарроринг айлар орзу,
Ҳуру ғулмон феъл ила атворинг айлар орзу,
Булбули дил гулшани рухсоринг айлар орзу.
Тўтийи жон лаъли шаккар боринг айлар орзу.

Дилбаро, ўйлаб хаёлингга хуш ўлмас хотирим,
Ёки мастона хиромингга хуш ўлмас хотирим,
Гоҳ-гоҳе ним нигоҳингга хуш ўлмас хотирим,
Номаи қосид, паёмингга хуш ўлмас хотирим,
Ўз лабингдин лаҳжаи гуфторинг айлар орзу.

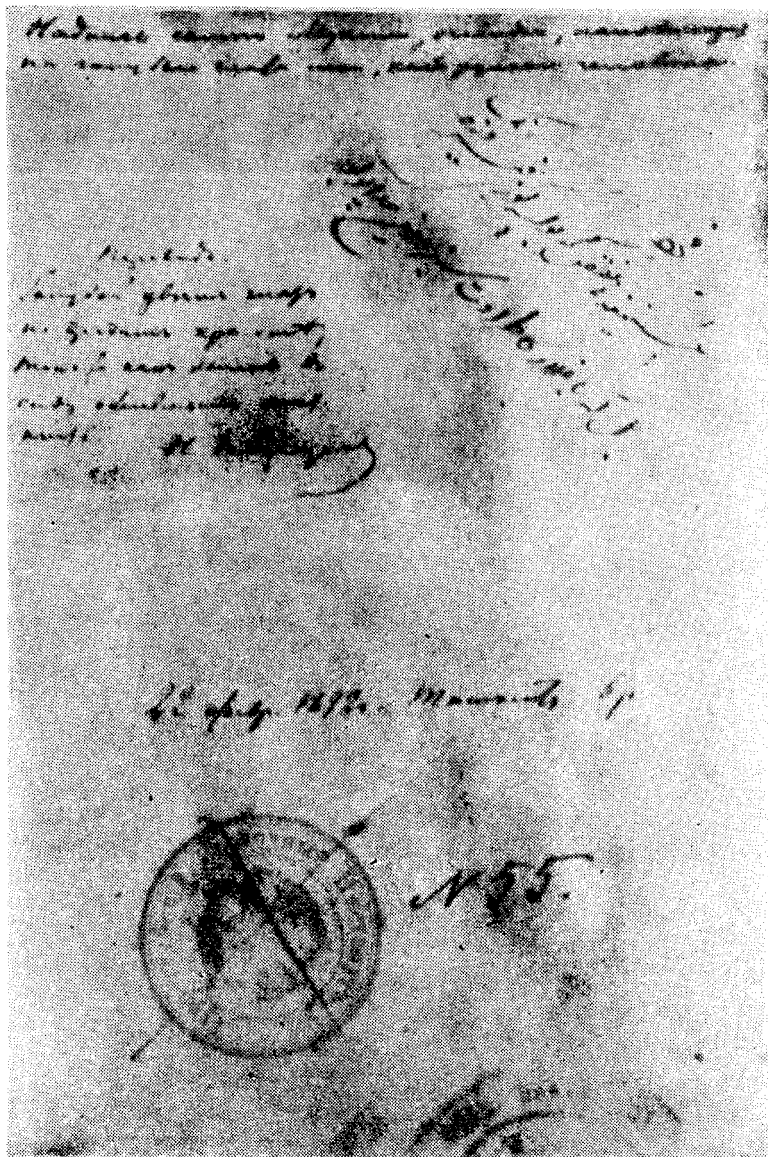
Ишқ даштида чу Мажнун бесару сомон ўлан,
Лолатак қат-қат кўнгулда ғам сиришки қон ўлан,
Рўзу шаб васлинг сўроғлаб дийдаси гирён ўлан,
Сарву гул наззорасин найлар санго ҳайрон ўлан,
Оразингга қадди хуш рафторинг айлар орзу.

Ханжари нозингга аввал сийнаси афгор ўла,
Тарки хоби роҳат айлаб кечалар бедор ўла,
Рўзгори тийра, субҳи шомдан ҳам тор ўла.
Орзу айларки бандек муттасил бемор ўла,
Кимки чашми наргиси беморинг айлар орзу.

Оҳ йўхким ошное, зоҳир этсам дардими,
Кўк дутунидин қаро ҳар лаҳза оҳи сардими,
Қаҳрабо сонма иложини бу ранги зардими,

Зулмати ҳажрингда бохмаз шамъа чашмим мардуми,
Партави рухсори пур анворинг айлар орзу.

Лабларингдин умрлар лаъли Бадахшондур хижил,
Қоматингдин сарв ила шамшод доим мунфаил,
Мунтазир йўлингда ҳайронмен Муқимий ою йил,
Орзуманди висолингдур Фузулий хаста дил,
Васлинг истаб давлати дийдоринг айлар орзу.

Муқимийнинг ўз қўли билан 1892 йилда Тошкентда ёзилган фард — бир байт шеър ва унга берилган Н. Остроумов изоҳлари. Бу фарднинг автографи В. И. Ленин номидаги Урта Осиё Давлат университети асосий кутубхонасининг қўл ёзмалар фондидаги «Мажмуан ашъор» («Шеърлар тўплами») китобида инв. № В—09—133) сақланмоқда.

Т а р ж и м а с и :

Фигон-нолаларимиз бор, лекин у ўз қулоқлари-
миз тагидан нарига бормайди,
Аслда ўз завқи шавқларимизни бошқаларга ет-
казиш мақсади бизда ҳеч бўлган эмас.

Муножоту харобот аҳлини(нг) матлуби сендур
сен
Билолмасман мани бечораким қай соридур беҳбуд

Ҳусниға не нуқс, гар бўлса кўзи феруза ранг,
Билки, боғларга тароват сабзадин пайдо, бўлур.²

Саҳифаеким анга шарҳи хажрингиз ёзилур
Кўзум ёшила ўчар, ҳарна ёзингиз, ёзилур.³

Доғи жудолиғим кам эмас эрди, эй фалак,
Устиға боз мунтазири хат ҳам айладинг!⁴

Етгач хатим, жавобина бир руқъа соз қил,
Ирсол этиб бу янгли мени сарфароз қил.⁵

III. XX аср бошлари

КЕЛДИМ

Кўп эрди ҳасратим, жоно, қилай изҳор деб келдим,
Муқими кунжи ғам эрдим, сени ғамхор деб келдим.

Хатингму раста-раста сабза, ё райҳони жаннатму,
Юзинг кўрсат, тамошо айлайин, гулзор деб келдим.

Бориб ойдек жамолингни кўрай деб соғиниб чиқдим,
Қачон қилмоқ учун савдо-сотик бозор деб келдим.

Кўзим оқсун гараз ком ўлса гар ўзга тамошойи,
Нигоро, васлинг истаб маҳз бир дийдор деб келдим.

Қаро оҳу кўзинг ёдида эрди тийра айёмим.
Малоҳатда юзинг хуршеди пур анвор деб келдим.

Азоб эрмас эди чиқмоқ кишига қиш ҳавосида,
Бошинг ҳаққиқи, шундин-шунга мен, сен бор деб
келдим.

Қўй: эй мутриб, „Баёт“, „Ушшоқ“ ёқмайди
қулоқларга,
Тараннум айласанг маҳфилда қил „Гул ёр“ деб
келдим.

Гирибонингдин очсам тугма бир-бир тутма илкимдин,
Ярашган румча кийган кўйлакинг гулнор деб
келдим.

Қошинг меҳробига жону дилим бирла эгиб қаддим,
Белимға боғламакка зулфлар зуннор деб келдим..

—Бу ергә ким учун келдинг?← дебон сўрма
Муқимийдин
Кўрарга бир суманбар, сарви гулрухсор деб келдим.¹

[ФАРМОНИ РОЙИНГМАН]

Манам ким гўшаи ишқингда ёткан рўдапойингман,
Эшикдин урсангу қувсангки кетмас бир гадойингман,
Ёмонингдин ёмону, баднамодин баднамойингман,
Демасман арғумоқу, тўпичоқу бодпойингман,
Баҳар ноқобили бир бекуюшқон калтатойингман.

Аё эй шўхи бепарвойи ошуби жаҳон дилсанг,
На янглиғ сансиз ўлмак табакай кўзларға олам танг,
Тушуб савдойи ишқинг бошға, қўлдин кетти ному
нанг,

Агарчи ошиқинг беҳад, вале инсоф агар қилсанг,
Баридин ҳам йўлингда хастау зору адойингман.

Нетай бўлмай рақиби зишт рўлардин паришон ҳол,
Кўнгул рашк ўтига хокастар айлаб қилдилар помол,
Сани доим тағофул ишларинг йўқ манда қилу қол,
Кўнгулда гап кўп айтурға, бўлуб кўрганда гунгу
лол,

Лаванду, ландаҳуру, содда-ю, ношуд анойингман.

Булур ҳуснингга не нуқсон, нигоро, лутф қилсангчи,
Қуяр жон оташи ҳажрингда тонг откунча, билсангчи,
На бўлғай бир йўли борини ҳам кўзингга илсангчи,
Тассаддуқ хонумон бир оқшоме ногоҳ келсангчи,
Қудумингга тамоми ҳадя қурбону фидойингман.

Баланду пастига дунёни чандон чоптиму елдим,
Кезиб қисматдин ортуқ ризқу рўзи йўқлигин билдим,
Қилиб тай офият сар манзилини имтиҳон қилдим,
Муқимий гардани таслим даргоҳинг олиб келдим,
На ҳукм этсанг қулингман, тобии фармони ройинг-
ман.

[Б И Л М А С М У С А Н?]

Эй пари, кўнглум олиб, қон ўлдиғин билмасмусан?
Дард бердинг менга дармон ўлдиғин билмасмусан?

Сурма устина қўйиб кўзни қиёмат айладинг;
Сурмасиз ҳам офати жон ўлдиғин билмасмусан?

Боғдаким рухсор очарсан, гул хижил бечоралар,
Рашкдин чоки гирибон ўлдиғин билмасмусан?

Боғлар зулфинг ҳавосин белима зуннорлар,
Йўқса тарсонинг мусулмон ўлдиғин билмасмусан?

Каъбаи кўйингда давлатхоҳ ўлан манзурлар
Аксари ҳожи пушаймон ўлдиғин билмасмусан?

Ажз ҳам элтар қаноат бирла, эй дил мақсада,
Мўр наздики Сулаймон ўлдиғин билмасмусан?

Йўлида чекмак Муқимий чанд ранжи-интизор,
Шўхларнинг ваъда ёлғон ўлдиғин билмасмусан?²

ТАРИХИ ЗИЛЗИЛАИ АНДИЖОН АЗ МАВЛОНО

Муқимий Хуқандий

Эшитинг эй дўстлар, айлай баён,
Бандаларин айлади ҳақ имтиҳон.

Қаҳр қилиб ибрат учун ошкор,
Зўрини билдирди худойи жаҳон.

Зилзиладин лаҳзада шундоғ шаҳар,
Бўлди чу вайронаи чуғз ошён.

Рўзани ўн олтиси сешанба кун,
Қолди иморат тагида инсу жон.

Мадрасаю масжиду зовидлари,
Оғнади ҳаммому сарою дўкон.

Турфатульайн ичра биноти тугаб,
Чиқти фалак узра гириву фиғон.

Кимки—тирик қочти яланғочу оч,
Кийса-кийим йўқ, есалар — парча нон.

Олсалар анқоким очиб мардикор,
Улки том остида (қолиб неча жон)

Гўйи бўлуб ул кунни явмул жазо,
Ўздин умид узди қарию жувон.

Ҳолиға ул қавмики беихтиёр,
Ой куюб, йиғлади қон осмон...

Хайру худойи йиғиб ҳар мулкдин,
Қисмат ила берди бўлуб меҳрибон.

Нонпазу қассоб топиб дафъатан,
Қурди танур ўртага мошин қазон.

Сартча ошлар пишируб эртаю кеч,
Беваю бечорага сузди шалон.

Аксари урёну ҳаволар совуқ,
Тутти алар бошлариға соябон.

Ҳам ярадорин қаротиб дўхтура,
Топти сиҳат дорую-дармон билон.

Суръат ила ҳайр улусдин етиб,
Борлиғи ҳам хайрият ўлди воғон.

Буйла агар кўрмасалар илтифот,
Саҳл эди ким қолмаса бир жон омон...

Сирри ҳақиқат бу, Муқимий хамўш
Санга на даркор демак ину он.

Жон бошина зилзила қасд айлагач,
Тарихин ақл айди: „дариф Андижон“.³

ИЗОҲЛАР

XIX асрнинг 60 — 70 йиллари

1. Бу ғазал вазни «номатбуъ» вазни эди. Ғазал «Комил баҳри» вазнларидан «Комили мусаммани солим» вазнида ёзилгандир. Бу кам учрайдиган вазн рукнларда «мутафоилун, мутафоилун, мутафоилун, мутафоилун» формасида ифода қилинади. Рукнларнинг овоз схемаси эса (VV—V—, VV—V—, VV—V—, VV—V—) шаклида келади. Мазкур ғазални вазни рукнларига ва овоз схемасига солиб ўқилганда қуйидаги манзара ҳосил бўлади:

Келиб аввало юзини очиб, олибон кўнгул, кетибон қочиб.

Мутафоилун мутафоилун, мутафоилун, мутафоилун уу-у
-уу-у- ууу-у-, (уу-у-).

Бориб ўзгага (қошини отиб,— учурурга ман)га уёладур.

Мутафоилун мутафоилун мутафоилун мутафоилун уу-у
уу-у- уу-у- уу-у-.

Бу вазни Муқимий ҳам кам ишлатган. Унинг лирикасида бу вазнда ёзилган бир нечагина шеърлар бор, холос. Улар тўғрисида ўз ўрнида изоҳ бериб ўтишга ҳаракат қиламиз. Чунки вазни аниқлаб олмасдан туриб бу хилдаги шеърларни тўғри ўқишга эришиш мумкин бўлмайди.

2. Бу байтда тилга олинган Муҳйи реакцион адабиётнинг бизга маълум бўлган Қўқондаги машҳур вакили Ҳожи Муҳиддин Муҳаммад Ризо охун ўғлидир (1835—1911). Муқимий бу ерда Муҳйинга мурожаат қилиб, «Эй Муҳйи, агар қадару-қазо санга қонни насиб этган бўлса киши уни ютмай иложи йўқ. Лекин у санинг бир ўзингга ҳавола эмас, аксинча манинг ғизоийм ҳам шу қондир» демоқчи.

Муқимийнинг бу шеърда Муҳйи билан ҳамдард сифатида уни тилга олиши тасодифий эмас. Маълумки, Муҳйи шу «номатбуъ вазн»да бир ғазал ёзган. Бу ғазал қуйидаги байт билан бошланади:

Қуюб ўлдиғим бани шамътек ўшал офтоби жомоладур.

На қамар, на меҳру, на сарви гул, на суман на бадру

ҳилоладир.

Муқимийнинг ҳозир гап бораётган шеъри аслида Муҳйиннинг мана шу ғазалига жавоб тарзида ёзилган эди, шунинг учун ҳам шеърнинг охириги байтида Муқимий Муҳйини тилга олиб ўтади.

3. Байтнинг мазмуни: «Бу оққан ёш дарёлари тоғларни ғарқ этган бўлса ҳам, хайриятки, улар кўк тоқини ағдариб юбормадилар».

Бу байтдаги «йиғмади» сўзи «ғарб туркчаси» лаҳжасига мансуб бўлиб, «йиқитмади», «ағдармади» мазмунларини беради. Умуман XIX аср адабиётимизда, шу жумладан Муқимий асарларида (айниқса унинг илк давр ижодида) «ғарб туркчаси» деб аталган озарбайжон тили элементлари учраб туради. Бу ҳол шоирларимизнинг озарбайжон адабиётининг классиги, Шарқ поэзиясининг улуғ лирик шоири Фузулий билан қизиқишлари ва унга эргашиб ёзишлари натижасидир. Муқимийнинг бошқа шеърларида ҳам «Фузулий тили» элементларига тез-тез дуч келиш мумкин.

4. Оқжар-Қўқоннинг ғарби шимолидаги Данғара районида Сирдарё ёқасидаги бир қишлоқ. Дарёда кўприк бўлмагани учун, дарёнинг у қирғоғидан бу қирғоғига ўтувчи халқни бу қишлоқда ташкил қилинган паром ва кемалар ёрдамида олиб ўтар ва бу хизматлари учун кема ва паром эгалари—саркорлар халқдан ҳаддан ташқари юқори ҳақ олар эдилар. Муқимий ўз сатирасида халқ билан кема саркорлари ўртасидаги муносабатни кўрсатади.

Мазкур мухаммаснинг охирида шоир тахаллуси бўлмаса ҳам бу асарнинг Муқимий қаламига мансуб эканлигини Муқимийни яхши биладиган кексалар, ҳозир ҳаёт бўлган ёри-дўстлари бир оғиздан тасдиқлайдилар.

Шундай қилиб, ишончли манбаларга суянган ҳолда бу мухаммас Муқимий томонидан Оқжарда тахминан 1877 йилларда ёзилган деган хулосани чиқаришга тўғри келади.

II. XIX асрнинг 80—90 йиллари.

I Ғазалларга изоҳлар

1. Бу байт, айтиқса унинг иккинчи мисраи, поэтик, қондаларга хилоф равишда тузилган, фикр қоронғи. Шоир бу мисрада «Оташин ишқингни бас қил, ошиқларинг етарли», демоқчими ёки «Ошиқларингга оташи ишқингни бас қил», демоқчими? — тушунниш қийин. Юқори поэтик маҳоратга эга бўлган Муқимий бундай туманли, мужмал жумла тузиши мумкин эмас. Бу шубҳасиз, нусха кўчирувчи котиблар парвосизлиги ёки саводсизлиги натижасида рўй

берган ҳолдир. Лекин шеърининг нусхалари кам бўлгани учун (икки нусха бор: 1. Ўз. Ф. А. Шарқшунослик институти фондида 7512 инвентарь номери остида сақланаётган қалами «Баёз»да, бет 533—534, 2) литографик «Баёз»да Тошкент, Порцев литографияси, 1910, бет 14—15.) уларни солиштириб чиқиш ва тўғри нусхасини, топиш мумкин бўлмади. Фикримизча, «ошиқ» сўзини «ёққон» сўзи билан алмаштириш мувофиқ.

2. Бу ғазал Муқимий поэзиясида кам учрайдиган вазнлардан «Комил баҳри» тормоқларидан «Комили мусаммани солим» вазнида ёзилгандир. Бу вазн рукиларда «мутафоилун, мутафоилун, мутафонлун, мутафоилун» тарзида ифода қилинади, вазннинг овоз схемаси эса (уу-у-) (уу-у-) (уу-V-) (уу-у) шаклида келади. (Бу ҳақда мукамалроқ маълумот учун «60—70 йиллар» қисмидаги «Бу чаман оро» ғазалининг изоҳига мурожаат қилинсин).

3. Бу байтнинг биринчи мисрасидаги «Қошларингиз», сўзи, «Муқимий. Танланган асарлар»нинг бундан илгариги нашрларида (1953 йил наشري) «Кўзларингиз», 1958 йил наشريда эса «Қошларингизни» шаклида нотўғри берилган. 1953 йил наشريда «Кўзларингиз» сўзи ўринсиз бўлса, 1958 йил наشريда «Қошларингизни» сўзидаги бир бўғин яъни «ни» қўшимчаси вазн учун ортиқча, маъно учун кераксиздир.

Мазмун жиҳатидан характерли бўлган бу байтда Муқимий демоқчи: «Гўзалнинг эгилма қошларини кўрган тақводор зоҳид тоат-ибодат вақтида меҳроб ўрнида ёр қошига қараб сажда қилса ажаб эмас».

4. Бу байтда шоир дунё адабиётида машҳур бўлган Юсуф ва Зулайҳо афсонасига мурожаат қилади ва гўзал ёр суратини тасвир қилишда ундан фойдаланади. Муқимий гўзалга хитоб қилиб айтадики, сан бу латофат ва малоҳатинг билан вақтида яъни Юсуф ва Зулайҳолар ўткан вақтда пайдо бўлсанг эди, Зулайҳо ўз суюкли ёри Юсуфдан айнаб, сенга оғиб қолса ажаб эмас эди.

5. Самандар — баъзи афсоналарда қуш, баъзи афсоналарда ҳайвон деб танитилади. Афсонанинг ҳикоя қилишича, бу жонивор ўтдан пайдо бўлар, ўт ичида яшар ва шу ўтда ҳалок бўлар эмис. Самандар ҳинд афсоналаридан бўлиб, шарқ адабиётида кенг тарқалган образдир. Самандардан мурод ишқ ўтида куйиш демакдир. Бу байтни Муқимий ҳам шу маънода ишлатади: санинг қоматнинг мани гулхан кули ичида яшовчи самандарга айлантирди, яъни куйдирди, демоқчи бўлади.

6. Бу тарих — муаммо жанридаги шеър «Ноибн Тошкенди» номи билан шуҳрат қозонган Инъомхўжа исмли киши вафоти муносабати билан ёзилган марсиядир. Инъомхўжа Умурёхўжа ўғли Муқимийнинг тошкентлик дўстларидан бўлиб, 1892 йилда Тошкент-

да майдонга келган халқ қўзғолонига иштирок этгани учун чор маъмурлари томонидан қўлга олинган ва бошқа қўзғолончилар қаторида (улар 60 киши бўлган) ҳарбий суд томонидан суд қилинган. Инъомхўжа халқ ўртасида «Ижтимоий тартибни бузишда» ва чор маъмурларига ҳужум қилишда, «уларнинг турар жойларига бостириб киришда» айбдор ҳисобланиб, суд ҳукми асосида тўрт йиллик муддат билан Иркутский губернасига сургун қилинган. Тарихий манбалардан маълум бўлишича (Центральный Государственный исторический архив Узб. ССР, фонд 273, описи, Дела 2) Инъомхўжа Сибирь қилинган бўлса ҳам, у узоқ вақт Тошкент тюрмасида ўтирган. Орадан уч йиллар чамаси вақт ўтгандан сўнг, Иркутский сургунни Қўқон билан алмаштирилган ва 1896 йил бошларида Инъомхўжа Қўқонга юборилган. У Қўқонда узоқ вақт яшамаган, тюрмада ётиб соғлигини йўқотган Инъомхўжа 1314 йил ҳижри 17 рамазонда, мелодий ҳисоб билан 1897 йил 3 февралда Қўқон шаҳрида вафот этган. Бу воқиа бутун Қўқон халқини, Муқимий тили билан айтганимизда «қари ва ёш, катта ва кичик — ҳамма»ни мотамга солган, шу умумий туйғунинг ифодаси бўлиб, мазкур марсия майдонга келган.

Шоир ўз дўстининг ўлимига марсия ёзар экан унинг вафот тарихини абжад ҳисоби усулида қўйидаги байтда беради:

Сар зи ҳайрат баркашиду гуфт ақл:
Хўжаи Инъом сад афсус мурд.

Бу байтдаги иккинчи мисра абжад ҳисоби билан 1322 йил ҳижрини кўрсатади. Байтнинг таъкидлашига биноан биринчи мисрадаги «ҳайрат» сўзининг бош ҳарфи «ҳ» берадиган рақам яъни 8 рақами 1322 дан чиқиб кетиши керак. Натижада 1314 рақами қоладики, бу ҳижрий ҳисоби билан Инъомхўжанинг вафот йили тарихидур, яъни 1897 йил мелодийдир. Шоир воқиа тарихининг аниқ кўрсатиб «17 рамазон»ни ҳам илова қилади. Шундай қилиб, мазкур тарих-марсиянинг кўрсатишича халқ озодлик ҳаракатининг машҳур иштирокчиси, шоир дўсти Инъомхўжа 1897 йил 3 февралда Қўқонда вафот этганлиги маълум бўлади. Бу тарих айни замонда мазкур асарнинг ёзилиш тарихи ҳам ҳисобланади.

Муқимий поэзиясида 1892 йил Тошкент қўзғолонини иккинчи қаҳрамони ҳақида ҳам, бир неча йиллар Сибирда бўлиб қайтган Аҳмадхўжа Абдурашидхўжа ўғли ҳақида ҳам маълумотлар учрайди.

7. «Қонун» — ҳаким — табибга мурожаат қилаётган шоир бу ерда Абу Али ибн Синонинг табобатга — медицинага оид машҳур «Алқонун» асарини кўзда тутади.

8. Бу ғазал манбаларда учрамайди. Биринчи марта бу шеър

текстини Ҳ. Зарифов ўзи­нинг 1955 йилда босилган «Муқимий. Ҳаёти ва ижодига оид материаллар» номли китобчасида (бет 43—44) нашр этди. Ҳ. Зарифов берган маълумотга қараганда ғазалнинг шоир қўли билан ёзилган асл нусхаси — автографи қўл ёзма «Ҳафти овра­нг» китобининг ҳошиясида бўлиб, («Ахтаринг» ғазали ҳам шу ерда эканлиги эслансин») Қўқонда хусусий бир киши қўлида китоб билан биргаликда сақланади.

Ғазалнинг қисқарган (5 байт) ва тексти қисман ўзгартирилган бир варианти шоир ва драматург Собир Абдулланинг шахсий кутубхонасида сақланаётган «Баёз»да учради. Бу вариант ўз за­монасида ашулачи ва созандалар репертуари сифатида фойдаланилган бўлса керак, деб ўйлаймиз.

Ғазал биринчи вариант сифатида тугалланмай қолгани кўри­ниб туради. Шеър охирида фикрнинг хулосаланмагани, шоир тахаллу­сининг йўқлиги, баъзи мисраларда учрайдиган сакталик фикримиз­нинг далилидир. Булардан қатъий назар шеър ўзининг автобиогра­фик характери билан алоҳида диққатга сазовордир.

9. Муқимий бу шеърини 1889 йил ёз ойларида тошкентлик дўсти Маҳмудхўжа билан шоир Камийга юборган прозаик макту­бига илова қилган. Мактуб ва шеърнинг автографи Ўз 7. Ф. А. Шарқ­шунослик институтида сақланаётган Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий фон­дида (инв № 7628) алоҳида қоғозда учрайди (папка XXII). Шеър­нинг қай вақтда ёзилгани кўрсатилмаган бўлса ҳам прозаик мак­тубда бўлган тарихга асосланиб, шеърни 1889 йилдан олдин ёзил­ганини тахмин қилиш мумкин.

Бу шеърнинг манбаларда бошқа нусхалари ҳам учрайди. 7 байтдан иборат бўлган бир нусхаси Николай Остроумов томони­дан 1907 йилда Тошкентда типография йўли билан нашр қилинган «Девони Муқимий. Из дивана Муқими, Ферганского поэта» номли китобчасида (бет 5—6) берилган. Иккинчи нусхаси 1910 йилда Тошкентда Порцов литографиясида нашр қилинган «Баёз»да (бет 29) учради. Бу уч нусха ўртасида текст жиҳатидан ҳам, обём жиҳатидан ҳам тафовут йўқ, ҳар иккала нашрдаги текст ҳам автографга мос келади.

10. Шеърнинг бу охириги байтида шоир ўз дўсти ва маслак­доши Фурқатга мурожаат қилади ва айтади: «Эй, Фурқат, бу жа­ҳон боғида сен қай аҳволдасан, билмайман. Мендан сўрасанг, у менинг юрагимни, лола сингари қат-қат доғ билан тўлдирди».

Муқимийнинг бу мурожаатидан шеър тарихига оид бошқа ху­лосани чиқариш ҳам мумкин. Бу шеър Муқимий билан Фурқатнинг Қўқонда яшаб ижодий ҳамкорлик қилган даврларида, шу давр­да бодан кечирилган кескин курашлар таассуроти натижасида ёзилган бўлиши мумкин. Агар шу тахминни қабул қилинса, у вақт

шеър Фурқат Қўқондан чиқиб кетмасдан илгари яъни 1889 йилдан илгари ёзилган бўлади.

11. Шеърнинг охирги байтидан унинг Наманганда ёзилганлиги маълум бўлади. Лекин Муқимий Наманганда қачон бўлган ва шеър қачон ёзилган, деган саволга ҳозирча жавоб йўқ. Муқимий таржимаи ҳолидан бизга маълумки, у Наманганлик шоир Нодим билан дўстона алоқада бўлган ва тез-тез Наманганга бориб турган. Шоир 1899 йилнинг охирларида Москвага, жияни Рўзимухаммад Дўстматовга ёзган мактубларидан бирида бу тўғрида қўйидагиларни айтади: «Фақир Наманган деган вилоятда ёр-дўстларимиз бўлур эрди, алар ҳар йил бу бандани хат билан олдуруб борурлар эрдилар, ушбу йил ҳам... илтимослари бўюнча борган эрдим» (Ҳ. Зарифов — Муқимий. Ҳаёти ва ижодида оид материаллар. Тошкент, 1955, бет 54).

Юқоридаги шеър Муқимийнинг Наманганга қилган қайси сафари даврида ёзилган, айтиш қийин, факт йўқ. Лекин Муқимийнинг Нодим билан саксонинчи йилларнинг охирларидан бошлаб алоқа қилишга киришганини назарда тутиб, бу шеър 90 йилларда ёзилган бўлса керак, деган фикрга келиш мумкин.

12. Бу мисра бир оз ўзгарган ҳолда юқоридаги «Оразингни намоён қил!» ғазалида ҳам учрайди. Бу ёлғиз ёки тасодифий ҳол эмас. Муқимий поэзиясида такрорланиб турувчи иборалар, образлар, жумлалар учраб туради, улар ҳар қайси айрим ҳолда айрича сабаб билан майдонга келадилар. Бу ғазалларда такрорланувчи мисраларни учраши Муқимий поэзиясининг етакчи ғоявий мотиви билан изоҳ қилинади. Муқимий поэзиясидаги эрқпарварлик мотивлари, шахс эркинлиги учун кураш ғояси фанатизм, детерминизм, продасизликни тарғиб қилувчи динга, диннинг зоҳид, обид каби тақводор намояндаларига мурожаат қилишни, улар кирдикорларини фош этишни тақазо қилади. Шунинг учун Муқимий поэзиясида (бошқа классик шоирларимиз ижодида бўлгани каби) антиклерикал мотив асосий ўрини ишғол қилади ва шоир бу темага тез-тез мурожаат этади).

13. Беҳзод — «Шарқ Рафаэли» деб шуҳрат қозонган XV асрнинг машҳур rassоми, Алишер Навоий замондоши.

14. Муқимий таржимаи ҳолини ўрганиш жиҳатидан фавқулодда катта аҳамиятга эга бўлган бу шеърнинг бахтга қарши шу чоқ-қача, тарихи ва адреси аниқлангани йўқ. Унинг ягона нусхаси Ўз. Ф. А. Шарқшунослик институтида сақланаётган қўл ёзма «Девони Муқимий»да (инв. 7521) учрайди, варақ 53а

Шеърнинг умумий мазмуни ва руҳидан кўринишича у шоирнинг яқин дўстларидан бирига қаратилган. «Кўнгул яқинлигининг гўстоҳлик қилурман» мисраси шуни кўрсатиб туради.

Шеър Муқимийнинг қашшоқликда ҳаёт кечиргани, бутун умр бўйи оғир иқтисодий шароитда ижод этгани тўғрисидаги нақлларни ҳам исбот этувчи қўшимча адабий ҳужжат сифатида диққатга сазовордир.

15. Шоир бу байтда «бедона» сўзини турли мазмунда ишлатиб сўз ўйини ясайди.

Биринчи мисрадаги «бедона» сўзида шoir «бедона сайри қилиб дом (тузоқ) қурдинг» демоқчи, иккинчи мисрада «агар санинг тузоғинг бе дон бўлса, унга бедона тушмайди, дон сепкил» демоқчи.

16. Фарзинхон ёки Фарзинча номи билан шуҳрат қозонган бу киши ўз замонасининг отоқли санъаткорларидан бўлган. «Фарзинхон» лақаб билан аталишдан унинг шахмат ўйинига ҳам алоқаси (Муқимий замонасида шахматга қизиқиш кучли эди) бўлганлиги кўриниб туради. Фарзинхон номи Муқимийнинг бошқа асарларида ҳам тилга олинади.

17. Кенг тарқалган бу ғазалнинг қўл ёзма ва литографик нашрлардаги ўн беш нусхаси ҳисобга олинган. Лекин бу нусхаларда шеърнинг ҳажми турлича бўлиб, 6 билан 9 байт орасида тебранади. Биз кўпчилик нусхаларга, шунингдек совет матбуотида ўрнашиб қолган традицияга асосланиб шеърни 8 байтдан иборат нашрга тайёрладик.

Бахтга қарши Муқимий поэзиясида муҳим аҳамиятга эга бўлган бу шеър тарихини тайинлаш мумкин бўлмай келаётир. Уша давр адабий ҳаётидаги курашларнинг баъзи белгиларига қараб, бу шеърни 80 йилларнинг ўрталарида Муқимий реакцион адабий гурӯҳлар билан алоқасини узиб, кескин бурилиш ясагандан кейин ёзган деб тахмин қиламиз.

18. Бу кенг тарқалган ғазал тексти биринчи мартаба «Туркистон вилоятининг газети» саҳифасида (1891 йил, 26 октябрь сониди) эълон қилинган эди. Демак мазкур шеър газета саҳифасида эълон қилинмасдан илгари, яъни 1891 йилдан илгари, яратилган экан.

19. Бу байт шу вақтгача нашр этилиб келган «Муқимий. Танланган асарлар» тўпламларининг ҳаммасида ҳам тушиб қолган. Биз Ўз. Ф. А. Шарқшунослик институтида сақланаётган қўл ёзма «Довони Муқимий» тўпламига (инв. 7521, варақ 82а) асосланиб туриб, бу байтни тикладик ва ғазалнинг тўлиқ текстини бердик.

20. Бу машҳур ва кенг тарқалган ғазал биринчи мартаба матбуотда 1891 йил 26 октябрда «Туркистон вилоятининг газети» саҳифасида эълон қилинган эди. Бу факт биринчидан ўша вақтдаёқ Муқимийнинг шоир сифатида халқ ўртасида кенг тарқалганини

кўрсатса (газетада шеър халқ ашулачиларининг репуртуари тексти тариқасида келтирилган), иккинчидан ғазални датировка қилишга асос бўлади. Модомики, ғазал 1891 йилда матбуотда эълон қилинган экан, уни шоир бу тарихдан бир неча замонлар илгари ёзган яъни, «Навбаҳор» ғазалининг ёзилиш тарихи 1891 йилдан илгаридир.

Шеърнинг ҳажми масаласига келганда кўпчилик манбаларда берилган вариантга ва матбуотимизда ўрнашиб қолган традицияга мувофиқ уни олти байтдан иборат қилиб нашрга тайёрладик.

21. Бу байтда Муқимий санъаткорона сўз ўйини ишлатган, лутф ясаган. Маҳбубанинг жавобидаги «Олма йўқтур, нори бор» иборасида «нори бор» сўзлари бир неча мазмунларни ифода қилади: «олма йўқ, нори бор, кет» ёки «олма йўқ, анор бор яъни сан олма деб ўйлаган нарсанг олма эмас, балки анор (нор)дир».

22. Моний — Шарқда ўзининг афсонавий маҳорати билан шуҳрат қозонган рассом, наққош. Ўзбек классик адабиётида, хусусан Алишер Навоий ижодида Моний образи кўп учрайди.

23. Муқимийнинг жуда кенг тарқалган шеърларидан биридир. Унинг нусхалари қўл ёзма, шунингдек литографик баёзларда кўп учрайди. Ҳозиргача унинг 11 нусхаси ҳисобга олинган. Бу жумладан Ў. Ф. А. Шарқшунослик институтида сақланаётган 9309 номерли қўл ёзма баёзда ҳам бир нусхаси бор. Бу баёздаги библиографик маълумотлардан аниқланишича баёз 1898 йилда китобат қилинганки, бу тарих шеърни датировка қилиш учун асос бўлади. Шеърни шоир томонидан бу баёз тузилмасдан олдин ёзилганини кўзда тутиб, шеър 1898 йилдан илгари ёзилган деган хулосани чиқаришга тўғри келади.

24. Бу мисра мазмуни: «Муқимий Наманганни сайр қилишдан қутулганга ўхшайди». Муқимий ҳаётига оид бошқа қатор фактларнинг кўрсатишича у Наманганга, дўсти шоир Нодим олдига тез-тез бориб турган. Бу шеър шу саёҳатларнинг бирида Намангандан қайтиш олдига ёзилганлиги кўриниб туради. Афсуски, ҳозирча, бу саёҳатнинг вақтини, шунингдек шеърнинг ёзилган тарихини аниқлаш мумкин бўлмай келаётир.

25. Умархон — «Амирий» тахаллуси билан шеърлар ёзган Қўқон хонидир. У ўзининг хонлик қилган даврида (1809—1822) саройга кўп шоирларни тўплади ва феодал-сарой адабиётига бошчилик қилди. Амирий топшириғи билан Қўқон сарой шоирларидан Фазлий «Мажмуатуш — шуаройи Умархоний» антологиясини тузди. Муқимий ўз шеърларини Амирий шеърларига чоғиштирар экан, мутлақо ҳақли эди: чиндан ҳам Муқимий шеърлари мазмун ва бадиий форма жиҳатидан Амирий шеърларидан беҳад устун тура-

ди. Муқимий шеърларининг халқ ўртасида машҳур бўлиб кетишининг ва куйларга солиб қўшиқларда куйланишининг сири ҳам шунда, халқ руҳига яқин бўлишидадир.

26. Форс-тожик тилида ёзилган бу машҳур шеър ўзининг таржимаи ҳолига — тарихига эга. Бу қофия ва вазнда аввал Ҳиндистонда Фурқат ва унинг ҳиндистонлик дўсти Тажаллий шеър ёзганлар ва сўнграқ Ёркентдан Фарғонага — Муқимийга юборганлар. Муқимий улар шеърига назира — ўхшатма қилиб мазкур ғазални яратган, Фурқат шеъри қуйидаги ажойиб мисралар билан бошланади:

Кўҳқанро теша чун аз оби ибрат тез нест,
Шаҳди Ширин жуз бакоми Хисрави Парвез нест.

(Тоғ қазувчининг тешаси ибрат суви билан ўткир бўлмаганидек, Ширин лабининг шаҳди-шакари Хисрав Парвездан бошқага муясар бўлмади).

Тажаллий Фурқатга жавобан ўз шеърини қуйидагича бошлаган:

Дил ба кунжи доғи имрўзам кам аз Парвез нест,
Нўши ғам Ширину дуди оҳ жуз шабдез нест.

(Манинг кўнглим бу кунлар доғи-аламининг қоронғу бурчагида бўлса ҳам Парвездан кам эмас, ғам чекиш Ширину, оғзимдин чиққан фарёд дуди Хисрав отидан бошқа нарса эмас).

Ўз замонасининг уч пешқадам шоирлари томонидан назира — ўхшатма йўли билан яратилган бу шеърлар улар ўртасидаги ижодий ҳамкорликни кўрсатиши билан бирга, улардаги юксак бадий маҳоратдан ҳам дарак бериб турадилар.

27. Муқимий билан реакцион адабий лагерь намоёндаси Муҳйи ўртасида адабий фронтда давом этган кураш тўғрисидаги масала адабиётшунослигимизда маълумдир. Шу курашнинг бир кўриниши бу байтда намоён бўлган. Муқимий ҳукмрон гуруҳларга лаганбардорлик билан умр кечирувчи Муҳйини манфаатпарастликда — эгоистликда айблайди ва ўзининг бундай пасткашликлардан холи эканлигини ғурур билан «қўлимда камчиликлардан бошқа дастмоям йўқ» деб таъкидлайди.

28. Бу ғазалнинг ягона нусхаси Низомий номидаги Тошкент педагогика институтининг тил-адабиёт кабинети фондида сақланаётган қўл ёзма «Баёз»да (инв. 56) учрайди (бет 352—355). «Баёз»нинг ким томонидан қачон китобат қилингани номаълум. Лекин кўп аломатларига қараганда «Баёз» Тошкентда тузилган, Акрамхон Аъзамхонов исмли кишига мансуб бўлган.

«Майлигаму?» шеърини нашрга тайёрлашда шу нусха билан чекланишга тўғри келди. Шунинг учун шеър текстида нусхага хоё

бўлган камчиликларни (алоҳида мисралардаги сакталиқ, баъзи ўринлардаги фикрий муҳмаллик ва бошқалар) бартараф қилиб бўлмади, ундай ўринларни махсус белги билан кўрсатиб ўтдик.

Муқимий бу шеърни тошкентлик дўсти шоир Алмаийнинг «Майлигаму?» радибли ғазалига жавобан ёзгандир. Шеърнинг ёзилиш тарихига оид материал шу чоққача топилмай келади, бир қатор маълумотларга асосланиб туриб, шеърни Тошкентда ёзилган деб тахмин қилиш мумкин.

28. Бу шеърнинг ягона нусхаси Ҳз. Ф. А. Шарқшунослик институти фондида сақланаётган («Девони Муқимий» тўпламида) (инв. 7521) учрайди (варақ 56а). Бу шеър Муқимийнинг адабий фронтда олиб борган курашини ўрганиш жиҳатидан ниҳоятда характерли ва қимматлидир. Шеър мазмунидан кўриниб турибдики у воқнабанддир. Эҳтимолки шу шеър бир адабий ўтиришда ўтказилган поэтик мусобақадан кейин, ундан ҳосил бўлган таассуротлар нағижасида туғилган бўлса. Бу ўринда гап реакцион шоир (эҳтимол, Муқимий Муҳйини кўзда тутар) ва унинг лаганбардорлик кирди-корлари, ижодий муваффақиятсизликлари устида бораётир. Шеърда қуруқ сўз, пардоз, гажакдорлик эмас, балки мазмун устун эканлиги тўғрисидаги Муқимий қарашларини — эстетик принципини кўрсатиш жиҳатдан сўнгги байт муҳимдир. Бу байтда Муқимий «ҳар қандай сўз тузувчи шоир бўла бермайди!» деган чуқур маъноли илғор идеяни илгари сурган ва адабий душманларининг формалистликда айблаган.

29. Баъзи маълумотларга асосланиб, бу шеърни тахминий тарзда бўлса ҳам датировка қилиш мумкин. Бу маълумот Ҳз. Ф. А. Шарқшунослик институтида сақланаётган 1821 номерли қўл ёзма «Баёз»да учрайди (мазкур шеър шу баёздан олинган). Баёзда берилган библиографик маълумотга қараганда у 1883 йилда китобат қилинган яъни тузилган. Бас мазкур шеър шоир томонидан баёз тузилмасдан илгари яъни 1883 йилдан илгари ёзилган экан.

МУРАББАЛАРГА ИЗОҲЛАР

1. Бу мурабба биринчи мартаба матбуотда 1903 йилда Михаил Алибеков номли авторнинг «Домашняя жизнь последнего Кокандского хана Худаярхана» сарлавҳали мақоласида («Ежегодник Ферганской области» том II, выпуск 1903. Н. Маргелан, 1903, стр. 79 — 117) эълон қилинган эди. Мақола авторининг хабар беришига қараганда бошқа бир қатор шеърлар қаторида мазкур мурабба ҳам Худодёрхон саройидаги ҳарамда, мазлума хотин-қизлар ўртасида севилиб ўқилган ва қўшиқ қилиб куйланган. Мурабба тарихини белгилаш жиҳатидан бу хабар баъзи шубҳаларга сабаб бўлса ҳам, унинг халқ ўртасида кенг тарқалган асарлардан бири эканлиги аниқдир.

2. Халқ ўртасида кенг тарқалган бу машҳур мураббанинг ўн уч нусхаси ҳисобга олинган. Афсуски бу шеърнинг шу вақтгача тарихи аниқланмай келади. Лекин юқорида тилга олинган Михаил Алибековнинг «Ежегодник Ферганской области» тўпламида (том II, выпуск 1903. Н. Маргелан, 1903. стр. 79-117) босилган «Домашняя жизнь последнего Кокандского хана Худаярхана» сарлавҳали мақоласида бу масалага оид баъзи маълумотлар учрайди. Автор ўз мақоласида хон ҳарамининг ҳаётини тасвир қилар экан, қулликда эзилиб ётган ҳарам чўрилари куйлайдиган қўшиқлардан баҳс очди ва уларнинг текстларини келтиради. Бу текстлар ичида Муқимийнинг бир неча шеърлари, шу жумладан юқоридаги мурабба ҳам учрайди. Бу манбага суяниб, мазкур мурабба Қўқон хони йиқилмасдан аввал яъни 1876 йилдан аввал ёзилган экан, деган хулосани чиқариш мумкин бўлса ҳам бу ажойиб мурабба ҳақида бошқа қўшимча ва ишончлироқ маълумотлар топилгунча масалани очиқ қолдириб туришга тўғри келади. Ҳозирча бу шеър тексти учрайдиган манбаларнинг китобат йили 1899 йил атрофларига тўғри келадики, мурабба тарихининг белгилашда бу ҳам номувафиқдир.

3. Мураббанинг бу охириги бандида Муқимий — Муҳйи муносабатлари акс этади. Байтнинг мазмунидан кўринишича, бу мурабба Муқимий — Муҳйи муносабатлари ҳали кескин тус олмаган даврда ёзилган, шунинг учун ҳам шоир унинг номини хайрхоҳлик билан тилга олади.

Муқимий — Муҳйи муносабатлари масаласи мураккаб воқияларни ўз ичига олувчи ўзининг маълум тарихига эга эканлигини кўзда тутиб, бу мураббани шу тарихнинг сўнгги этапларига мансуб маҳсулот деб ҳисобладик ва «80—90 йиллар» қисмига киритдик. Чиндан ҳам Муқимий биографиясидан маълумки, 80 йилларнинг дастлабки вақтларида бошланган адабий ҳаётдаги ажралиш 80 йилларнинг ўрталарига бориб узил-кесил тус олади, бир-бирига қарама-қарши икки лагерь майдонга келади.

МУХАММАСЛАРГА ИЗОҲЛАР

1. Муҳайир — Муқимий замондоши ва дўсти Қўқонда яшаб ижод этган. Асли исми Муҳаммадқул, отасининг исми Муҳаммад Расул. У, 1850 йилда туғилиб, 1920 йилда вафот этган.

Муҳайирнинг лирик ғазаллари, Алишер Навоий шунингдек Муқимий, Фурқат каби машҳур замондошлари ғазалларига боғлаган мухаммаслари революциядан илгари нашр қилинган баёзлардан ва қалами нусхаларда учрайди. Муҳайир ўз ижодида куйлаган мотивлари, асарларининг ғоявий-бадиий хусусиятлари жиҳатидан демократик адабий лагерга яқинлашиб келади.

2. Фурқат ўзининг бу ғазалини чет мамлакатларга қилган

саёҳати даврида, тахминан 1892 йилнинг куз ойларида Кашмир вилоятида ёзган. Бу ҳол ғазалнинг «Бир қамар сиймони кўрдим бандаи Кашмирда» мисраидан кўриниб турибди. Ҳинд гўзалига қарата ёзилган бу шўх ғазал кейинроқ, Фурқат ўз саёҳатини тугатиб, Еркенд шаҳрида турғун бўлиб қолгандан сўнг Фарғонага тарқалди ва адабий доираларда шуҳрат қозонди. Бу шеърга ўхшатма—назиралар ёзилди, мухаммаслар боғланди. Унга боғланган Муқимий мухаммасидан ташқари қўқонлик шоир Ерий (1858—1944) мухаммаси ҳам маълум. Ерий мухаммаси қуйндаги банд билан бошланади:

Баҳру бар кездим жаҳонки дашту тоғу, қирда,
Шаҳру кентларни кезиб ҳайронлигим таъмирда,
Чўх томошалар қилиб юрган эдим ҳар ерда,
Бир қамар сиймони кўрдим балдаи Кашмирда,
Кўзлари масхуру юз жоду эрур тасхирда.

Тўққиз банддан иборат бўлган Ерийнинг бу мухаммаси Ҳ. Ф. А. Шарқшунослик институтида 9358 номерли қўл ёзма «Девони Ерий» китобида сақланади.

3. Флотун (Афлутон, эрамиздан илгариги V—VI асрларда яшган машҳур юнон файласуфларидан Платоннинг Шарқ халқлари тилларидаги талаффуз формаси.

Бу Али, (Абу Али ибн Сино) — Урта Осиё халқларининг X асрда яшаб ижод этган машҳур олими ва файласуфи.

4. Мунтазир — Муқимий замонасида яшаб ижод этган шоирлардан, андижонлик. Унинг асли исми Муҳаммад Юсуф бўлган, революциядан кейин вафот этгани тўғрисида хабарлар бор.

5. Бу мухаммас мазмун ва характер жиҳатидан Муқимий поэзиясида кам учрайдиган шеърлардандир. Муқимий жуда кўп шеърларида ўзи ҳақида сўзлар экан, фавқулодда камтарлик қилади, ўзини Муҳйи каби «мақтанчоқ, такаббур, лаганбардор» шоирларга қарши қўйиб «қаноат кунжида» («қаноат бурчагида») ўтирган шоир сифатида тасвирлайди. Ҳатто ўз шеърларидан бирида бу темага тўхталиб, «қўлида камчиликлардан бошқа сармоям йўқ кишиман» дейишгача бориб етади. Бу мухаммасда эса, Муқимийда кам учрайдиган мотивга — «шоирлик истеъдоди», «табиий талант» мотивига дуч келамизки, бу шоир ижодий қиёфасини ўрганиш жиҳатидан ниҳоятда қимматлидир. Муқимий ўз бошидаги «фақрлик кулоҳи»ни «Доро тожи»дан юқори қўяди, «Бенишонлик бурчагида» ўтиришни «анқо шуҳрати»дан афзал ҳисоблайди, ниҳоят ўзини халқ ўртасида «ашъори» («шеърлари») билан шоир сифатида танилиб, «абადий роҳат»га эришганини таъкидлайди ва дунёдаги шу

шухрати билан ғурурланади. Шоир Мунтазирга жўр бўлиб, Муқимийнинг «дўстларга гулпуришлик қилиб гул сотаман, душманларга тикон санчаман» дейиши ўз ижодий фаолияти моҳиятини шоирона услубда очиб берадики, ҳақиқатан у шоир сифатида муҳаббат ва дўстликни куйлаб адолат тантанаси учун курашди, сатирик шеърлар ёзиб ўз душманларини қамчилади.

Бу мухаммаснинг икки нусхаси мавжуд. Унинг биринчи нусхаси Ўз. Ф. А. Шарқшунослик институти фондидаги «Довони Муқимий» тўпламида (инв. 7521, варақ 84 б), иккинчиси шу институт фондидаги «Мажмуаи ашъори Нодира ва Нодим» номли қўл ёзма баёзда (инв. 4182, варақ 148 аб) учрайди. Бу ҳар икки текстни солиштириб, кўпроқ иккинчи нусхага суянган ҳолда шеърини нашрга тайёрладик.

Мухаммаснинг ёзилиш тарихига келганда уни ҳозирча, 1896 йилдан аввал ёзилган деб қарашга тўғри келади, чунки «Мажмуаи ашъори Нодира ва Нодим» 1896 йили китобат қилингандир.

Муқимий, Фурқат, Завқийлар бошчилик қилган ўзбек демократик адабиётига ўз ижодининг ғоявий ва бадий хусусиятлари жиҳатидан яқинлашиб келадиган шоирларнинг бири Нодим Намангонийдир.

Шоир Нодимнинг асли оти Сулаймонхўжа, отасининг исми Улуғхўжадир. У «Эшонбобоҳон» лақаби билан шуҳрат қозонган, шеърятда эса «Нодим» тахаллусини қўллаган.

Нодимнинг туғилган йили маълум эмас. Баъзи манбаларнинг кўрсатишига қараганда — 1923 йилда Наманганда вафот этган.

Нодим ўз замонасининг талантли шоири ва Муқимийнинг яқин дўсти бўлган. Улар ўртасида узоқ муддатлар давом этган дўстона алоқа кўп материалларда (шеърый ва прозаик формадаги мактубларда, поэтик асарларда ва бошқаларда) акс этиб қолган. Фактларнинг кўрсатишига қараганда Муқимий ва Нодим муносабатлари ғоявий-эстетик позицияларининг муштарак бўлиши заминидан майдонга келган ва самарали ижодий ҳамкорликнинг майдонга келишини тамин этган Муқимий — Нодим темаси бу ҳар икки шоир фаолиятини ўрганишда ҳам, ўша давр адабий ҳаётини текширишда ҳам қимматли материаллар беради.

Нодимдан бизгача шеърлар тўпламлари етиб келган, қўл ёзма ҳолидаги бу тўпламлар Ўз. Ф. А. Шарқшунослик институти фондида сақланмоқда (инв. 4179, 4178).

6. Муқимий ўз ижодий ишида Жомийни устоз сифатида танлаб унга эътиқод қилганлиги тўғрисида кексалар, шоирни яхши биладиган унинг замондошлари ўз эсдаликларида кўп сўзлайдилар. Кексаларнинг бу маълумотларини шоир ижодий меросида учрайдиган баъзи шеърлар ҳам тасдиқлайди. Шундай шеърларнинг бири

форс-тожик тилида ёзилган мазкур мухаммасдир. Мухаммаснинг айниқса охирги бандида, Муқимийнинг қардош тожик халқи шоирига бўлган эътиқоди, муҳаббати равшан кўриниб туради ва кексаларнинг шоир «устози-пири» тўғрисидаги маълумотларини тасдиқлайди.

Бу кенг тарқалган мухаммаснинг қўл ёзма литографик манбалардаги ўн бир нусхаси ҳисобга олинган. Бахтга қарши бу нусхаларнинг ҳеч бирида шеър тарихига оид библиографик маълумот учрамайди.

7. Бу мисрада сўз ўйини ишлатилган, биринчи «ултурсам» — ўлдирсам маъносиди, иккинчи «ўлтирмас» — ўтирмас маъносидир. Шоир, ўзимни ўлдирсам ҳам у мен билан бирга ўтирмас, демоқчи.

8. Бу мисрадаги «Турғали» сўзи «турган-битгани», «бошдан-оёқ» маъносиди келади. Шоир ўз ёри тўғрисида сўзлаб, унинг турган-битгани қулоғ бўлса ҳам эшитмайди, унинг бундай гофиллика солиши айб эмас, дейди.

Бу мухаммаснинг бир нусхаси Ўз. Ф. А. Шарқшунослик институти фондидаги шоир Камий қалами билан китобат қилинган (инв. — 5736.) «Баёз»да учрайди (варақ 105 аб — 106 а). Мазкур «Баёз» 1893 йилда тузилгандир. Бас бундан маълум бўладикки, «Гул» мухаммаси юқоридаги «Баёз» тузилмасдан илгари, яъни 1893 йилдан илгари яратилган экан.

9. Муқимий поэзиясининг энг чиройли намуналаридан бири бўлган бу мухаммас кенг тарқалган бўлиб, манбаларда унинг тўққиз нусхаси қайд қилинган. Булар ичида муътабар нусхалар ҳам («Девони Муқимий — инв. №7521, Камий китобат қилган «Баёз» инв. № 5736) бор.

Мухаммаснинг бир нусхаси Ўз. Ф. А. Шарқшунослик институти фондидаги «Баёз»да (инв. № 1821) учрайди (варақ 257 б — 258 а). Мазкур «Баёз»даги библиографик маълумотлардан аниқланишича у 1883 йилда китобат қилинган. Бас бундан маълум бўладикки, «Мунча ҳам» мухаммаси юқоридаги «Баёз» тузилмасдан аввал, яъни 1883 йилдан илгари яратилган экан.

10. Висолий XIX асрда яшаб ижод этган Тошкент шоирларидан, манбаларда Висолий Тошкендий деб ҳам юритилади. Революциядан илгари литография йўли билан нашр қилинган баёзларда Висолий шеърлари учраб туради.

11. Асл манбада бу банд тўрт мисрадан иборат. Бошқа нусха бўлмагани учун бу бандни чоғиштириш ва тушиб қолган мисрани тиклаш имкониятидан маҳрум қолдик.

12. Улуғ Озарбайжон классиги Фузулий ғазалига боғланган бу мухаммаснинг ягона нусхаси шоир Камий қалами билан 1893 йил-

да Тошкентда китобат қилинган «Баёз»да учрайди (варақ 82 б — 83 а). Биз мухаммасни нашрга тайёрлашда Қамий нусхасини ҳар жиҳатдан, шу жумладан тил жиҳатидан ҳам, ўзгаришсиз олдик. Чунки бу даврда Муқимий билан яқин алоқада бўлган Қамий Муқимий нусхасини ҳаммадан кўра яхшироқ билган ва Фузулий услулари билан ёзилган бу мухаммаснинг тил хусусиятларини максимум сақлашга интиланган. Бу мухаммас ўзбек шоирларига Фузулий таъсирини ўрганиш нуқтаи назаридан характерлидир.

13. Бу байтнинг мазмуни: «Анча вақтдан буён — Эй Муқимий — мусофирчиликни (ғурбатни) истай дейман-у, ўз ватанимдан дилмни узиб чиқиб кетишга ғайрат қилолмайман». Автобиографик характерга эга бўлган бу мухаммас шоирнинг оғир аҳволидан дарак беради. Шу банднинг аввалги мисраларидаги «молу-мулким йўқ», «шикор завқи» ҳам йўқ, хароб ҳолимни сўрайдиган бир қариндош-уруғ («Хешу-табор»), ҳам йўқ, замондан яхши феълли одамни кутмак анқони қидириш билан баробар деган сўзлари шунга кўрсатиб туради. Бу шеър Қўқонда реакцион доиралар билан шоир ўртасидаги кураш кескинлашиб, сафарга чиқиш зарурияти туғилган вақтда ёзилган бўлиши керак.

14. Бу мухаммас биринчи мартаба матбуотда 1953 йилда академик — шоир Фафур Ғулом нашрга тайёрлаган «Муқимий. Танланган асарлар» тўпламида эълон қилинди (бет 139). Афсуски у ерда шоир Фафур Ғулом мухаммас текстини қаердан олганини кўрсатмайди. Манбанинг маълум бўлмаганлиги мухаммасни нашрга тайёрлаш ишини оғирлаштирди ва шоир Фафур Ғулом эълон қилган вариант билан чекланиб қолишга тўғри келди.

Умуман XIX—XX асрлар адабиётимизда «офарин» радифи билан ёзилган шеърлар учрайди. XIX асрнинг ўрталарида яшаб ижод этган фарғоналик шоир Шавқий (каттақўрғонлик бир шоирнинг ҳам Шавқий тахаллуси билан шеърлар ёзганлиги ҳақида маълумотлар учрайди) «Офарин» радифи ғазал ёзган. XX аср бошларида яшаган сайрамлик эшон Юсуф Сарёмийнинг ҳам «Офарин» радифи ғазал ёзганини манбалар кўрсатади. Демократ шоир Завқийнинг ҳам «Офарин» радифи билан бир ғазал ёзгани маълум, Завқий ғазали:

Жоно, жамолингни кўруб, жанонлар айтур офарин,
Ўз кўксига ўзи уруб, ёронлар айтур офарин.

мисралари билан бошланиб:

Завқий қулингни додига, тун-кечалар фарёдига,
Таҳсин қолур бу оҳига, шоирлар айтур офарин.

байти билан тугайди. (Бу ғазалнинг бир нусхаси шоир ва драматург Собир Абдулла шахсий кутубхонасида сақланаётган котиб мулла Аҳмад Али андижоний кўчирган «Баёз»да учрайди). Лекин, шу вақтгача, манбаларда Муқимийнинг «Офарин» радифида ёзган асарига дуч келмадик.

15. Камий — Муқимийнинг Тошкентдаги яқин дўстларидан бири. Шоир Камийнинг асли исми Қаримбек, отасининг исми Шарифбек бўлиб, 1866 йилда Тошкентда (Себзор даҳа Чақар маҳалла), туғилган. Ўз ижодини, аввал феодал-сарой адабиёти руҳидаги ғазаллар ёзиш билан бошлаб, XIX асрнинг 90 йилларида Муқимий ва Фурқатлар билан танишган, улар таъсирида демократик адабиёт тематикаси ва руҳида қатор асарлар ёзган. 1905 йилдан кейин Камий жаҳид шоирлари билан яқинлашади ва жаҳидизм идеясини тарғиб қилувчи асарлар ёзади. Камий расмий турмуш ишлари билан машғул бўлмай, бутун умри бўйи ижодий иш билан шуғулланди ва 1922 йилда Тошкентда вафот этди.

16. Алмай Муқимийнинг тошкентлик яқин дўстларидан бири. Алмайнинг асли исми Қори Фазлуллоҳ, отасининг исми Мир Жалол бўлиб, 1852 йилда Тошкентда (Себзор даҳа, Қўштут маҳалла) туғилган. Турмуш ишлари билан шуғулланмай умрини ижодий иш билан ўтказган. Алмай шоир сифатида кўп мазмундор, илғор ғояли шеърлар, олим сифатида араб грамматикасига, тарихига оид қатор асарлар ёзган. Дунё адабиётида машҳур ҳинд масали «Қалила ва Димна»ни биринчи марта ҳозирги замон ўзбек тилига таржима қилган Алмай бўлди. Унинг қилган таржимаси XIX аср охириларида Тошкентда литография йўли билан нашр қилингандир. Алмай қаттиқ қийинчиликда умр ўтказиб, оғир касалликка учради ва 39 ёшида 1891 йилда Тошкентда вафот этди.

РУБОЙЙ, ТУЮҚ ВА ФАРДЛАРГА ИЗОҲЛАР

1. Бу фард В. И. Ленин номидаги САГУ асосий кутубхонасида сақланаётган (инв. 809/133) «Баёз»дан олинди. (бет 227).

Китобнинг шу бетиди, бу фард тўғрисида Николай Остроумов томонидан берилган русча изоҳга қараганда бу фард Муқимийга мансуб бўлиб, у ўз қўли билан китобга эсдалик тариқасида ёзиб қўйган. Муқимий Тошкентга 1892 йилда келганида бу китобни Н. Остроумов қўлида кўрган ва ўз дастхатини (автографини) қолдирган. Демак фард Муқимий томонидан 1892 йилда Тошкентда ёзилгандир.

Фарднинг мазмуни тўғрисида келганда, унда «кўк кўзли бир киши» тўғрисида гап бораётгани кўриниб турибди. Н. Остроумов юқорида кўрсатилган изоҳида бу «кўзи феруза ранг»ли кишини ўзига нисбат беради.

2, 4, 5, бу фардлар 1899 йилда Муқимийнинг Москвадаги жияни Рўзимухаммад Дўстматовга ёзган насри мактубларидан олинди. (Қаранг Ҳ. Зарифов Муқимий. Ҳаёти ва ижодига оид материаллар. Тошкент, 1955. бет 49—50).

III. XX АСР БОШЛАРИ

1. Ёзувчи Шариф Ризо ўзининг «Янги Фарғона» газетасида босилган (1941 йил 15 апрель № 89) Муқимий ҳаётидан олинган «Икки ғазал» сарлавҳали ҳикоясида берган хабарига қараганда бу машҳур ғазални шоир бир тўда созанда ва ашулачи дўстлари билан «Макайстон» қишлоғига қилган сафари вақтида ёзган. Бу сафарнинг қайси вақтда бўлганлиги ҳикояда айтилмайди, лекин бошқа муносабатлар билан айтилган сўзлардан яъни ҳикоя воқиси ўтаётган кезларда «Дўстлардан Завқий Арабистон сафарида, Фурқат эса «Еркентда» деган жумласидан, бу шеърни XX аср бошларида ёзилганлиги маълум бўлади. Чунки Завқий XX асрнинг дастлабки йилларида сафарга чиқиб, уч йил саёҳат қилгандан сўнг, 1903 йилнинг ёз-куз ойларида, Муқимий вафот этгандан сўнг Қўқонга қайтган эди.

2. Бу ғазал тексти ёзувчи Шариф Ризонинг «Янги Фарғона» газетасининг 1941 йил 15 апрель 89 сонисида босилган «Икки ғазал» сарлавҳали ҳикоясидан (Муқимий ҳаётидан олинган ҳикоя) кўчирилди. Ёзувчи ҳикоя давомида Муқимийнинг «Ҳазрат» мадрасасидаги ҳужрада кечирган ҳаётини тасвир қилиб келиб, шоирнинг ўз дўсти Собитча махсум билан шу ҳужрада ўтказган бир суҳбат вақтида «янги ёзилган шеър» сифатида бу ерда тўлиқ келтирилган текст ўқиб чиқилади.

Ёзувчи Шариф Ризонинг уқдиришича бу ғазал, Фузулийга эргашин, назира қилиш асосида яратилган Муқимий асарларидан биридир.

Шариф Ризо бу шеърнинг тарихи ҳақида тўғридан-тўғри сўзламанса ҳам ҳикоя воқиси ўтаётган замон ҳақидаги изоҳидан шеърни XX аср бошларида ёзилгани маълум бўлади (шу бўлимдаги 2 изоҳга қаранг.)

3. Бу шеър шоир вафотидан бир ой илгари, 1903 йил 22 апрелда «Туркистон вилоятининг газети» саҳифасида «Тарихи зилзилаи Андижон аз мавлоно Муқимий Қўқандий» сарлавҳаси остида эълон қилинган эди. 1907 йилда Николай Остроумов «Девони Муқимий. Из дивана Муқими, Ферганского поэта» номли тўпламида (Тошкент, 1907 отдельный оттиск из Туркистанской туземной газеты) яна нашр этди. Бундан кейин бу шеър литографик «Баёз»ларда қайта-қайта босилди.

Шеърнинг сарлавҳасидан кўришиб турганидек, у Андижон зил зиласи (декабрь 1902) муносабати билан ёзилгандир. Шеърда баён қилинган деталлардан маълум бўлишича шоир халқ бошига тушган бу зўр кулфатни бориб ўз кўзи билан кўрган (Муқимийни яхши билувчи кексалар ҳам шундай дейдилар) ва ундан олган таассуротларини реалистик лавҳаларда тасвир қилган.

Шеърда халқ бошига тушган кулфатни енгиллаштириш йўлида уюштирилган ёрдамлар, рус врачларининг ярадорларни даволаши, шафқат-марҳаматлари алоҳида диққат ва муҳаббат билан тасвир қилинади.

Шеърларнинг ғоявий ва бадиий асосларида рус маданиятини улуғлаш, унинг ижобий хислатлари олдида миннатдорчилик туйғуларини ифода қилиш равшан сезилиб туради. Урта аср феодал қолоқлигига ҳамма вақт нафрат билан қараб келган ва улуғ рус маданияти ориентацияси учун изчил кўрашиб келган демократ шоир ўзининг сўнги асарларидан бири бўлган бу шеърда бу темани яна ҳам тўлиқроқ ишлади, ўз орзу-интилишларини равшанроқ ифода қилди.

ЛУГАТ

А

Абжад — қадимги араб алиф-бесининг сирасини кўрсатувчи саккизта уйдирма сўзларнинг номи (абжад, ҳавваз, ҳутти, каламан ва бошқалар)
Авсоф — мақтовлар.
Авраг — тахт
Адно — паст, пастроқ, тубанроқ.
Аздод — зид, тескарининг кўплиги
Олами аздод — тескари, терс олам.
Азкиё — закилар, узоқни кўрувчилар, ҳушёр, зийрак одамлар.
Акмал — етукроқ, мукаммалроқ.
Аржуманд — азиз, ҳурматли, қадрли, қийматли, аржуманд бўлмоқ — азиз, қадрли, ҳурматли бўлмоқ.
Арус — келин, келинчак. Маъжозий маънода ўзига тортувчи.
Алғаташ — ўта чанқоқлик ҳолат.

Аллома — энг билимдон. зўр олим.

Анжуман — мажлис, йиғин.
Арғувон, арғавон — қизил ва гўзал гуллайдиган дарахт; чиройли қизил гул.

Афсурда — сўлган, бужмайган.

Ахгар — чўғ.

Аҳмар — қип-қизил. Гули аҳмар — қип-қизил гул.

Ахтар — ёруғ юлдуз.

Аҳзон (бирлик ҳузи) — қайғу, мотам, ҳасрат.

Аҳком — ҳукмлар, қонулар.

Б

Бадри мунир — ёрқин ой.

Баёз — 1) оқ, оқлик, 2) шеърлар тўплами.

Баид — узоқ, олис.

Бар — 1) бадан, тан гавда; сийминбар — кумуш бадан, оқ бадан. 2) ҳосил, мева.

Барр — қуруқлик, саҳро.

Бам — чолғуларнинг йўғон овози, бас.

Бантак — мендек.

Барот — хат, қийматли ҳуж-
жат, пул чеки.
Барф — қор.
Бедил — юраксиз. Мажозий
маънода ошиқ; ҳасратли,
қайғули.
Бекас — кишисиз.
Беназир — ўхшаши йўқ, тенги
йўқ.
Бесару сомон — ҳеч нарсасиз,
камбағал; ношуд.
Бисмил — сўйилган.
Бех — илдиэ, томир.
Бор — юк; боркаш — юк та-
шувчи.
Борҳо — неча марта, неча бор.
Булҳавас — кўнгли нимани ҳа-
вас қилса, шуни қилмоқни
орзу қиладиган, саботсиз,
саёқ.
Бурқаъ — юз пардаси, юзга
тутадиған парда.

В

Вадод — муҳаббат, дўстлик.
Вард — атир гул.
Ваҳший рам — ваҳший ҳай-
вонлардай чўчиб қочувчи.
Вирд — такрор, тилдан қўй-
маслик.
Вожсун — тескари, остин-ус-
тун, тўнтарилган.

Г

Габр — оташпараст, ўтга топи-
нувчи.
Гуфтугу — сўзлашиш.
Гўё — сўзловчи, сўзга чечан.

Д

Давон — тинмай елувчи, югу-
рувчи.

Даври мижгон — киприк чан-
бари, киприк айланаси.
Дарди гулу — томоқ оғриғи.
Дийдаи хунбор — қонли кўз,
қон ёшли, қонга тўлган кўз.
Дилкушо — кўнгли очғувчи.
Дилнавоз — кўнглини эркалов-
чи.
Дилсўз — 1) дилни куйдирув-
чи, таъсирли ўткир, 2) жон-
куяр.
Дилфигор — кўнгли яраланган.
Додрас — кўмак, ёрдам берув-
чи.
Доми зулф — соч жингалаги.
Мажозий маънода соч жин-
галаги билан ошиққа тузоқ
қўйиш, мафтун этиш.
Дур — узоқ.
Дун — тубан, паст, пасткаш.
Дун — (озарбайжончада) тун,
кеча.
Дур нисор — инжу сочувчи.
Дурри тамкин — оғирлиқ, бо-
сиқлиқ инжуси.
Дурри галтон — порлаб тур-
ган инжу.
Дутун — (озарбайжонча) ту-
тун.
Дўсти зоҳир — кўринишда дўст.
Дўш — ўтган кеча.

Ж

Жавшан — совут, зириҳ (сим-
дан тўқилган қадимги уруш
кийимларидан бири).
Жайҳун — Аму дарёнинг қа-
димги номларидан бири.
Жалий — равшан, очиқ, йирик,
кўзга кўринарли.
Жало — ватанни ташлаб ке-

тиш, ватандан ажралиш.
Жамжоҳ — Жамшеддай улуф мартабалик.
Жарас — қўнгироқ.
Жовидон — доимий, абадий.
 Роҳати жовидон — абадий роҳат.
Жола — шудринг, жала, сел.
 Поэзияда кўз ёши маъносида келади.
Жуд — инъом, эҳсон, сахийлик, қўли очиқлик.
Жаъд — жамалак, соч ҳалқаси.
Жувол — қоп.
Журъа — бир қултум, бир ютум.
Жў — ариқ; оқим. Сўзга боғланиб келганда «хоҳловчи» маъносини беради.
Жафожй — жафони хоҳловчи

З

Забун — оёқ ости, ерга урилган, паст.
Зарби роиж — истеъмолда бўлган пул.
Замир — ич, юрак дил; яширинган фикр; мазмун; ўй.
Замима — ёмон, ёмонлашга лойиқ.
Зард — сариғ.
Зарф — идиш.
Завф — заифлик, кучсизлик.
Заҳи — қандай яхши (мақтов вақтида ишлатиладиган сўз).
Зокир — ёд қилувчи, эсга олувчи, тилга олувчи.
Зоиқа — маза билиш сезгиси, тилнинг учи, оғиз.
Зол — кекса, кампир; Фирдавсий «Шоҳнома»нинг бош қаҳрамони Рустамнинг отаси.

Зоҳид — диний ақидаларга маҳкам берилган киши, тақволор, дунёдан воз кечган олам.

Зоҳир ўлмоқ — кўринмоқ.

Зулмхў — одати зулм қилиш бўлган киши.

Зухд — дунёдан воз кечиш, тоат-ибодат билан шуғулланиш.

И

Ибтидо — бошлаш, киришиш.

Ибром — қаттиқ талаб қилиш.

Идбор — бахтсизлик, иши олдига босмаслик.

Ижтимоъ — бирга йиғилиш, тўпланиш.

Ижтиноб — узоқлашиш, қочиш, чекиниш.

Издиҳом — бир ерга тўпланган халқ, аломон.

Изтибор — бетоқатлик, беқарорлик, тинчсизлик.

Иксир — эски кимёгарликда афсонавий тош (бу тошни нимага суртилса, гўё у нарсани олтинга айлантирар эмиш).

Илтизом — бирор ишни бажаришни ўз устига олиш.

Инжимоқ — озор топмоқ, ранжимоқ.

Исмаг — поклик, бегуноҳлик, маъсумлик.

Истеза — аччиқ-тузуқ сўзлашиш, пичинг.

Иҳтироз — жирканиш, ўзини четга тортиш.

К

Кабир — 1) катта, улуғ, 2) қуд-

ратли, зўр. 3) катта ёшли.
Кабк — каклик.
Канъон — Арабистонда қадимий бир шаҳар.
Карру фар — 1) дабдаба, ҳашамат; кибр-ҳаво.
Касрат — кўплик, мўллик.
Коза — чайла.
Ком — танглай, лаззат; мақсад, хоҳиш.
Кору бор — иш, тирикчилик.
Кофур — оқ рангли хушбўй бир дору; комфара.
Килк — қалам.
Кишвар — ўлка, шаҳар, мамлакат.
Кўс — катта ноғора.

Л

Лавс — ифлослик, булганч.
Лаим — паст ҳасис, нокас.
Лайлу-наҳор — кеча-кундуз.
Лаъли ноб — тоза лаъл
Лаъли суҳандон — сўз айтувчи лаъл (гўзалнинг лабидан тимсол)
Лаоли — лу-лунинг кўплиги — инжулар.
Лағзиши мастона — мастлик жазаваси, ҳаракатлари.
Лаҳжаи гуфтор — гап услуби.
Лоф раҳиши — мақтанчоқлик оти.
Лоғар — озғин.
Лоюад — беҳисоб, сон-саноқсиз.

М

Маъдалат — адолат, ҳаққонийлик.

Маъдум — йўқолиб кетган, йўқ.
Мазраъ — экин жой.
Мазҳар — зоҳир (пайдо) бўлиш ўрни, чиқиш ўрни.
Майгун — май рангли, майдек қизил.
Макрамат — карам қилмоқ, марҳамат кўрсатмоқ, олижаноблик.
Малах — чигиртка.
Малоҳат — гўзаллик, ёқимлилик.
Манзар — 1) кўриниш; шакл, сурат. 2) қараладиган, назар ташланадиган жой.
Маол — 1) мазмун, 2) охир, пироварди, натижа, оқибат.
Марқум — рақамланган, ёзилган.
Маъсият — гуноҳ.
Матъун — таънада қолган.
Махмур — маст, хуморли.
Машом — бурун, димоқ.
Мақдам — қадам қўйилган ер, келиш.
Мақтаъ — шеъринг асарининг охирги байти, хотимаси.
Мағмум — қайғули, ғашли.
Маҳз — бекорчи, шундай.
Маҳ-узор — ой юзли.
Маҳфил — базм, ўлтириш.
Мидҳат — мақтов.
Мийно — 1) шиша; 2) кўкимтир, ҳаво ранг. Чарх мийноси — осмоннинг кўкимтир ранги.
Мизроб — танбур чертиладиган нохун.
Минқод — бўйсунувчи, итоат этувчи.
Моҳ талъат — ой юзли.
Моҳи маҳфил оро — базмларни безатувчи ой, гўзал.

Моуман — ўзини катта олиш, такаббурлик қилиш.
Муддаий — даъвогар; рақиб.
Мудово — даво
Мужиби эъзоз — иззат қилиш-га лойиқ.
Муъжиз баён — гўзал сўзли, ажойиб ифодали.
Муъжиза пардоз — муъжизали зиннатланган.
Музтар — ночор, ҳайронликда қолган.
Мукаддар — қайғули.
Маъруф — таниқли, билинган; машхур, отоқли, донгдор.
Мулатмас — илтимос қилиш, сўраш.
Мунис — ўрганишган, сирдош.
Мунтахаб — танланган.
Мунфаил — уялган, хижолатли.
Мунҳариф — 1) ўзгарган, эгилган, қийшайган, ўгирилган; 2) касал, дардманд.
Муттако — суянчиқ, суяниладиган нарса, мададкор.
Мутриб — созанда, чолғувчи.
Мухтир — эсга солувчи, хотирга келтирувчи.
Мушки тотор — Тибет кийингининг киндигидан олинадиган хушбўй бир нарса, ранги қора. Шоврлар маҳбуба сочининг ҳидини шунга ўхшатадилар.
Муҳаққар — 1) таҳқирланган, ҳақоратланган, паст; 2) кам, арзимас, кичкина.
Муҳимми хайр — яхшилик иши (тўй, зиёфат ва бошқалар).
Муҳтасиб — эҳтисоб этувчи, шариятга хилоф ишларни текширувчи; бозордаги тош-

тарози ва нархларни назорат этувчи.
Мўйи оташ дийда — ўтга тушган қил.

Н

Надим — хизматчи, ҳамсуҳбат.
Назар афтода — кўзга ташланган нарса.
Нанг — ор-номус.
Нашот — севинч.
Накҳат, никҳат — хушбўй ҳид.
Нимшикан — ярим синиқ.
Нисор — сочиш.
Новак — ўқ.
Ноёб — кам топиладиган, сийрак учрайдиган. Дурури ноёб — камёб, сийрак учрайдиган дур.
Ноком — орзусига етмаган, мақсадига етмаган.
Нори жаҳим — жаҳаннам олови.
Носиҳ — насиҳат қилувчи.
Нофа — мушк. Қора тусли ва хуш исли нарса. Мажозий маънода сочининг қоралигига нисбат берилди.
Нузҳат — хурсандлик, кўнгил очиш.
Нўш — ичиш.

О

Оби ҳайвон — тириклик суви.
Обшор — шаршара; сероб.
Ойин — қонда, расм-русум; йўл, усул.
Олуда дومان — этаги булганган.
Осеб — зиён, захмат, қийналиш.

Осиё — тегирмон.
Оташбор — ўт сочувчи.
Оғушта — аралашган.
Оҳи сард — қаттиқ тортилган
оҳ.

П

Пайкон — ўқ.
Пайғом — хабар, дарак.
Пайғоми манзума — назм билан ёзилган хат.
Партав — ёруғлиқ асари, нур, шуъла, порлоқлик.
Пешу-пас — олдин-кейин.
Побаст, пойбаст — гирифтор, оёғи боғлиқ.
Порсо — сақланувчи, ёмон ишлардан ўзини сақловчи.
Пур — тўла.
Пур анвор — нурга тўла.
Пурзўр — кучли, кучга тўлган.
Пурмул — майга тўла.

Р

Раг — томир, қон томири.
Ридо — мусулмон руҳонийларининг бўйнига солиб юрадиган оқ рўмоли.
Риё — иккиюзламалик.
Раҳи — от.
Раҳи авд — қайтиш йўли.
Рикоб — ўзанги, мажозий йўлга подшо ҳузури, иззатли, ҳурматли одам ҳузури маъноларида ишлатилади.
Ринд — нозик табиат, бепарво, диний ақидаларга лоқайд қаровчи киши.
Риҳлат — кўчиш, сафар.
Румман — анор.
Румуз, рамуз — рамзлар, имо-

ишоралар, яширин белгилар.
Руқъа — мактуб, хат.
Руҳпарвар савт — ёқимли, овоз, кўнгилга ёқувчи куй, ашула.

Руунат — 1) енгилтаклик, деваналик; 2) чидамсизлик, қаноат қилмаслик, 3) кучсизлик, заифлик, бўшашганлик; 4) анқовлик, авсарлик.

Руҳ афзо — жон бағишловчи.
Роз — сир.
Рўзи ҳижрон — айрилиқ куни.
Рўсияҳ — юзи қора.

С

Сабукбор — енгилтак, юки енгил.
Сам — заҳар.
Самоз — эшитиш.
Сангсор — тошбўрон.
Сарандоз — уялган, хижолатда қолган; бўйин эгган.
Сарафроз — боши баланд кўтарилган, севинган.
Сарви навхоз — янги кўтарилган сарв.
Саро — 1) сарой сўзининг қисқартирилган формаси, 2) куйловчи.
Саршор — бир пиёланинг тўкиладиган даражада тўлалиги, лиммо-лим тўла; маст, ўта маст.
Сафеджома — оқ кийим, оқ тўнли.
Сахо — сахийлик, қўли очиклик.
Саҳбойи жунун — тентаклик майи, жиннилик.
Сиймбар — қумуш таң, оқ бадан.

Сийли — шапалоқ.
Сифла — паст, пасткаш, хасис;
сифлапарвар — сифлани тар-
бияловчи.
Сифлахў — пасткаш табиатли
киши.
Сойил — гадой, тиланчи.
Сомон — бойлик, куч, тартиб,
тинчлик.
Сонма — санама, ҳисоблама,
ўйлама, фараз қилма.
Субҳа — тасбиҳ;
Сукун — турғунлик.
Сулс — учдан бир.
Сунъ — ясаш, яратиш; қудрат;
иш, ҳунар.
Сўз, сўзиш — куйиш;
Сўй — тараф;

Т

Тааммул — чуқур ўйлаш, диқ-
қат билан фикр қилиш, чу-
қур мулоҳаза юритиш.
Таарруз — қаршилиқ кўрсатиш,
тақилиш.
Табу тоб — бадан ҳарорати,
иситма.
Тавфиқ — 1) мувофиқланиш,
мувофиқлик, уйғунлик; 2)
ёрдам, мадад.
Тажаммул — тантана, безак,
гўзаллик.
Тавжил — шошма-шошарлик,
ошиқиш.
Тавҳир — кечикиш, ушланиб,
қолиш, тўхтаб туриш.
Талғат — юз, бет, кўриниш,
ҳусн, гўзаллик, чирой.
Талх — аччиқ.
Тамасхур — масхаралаш, мазақ
қилиш.
Тамкин — оғирлик, чидам;

оғир табиатли; совлат, ҳай-
бат.
Таъмир — бузуқ жойни туза-
тиш; иморат қилиш, бино
қилиш.
Тамуғ, *Томуғ* — дўзах жаҳан-
нам.
Тар — ҳўл, янги.
Таргашта — ҳўлланган.
Тариқи маъдалат — адолат
қоидаси.
Тарсо — христиан.
Тарҳ — план, режа.
Тасдиъ — тасдиъ айламак, бе-
корга, ортиқча овора бўл-
моқ.
Тасхир — 1) қўлга олиш, забт
этиш, 2) илантириш, ром қи-
лиш.
Тафохур айламоқ — фахрлан-
моқ.
Тафриқа — келишмовчилик, тар-
қоқлик.
Тахаллуф — хилофлик, ихти-
лоф, номувофиқлик, тўғри
келмаслик.
Ташвир — тўлқин; фалокат;
уялиш, хижолат бўлиш.
Тақрир — қарор бериш; мақ-
садини оғзаки англатиш,
Таҳипо — оёқ ости бўлиш.
Тийр — ўқ;
Тийра — қоронғи;
Тиғи бениём — қинсиз қилич.
Тобистон — ёз.
Тобон — порлоқ, нурли.
Торик — қоронғи.
Тоқат гудоз — тоқатдан таш-
қари, чидаб бўлмайдиган.
Тундхў — қўрс.
Тур, *атвор* — қилиқ, одат, ҳа-
ракат.
Турра — жингалак соч, кокил.

Тўъма — овқат.

Тўша — озиқ-овқат, йўл озиғи.

У

Уд — 1) оловга солганда хуш ис берадиган бир навъи ёғоч. 2) бир турли чолғу ас-
боби.

Ужб — манманлик, шуҳратпа-
растлик, ғурур, эгоизм.

Уммисибён — афсонага кўра
«Болалар онаси» деб ном-
ланган дев бўлиб, у болалар
касалига сабаб бўлар эмиш.

Унвон — сарлавҳа, китоб ва
мактубнинг бош қисми.

Унс — улфат.

Урён — яланғоч, ҳамма ёғи
очиқ.

Урушжў — уришқоқ.

Усру — гоят, жуда ҳам кўп.

Ушишқ — ошиқлар.

Ф

Фавт — йўқолиш, йўқотиш;
ўтиб кетиш, ўлим.

Фано — 1) йўқ бўлиш, бақо-
сизлик; 2) ўзликни йўқотиб,
бутун борлиқдан кечиб, ило-
ҳиятга сиғиниш (тасаввуф-
да).

Фард — якка, ёлғиз. Поэзияга
кичик шеърини формалардан
бирини.

Фарёдрас — фарёдга етувчи.

Фардо — эрта, эртаги кун, ке-
лажак.

Фарҳат — шодлик, хурсанд-
лик.

Фаттон — фитнес қилувчи, маф-
тун етувчи, ўзига тортувчи,
жозибали.

Фарш — гилам.

Фатҳи боб — эшик очиш.

Фикри салим — соғлом фикр.

Фуруғ — ялтираш, ёруғлик,
равшанлик, шуъла.

Фурқат, *фирқат* — айрилиқ,
жудолик.

Х

Хаданг — ўқ;

Хаданги новак — киприк ўқ-
лари.

Хайл — тўла, гуруҳ.

Хатм — тугалиш, тугатиш.

Хешу-табор — қариндош-уруғ.

Хиром — юриш, чиройли юриш.

Хирқа — йиртиқ ямоқ кийим-
бош.

Хисрав — подшоҳ, машҳур эрон
шоҳи.

Ховар — шарқ, кун чиқиш.

Хома — қалам.

Хотам — муҳр яъни имзо ўр-
нига мактуб охирига боси-
ладиган ва мактуб эгасининг
номи ўйилган тамға (бун-
дай тамға кўпинча узукнинг
кўзига ўйилар ва қўлга та-
қиб юрилар эди).

Хубон — гўзаллар.

Худдом — ходимлар, хизматчи-
лар.

Хулд — 1) абадийлик, дон-
мийлик; 2) жаннат.

Хурд — кичик.

Хуриш — қуёш.

Хўбрў — гўзал, чиройли юз.

Ч

Чокар — хизматчи.

Чораи беҳбуд — соғайиш, ях-
шлик чораси.

Чоқи занахдон — бағбақа чу-
қури.

Чугз — бойўғли, бойқуш.

Ш

Шабоб — ёшлик, йигитлик.

Шарар — учқун, аланга, ёл-
қин.

Шароби аргувон — қизил май,

Шарор — учқун.

Шарҳи роз — сирни сўзлаш.

Шафитъ — шафоат этувчи, во-
ситачи.

Шоми фироқ — айрилиқ оқ-
шоми.

Шумор, шумора — саноқ, ҳи-
соб.

Шўрида ҳол — аҳволи пари-
шон, мушқул.

Шўриши маҳшиар — қиёмат ғав-
ғоси.

Э

Эрам — афсонавий бир бор.

Эсор — сочиш, бағишлаш.

Я

Явм — кундуз.

Яъс — умидсизлик, қайғу, маъ-
юслик, мотам.

Яғмо — талон, тарож, бузғун-
лик.

Қ

Қабо — узун камзул; узун уст
кийим.

Қазаф — саҳро, кенг чўл.

Қаҳҳор — қаҳр қилувчи, ғазаб
қилувчи.

Қой — анорнинг бир хили.

Қорун — афсонавий бадавлат
киши.

Қосид — хабарчи.

Қотиш сафро — сафрони кеса-
диган, қайтарадиган.

Қошиқдон — кичкина сават,
баъзи ерларда қаймоқдон.

Қудум — қадамлар.

Ғ

Ғазол — кийик, оҳу.

Ғамгудоз — ғамни йўқотувчи.

Ғампарвард — қайғуда ўсган.

Ғатмо — серсув.

Ғоза — юзга суртиладиган қи-
зил ранг.

Ғул — 1) кишан, занжир, ҳал-
қа. 2) Дев, ёввойи одам.

Ҳ

Ҳабиб — севикли, дўст.

Ҳадар — бекорга, беҳуда сарф
бўлиш.

Ҳадаф — нишона, мўлжал.

Ҳаддал имкон — мумкин қадар.

Ҳазн — қайғу, алам, ҳасрат.

Кулбаи ихзон — қайғули уй;
ҳасратли кулба.

Ҳангом — пайт, вақт.

Ҳарим — ҳарам. Хос жой, ўз
аҳли бўлмаган кишилар ки-
ритилмайдиган жой.

Ҳарими васл — васлга, дийдор-
га эришадиган жой.

Ҳарсў — ҳар тараф.

Ҳидоят — тўғри йўл кўрсатиш,
тўғри йўл топиш.

Ҳилол — янги кўринган ой.

Ҳирқат — 1) куйиш, ёниш; 2)
куйдириш, ёндириш; 3) ғам,
қайғу.

Ҳоди — тўғри йўл кўрсатувчи,
йўл бошловчи, етакчи.

Ҳола — ой ёки қуёшнинг қўр-
ғонланиши, гардиш боғлаши.

Ҳумро — қизил.

МУНДАРИЖА

Муҳаммад Аминхўжа Муқимий

1. XIX асрнинг 60—70 йиллари

[Учради бир ёр]	39
[Монанди жон келдинг]	40
[Аввалда кўрмасамчи]	41
[Уйнайлик, қулайлик]	42
[Улфатлашайлик]	43
[Эй қамар рухсор кел!]	44
[Паришон ўлмасун]	45
[Хиром эт боғ аро]	47
[Бу чаман аро]	48
[Хайрият]	50
[Дар мардуми Оқжар батариқи мухаммас]	51

II. 80 — 90 йиллар.

1. Ғазаллар

[Якка бу Фарғонада]	53
[Уйқуда]	54
[Яна]	55
[Жонон келур]	56
[Оҳиста-оҳиста]	57
[Токайгача]	58
[Қачонгача]	59
[Арзимни айтай]	60
[Дил афгор бўлдим айрилиб]	61
[Соғиниб]	62
[Зордурмиз соғиниб]	63
[Хуррам бориб]	64
[Шароб]	65
[Гулшан ичра]	66
[Хуршеди тобон чиқти]	67
[Дилни афгор айладинг]	68
[Фарҳод айладинг]	69
[Ҳайрон айладинг кетдинг]	70
[Айладинг кетдинг]	72
[Зор айладинг]	73
[Шайдо қилдинг кетдинг]	74

[Сафо келдинг]	75
[Беқарор этмай келинг]	76
[Айлар кўзинг]	77
[Айлансун қулинг]	78
[Ўргулсун қулинг]	79
[Хуршеди тобонсан ўзинг]	80
[Кокилинг]	81
[Афсона қилмай қўймадинг]	82
[Лолазор айлаб келинг]	83
[Ҳажринг аро гирёнларинг]	84
[Қошларинг]	85
[Кўзларинг]	86
[Ширин гапуришларинг]	87
[Суратинг]	89
[Қоматинг]	90
[Таърихи фавти Ноиби Тошкандий]	91
[Чи шуд?]	93
[Меҳрингиз]	95
[Сиз]	96
[Жаҳон боғида]	97
[Офати жон сизмусиз]	98
[Дилдорсиз]	99
[Елғуз]	100
[Эй сарвиноз]	101
[Тальатингдин ўргулай]	103
[Нозу истиғно билан]	104
[Назокат боғида]	105
[Қайда борай]	106
[Юз минг алам жонимдадур]	108
[Эй ёри ғамгусор]	109
[Ўтмади]	111
[Жононимиз келди]	112
[Учрамади]	113
[Афсона қилиб кетди]	114
[Ёр ила]	115
[Қошки]	116
[Тоқат қани?]	117
[Ўлмаган жоним мани]	118
[Интизор этди мени]	119
[Муқимий сўзидан]	120
[Эй қумри!]	121
[Тимсолинг ўшал]	122
[Офатижондур ўшал]	123

[Кел]	124
[Оразингни намоён қил]	125
[Намоён қил]	126
[Жовлон қил]	127
[Меҳрибон бўл]	128
[Кулбам аро]	129
[Мундоғ ашъор кам]	130
[Кам]	131
[Йиғласам]	132
[Жонгинам]	133
[Роҳати жовид]	134
[Ошкор ўлғай сирым]	136
[Зор айладинг сен ҳам]	137
[Айлармудим]	138
[Афандим]	139
[Айлай баён афандим]	141
[Но меҳрибон кўрдим]	142
[Оҳ умрим]	143
[Ҳажр оқшоми]	144
[Толеим]	145
[Таслим]	146
[Ошиғлиқ фаним]	147
[Охуним]	148
[Эй ёри жоним]	149
[Хандон экан]	150
[Ақлу хуш]	151
[Доғмен]	152
[Бепарволиғингдин доғмен]	153
[Нигоро зор ўлубмен]	154
[Гул юзинг эрур мақсад]	155
[Узгани ёл этмайин]	156
[Бормукин]	157
[Ол хабар]	158
[Азоби бормукин]	159
[Бўлсун омон]	160
[Қилмасун]	161
[Ургулсун]	162
[Бир келиб кетсин]	163
[Қим десун]	164
[Қирон келсун]	165
[Ул маҳлиқо келсун]	166
[Айрилмасун]	167
[Айласун]	168

[Найдасун]	169
[Сан учун]	170
[Узга ёриги бор учун]	171
[Муддао]	172
[Мубтало]	173
[Хуснинг кўзгуси]	175
[Қилма кўп]	176
[Нигори маҳваш]	177
[Бевафолик шунчалар]	178
[Сайри боғ]	179
[Навбаҳор]	180
[Зулм ила қаҳру ғазаб]	181
[Этсанг нетар]	182
[Истиғноси бор]	183
[Ёри бор]	184
[Анор]	185
[Сарв қомат қайдадур?]	186
[Дилрабо, келсанг нетар]	187
[Шабнамидур?]	188
[Раънолиғнинг бордур]	189
[Шитоб айлаб]	190
[Ошиқи ҳайронларинг бордур]	191
[Ухшайдур]	192
[Девонаи Адҳам келур]	193
[Гули раъно келур]	194
[Гўё жон келур]	195
[Рашким келур]	196
[Гапур]	197
[Ҳижрон куйдурур]	198
[Бўлмасам бўлмас]	199
[Ухшамас]	200
[Даркор эмас]	201
[Хушламас]	202
[Қолишмас]	203
[Мастона хат]	204
[Ашки ҳасратрез нест]	205
[Хуршеди жаҳондур бу]	207
[Орзу]	209
[Майлигаму]	210
[Инсон бўлдиму]	212
[Бир менму]	213
[Кел эртароқ]	214
[Учради ногоҳ]	215

МУРАББАЛАР

[Парво қилмадинг]	216
[Юзни ойдек]	217
[Айладинг]	219
[Зору нолон айладинг]	222
[Зору шайдо айладинг]	224
[Ўзинг ижод айладинг]	226
[Ажаб шиор айладинг]	228
[Қилди шайдо кўзларинг]	230
[На бўлди?]	231
[Холи ҳиндуларинг ёдимга тушти]	232
[Ҳайрон ўлмушам]	234
[Ошнолиғинг ёдимга тушти]	235
[Эй чеҳраси тобоним]	237
[Кўрдим юзингни]	239
[Ёдимга тушти]	241
[Кўнглум сандадур]	243
[Ул меҳри рахшон куйдурур]	245

МУХАММАСЛАР

[Муштоқ юзингга]	247
[Кашмирлик қизга]	249
[Нигорим]	251
[Айрилиб]	252
[Хуш келдинг]	254
[Нома ёзмадинг]	256
[Лолазор айлаб келдинг]	258
[Мижгонинг]	260
[Кўзларинг]	262
[Арзимни айтинг]	264
[Танҳолиғинг]	266
[Ашъорхо дорад]	268
[Борму анга ҳеч чора]	271
[Мекуни ё пе?]	273
[Айланай]	276
[Хўб бўлди]	278
[Мажолим қолмади]	280
[Оҳким ҳолимни сўрмас ошнолардин бири]	282
[Интизор ўлтиргуси]	284
[Ҳижрони зор ўлтурғуси]	286
[Кесагчи]	287

[Муборак]	289
[Керак]	291
[Рухсорингиз чиройлик]	293
[Кўзларинг шаҳло нечун?]	295
[Гул]	297
[Мунча ҳам]	299
[Соғиндим]	301
[Ихтиёр этмазидим]	303
[Ақлу хуш]	305
[Доғмен]	307
[Офарин]	309
[Кўймадинг ҳайрон этмайин]	310
[Ширин]	312
[Бўлсун омон]	314
[Ким десун?]	316
[Кўзғолмасун]	318
[Айрилмасун]	320
[Камланмасун]	322
[Раҳмат санго]	324
[Хаёлим сан пари пайқардадур]	326
[Кам-кам бўлур]	328
[Ҳаёт]	330
[Орзу]	332

РУБОИЙ, ТУЮҚ ВА ФАРИДЛАР

III. XX аср бошлари

[Келдим]	337
[Фармони роингман]	339
[Билмасмусан]	341
Таърихи зилзилаи Андижон аз мавлоно Муқимийи Хўқандий.	342
Изоҳлар	344
Луғат	362